

XII

KORUNK

FÓRUM • KULTÚRA • TUDOMÁNY

ADORJÁNI ANNA
ADORJÁNI PANNA
ANDRÁS SÁNDOR
BÓJTÓS LÁSZLÓ
DEÁK ERNŐ
HEGEDŰS ISTVÁN
KÁNTOR LAJOS
KENÉZ FERENC
KOVALSZKI PÉTER
LAUER EDITH
LENGYEL FERENC
LUDÁNYI ANDRÁS
PÉTER ÁRPÁD
POMOGÁTS BÉLA
SÁRKÖZI MÁTYÁS
SIMON SÁNDOR
SOMOGYI BALÁZS
SZAKÁCS ISTVÁN PÉTER
ZELEI MIKLÓS

3

MAGYAROK
A SZÉTSZÓRTSÁGBAN

III. FOLYAM
2015.
MÁRCIUS

XXK

KORUNK

FÓRUM • KULTÚRA • TUDOMÁNY

HARMADIK FOLYAM • XXVI/3. • 2015. MÁRCIUS

TARTALOM

LENGYEL FERENC • Átirat; kufstein (<i>versek</i>)	3
LUDÁNYI ANDRÁS • A szétszórtsági tudat létrejötte magyar Amerikában	4
KOVALSZKI PÉTER • Az Amerikai Magyar Baráti Közösség évtizedei	13
LAUER EDITH • Az Amerikai Magyar Koalíció jelenléte a Kárpát-medencében	18
STENSZKY CECÍLIA • Az út hazafelé (<i>novella</i>)	24
BÓJTÖS LÁSZLÓ – ENDRÓDI JUDIT • „Kovács akartunk lenni”	31
SOMOGYI BALÁZS • Wallingfordi Magyar Ház, Connecticuti Magyar Kultúrszövetség	36
BOKOR ERIKA • Chicagói nemzedékváltás	39
GRAUZER CSILLA • Minnesota Hungarians	41
DEÁK ERNŐ • Vannak-e távlatok? Vázlatok az ausztriai magyarokról	43
ZELEI MIKLÓS • Bámulni Afrikába	51
KENÉZ FERENC • „Hogy, hát te nem írtál naplót?”	52
■ TOLL	
VISKY ANDRÁS • Középen állni	63
KÁNTOR LAJOS • Párizs üzen	64
ÉLTETŐ LAJOS • Levél barátainak a Reménység tavához	65
SÁRKÖZI MÁTYÁS • Hárman a döbbenetes veszteséglistáról	66
MINGER HAJNAL • A Minger tanyáról, Kolozsvárra	68
■ MŰ ÉS VILÁGA	
POMOGÁTS BÉLA • Megfontolt tárgyszerűség	71
ANDRÁS SÁNDOR • A számúzhetetlen számúzott	76
■ KÖZELKÉP	
HEGEDŰS ISTVÁN • „Kőrösi Csomások” a nyugati szétszórtságban (<i>ankét</i>)	81
MEGYERI CSILLA • Együtt a tábortűz mellett	90
TUSSAY SZILÁRD • Együtt – működve – együttműködve	91
CSIBI LÓRÁND • A clevelandi Bocskai Rádió	92

■ TÉKA

ADORJÁNI PANNA – SZÉKELY ÖRS • Folyamatosan megszegeni (<i>Sasszé</i>)	96
KÁNTOR LAJOS • A Máglya olvasata	99
TAMÁS DÉNES • Egy túlhevített virágcsokor	101
PÉTER ÁRPÁD • Emlékkönyvek az amerikai és a kanadai magyar diaszpóráról	105
SZAKÁCS ISTVÁN PÉTER • Otthonos idegenség	109
TAKÁCS KINCŐ • A megtorlás szatócsboltja	110
FODOR JÁNOS • A vasaripa megjelenése Székelyföldön	115
CODĂU ANNAMÁRIA • Magunkhoz és a világhoz képest	118
KÁRPÁTI LÁSZLÓ • „Szórákoltatás” a társalgásról	119
A Korunk könyvajánlója (<i>Cseke Péter ajánlja</i>)	121

■ TALLÓ

K. L. • Az Arghezi-rejtély	122
KOVALSZKI PÉTER • Együtt a szétszórtságban	122
ADORJÁNI ANNA • Ha senki sem kérdezi, tudom	123
VARGA GABRIELLA • Tűzvigyázók	125

■ ABSTRACTS	127
-------------	-----

■ KÉP

SIMON SÁNDOR

ALAPÍTÁSI ÉV 1926

Sustinem
CLUJ-NAPOCA 2021
Capitală Culturală Europeană
oraș candidat

Kiadja a Korunk Baráti Társaság ■ Elnök: KÁNTOR LAJOS ■ Tiszteletbeli elnök: DEGENFELD SÁNDOR
Főszerkesztő: KOVÁCS KISS GYÖNGY (történelem) ■ A szerkesztőség tagjai: BALÁZS IMRE JÓZSEF
(főszerkesztő-helyettes, irodalom), CSEKE PÉTER (médiatudomány), RIGÁN LÓRÁND
(filozófia, a Korunk–Komp-Press Kiadó felelős szerkesztője)

■ Gazdasági vezető: KOVÁCS GÁBOR ZSOLT ■ Grafikai arculat: KÖNCZEY ELEMÉR, SZENTES ZÁGON

■ A Korunk grémiuma: DERÉKY PÁL, EGYED PÉTER, ILIA MIHÁLY, POMOGÁTS BÉLA, POSZLER GYÖRGY,
ROMSICS IGNÁC, TETTAMANTI BÉLA, ZALÁN TIBOR

■ A megjelenéshez támogatást nyújt a bukaresti Művelődési Minisztérium, a Bethlen Gábor Alap,
a Kolozsvári Városi Tanács, a Kolozs Megyei Tanács, a Nemzeti Kulturális Alap, a Romániai Magyar Demokrata
Szövetség és a Communitas Alapítvány, az Új Budapest Filmstúdió.

■ Szerkesztőség: Kolozsvár, Str. gen. Eremia Grigorescu (Rákóczi út) 52.

Telefon: 0264-375-035; Fax: 0264-375-093 ■ Postacím: 400750 Cluj, OP.1. cp. 273, Románia;

Internet: www.korunk.org; e-mail: korunk@gmail.com; korunk@korunk.org

■ Nyomda: ALUTUS, Csikszereda, Hargita út 108/A. Tel./fax: 0266-372-407

■ Előfizetést a szerkesztőség is elfogad: egy évi előfizetés 50, fél évi előfizetés díja 26 RON.

A KORUNK magyarországi terjesztését Tóth Ernő Béla E. V. végzi; a lap megrendelhető a következő telefonszá-
mon: 0036-709-429-332, illetve e-mailen: erno.toth.deb@gmail.com.

■ Proiect realizat cu sprijinul Primăriei – Consiliului Local Cluj-Napoca

Proiectul susține candidatura orașului Cluj-Napoca la titlul de Capitală Culturală Europeană 2021.

■ Revistă editată de Asociația de Prietenie Korunk (400304 Cluj-Napoca, str. gen. Eremia Grigorescu nr. 52.;
Cod fiscal 5149284) ■ ISSN: 1222-8338

LENGYEL FERENC

Átirat

Balla D. Károly két sorára

„...az ég alól kibújni nincs esélyed:
ahol most vagy, épp ott borul feléd”
eggyé bogozva kezdetet és véget.

A vándorlás felnyitja rád szemét
mongol vágású lassú mozdulattal,
s meglátod benne: utad utolért.

A sors ilyen: nem küld el, nem marasztal.
Semleges szemmel néz téged. Kivár.
Égtájak közt megbékélsz-e magaddal?

A kuszaságok közt látod-e már,
hogy fenn és lenn között kell egyensúlyozz,
s kezekben nincs Ariadné-fonál,

ha súlytalanságod röptet és túloz?
Vagy fájdalommal hozzánősz a súlyhoz?

kufstein

(rab-szonett
egy teljes cellafalra)

a vár a hely hol félve lép a lélek
és ötször három lépés a szoba
a látogatók még csak nem is élnek
s nem léphetnének be oda soha

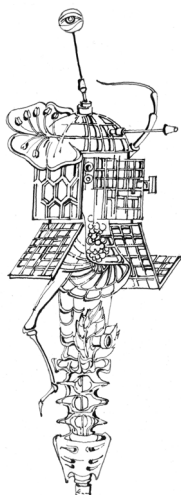
ki raboskodik hideg szobafogság
magány betegség bántja pénzszüke
a jövődő utódok föl sem fogják
milyen volt egy fogoly vesztett ügye

... itt benn ...
... a ' rab ...
... szívben ...
... szabad ...

de milyen élni császár vendég-kosztján?
s hogy éli túl kit megszeretett kufstein?

LUDÁNYI ANDRÁS

A SZÉTSZÓRTSÁGI TUDAT LÉTREJÖTTE MAGYAR AMERIKÁBAN

Amíg a diaszpórában élők szeretnének besimulni az új környezetükbe, különös fontosságot adnak szétszórtsági létüknek. Ez tartós hűséget igényel, és megkülönbözteti létüket „másoktól” – mint diaszpórai közösség. Az intézményeik és hálózataik, amiket létrehoznak, arra irányítják őket, hogy olyan etnikus öntudatra alapozzák hűségüket, ami vallásuk, eredetük vagy nyelvük ősiségén nyugszik. Ha minden más egyenlő, akkor a határokat keresztező hűségük összekapcsolja őket egy globális képződménnyel, ami által kevésbé vannak kitéve asszimilációs folyamatoknak a nem diaszpórai etnikus csoportoktól. Ez azt jelenti, hogy az elkerülhetetlen alkalmazkodás a környezeti kulturális hatásokhoz nem vezet eredeti öntudatuk elvesztéséhez.

ELIEZER BEN-RAFAEL

A szétszórtsági magyar [...] nem élhet elszigeteltségben, és nem ragaszkodhat görcsösen a múltnak egy bizonyos pillanatához, legyen az 1945, 1948, 1956 vagy 1989.

A világ magyarsága számára a 20. század nagy kihívásokat és szenvedéseket jelentett. Az óriási emberáldozatokkal járó első világháborút a megalázó trianoni békediktátum követte (1920), ami az ország feldarabolását eredményezte. Magyarország elveszítette területének háromnegyedét, lakosságának kétharmadát, és a Kárpát-medence magyar lakosságának egynegyede idegen uralom alá került.¹ Ezek a csapások majdnem óhatatlanul vezették Magyarországot a második világháborúba. A revizionista törekvések összekapcsolták sorsunkat a *status quo*-ellenes országokkal, és a vesztesek oldalára kerültünk. Katonai és civil áldozatok, német megszállás, holokauszt, szovjet megszállás.² Ez utóbbi után még tíz évnek kellett eltelnie, hogy a nemzet ismét talpra tudjon állni.

Az 1956-os forradalom csodálatos volt, de egyben komoly veszteségekkel is járt. A harcokban elesettekre gondolok, meg a nyugat felé tóduló menekültek áradatára. A szovjet birodalom összeomlása (1989–1991) szintén a magyar lakosság lemorzsolódásához vezetett, amint a szovjet katonai megszállást felváltotta a Nyugat gazdasági terjeszkedése.³

Ezek a fejlemények mind hozzájárultak a magyar lakosság szétszórattatásához. Több hullámban jutottak Nyugat-Európába, Ausztráliába, Dél- és Észak-Amerikába. Az Egyesült Államokba irányuló magyar migráció ezekből a 20. századi tragédiákból és eseményekből táplálkozott. Mivel a legtöbb esetben traumatikus eredete volt a kivándorlási hullámoknak, az emigrációba kényszerültek felső rétege igyekezett hatást gyakorolni az amerikai külpolitikára. Kezdetből informális diplomatáknak vagy „lobbinak” tekintették magukat a magyar nemzeti érdekek védelmében. De mivel más-más nézeteket vallottak, ritkán tudtak egységes álláspontot képviselni.

A diaszpóra létrejötté főleg a 20. század második felében válik fontos tényezővé, akkor éri el a „kritikus tömeg” méreteit. Mert magyar vonatkozásban, ami azelőtt volt, az vagy „emigráció”, vagy „kivándorlás”. Kezdjük tehát a fogalomtisztázással.

Kezdetben sem a kivándorolt magyarok, sem az emigránsok nem úgy tekintettek az Egyesült Államokra vagy Kanadára mint új „hazájukra”. Nekik eredetileg pénzügyi lehetőséget jelentettek ezek az országok. Hogy odahaza aztán – telekvásárlással, házépítéssel – megalapozzák családjuk gazdasági életét. Amerikai tartózkodásukat ideiglenesnek gondolták, ezt csak az első világháború és a trianoni diktátum változtatta számukra hosszú távú letelepedésre. Kint ragadtak, kint alapítottak családot, és végleges lakói lettek Kanadának vagy az Egyesült Államoknak.

A politikai emigránsok szintén ideiglenesnek tartották letelepedésüket mind Kanadában, mind az Egyesült Államokban. Az ő esetükben is a világháborúk és a békeszerződések változtatták végleges letelepedésre menekült-státusukat. Ők viszont a politikai változásoktól tették függővé a „hazatérési” lehetőségüket! De mivel politikai célok voltak a mérvadók számukra, maguk között is sokat torzsalkodtak, és a politikai ellentétek az új hazában is válaszfalakat emeltek közéjük.

Ez az emigráns szélmalomharc vezetett a diaszpórai, vagyis „szétszórtsági” magyarság létrejöttéhez.

Amint tudjuk, „kitántorgott magyaroknak” aposztrofálta a költő a kivándoroltakat. Az amerikai földön már jenkivé vált angolszászok és írek „hunky” és „bohunk” gúnynevekkel illették őket. Ez semmivel sem volt „kedvesebb”, mint amivel a régebben letelepedettek megkülönböztették magukat az újonnan jöttektől. Ugyanolyan mellézköngésük volt ezeknek, mint a „spic”-nek, a „wop”-nak, a „mik”-nek, a „krout”-nak, a „nigger”-nek vagy a „kike”-nek.

Bár olykor az emigráns és szétszórtsági magyarok sem tudták megúszni ezeket a jelzőket, ők magukat mégis másként szimbolizálták. Az „emigráns” – legalábbis az 1945-ös és 1948-as – magát többször „D. P.”-nek nevezte, mivel így voltak elkönnyelve az osztrák és németországi menekültek táboraiiban. A D. P. a „Displaced Person” rövidítése volt, és ezt egyszerűen csak „dipi”-nek mondták azok, akik ekkor hagyták el Magyarországot. Ugyanezek olykor a *refugee* vagy menekült jelzót is használták magukra vonatkozóan. Az 1956-os emigránsok inkább a média által is népszerűsített „Hungarian freedom-fighter”-megjelöléssel éltek. És ezt a jelzót szervezeteik elnevezésében is sokszor feltüntették: „Hungarian Freedom Fighters Federation” vagy az „October 23rd: Freedom Fighters Association”.

Az azóta kivándorolt vagy elvándorolt magyarok nem tömegesen, hanem egyenként jöttek Kanadába és az Egyesült Államokba. Csak két kivételes csoportosulás nem tartozik ezekhez a „kiszivárgó” magyarokhoz, éspedig az erdélyi magyarok, akik Ceaușescu faluromboló Romániájából menekültek el a hetvenes évek végétől, és a

vajdasági magyarok, akik Milosevics Szerbiájából jöttek ki. Főként a délszláv háborúk idején. Ezekre is ráillett a „refugee” megnevezés. Velük ellentétben a „szétszórt-sági” magyarok nem dipik, nem szabadságharcosok és menekültek. Legtöbb esetben már legalább másodgenerációs amerikaiak vagy kanadaiak, de erős magyar öntudattal, amit vagy a kivándorolt, vagy az emigrált szüleiktől örököltek, és a külföldi magyar cserkészmozgalomban sajátítottak el.

A kivándorolt tömegek nem vettek részt aktívan a politikai lobbizásban. Őket a két nagy biztosítótársaság képviselte, a William Penn és a HRFA (Hungarian Reformed Federation of America). (Ez utóbbi két évvel ezelőtt beolvadt egy amerikai–német biztosítószervezetbe!) A HRFA és a William Penn elődjei (Rákóczi és Verhovay biztosítók) voltak a fő szervező pillérei az Amerikai Magyar Szövetségnek, amit 1906-ban hoztak létre. Ezek a szervezetek nem gyakoroltak különösebb befolyást az amerikai külpolitikára.

Az amerikai viszonyok behatárolták a magyarok politikai tevékenységét. Három tényezőt kellett számításba venniük: a) az első világháborút követő neo-izolációs folyamatokat (az USA nem írta alá a békeszerződéseket, és nem lépett be a Nemzetek Szövetségébe), b) létrejött egy erős befelé néző, „nativista” mozgalom, amely drámaian visszavágta a bevándorlási lehetőségeket, c) ezzel párhuzamosan működésbe lépett egy agresszív beolvasztó politika a társadalomban és a közoktatásban.⁴ Az első eredményt nagyon kedvezően fogadták mind Magyarországon, mind emigráns körökben. Az a tény, hogy az Egyesült Államok nem írta alá a trianoni szerződést, és nem is említette a határok véglegesítését, amikor Magyarországgal megállapodtak kapcsolataik normalizálásában, elméletileg ez azt jelentette, hogy az USA nem ellenkezett a határok revízióját Kelet-Közép-Európában. De mert nem vált a Nemzetek Szövetségének tagjává, megfosztotta Magyarországot egy potenciálisan barátságos nagyhatalom támogatásától. A franciák és az angolok ugyanis kérlelhetetlen támogatói voltak a *status quo* fenntartásának.

Miként ezt a *The United States and Hungary: Paths of Diplomacy 1848–2006* külügyi kiadvány kimutatja, 1921 májusában az Egyesült Államok kormánya komolyan visszavágta a bevándorlást Dél- és Kelet-Európából. Magyarország kvótáját évente 5747 bevándorlóban határozta meg, és ezt 1927 után 869 személyre csökkentette.⁵ Ez lehetetlenné tette a családegyesítést, ami azzal járt, hogy az amerikai lakosságban nem lehetett felerősíteni a magyarok arányát. Ráadásul olyan városokban, mint Cleveland, Chicago, Pittsburgh és Toledo, a magyarok ki voltak téve az agresszív beolvasztó politikának.

Az időben a másik kihívás a kisantanti és francia gyűrűből való kitörés volt. E tekintetben fontossá vált a Trianon utáni határok igazságtalanságának hangoztatása, továbbá az Egyesült Államokkal, Olaszországgal aláírt egyezmények. Később a hasonló megállapodások Ausztriával és Németországgal. A magyar emigránsok nagyobbik csoportja elfogadta a „nem, nem, soha!” stratégiáját, míg a kisebb csoportosulás, amelyben a Károlyi Mihály-kormány disszidensei voltak, főleg magát a Horthy-kormányt támadták.

A magyarság kapcsolatait az Egyesült Államokkal visszavezethetjük az 1848–49-es forradalomig és szabadságharcig és talán egészen az amerikai önállósági háborúig! Nem véletlen, hogy a világon az első Kossuth-szobrot Clevelandben (Ohio) állították fel 1902-ben, és hogy az első magyarországi Washington-szobor 1906-tól áll Budapesten. (Mind két esemény annak a szimbolikus szolidaritásnak köszönhető, amit az amerikai magyar emigránsok és kivándorlók hoztak létre, hogy hidat építsenek az „óhaza” és az „újhaza” között)⁶

Az első áttörések a diplomáciában történtek, de más próbálkozások is fontosakká váltak. A világvásárok és konferenciák például alkalmat nyújtottak arra, hogy a

világ megismerje a magyar kultúrát és a magyar termékeket. Amikor Trianon sebe még nagyon friss volt, a magyarok bojkottálták az 1920-as olimpiát, de a többi játékokon aktív résztvevők voltak, és igyekeztek túltenni aranyban, ezüstben, bronzban kisantanti szomszédjaikon: Párizsban (1924), Amszterdamban (1928), Los Angelesben (1932), Berlinben (1936). A magyar cserkészek nem vettek részt az első világdzsemborin Londonban (1920), de ettől fogva minden cserkészdzsembori aktív szereplői voltak: Koppenhága (1924), Birkenhead, Nagy-Britannia (1929), Gödöllő (1933), Vogelenzang, Hollandia (1937). Gödöllőn természetesen ők voltak a szervezők, miként az első cserkészlánydzsembori, a Pax Tingé is (1939) szintén Gödöllőn.⁷

E kimagasló sport- és cserkészszerelés mellett más világszintű események is növelték Magyarország hírnevét. Ilyen szervezési lehetőséget kínált a Római Katolikus Eucharisztikus Konferencia Budapesten (1938) és még előbb a Magyarok Világszövetsége I. Kongresszusának az összehívása 1928-ban. Az utóbbi alkalmat nyújtott egy delegáció küldésére New York városába, hogy 1928-ban egy második Kossuth-szobrot állítsanak Amerikában, most a Manhattan sziget nyugati oldalán. 1929-ben ezt követte a diplomatafronton, hogy Magyarország az első között hagyta jóvá a Kellogg–Briand-paktumot: „tiltani a háború alkalmazását a nemzetközi kapcsolatokban.”⁸

Hogyan viszonyultak az emigráns magyarok ezekhez a nemzetközi eseményekhez?

Nagytiszteletű Eördögh Elemér szerepe ezt jól mutatja. Aktív szervezője volt a toledói magyarok bekapcsolásában a New York-i Kossuth-szobor leleplezésébe (1928), és cselekvő részvevője volt a budapesti Eucharisztikus Világkongresszusnak 1938-ban. A nagytiszteletű főpap Trianonnak „köszönhette”, hogy emigráns lett. Nem mehetett haza születésének színhelyére, mert azt már bekebelezte az újonnan létrejött Csehszlovákia. Mint emigráns viszont mozgósíthatta híveit a toledói Szt. István-templomban: adakozzanak, hogy Trianon negatív következményeit lehessen megváltoztatni. Nagyon aktív volt az emigránspolitikában és az egyházban mint kapcsolattartó Magyarország vezetőivel. Ő volt az egyik fő amerikai szervezője Endresz György és Magyar Sándor 1931-es Atlanti-óceán-átrepülésének az „Igazságot Magyarországnak” repülőn.⁹

Jászi Oszkár teljesen más típusú emigráns volt, bár ő sem tudott hazamenni Trianon miatt, mert az ő szülővárosa most már Romániához tartozott. Ráadásul Magyarország számkivetettjei közé tartozott a két háború között. Véleményem szerint igazságtalanul vádolják azzal, hogy a Károlyi-kormány kisebbségi szakértőjeként a történelmi Magyarország szétesésének egyik előidézője volt. Az Egyesült Államokban megjelent írásai azt tükrözik, hogy csalódott hazájában. Mint az Oberlin egyetem professzora (1925–1957), rengeteget írt a két háború közötti korszakban egészen 1956-ig. Eördögh Elemértől eltérően neki nem volt támogató tábora. Írásai hosszú távú befolyással voltak az akadémiai világban, de majdnem semmilyen hatást nem gyakoroltak a döntéshozókra. Sem az amerikaiakra, sem a magyarokra. A *The Nation* (A nemzet) és más kiadványokban megjelent írásai nem csupán kritikusak voltak „Horthy Magyarországaival”, hanem teljesen elutasítóak.¹⁰ Ezek nem befolyásolták az amerikai külpolitikát abban a korszakban. Hosszú távon azonban előkészítették, megalapozták azt a magyarelles hangulatot, ami a Kelet-európai és a Szlavisztikai Intézetekben jött létre az USA-ban.

Farkas Géza az 1929-ben alapított *Toledo* című újság szerkesztője volt Birmingham magyar negyedében. Lapja nem elemezte sem az amerikai, sem a magyar kül- és belpolitikát. Csupán a helyi eseményeket és az amerikai társadalom fejleményeit ismertette. Nem mozgósított, nem adott irányt, csak rögzítette a fejleményeket. Magyar nyelven végezte feladatát, de a második világháború után egyre több angol nyelvű anyagot is közreadott. Farkas Géza volt az, aki átmenetet biztosított az első generációs hűség- és a második nemzedék integrációs törekvései között. Következésképp

pen Farkas a „fájdalommentes” asszimilációnak lett a szószólója, amely csak egy generáció számára biztosította a magyar értékek megtartását.¹¹

Ez a három magatartásforma valószínűleg kimeríti az amerikai magyarok két világháború közötti viszonyulását az „óhazához” és az „újhazához”. Inkább a *kívándorló*, mint az *emigráns* volt a hangadó. Ez drasztikusan megváltozott a második világháború folyamán és főként az 1956-os forradalom után. A háború alatt Eckhardt Tibor és Vámbéry Rusztem emigráns feladatai beindították a komoly politikai ellentéteket. Ez folytatódott a „dipik” emigrációjával és az 1956-os szabadságharcosokkal. De az utóbbi két hullám hozzáállása megköveteli, hogy újonnan vizsgáljuk az 1956-ot követő önismeretet az amerikai magyarok életében.

Az újrafogalmazás majdnem egyszerre indult be Brazíliában (São Paulo) és az Egyesült Államokban (Baton Rouge, Louisiana). Mindkét esetben a fiatalabb nemzedék képviselői kezdték szóra bírni emigráns elődjüket: mi legyen a magyar emigráció feladata? Mind a 45-ösök, mind a 48-asok politikai száműzöttek voltak, elutasították a '45 és '48 után létrejött kommunista diktatúrát és annak intézményeit. Azt remélték, hogy ez a rendszer hamarosan véget ér, és mielőbb visszatérhetnek hazájukba.¹²

Ebben az időben az emigráns szervezetek két táborban tömörültek. A konzervatívok az állandó kemény vonalat képviselték a Kádár-rendszerrel szemben.¹³ A kisebbik csoportosulás a totalitárius rendszer lassú lemorzsolódásában reménykedett. Támogatták a *detente*-politikát, ami az Eisenhower-kormányzás vége felé Herter külügyminiszter nevéhez kapcsolódik. Az 1945-ös és 1956-os menekültek gyermekei körében kialakult egy második generációs magatartás is, amelyik azt hangsúlyozta, hogy a külföldre szakadt magyaroknak van más lehetőségük is. Ennek a csoportnak, amelynek tagjai már az új hazában születtek – vagy nagyon fiatalok voltak, amikor kikerültek az „új világba” – inkább a kultúra hatása volt fontos hűségük megalapozásában. Ők főleg az 1960-as években kezdtek jelentkezni, mikor az ÉMEFESZ (Észak-amerikai Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületeinek Szövetsége) keretén belül vita indult az ifjabbik generáció feladatairól. Ez a diákszervezet az 1956-os forradalom után jött létre, főleg 56-os tagsággal, de toboroztak egyetemistákat a bevándorlók és előbbi emigránsok fiataljaiból is. A vita arról szólt, hogy mi legyen a szervezet szerepe a jövőben. Mivel az ÉMEFESZ vezetősége részben függött az Egyesült Államok külügyi szerveinek anyagi támogatásától, azaz a Szabad Európa Rádióon keresztül (de egyesek szerint a CIA költségvetésétől).¹⁴ A szervezet tükrözte az USA külpolitikai érdekeit. Ez 1962 után főleg a *detente* politikáját jelentette, azaz a „liberalizálás/lazulás” támogatását.

A vitában tisztázódott: ha az ÉMEFESZ nem akar megszűnni mint hatékony szervezet, képes kell hogy legyen a váltásra. Mert az emigráns öntudat csak egy generációt tud életben tartani, magyarnak megtartani. Ez azért van, mert az emigráns a sorsát „ideiglenesnek” tartja. Ezzel ellentétben a „szétszórtsági” mentalitással rendelkező magyarok képesek továbbadni a magyarságot a jövő generációk számára is. Létezésüket Magyarországon kívül nem tekintik se „ideiglenesnek”, se „természetellenesnek!” Az emigránsok olyan szervezetekkel és célokkal határozzák meg létezésüket, amelyek egy adott történelmi pillanatban jöttek létre. Belefagytak annak az eseménysorozatnak az ölelésébe, amelyek Magyarország elhagyása után éltek át. Az emigráns elzárkózik azoktól a fejleményektől, amelyek hazájában mentek végbe, mióta eljött onnan. Ezért mindent kritizál, ami volt hazájában azóta történt. Ez a mentalitás – miként a két háború közötti emigránsok esetében is – csak két lehetőséget biztosított számára: vagy a hazatérést a gyűlölt rendszer megbuktatása után, vagy a teljes beolvadást az új haza életébe és társadalmába. Ilyen alternatívák között minden emigránscsoport felőrlődik, megszűnik a generációváltással. Ezzel el-

lentétben a szétszórtsági, azaz a diaszpóra-mentalitás több generáción keresztül fennmarad! Amíg az emigráns magyar életét csakis a magyar állam területén vagy vele kapcsolatba tudja elképzelni, addig a szétszórtsági magyar életének értelmét a magyar nyelvben, kultúrában és magyar értékrendszerben találja. A szétszórtsági magyarok erőfeszítései ezek megőrzését célozzák világszerte. Ők úgy érzik, hogy „jó magyar” lehetsz akkor is, ha soha nem voltál Magyarországon, nem láttad a Tiszát vagy a Balatont, vagy nem volt alkalmad meglátogatni egy kis székely falut a Hargita tövében.¹⁵

A szétszórtsági magyar tehát nem élhet elszigeteltségben, és nem ragaszkodhat görcsösen a múltnak egy bizonyos pillanatához, legyen az 1945, 1948, 1956 vagy 1989. A diaszpóra életképessége két másik fontos tényezőtől is függ. Elsősorban a népcsoport közösségi szolidaritásától, másodsorban a befogadó ország toleranciájától. A türelmesség az új haza történelméből és összetevőiből ered. Miként jött létre? Egy nemzet ambíciójának az eredménye a „nemzetállam”? Erre példákat találhatunk a franciáknál, szlovákoknál, románoknál vagy osztrákoknál, ahol egy államalkotó nép (*Staatsvolk*) szerepe dominál. Ez más, mint Ausztrália, Kanada, az Egyesült Államok vagy Brazília, ahol az államalkotó nép mellett a tömeges bevándorlás lehetlenné tette a nemzetállam létrehozatalát. Ebben az esetben bevándorlásra alapozott multikulturális államtest jött létre. Mind a két variánsban létezik asszimiláló nyomás, de a bevándorlásra alapozott rendszerek mégis türelmesebbek, mint a nemzetállamok. (Természetesen ez a tolerancia a bevándorlásra alapozott társadalmakban sem egyforma. Míg Kanada és az USA több türelmet tanúsítanak, addig Brazíliában és Ausztráliában nagyobb a beolvastási hajlam!)

Az Egyesült Államokban például az integrációtól az asszimilációig terjedő folyamat változásokon ment át. A merev 19. századi angolszász beolvastást helyettesítette az *olvasztótégely* elmélete. Igaz, 2001. szeptember 11. óta ez veszített valamelyest népszerűségéből, és mostanában megint az *olvasztótégely* asszimiláns értékeit hangoztatják. Ennek ellenére a szétszórtsági magyarok itt könnyebben tudják védeni önazonosságukat és közösségi összetartozásukat.

Ennek az a magyarázata, hogy a hangsúly áthelyezték a kulturális értékek védelmére. Most már kevésbé pártoskodnak vagy ideologizálnak, mint a múltban. Helyette előtérbe állították a nyelv és kultúra védelmét mindenhol, ahol magyarok élnek. Ezért lettek élharcosai a magyar kisebbségek védelméért Romániában, Szlovákiában, Kárpátalján, Szerbiában, Szlovéniában, Horvátországban és az osztrák Burgenlandban. Ezen túlmenően: most már több figyelmet szentelnek saját közösségeik fennmaradására olyan szétszórta gócpontokban, mint az ausztráliai Sydney, a brazíliai São Paulo, a kanadai Toronto vagy az amerikai Chicago és Cleveland.

Az emigráns elődök az óhaza politikai szimbólumait használták kiadványaik címeiben (pl. *Népszava, Szabadság, Nyugati Magyarország, Katolikusok Vasárnapja, Szittyakürt, Az Ember, vagy Munkás*), a kivándorlók inkább a települési helyüket tették a címbe (pl. *Pittsburghi Magyarország, Clevelandi Népszava, Toledo, Chikágó és Környéke*). A szétszórtsági magyarok olyan címeket választottak, amelyek tükrözik sokszínű és szórványba kényszerített közösségeiket (pl. *ITT-OTT, Nyolcadik Törzs, Öt-ágú Síp, Sziget-Magyarország, Szivárvány, Haza a Magasban*).¹⁶

Megtanulták, hogy csak magukra számíthattak. A magyar kormányok – az Orbán-kormányok kivételével – főleg csak szólalásokban nyújtottak támogatást a diaszpóra magyarságának. Ugyanakkor a szétszórtsági magyarok képesek voltak felülemelkedni sok olyan szétválasztó tényezőn, amelyek egymás ellen szította a kivándorló vagy emigráns elődjeiket. Szervezeteikben és intézményeikben lebontották a vallási és társadalmi osztályokhoz fűződő falakat. Sokat tettek azért, hogy a múltnak a jobbol-

dali-baloldali ideológiai kötődéseit tompítsák. Ez részben a pragmatikus amerikai társadalomnak volt köszönhető.

Munkájukat olyan templomi gyülekezetek révén fejtik ki, amelyekben a magyar nyelv még élő tényező. Legfontosabb intézményünk a következő generációt nevelő külföldi magyar cserkészmozgalom. Amit kiegészítenek a kulturális és irodalmi társaságok. Politikában pedig az olyan szervezeteket támogatják, amelyek a kisebbségi és emberi jogokért küzdenek. A Magyar Amerikai Koalíció, a Magyar Emberjogi Alapítvány és az Amerikai Magyar Szövetség munkáján keresztül sok szétszórtsági magyar részt vesz a karitatív munkában és a lobbizásban. Ezek a szervezetek is adnak új feladatokat a megmaradáshoz és célt a küzdéshez.¹⁷

Azok, akik kiábrándultak az ÉMEFESZ-ből, helyi alapon létrehozták az Alumni Szövetséget (más néven Bessenyei György Kört) New Brunswickben (New Jersey). A diaszpóra-öntudat elméleti alapja főleg az *ITT-OTT* folyóirattól származik. A mozgalom alapítói (Éltető Lajos, Csomay György és a jelen sorok írója) a hetvenes évek elejétől rendre olyan munkatársakkal egészültek ki, mint Cseh Tibor (Midland Park, New Jersey), Ludányi Nádás Panni, Bójtós László és Györgyi (Cleveland, Ohio), Nagy Károly Endre és Lukács Tibor (Columbus, Ohio), Frecska Márta és Tamás, Sass Márton és Magdi (Chicago, Illinois), Soltay László és Mária (Toronto, Kanada), akik irányítókká is váltak a későbbiekben. A hetvenes évek derekán bekapcsolódott munkánkba Bíró Béla, Várdy Béla és Ágnes (Pittsburgh, Pennsylvania), Értavy József (Buffalo, New York) és Somogyi Balázs és Csilla Connecticut államból. Ugyanakkor jöttek közénk a fiatal generáció aktivistái, Megyeri József és Bokor Erika Chicagóból, akik a mozgalom gerincét képezték az 1990-es években. Somogyi Balázs, Nagy Károly, Tóth Csanád, Papp László, Várallyay Gyula és Lipták Béla mind-mind hozzájárultak a mozgalom céljainak árnyalásához. Szent-Iványi Sándor és Hamza András, Éltető Lajos vezetésével egyben izgalmas vallási elkötelezettség alakult ki s erősödött meg.

Miközben a szétszórtsági elkötelezettség teret hódított a gondolkodó amerikai magyarok között, a legbefolyásosabb emigráns gondolkodók úgy tekintettek rájuk, mint valami veszélyforrásra, amelyik gyengíti az antikommunista frontot, a Kádár-rendszer elleni küzdelmet. A szabadságharcos szervezetek vezetői (Tollas Tibor, Pogány András, Pásztor László) és a Clevelandi Magyar Társaságot irányító Nádás János képviselte ezt az álláspontot. Bodnár Gábor, a külföldi Magyar Cserkész Szövetség vezetője csak privát beszélgetésekben vallotta be, hogy sok mindenben ő is osztja az *ITT-OTT*-mozgalom nézeteit, de nem akarta kitenni a „hivatalos” emigráció rosszallásának a cserkészetet. Ugyanebbe a kategóriába tartozott Hámos László, Veress Bulcsú és Brogyányi Jenő a fiatalabb generáció tagjai közül.¹⁸ Még meglepőbb, hogy az emigráns irodalom nagy ismerője, Borbándi Gyula, nem foglalkozott a diaszpórakoncepció térhódításával. (Pedig ő kétszer is volt meghívott a Reménység tavi *ITT-OTT*-találkozókon!) Az *Új Látóhatárban*, könyveiben és más írásaiban, a maga és íróársai számára csak az emigráns politika és irodalom volt lényeges.¹⁹ Ugyanez volt a helyzet Sisa Istvánnal, aki a diaszpóra-koncepciót úgy tárgyalja az 1990-es években, mintha ezt az *ITT-OTT* folyóirat tőle vette volna át.²⁰ Mások, mint Kiss Sándor, Horváth János és Gombos Gyula a Magyar Baráti Közösség erre vonatkozó elképzeléseinek sok részét magukévá tették, és többször vettek részt az *ITT-OTT*-találkozókon, de nem kapcsolódtak be ebbe a vitába. Ettől függetlenül, az emigráns elit egyik ismert szellemi vezetője, Szabó Zoltán az 1999-ben megjelent könyvét *Diaszpóranemzet* címmel látta el.²¹

A legérdekesebb reakció, azaz inkább reakcióhiány – a Kádár-kormány állásfoglalása volt! A Nyugatra került magyarokat ez a kormány általában hazaárulónak vagy legfeljebb reakciósnak minősítette. Az akkori Magyarok Világszövetsége lapjában,

a *Magyar Hírek*ben Szántó Miklós szerkesztő – tompítottan ugyan – osztotta a hivatalos magyar kormány felfogását. Így a rendszer (Magyar Szocialista Munkáspárt) számára a Magyarok Világszövetsége elsősorban nem a szétszórtsági magyarság fennmaradásáért lett újraélesztve, hanem hogy eszköz legyen a külföldre szakadt emigráns világ behálózására és megosztására.

Csakhogy miután összeomlott a kommunizmus, megnyílt a lehetősége annak, hogy végre változás történjen ezen a téren. Ebben az első áttörést Antall József miniszterelnök kijelentése jelentette, miszerint kormánya felelősséget érez és vállal a világ 15 millió magyarjáért. Ezt Jeszenszky Géza külügyminiszteri és nagykövetségi munkája is magáévá tette, de máskülönben főleg szimbolikus maradt ez a kormányok részéről, amíg az Orbán-kormányokhoz (1998–2002 és 2010-től máig) el nem érünk. A Bethlen Gábor Alapítvány és más civilszervezetek már a Kádár-korszak utolsó tíz évében is építettek hidakat a diaszpórában élő magyarokhoz. Ehhez kapcsolódott az az értékes munka, amit az Anyanyelvi konferencia végzett a hetvenes évektől Nagy Károly közreműködésével, Lőrincze Lajos és később Pomogáts Béla vezetése alatt – tankönyvek kiadásával, anyanyelvi táborok szervezésével és nyelvoktatók képzésével. Ezt a kapcsolatrendszert továbbfejlesztette a Magyarok Világszövetsége, amikor a szervezet megszabadult a párt által ráerőszakolt kontrollszereptől. Ez a munka akkor volt leghatásosabb a diaszpóra számára, amikor Csóori Sándor és Bakos István vezette a Világszövetséget 1994 és 1999 között. Sajnos ez rövid életű volt, mert Patrubány utódlása teljesen lejáratta a szervezetet.²²

Az Orbán-kormányok felfogták, hogy ezt a vákuumot meg kell tölteni új programokkal, amelyek erősítik a diaszpóra cselekvőképességét. A pózolgatás helyett olyan terveket dolgoztak ki, amelyek biztosítják a diaszpóra életképességét. Az első ilyen elhatározás megvalósult a Balassi Intézet által biztosított ösztöndíjak révén (10–20 szétszórtsági fiatal magyar számára), hogy Magyarországon tanuljanak egy-egy évig. Ezt az első Orbán-kormány hozta létre, és bekapcsolta a KMCSSZ (Külföldi Magyar Cserkész Szövetség) és a Magyar Baráti Közösség tagjait a diákok rostálásába és kiválasztásába.²³

Miután a FIDESZ és KDNP újra hatalomra került, lehetőség nyílt a szétszórtsági magyarság erősítésére. Ezeket tömören összefoglalta számunkra Kovalszki Péter (az MBK gondnoka) a második Diaszpóra Tanács alkalmából 2012 októberében tartott beszédében.²⁴ Ettől kezdve előtérbe kerültek azok a feladatok, amelyek a szétszórtsági magyarok jövőjét erősítik. Ezek közül talán a legsikeresebb a Körösi Csoma Sándor gyakornokság, amelyek mintegy száz diaszpórai közösségnek nyújtottak és nyújtanak kulturális segílyt és közösségi irányítást. A Julianus Program meg azért jött létre, hogy leltárt készítsen világszerte a magyar értékekről, emléktárgyakról; a Mikes Kelemen Program a szétszórtsági magyarok könyvtárait és könyvgyűjteményeit igyekszik megvédeni az enyészettől. Létrejött a „Re-Connect Hungary – Magyar Birthright Program”, amelyik alkalmat ad magyar származású egyéneknek hogy eljussanak Magyarországra újraéleszteni kapcsolataikat gyökereikkel, szüleik, nagyszüleik kulturális hagyatékával. Talán legambiciózusabb törekvés az, hogy a magyar állam megkönnyítette az állampolgárság felvételét vagy visszaszerzését a külföldre szakadt magyarok számára. Az elmúlt öt évben robbanásszerűen szaporodnak a diaszpóra és a magyar nemzet kapcsolatai.

A jelen legnagyobb kihívása, hogy az 1989 óta „kiszivárgó” magyarokat is bekapcsolhassuk a globális magyar kommunikációs és cselekvés hálózatába. Ezekre, a legújabbban külföldre kerültekre, Kovalszki Péter adta ezt a nagyon is jellemző megnevezést! Mert nem hullámban, hanem lassan szélednek világnak ezek a magyarok. De a kiszivárgók már most fontos részét képezik a szétszórtságiaknak. Amint Hámos László kimutatta, ők az általunk „gyarapodó nemzetrészt” erősítik a szétszórtságban.

Az amerikai népszámlálási adatok szerint 2012-ben 138 481-en voltak többen az Egyesült Államokban, összesen 1 537 205-en, mint voltak 2000-ben, amikor a census csak 1 398 725 magyart számolt!²⁵

A kiszivárgók zömében fiatalok és nagy százaléka képzett, tehát potenciálisan nagy értéket képviselnek. Csak magyar öntudatuk gyengébb, mint az elődeiké volt. Tehát nagy a feladat, és nagy a tét. A mai magyar kormány diaszpóraaktivizmusa épp az utolsó percben bontakozik ki, hogy a Kárpát-medencéből „kiszivárgók” kihívását érdemben tudja kezelni, segítve őket a magyar diaszpórához kötődni!

■ JEGYZETEK

1. Erre vonatkozóan lásd: C. A. Macartney: *Hungary and Her Successors: The Treaty of Trianon and Its Consequences 1919-1937*. Oxford University, London–New York–Toronto, 1937). 1–40; valamint Bryan Cartledge: *The Will to Survive: A History of Hungary*. Columbia University, New York, 2011. (13. fejezet). Kimondottan magyar szemszögből tárgyalja a kérdést Für Lajos in: *Magyar sors a Kárpát-Medencében: Népesedésünk évszázadai 896-2000*. Kairosz Kiadó, Bp., 2001. 279–298. Lásd még Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László: *Minority Hungarian Communities in the Twentieth Century*. Angolra fordította Brian McLean. Atlantic Studies on Society in Change/ Columbia University, New York, 2011.
2. Bryan Cartledge i.m., 16. fejezet; Für i.m. 314–326; ugyancsak tőle: *Mennyi a sok sírkereszt? Magyarország embervesztése a II világháborúban*. Püski Kiadó, New York, 1987.
3. Cartledge: i.m., 18. fejezet; Für: *Magyar sors...* 350–351.
4. Ennek a korszaknak a legrészletesebb áttekintése: Puskás Julianna: *From Hungary to the United States, 1880-1914*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1982.
5. Lásd Ludányi András: *Birmingham: The History of an American Neighborhood and an Ethnic Community*, Kézirat, 2005. 7–8; Thomas E. Barden and John Ahern: *Hungarian American Toledo: Life and Times in Toledo's Birmingham Neighborhood*. The University of Toledo, Urban Affairs Center) 2002. 18–20.
6. Ludányi András: *American-Hungarian Diplomatic Relations and Interwar Hungarian Emigrés and Immigrants*, Kézirat, 2012. 4.
7. I. m. 5.
8. Uo.
9. Szánthó Miklós: *Magyarok Amerikában*. Gondolat, Bp., 1984. 76.
10. Jaszi Oscar: *Revolution and Counter-Revolution in Hungary*. P. S. King and Son, London, 1924. 86; Nina Bakisian: *Oscar Jaszi in Exile: Danubian Europe Reconsidered*. Hungarian Studies 1994. 9. 153–155. Lásd még a Jászi- kommentárokat az olyan politikai folyóiratokban, mint *The Nation* 1920-as és 1930-as évfolyamaiban megjelenteket.
11. Andrew Ludányi: *Hungarian Lobbying Efforts for the Human Rights of Minorities in Rumania: The CHRR/HHRF as a Case Study*. Hungarian Studies 1990. VI 1. 79–80.
12. Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban: A dipi emigráció*. In: Kovalszki Péter szerk.: *ITT-OTT Kalendárium 2013*. Ann Arbor (MI), 2013. 144–149.
13. Borsody István: *Az Amerikai külpolitika és az emigráció politikája. Látóhatár*; 1956. 5. 251–252.
14. Várdy Béla: i.m.
15. Cseh Tibor: *Gondolatok egy templomban*. In: Uő: *Csernántól a Reménység táváig*. Válogatott írások. Válogatta és szerkesztette Ludányi András. Fekete Sas Kiadó, Bp. 2014. 370–376. Példaként idézi az ausztráliai magyar Ruttkey Tamás 1970-ben írt versét.
16. Bakó Elemér: *Magyarok az Amerikai Egyesült Államokban. Öt évszázad válogatott történetei 1583–1998*. Kiadta a Magyarok Világszövetsége Nyugati Régiója, Bp., 1998. 149–152.
17. Andrew Ludányi: *Hungarian Lobbying Efforts for the Human Rights of Minorities in Rumania: The CHRR/HHRF as a Case Study*. Hungarian Studies 1990. VI 1. 79–80.
18. I. m. 81–82.
19. Lásd Borbándi Gyula: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. Az Európai Protestáns Magyar Szabad Egyetem kiadása, München, 1985, valamint Uő: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Hitel, Bp., 1992. Ugyanezt állíthatjuk Gazda József *A harmadik ág: magyarok a szétszórattásban* című kétkötetes gyűjteményéről (Hétkrajcár Kiadó, Bp., 2011).
20. Sisa István: *Szétszórtságban: Az emigráció alkonya*. Magánkiadás. 2004. 76–80.
21. Bakos István: *Közzolgálatban*. Püski Kiadó, Bp., 1994.
22. Kovalszki Péter: *Diaszpóranemzet: Bevezetés egy válogatáshoz*. In: *ITT-OTT Kalendárium*. 2013. 171–172; Csapó Endre: *Mit ér a magyar a nagyvilágban?* I. m. 183–189. Újabb kiegészítés található Kántor Zoltán: *Hungary's Kin State Politics, 2010-2014*, *Minority Studies* 2014. 17. 23–32.
23. Semjén Zsolt: *Nemzetpolitika*. Előadás a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 2012. szeptember 24-én.
24. Bőjtös László előadása. Lake Hope State Park, Ohio, 2014. augusztus 19.
25. Hámos László: *Gyarapodó nemzetrészt*. In: Kovalszki Péter szerk.: *ITT-OTT Kalendárium 2013*. Ann Arbor (MI), 2013. 203–210.

KOVALSZKI PÉTER

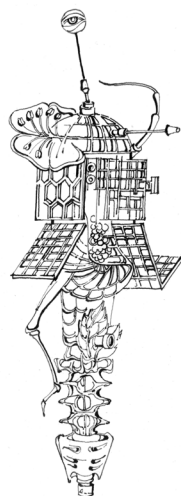
AZ AMERIKAI MAGYAR BARÁTI KÖZÖSSÉG ÉVTIZEDEI

A mikor Borbándi Gyula 1996-ban nálunk járt, találóan állapította meg, hogy az MKB valóban az, amit neve ígér: magyar is, baráti is, közösség is. Társult nevünk az Itt–Ott, ami éves találkozóink elnevezése és kiadványaink címe is. Ez meg egy Ady-verset, a *Négy-öt magyar összehajolt* idézi: „Itt valahol, ott valahol / Esett, szép, szomorú fejekkel / Négy-öt magyar összehajol / S kicsordul gúnyos fájdalomukból / Egy ifjú-ósi könny, magyar könny: / Miért is?”

A kezdetek

■ Indult a történet 48 évvel ezelőtt, két amerikai magyar egyetemistával – Éltető Lajossal és Ludányi Andrással –, akik a Louisiana egyetemen találkoztak, miután már megjárták az ötvenes-hatvanas évek amerikai magyar világát: cserkészetet, lövészegyletet, egyházakat, emigránsszervezeteket – és hiányérzettel maradtak. E világot – tisztelet a kivételnek – gyakran intenzív politizálás, meddő szervezeti és személyes belharok, bizonytalan jövő, jellemezte, minek következtében a másodgenerációs fiatalok joggal érezhették teljesen elhanyagoltnak magukat. „Más muzsika kell!” – mondták ki a „verdiktet”. Más közösség, más hit, más szándék, másfajta cselekvés; olyasféle, amelyikben az egymásért való cselekvés adja meg az – egyéni és közösségi – élet értelmét.

Levelezés, egyre bővülő levelezőlista, aztán stenciles-könyvnyomatós kiadvány, majd közösség-alapítás 1971-ben; és – 1972-től – minden Szent István-nap körül egyhetes Itt–Ott-i találkozók (Magyar Hetek). Hereford és Chautauqua után az ohioi

Az 1989-ben
kibontakozó
rendszerátalakítással
az amerikai magyarság
egyéni és intézményes
élete is megváltozott,
s ez nyilván az MBK
életében is fontos
átalakulásokat indított.

Lake Hope állami park – a Reménység tava – vált 1976-tól állandó telephelyünké. Ezt követte 1977-ben az MBK vallásos, kulturális és jótékonyági közösségként törvényt bejegyzése Oregon államban, és megszületett a magyar, majd az angol működési szabályzat, kialakult a szervezeti keret, létrejött a vezetőtestület. Az MBK első gondnoka (azaz elnöke) Éltető Lajos volt (1975 és 1978 között).

A fiatal családosokhoz idősebbek társultak, főleg 56-osokból és a dipis generációból; jórészt értelmiségiek: építészek, orvosok, mérnökök, tanárok, közgazdászok – az USA közép-nyugati részéből és keleti partjáról. A központi szervezeti mag mellett helyi gyülekezetek születtek, vagy hasonló szellemű közösségek társultak, egyféle diaszpórahálót eredményezve. A közösség programjának kidolgozásához pedig a fiatal alapítók mellé mások is szegődtek; elsősorban Cseh Tibort említeném, de ide kívánkozik Bőjtös László, Somogyi Balázs, Sass Márton neve is; ők voltak azok, akik később gondnokai/elnökei is lettek közösségünknek. S a gondnokok mellett nem feledkezhetem meg tanácsosainkról, helyi közösségszervezőinkről sem; elsősorban Nagy Károlyra, Lipták Bélára, Madarász Gézára, Várdy Bélára, Értavy József, Papp Lászlóra, Kovács Árpádra, Lauer Edithre, Kaslik Péterre gondolok.

A közösségépítésben kiemelkedő szerepe volt a vallásos érületnek, a vallásos élmenynek. Az Amerikában letelepedett görögök, zsidók, örmények példája arra ösztönözte az MBK megteremtőit, hogy a vallásosság kérdéseivel behatóbban foglalkozzanak. Vallásteremtésre – egyes rosszmájúak szerint a tóparti „fehérlő-áldozásra” – természetesen nem került sor. Nem kerülhető meg azonban a kérdés: mennyiben vallásos/hitbéli közösség az MBK? Hitéletünkkel és annak gondozásával igen intenzíven foglalkoztak egyébként mind az alapítók, mind a teológus Szent-Iványi Sándor, Hamza András és Kálmán Szabolcs. Arra a következtetésre jutottak, hogy a szét-szórtságban a vallásosságnak kereszténynek és ökumenikus irányultságúnak kell lennie; vagyis toleránsnak az összes bevett magyar vallás irányában; nem felekezeti meghatározottságúnak és kötődésűnek, a protestantizmus értékvilágát megbecsülőnek. A magyarságot vallásosan megélni s a vallásokban, illetve a felekezetekben a magyarságszolgálatot elvárni és értékelni! Innen ered a vezető tisztség neve, a gondnoké, melyet magam is viselek.

Szabad magyar értelmiségi fórum

■ A nyolcvanas évekre az MBK – más nyugati magyar szervezetekhez hasonlóan – a nyugati magyar világon túlnövő szabad értelmiségi fórum szerepét is vállalta és be is töltötte, mely az anyaország és a Kárpát-medence magyar értelmiségének lehetőséget nyújtott közös dolgaik megbeszélésére. Nem véletlenül fordult itt meg a későbbi rendszerváltás szereplőinek jó része – nemcsak Magyarországról, hanem Erdélyből, a Felvidékről és a Kárpátaljáról is. Az Itt–Ott-találkozó előtt vagy után felkeresték az USA és Kanada elérhető központjait, ahol a helyi magyar közösségeket részletették munkájukból, gondolataikból, művészetükből. Ezeket a „turnékat” Bőjtös László szervezte, s az ezekről tudósító – idézetekkel gazdagon megtűzdelt – részletes beszámolója 2015-ös kalendáriumunkban olvasható. Az MBK gondnokai ez időben Sass Márton (1979–1984) mellett Éltető Lajos (1985–1987) és Ludányi András (1988–1990) volt.

A közösségépítés, az *Itt–Ott* folyóirat kiadása, a Lake Hope-i Magyar Hetek és az utaztatások mellett a MBK részt vett könyvkiadás-támogatásokban, konferenciaszervezésekben, és hiteles szerepet vállalt olyan kezdeményezésekben is, mint az Anyanyelvi Konferencia és az újjászülető MVSZ. Ezekről az időkről részletesen ír a konferencia résztvevője és egyik szervezője, Ludányi András ebben a *Korunk*-számban.

■ Az 1989-ben kibontakozó rendszerváltozással az amerikai magyarság egyéni és intézményes élete is megváltozott, s ez nyilván az MBK életében is fontos átalakulásokat indított. Egyesek haza is telepedtek. Ugyanakkor ez potenciális gyarapodást, gazdagodást is jelentett főleg azok számára, akik nem emigráns, hanem diaszpóralétben gondolkodtak. Új érdekvédelmi feladatkörök körvonalazódtak, új kapcsolatok kiépítése vált szükségessé. Természetesen az új magyar kormányzat megfelelő intézményeivel, az USA-beli magyar nagykövetséggel, a Határon Túli Magyarok Hivatalának képviselőivel együttműködésben. Akkoriban jött létre a Hungarian American Coalition (HAC – Amerikai Magyar Koalíció), amelynek az MBK is egyik alapító tagja volt (lásd Lauer Edith írását ebben a *Korunk*-számban), mely együtt a Hámos László vezette HHRF-fel komoly és kiteljesedő érdekvédelmi szerepet játszott amerikai magyar, kisebbségvédelmi és magyar emberi jogi vonatkozásokban egyaránt.

Ez időben Somogyi Balázs (1991–1993), majd Bójtös László (1994–1999) volt az MBK gondnoka, s részt vállaltunk az újjászülető MVSZ életében (míg annak értelme volt). Beindultak Kárpát-medencei támogatásaink is – a Csángó Árvíz akciót Kovács Árpád szervezte, a parabolaantenna-telepítési akciót Somogyi Balázs indította, és én szerveztem meg a Kárpát-medencében – az erdélyi Simon-Repolski Péter és a Magyarországon élő, ugyancsak erdélyi származású Elekes Botond barátunk segítségével. Elkezdődött a tanulmányi ösztöndíjak létesítése kisebbségi magyar fiatalok számára, amiben többekkel együtt kedves tagtársunk, Bognár Béla járt az élen. Ekkor – 1996-ban – tartotta meg ifjúságunk az első Reménység Bált (ezek mind adománygyűjtést szolgáltak kisebbségi magyar intézmények számára), és ugyanez évben tartottuk meg budapesti kis Itt–Ott-unkat, ahol korábbi Kárpát-medencei vendégeinkkel volt találkozásunk.

Az új információs technológia s az internet megszületésével kapcsolati hálónk, tájékoztatásunk is kibővült. Ennek kezdeményezésében és fejlesztésében Éltető Lajos és Cseh Tibor jártak az élen, majd társult hozzájuk Kovács István és Megyeri József. Így született meg elektronikus levelezőlistánk, aztán a nyomtatott folyóiratunkat kiegészítendő *Elektronikus Itt–Ott* (ennek egész anyaga sajnos elveszett), és születtek meg honlapjaink is, az *mbk.org*, valamint az *itt-ott.org*.

Átalakulás és megmaradás

■ Közösségünk megmaradását, erejét a diaszpóralét tudatos vállalása, a családos részvételek, a több generáción át megtartott lét és cselekvés garantálta. Ezt kellett a már meglévő életmódunk, kapcsolataink és tevékenységeink megtartásával – ha lehet, gazdagításával – folytatnunk. És ezek közé tartozott a 2004-ben az erdélyi református szórványegyházak segélyezésére indított akció, melyben Kató Béla és Vetési László inspirálásával és Lauer Edith szervezői munkájával MBK-s családok támogattak öt éven át egy-egy egyházközséget.

Ludányi András kezdeményezésére, szervezésével és szerkesztésével (valamint Ludányi Mária segítségével) ekkor indult meg kalendáriumunk/ évkönyvünk, amely megtartotta az Itt–Ott nevet, s ehhez járultam társszerkesztőként én is 2011-ben. Ez jobb szerkesztést és tartalmasabb kiadványt eredményezett, összeállítása energiában, időben és anyagilag is gazdaságosabb lett, mint a megelőző folyóiraté. Ez időközben Fülöp László (2000–2002) és Somogyi Balázs (2003–2005) voltak gondnokaink.

Nemzedékváltás és konszolidáció

■ Közben elfoglalták helyüket az MBK vezetésében azok a fiatalok, akik már az MBK-ban nőttek fel, a Magyar Heteken ismerkedtek meg a közösséggel (Bokor Erika, Somogyi Ilona és Megyeri József). Jól jött közösségünknek az agilis, ötlet- és energiadús fiatalok munkavállalása, hiszen sok mindennel szembesültünk azokban az időkben – anyagi nehézségekkel, a Lake Hope-i konferenciaközpont (a Laurel Lodge) leégésével. Emiatt aztán éveken át az öt mérföldre fekvő Zaleski St. Sylvester templomának közösségi termét kellett bérelnünk délelőtti és esti műsorainkhoz, és naponta kétszer is oda-vissza utazzunk. Megyeri József igen lendületesen állt neki második honlapunk, az *itt-ott.org* fejlesztésének, szkennelte és felhelyezte meghívóinkat, folyóiratainkat és folyamatosan kalendáriumainkat, multimédiás tartalommal töltötte meg azokat. Ehhez járult még jó közösség-szervezői és kapcsolattartó munkájuk – különösen Chicago környékén, de nem csak ott! –, amelynek eredményeként közösségünk egy újabb periódusváltásra készülhetett fel. Ez időszak gondnoka Bokor Erika (2006–2011) volt, de a tanács felújulása tágabb körben valósult meg – ekkor került a tanácsba Minger Hajnal (aki két éve az újabban teremtett gondnok-helyettesi tisztséget tölti be), Fazekas Zsuzsanna, Simon Éva és mások, s a chicagói megerősödést a Detroit–Ann Arbor-i helyi közösség izmosodása is kísérte.

Helyi közösségeink mellett említenem kell társközösségeinket is – a Chicago Magyar Clubot (elnök Krémer Sándor), a Connecticuti Magyar Kultúregyletet (elnök Somogyi Balázs), a Minnesota Hungarianst (elnökasszony Grauzer Csilla) – kik tavalyi találkozónkon mind jelen voltak, és beszámoltak közösségükről, valamint testvérközösségünket, a vajdasági Kisoroszi Tájháza (elnök Talpai Sándor), melynek tavalyi éves találkozóján több MBK-tagunk is részt vett, s erről beszámolt kalendáriumunkban is.

Az új diaszpórákorszak

■ Ezt 2010-től, a második Orbán-kormány hivatalba lépésétől számítom, amely a nemzetpolitika megújítását hozta el számunkra is. Ez a magyar diaszpórára való megkülönböztetett figyelmet, annak gondjaival való beható megismerkedést és annak valós, gyakorlati támogatását eredményezte. A kettős állampolgárság megszerzésének lehetősége, a fokozott kapcsolattartási lehetőségek, a magyar diplomáciai és konzuli szolgálatok elérhetősége, majd a beindult nemzetpolitikai kezdeményezések mind részei ennek az új periódusnak, amelyben – s amelyekkel – az MBK is él.

A gondnoki jelölést 2011 végén fogadtam el, s első hároméves gondnoki ciklusom 2012–2014 közé esett. Ez idő alatt bontakozott ki az új diaszpóra-korszak, amelyik fokozottabb kapcsolattartási munkát, programrésztvételeket, pályázati lehetőségeket, műsoraink gazdagodási lehetőségeit eredményezte. Ez nemcsak nemzetpolitikai újdonságokat és a mi közösségünk kezdeményezéseit, de társközösségeink életét, az abban való részvétel gazdagodását is jelentette. Az MBK – és tisztségviselőinek tevékenysége most szinte az egész esztendő betölti – a találkozó után következik a kora őszi tanácsülés, a következő kalendárium elkészítése-szerkesztése, a következő *Itt–Ott* előkészítése, a pályázati munka, a Kőrösi Csoma Sándor Program (KCSP) által 2013 tavasza óta hozzánk irányított ösztöndíjas (intern) fogadása és irányítása – az ösztöndíj évenként hat hónapos – tavasztól ősziig tartó, nagyon hasznos és értékes, de meglehetősen munkaigényes elfoglaltságot jelentett.

A *Korunk* 2013. évi januári számában jelent meg egy rövid írásom (*Tények és gondolatok a diaszpóralétről, diaszpóranemzetről és magyarságtudatról*), mely az előző, 2012-es év eseményeiről számolt be részlegesen. Az ezt követők ennél is zsúfoltab-

bak lettek – a tavaszi hétvégi Itt–Ott-találkozóval, melyet a William Penn Association pennsylvaniai üdülőjében rendeztünk meg. 2013 áprilisában megérkezett KCSP-internünk, Veress Janka, akit Detroit–AnnArbor–Windsor-i helyszínnel az MBK-hoz osztottak be. Igen jó munkát végzett két éven át társaival együtt, akik részt vettek mindkét Itt–Ott találkozókon. A koalíció (HAC) keretén belül is meglehetősen aktív volt az MBK, s a tavaly tavaszi gálaesten közösségünk a koalíció elismerését –kitüntetését nyerte el. Emellett internünkkel segítettük a Detroit–Ann Arbor környéki magyar közösségeket is (HACC, Csipke Együttes, helyi MBK), valamint távolabbi amerikai magyar közösségeket is – programjaik megtervezésében, megvalósításában és a pályázati munkában egyaránt.

A Magyar Diaszpóra Tanács munkálataiban 2012 óta veszünk részt, beleértve egyes programjait is; így a KCSP-t, amelyikről már írtam, a Julianus Programot, a Mikes Kelemen Programot. Megjelenünk beszámolókkal a Nemzeti Regiszterben, és beszámolókat, záróközleményeket teszünk fel a Külhoni Magyar Sajtószolgálat diaszpóra-oldalára is.

Az MBK–*Korunk* kapcsolatáról itt csak annyit, hogy ez is évtizedekre tekint vissza. 1992-ben járt nálunk – találkozónkon és közösségeinkben – a lap képviselőjében néjével Kántor Lajos. Néha írásokkal, amerikai levelekkel jelentkezünk, s egyebekben is tartjuk a kapcsolatot – a tavaly pedig Cseke Péter és neje keresett fel minket. E szám írásai is tanúskodnak e kötődésről, idei kalendáriumunk (évkönyvünk) pedig szépen gazdagodott Cseke Péter írásaival.

Természetesen ez idő alatt is folytattuk támogatási tevékenységünket ösztöndíjak, valamint intézmények és rendezvények támogatása formájában. Mi pedig tavaly a The Hungary Initiatives Foundation (HIF) pályázatain vettünk részt sikerrel.

Idei terveink között szerepelnek: 2015-ös Itt–Ott Találkozóink megszervezése és megrendezése a Lake Hope-nál, melyre az idén augusztus 15. és 22. között kerül sor. Az idén két KCSP-intert fogunk kérni – s szeretnénk fogadni és foglalkoztatni. Emellett pedig minden további tevékenységünket folytatjuk, beleértve kapcsolattartási és támogatási programjainkat is, s most közeledik a megvalósításhoz honlapjaink felújítása. Folytatódik gyermek- és ifjúsági programjaink, angol nyelvű kiegészített műsoraink továbbfejlesztése is. S remélünk foglalkozni az MBK történetének megírásával is – szép lenne, ha ötvenéves jubileumunkra 2017-ben megjelenne!

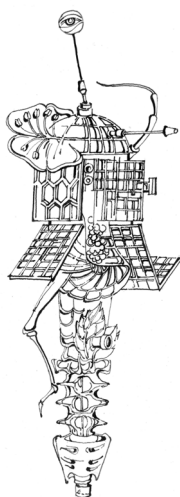
Ha van tanulsága az MBK történetének, amit itt dióhéjban előadtam társaimmal együtt, kik szintén írással szerepelnek a *Korunk*-számban, az az, hogy lehet értelmes, tartalmas magyar életet élni a diaszpórában is – ahogyan e helyzetet annak idején alapítóink felismerték, és e létet programszerűen meghatározták. Ami eleitől fogva fontos volt és maradt, az egy fenntartható, továbbadható diaszpóralét kialakítása egy többgenerációs, önmagát meg-megújító közösség formájában, mely a magyar értékeket megőrzi, gyarapítja és továbbadja. Ezt a célt követjük a jövőben is!

■ DOKUMENTÁCIÓS FORRÁSHELYEK

Az érdeklődők részletes képet nyerhetnek a Magyar Baráti Közösség életéről (születésétől a jelenig), ha felkeresik honlapjainkat (mbk.org, itt-ott.org), Facebook-oldalunkat (facebook.com/ittott és Youtube-csatornánkat ([Youtube.com/ittottmbk](https://youtube.com/ittottmbk)). Ezeket pedig <http://www.itt-ott.org/archive> és <http://www.mbk.org/index.html> megtalálhatók-olvashatók, megtekinthetők és letölthetők kiadványaink, meghívók, folyóiratok, kalendáriumok, önálló írások, közlemények, illetve találkozóinkról, rendezvényeinkről készült multimédiás beszámolók, képanyagok.

LAUER EDITH

AZ AMERIKAI MAGYAR KOALÍCIÓ JELENLÉTE A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

A kilencvenes évek
elején az első
feladatunk az amerikai
és magyarországi
kapcsolatok építése
és amerikai
infrastrukturális
segélyprogramok
méltányos elosztásának
szorgalmazása volt.

■ Gyerekkorban kivándorolt, kettős identitású amerikai magyar vagyok, magyar „szűrőn” keresztül nézem az amerikai világot. Miként is működik ez? Pár perccel ezelőtt vettem kézbe a nagy terjedelmű vasárnapi *New York Times* című újságot, amelyikben egy kis füzet az Ohio állambeli Kenyon College egyhetes, bentlakásos nyári szemináriumait hirdeti: „Töltsd szabadságodat Dantéval, Descartes-tal, Shakespeare-rel vagy más halhatatlan írókkal. Fedezd fel a civilizációt formáló műveket.” Milyen kiváló gondolat! Vajon létezik-e ilyen tábor Pécssett, Szegeden vagy Kolozsvárott? És ha nem, miként lehetne hasonló nyári programot indítani/fenntartani? Amióta aktív vezető szerepet vállaltam az amerikai magyar életben, vagyis 1991-től állandóan figyelem az amerikai civil társadalom sokrétűségét, és próbálom egyetemes magyar célok szolgálatára fordítani annak célszerűségét, fortélyait.

Amikor családommal az 1956-os magyar forradalom után, tizennégy évesen az Egyesült Államokba kerültem, elámultam az amerikai élet hihetetlen lehetőségein. Rövid idő alatt elsajátítottam az angol nyelvet, és hamarosan akcentus nélkül használtam azt. Egyetemi tanulmányaimat követően amerikai férjemmel, John Lauerral családot alapítottunk. Az ő változó munkabeosztásai következtében az USA és Európa tizenkét különböző városában éltünk. Bár akkoriban is érdeklődéssel figyeltem az otthoni eseményeket, Brüsszelből látogattunk először haza a hetvenes évek elején. Az időben főleg otthonteremtéssel, Kriszta és Andrea lányunk nevelésével és a tőlünk elvárt különféle jótékonyági tevékenységek szervezésével foglalkoztam.

Számomra 1989-ben kezdett a magyar „szűrő” hatékonyan működni. Fogalmazhatnánk úgy is, kis romantikával, hogy abban az évben történt „a csillagok különös együttállása”. A lányaink – amerikai szokás szerint – önállósították magukat, és elhagyták a szülői házat; mi Johnnal New Jersey államból Ohioba költöztünk; Magyarországon pedig megtörtént a rendszerváltozás. Az év júliusában Hámos László, Latkóczy Emese és Szekeres Zsolt (Magyar Emberi Jogok Alapítvány) kérésére Johnnal elvállaltuk egy nagy pénzgyűjtő díszvacsora megszervezését Washingtonban, ami báró Heinrich Thyssen Bornemisza német expresszionista festményeinek ottani kiállítása kapcsán történt. A washingtoni Nemzeti Gallériában rendezett november 16-i rendezvény váratlanul nagy sikerrel járt: 300 embert és több százezer dolláros bevételt biztosított az Emberi Jogok Alapítvány további működtetésére. Egy hónappal később kitört az ún. román forradalom, Tőkés László neve hirtelen közismert lett, és mi, amerikai magyarok, hihetetlen lelkesedéssel néztünk a csodával azonos változások elé.

Az otthoni rendszerváltozás történelmi fejleményei idején Washingtonban és New Yorkban egy kis csapat arról kezdett tanácskozni, miként lehetne létrehozni egy országos civil intézményt, amelyik összefogná az amerikai magyar szervezeteket és egyéneket, és képes lenne nemcsak ad hoc alapon, hanem intézményesített formában is biztosítani az amerikai magyar érdekek képviselését. (Az 1906-ban alapított Amerikai Magyar Szövetség ekkor már alig létezett: egymást beperelve a vezetők új, konkuráló szervezeteket alapítottak, és ezáltal elveszítették hitelességüket.)

Többek között Hám Tibor, Nt. Bertalan Imre, Szekeres Zsolt és Szabolcs, Koszorus Ferenc, Kovács Árpád, Taraszovics Sándor, Várallyay Gyula, Fekete Pál, majd később Ludányi András, Újvági Péter, Teleki Pál és jómagam is segédkeztünk ez új szervezet létrehozásában. Végül is tizenöt szervezet és öt személy neve szerepel az alapítók névsorában, amikor hosszú előkészületek után, 1991. augusztus 20-án hivatalosan bejegyeztettük az Amerikai Magyar Koalíciót (AMK) – Hungarian American Coalition (HAC) Washingtonban. Szekeres Szabolcs és Zsolt jóvoltából az AMK első Információs Irodája az IID cégük irodájában kapott helyet. Bár azóta többször költöztünk, washingtoni irodánkat immár 24 éve fenntartjuk a város központjában.

Milyen célkitűzéseket fogalmaztunk meg a Koalíció küldetéseként? Nt. Bertalan Imre, a Koalíció Igazgatótanácsának első elnöke így foglalta össze: „Célunk, hogy a hagyományos amerikai magyar szervezeteket és egyházakat kiegészítve erőt merítsünk az amerikai magyar társadalom eddig kihasználatlan tartalékaiból, és hatékony, szakmailag felkészült, magas politikai szinten dolgozó intézményt hozzunk létre, melynek törekvései és befolyása messze meghaladja az eddig elért eredményeket.”

A Koalíció küldetése azóta is ugyanaz: 1) táplálni a Magyarország történelme és kultúrája iránti érdeklődést; 2) védelmezni a magyarság emberi és kisebbségi jogait és kulturális örökségét világszerte; 3) szorgalmazni az oktatási és kulturális együttműködést az Egyesült Államok és Magyarország népe között; és 4) támogatni a demokratikus intézményeket és a gazdasági növekedést Magyarországon. Munkánk orozslánrészt önkéntes alapon végezzük, és költségeinket magunk fedezzük. Az évi költségvetésünket szervezeti és egyéni tagsági díjakból, támogatásokból, céladományokból és a projektek adminisztrációs költségeiből fedezzük. Jelenlegi 28 tagszervezetünk összesen mintegy 30 000 tagot számlál.

Bár szervezetünket sokan „lobbinak” hívják, ez nem felel meg a valóságnak. Alapításunk óta szigorúan betartjuk az amerikai nonprofit, ún. 501c3 adómentes szervezetekre vonatkozó jogi feltételeket, amelyek limitálják a lobbizással kapcsolatos kiadásokat és aktivitásokat. Ezzel együtt a legfontosabb feladatunk az amerikai döntéshozók és publikum időszerű és pontos tájékoztatása olyan kérdésekben, amelyek

befolyásolják az egyetemes magyarság érdekeit, akár Magyarországon, akár a Kárpát-medencében. E tájékoztatás gyakran nyílt fórumokon és gyűléseken, olykor személyes beszélgetésekben, a háttérben történik meg.

A kilencvenes évek elején az első feladatunk az amerikai és magyarországi kapcsolatok építése és amerikai infrastrukturális segélyprogramok méltányos elosztásának szorgalmazása volt. A kezdettől prioritás volt mindannyiunk számára, hogy tájékoztassuk a washingtoni döntéshozókat és a sajtót a magyar kisebbségi jogok sérelmezéséről Romániában, Szlovákiában, a Vajdaságban és Kárpátalján. E céllal 1996 novemberében az amerikai Kongresszusban konferenciát rendeztünk *A nemzeti kisebbségek szerepe az európai biztonságpolitikában és integrációban* címmel. Ezen összehasonlítást nyert a nyugat-európai kisebbségek jogi és mindennapi helyzete a négy nagy magyar kisebbségi közösséget érintő folyamatos jogsértésekkel, melyekről dr. Bauer Edit (Szlovákia), Tőkés László (Románia), dr. Józsa László (Vajdaság) és Kovács Miklós (Kárpátalja) számolt be. 2001-ben pedig *A vajdasági autonómia visszaállítása – egy multietnikus modell* címmel mutattuk be a veszélyeztetett régió helyzetét, szintén a Kongresszusban. Számos más felvidéki kulturális és tájékoztatási aktivitásunk mellett, 2009-ben felejthetetlen élményben volt részem, amikor a magyar diaszpóra egyetlen képviselőjeként a dunaszerdahelyi stadionban rendezett nagygyűlésen felszólalhattam a szlovák nyelvtörvény ellen tiltakozva.

Az évek során számtalan magyarországi és magyar kisebbségi vezető látogatását szerveztük meg a washingtoni döntéshozók hiteles tájékoztatása céljából (Sütő András, dr. Halzl József és dr. Duka-Zólyomi Árpád, dr. Orosz Ildikó, nt. Vetési László, dr. Józsa László, Milován Sándor, Tőkés László, Nt. Kató Béla, dr. Martonyi János, dr. Habsburg Ottó és családja, Sára Sándor, dr. Hatos Pál és mások).

1994-ben egy soha nem remélt történelmi lehetőséggel találtuk szemben magunkat: az USA és Nyugat-Európa elkezdett komolyan gondolkodni a NATO bővítésén, az újonnan demokratikus közép-európai országok NATO-tagságának lehetőségén. Amíg az európaiak haboztak, Clinton elnök – felismerve a bővítés előnyeit és egyben kb. húszmillió közép- és kelet-európai származású amerikai szavazó ez iránti elkötelezettségét – bevonta az ún. „ethnic” vagyis népcsoportokat, így minket amerikai magyarokat is a NATO-bővítéssel kapcsolatos tárgyalásokba.

1994 és 1998 között felejthetetlen vitákban és egyezkedésekben vettünk részt Clinton elnökkel, Gore alelnökkel, Sandy Bergerrel, a Nemzetbiztonsági Tanács vezetőjével, Strobe Talbottal, a Külügyminisztérium államtitkárával, Dan Frieddel, a külügyminisztérium helyettes államtitkárával és másokkal Milwaukee-ban (Cleveland), majd többször a Fehér Házban. Alkalmakként kb. húszan (8–10 lengyel, 5–6 magyar, 3–4 cseh és szlovák, néha pár szlovén) képviselte az amerikai népcsoportokat, és amíg az Adminisztráció a kritikus véleményeket ütköztette – a *New York Times* végig ellenezte a bővítést –, addig mi állandóan az újonnan felszabadult szülő hazánk függetlenségét, szabad döntési jogát hangoztattuk, és azt, hogy az akkori történelmi lehetőség elmulasztása (főleg Oroszország fenntartásai miatt) egy később helyrehozhatatlan mulasztást jelentene. A napjainkban Ukrajnában uralkodó krízist figyelve, ez az álláspont azóta be is bizonyosodott.

Mivel az akkori Horn-kormány volt az egyetlen a régióban, amelyik népszavazást tartott országa NATO-tagságáról, ezért Budapesten a Parlamentben, Miskolcon és Debrecenben, kb. 500 embert bevonva és széles sajtójelenléttel a Koalíció három nyilvános konferenciát rendezett a népszavazást megelőzően. Ezekben 35 külföldi és magyar előadó ismertette meg a magyar szavazókat a NATO-szövetség valós előnyeivel és az azzal járó köteleességekkel is. Kiváló magyar intézményekkel működünk együtt – Magyar Tudomány Akadémia, Magyar Atlanti Tanács, az 1945 Alapít-

vány, a Batthyány Alapítvány, az 1956 Magyar Forradalom Intézete és mások. Nagy erőfeszítés volt ez a Koalíció számára, de mindannyian értettük, ha a magyarok nem támogatják saját hazájuk NATO-tagságát, hogyan várhatjuk el, hogy az amerikai Szenátus jóváhagyja azt. Végül is 1997. november 16-án a magyar szavazók 85 százalékban szavaztak *igennel*, majd 1998. május elsején az amerikai Szenátus 80:19 arányban jóváhagyta Lengyelország, Magyarország és Csehország felvételét az atlanti szövetségbe.

A fentebb leírt folyamat nemcsak hihetetlen sikerélmény, de tanulságos lecke is volt számunkra: aktív szorgalmazói lehettünk egy fontos történelmi döntésnek, amelyben a magyar és amerikai érdekek megegyeztek. Mi Magyarország biztonságát, nyugati (újra)integrációját, amíg az USA a stabilitási és biztonsági zóna kiszélesítését, az új demokráciák megerősítését akarta elérni.

Ugyanakkor az évek során azt is meg kellett tanulnunk, hogy ahol a (vélt vagy valós) érdekek különböztek, ott, akárhogyan próbálkoztunk, nem értük el a remélt eredményt. Ilyen példa a magyar közösségek autonómiatörekvéseinek támogatása, aminek jogi alapját az amerikai döntéshozók egyszerűen nem ismerik el. Bár véleményem szerint a kollektív jogok léteznek az USA-ban is – pl. az indián törzseké vagy a csoportos perek (class action suits) esetében –, az amerikai döntéshozás a „collective” jogot nem ismeri el. Ennek ellenére több esetben sikerült legalább részeredményeket elérni, pl. az erdélyi egyházi restitúció kérdésében, együttműködve Tom Lantos magyar származású kongresszusi képviselővel, a Magyar Emberi Jogok vagy más ügyben a Szlovákiai Magyar Bizottmány vezetőivel.

Jó kapcsolatot teremtettünk mind a Romániába és Szlovákiába delegált amerikai nagykövettekkel, mind a szomszédos országok ügyeivel foglalkozó amerikai külügyi tisztviselőkkel. Részben ennek köszönhetően, 2002 végén az akkori amerikai nagykövet „elejtett” megjegyzésére, hogy talán hasznos lenne, ha a Koalíció tagjai pár tucat Nástase miniszterelnöknek címzett levélben harcolnának a kolozsvári Református Kollégium visszatérítése ügyében, két nap alatt száz levél érkezett az elnök irodájába az USA minden részéről. Úgy éreztük, részben ezért történt, mindannyiunk nagy örömeire, hogy 2003 januárjában a kollégium visszakapta a (teljesen lerobbant) történelmi épületét. Akkor viszont koalíciós tagunk, Nádas Gabriella vezetésével nagy gyűjtésbe kezdtünk, nemcsak a már 1992 óta általa kiválóan adminisztrált ún. Keresztstülői Ösztöndíj alap gyarapítására, hanem az épület tatarozására is.

Itt megemlíteném, hogy a tájékoztatási tevékenységünk egyik érdekes eleme olyan programok megvalósítása, amelyek 2003-ban 22 magyar parlamenti képviselőt, 2004-ben 8 magyar polgármestert és 2006-ban 9 magyar gimnáziumigazgatót részesítettek háromhetes amerikai tanfolyamban; a Koalíció, illetve a budapesti amerikai nagykövetség és a külügyminisztérium közreműködésével.

A tájékoztatáson kívül a Koalíció másik feladatköre az oktatás és magyar kultúra ismertetése az Egyesült Államokban. Az oktatás vezetőképzésnek is mondható, és pont ezzel a céllal működtettük 1995 és 2000-ben a Fehér Házi Gyakornoki Programunkat amerikai magyar egyetemisták számára. Be is bizonyosodott a vezetőképzés reménye, amikor az 1994-ben gyakornokként jelentkező Teleki Maximilian 2004-ben a Koalíció elnöke lett!

A kilencvenes években sok megkeresés érkezett hozzánk magyar egyetemistáktól, akik amerikai egyetemeken részösztöndíjat nyertek, de a szükséges összeget már nem tudták előteremteni. Ezért született 1997-ben a Koalíció „Dr. Elemér és Éva Kiss Ösztöndíj Programja”, amiben az utolsó 18 évben 60 magyarországi és Kárpát-medencei hallgató részesült.

Végül 2005-ben dr. Simonyi Károly segítségével megalapítottunk egy „Kongresszusi Gyakornoki Program”-ot. Ennek a lényege, hogy az egyetemi tanulmányait

már befejezett gyakornok három-négy hónapos kongresszusi, vagy más civil szervezeti munkával Washingtonban olyan tapasztalatot szerezzen, ami hazatérése után a magyar vagy Kárpát-medencei civil társadalomban is hasznosítható. Immár közel 40 gyakornok végezte el ezt az értékes programot, ami jelenleg a magyar kormány által létrehozott Hungary Initiatives Foundation (HIF) támogatásával működik.

A magyar kultúra ismertetése is feladataink közé tartozik. Az évek során írók, képzőművészek, kórusok, fényképészek, filmesek, tánccsoportok tucatját hívtuk meg és mutattuk be több amerikai városban tagszervezeteink segítségével. A kilencvenes években hosszú ideig dolgoztunk a Duna TV tengerentúli adásának megszervezésén. Különböző rendezvényekkel és a *Torn from the Flag* című dokumentfilm elkészítésének támogatásával és amerikai bemutatásával jelentős szerepet vállaltunk az 1956-os Forradalom ötvenedik évfordulójának méltó amerikai megünneplésében. 2013-ban a washingtoni Smithsonian Múzeum és a Balassi Intézet által szervezett, hihetetlenül sikeres *Hungarian Heritage: Roots to Revival* elnevezésű fesztivál megszervezésében vettünk részt. Tavaly a holocaust hetvenedik évfordulójának megemlékezésére New Yorkban az ENSZ épületében, Washingtonban a Kongresszusban és a Kossuth Házban szerveztünk *Karl Lutz és a legendás budapesti üvegház* elnevezésű kiállítást. Kiváló partnereink között találhatók a Kommunizmus Áldozataiért Alapítvány, a Lantos Foundation for Human Rights and Justice, a Carl Lutz Foundation Budapest és az Institute for Democratic Transition. Másfél éve komoly segítséget jelent egyes projektek megvalósításában a Hungary Initiatives Foundation támogatása is.

Felelősséget érzünk az amerikai magyar közösség, főleg a Koalíció jövője iránt. Mivel a távolságok igen nagyok ebben az országban, komoly kihívást jelent tagszervezeteink és tagjaink egybentartása. Ennek áthidalására 2008 óta nyolc alkalommal rendeztük meg a Hungarian Americans Together (Amerikai Magyarok Együtt) konferenciákat, amikor is különböző városokban (Chicago, Boston, Cleveland, Washington, Atlanta) több államból összegyűlnek a régió magyarjai egy-egy hétfégi ismerkedésre, eszmecekerésre vagy tréningre és szórakozásra.

Minden tavasszal a Koalíció nagyszabású washingtoni gálaestet szervez, aminek bevétele az ösztöndíjalapunkat gyarapítja. Decemberben – az évi tanács- és taggyűlésünkkel egy időben – Fehér Házi Tájékoztatót és Mikulás vacsorát rendezünk tagjaink, támogatóink és vendégeink részére. Mindkét alkalommal elismerésben részesítjük azokat az egyéneket és szervezeteket, amelyek sokat tesznek az amerikai magyarok együttműködéséért.

Amikor lehet, jó kapcsolatokat ápolunk a mindenkori magyar kormánnyal és az USA-ba delegált tisztségviselőkkel. Értékeljük, hogy a jelenlegi magyar kormány végre kinyújtja a kezét a nyugati diaszpóra irányába is, és a magyar nemzet részeként kezel minket. Évekig képviseltük a Koalíciót először a MÁÉRT, most a Diaszpóra Tanács budapesti gyűlésein. Örömmel veszünk részt mentorként a Körösi Csoma Sándor gyakornoki programban, mert látjuk, hogy az ide küldött fiatal magyarok élénkítik az amerikai magyar szellemet, szervezeteket és programokat.

Gyakran megállapítjuk, hogy közösségünk korosodik. Fontos, hogy legyen utánpótlás, hogy a fiatalok vállaljanak vezető szerepet. Ebben a cserkészek élen járnak – mindannyiunknak tanulni kell tőlük. Nagy kihívást jelent, hogy az „új magyarok” főleg gazdasági okokból és gyakran illegálisan tartózkodnak az USA-ban. Természetes, hogy máshogy viszonyulnak hazájukhoz és magyar identitásukhoz, mint pl. az 1945-ös vagy 1956-os magyar diaszpóra tagjai.

Fontos kérdés számunkra, hogy lehet-e magyar identitásérzete egy magyarul nem beszélő egyénnek? Bár sokan továbbra is vallják, hogy „nyelvében él a nemzet”, látjuk magunk körül az amerikai olaszokat, görögöket és íreket, akik erősen kötőd-

nek gyökereikhez, bár a nyelvet már nem beszélik. Kötődésük a kultúrájukon alapul: a szokások, az ételek, a zenéjük határozza meg identitásukat. Nem kell messze mennünk erre jó példát keresni, mert a Koalíció elnöke, Teleki Max spanyolul és angolul remekül beszél, de magyarul keveset ért. Ugyanakkor átérzi a magyarságát – természetesen büszke a Teleki névre, gyakran utazik a Kárpát-medencébe, és mindent megtesz azért, hogy a számunkra oly fontos amerikai–magyar kapcsolat visszatérjen az őszinte barátság és kölcsönös tisztelet medrébe.

Cleveland, 2015. január

Az út hazafelé

■ Azt mondják, minden rendben, megkapják a passzust, majd, másnap. De addig nem mehetnek sehová, gyakorlatilag fogságban vannak már egy ideje, a munkaszolgálatos alakulatukat egész egyszerűen beterelték egy iskolaudvarra. István, a földije csak legyínt Pali aggályaira, jobb nekünk a szigorú kerítésen belül, mondja, nemcsak korlátoz, de véd is. Palinak azonban gyanús a passzus visszatartása, semmi sem indokolja.

Még ma elmegy, a sötétség beálltával, bár hideg a tavaszi este. Szólt Istvánnak is, de annak csak nem akaródzik jönni, hiába mutatta meg a kijáró deszkát a déli oldalon.

Istenem, jóformán azt sem tudja, elmúlt-e már húsvét, vagy nem. Otthon az asszony meg az öt kicsi, egyedül, bár a Rudi már nagyocska, s az Apol is tizenkettő múlt újévkor. Hogy bírták vajon a telet egyedül? Az ég adja, hogy ne rakjanak oda megint részeg oroszokat. Tavaly is csak a csoda vitte oda a Hedát pont akkor. Bájosan tipegett be, kék szeme volt és fekete haja, alig múlt négyéves; előttük már lepergett az élet, mert a kese ruszki hirtelen mozdulattal a falhoz állította őket a bor miatt, az öreg nem akart adni nekik. De ahogy megjelent a Hedácska, a részeg orosz feszült arca ellágyult, intett a többinek, és kifordultak.

Csaknem fáj, ahogy rájuk gondol, Istenem, de hiányoznak. Biztos ő is nekik, azt sem tudják, hol van most. Decemberben jött a behívó, ő a kassai huszárok lovászaihoz tartozott, úgyhogy civilben indult. Rögtön karácsony után felszállították a vonatra Szombathelyen, ő is csak akkor tudta meg, hogy Komárom környékére vitték, mikor már megérkeztek. Levelet nem küldhetett, nem jár a posta ilyen időkben. Most valahol Nyitra közelében vannak, hála az égnek nagyjából tudja, merre kell menni, de ha nem tudná, akkor is nekiindulna.

A sötétséggel a levegő is meghidegült, mint Paliban a vér, mikor a kevés üres perc egyikében végül elindult a kijárt lécz felé, a tegnapi kenyér fele a zsebében, bakancsát már most sár borítja, bőrvében új lyukat kellett szűrnia néhány hete. Csak lassan, csak hétköznapi tempóban. Van vesztenivalója – de az nem az idő. A Jóisten adja, hogy vége legyen már a háborúnak!

Íme, a lécz. Nem lett beszélgetve. Sehöl senki. Fél éve még nem fért volna ki ezen a keskeny résen, de immár könnyedén át tudja préselni magát.

Most!

Öles, de könnyed léptekkel és emelt fővel megy, nem kúszik-csúszik. Talán közel az erdő, egy-két utcán kell csak végigmenni. A dübörgés a mellében kilométerekre is elhallatszódhat.

– Fülelj azért körbe – búcsúzott István, de Pali most nem mert se látni, se hallani. Isten odafönt talán vigyáz rá, mint akkor, az olasz fronton, ahol tíz másodperc alatt lehagyta a gyerekkort. Lassan, csak lassan; civilben van, ha nem fut, messzire juthat. Málló vakolatú házak közt, a kopott utcákon rongyos gyermekek játszanak a szürkületben. Mindig csak balra, balra.

A fák...

Ahogy beért a sűrűbe, nekivetette hátát egy öles tölgynek. A jó öreg motor dübörög odabent. S a neheze most jön. Neki az erdőnek, neki az éjszakának, neki az ismeretlen vidéknek, mindig csak dél felé. Ha szerencséje van, másfél nap alatt eléri a Dunát, s azon túl már sokkal biztonságosabb. No, indulás!

Egész éjszaka gyalogolt, többnyire dél felé. Csillagos, tiszta éj volt, ahol ritkábban álltak a fák, betájolta magát, olyankor fülelt is, de az öreg erdő éjszakai neszein kívül nem hallott mást. Néha országutakat keresztezett, egy pillanatra meg-megtorpant, aztán csak ment tovább, át az úton, körül se nézve. Annyi mindentől félhet, inkább egyikkel sem törődik. Még jó is, hogy most menni kell, csak minél messzebb, még megfagyna, ha elaludna. Negyvenöt éves, de falusi legény, bírja még az iramot. Tán aludt is néhány szemhunyasnyit a sűrű éjszakában, de a lábai vitték kitartóan erdőn-bozótton át; s a pillanatok, amikor a félelem a legjobban megmarkolta volna, átlépte, akár a tönköket, árkokat.

Hajnamban megállt, s összegömbölyödött egy fa tövében. A Jóisten segítse meg, hogy ne jöjjön utána senki, a többit elintézi maga; összehúzta magán a vékony bőrkabátot, s mély, álomtalan alvásba zuhant.

Jócskán fent járt a nap, mire fölriadt, elgémberedve tápázkodott fel, s rögvest továbbindult. Csak előrefelé mehet, és jaj neki, s jaj a családnak, ha rossz felé megy, vagy ha nem elég gyors. Ha megtalálnák, bizonyosan helyben agyonlőnék. Másként számít a háborúban az élet, mint ahogyan Isten elképzelte volt még a kezdetekben.

Igyekezett az utakkal párhuzamosan haladni, mezőkön, földeken vágott át, de nem tudta teljesen elkerülni az embereket. És amikor épp delelt a nap, váratlanul szembetalálta magát egy hordába verődött szegénylegény-csapattal. De ezek nem mesebeliek, ezek valós szegénylegények voltak. Mintha nem is a bozótból, hanem a középkori nyomorból lépett volna elő ez a pajkos deákokból hirtelen arctalanná vált, marcona ötös. Nyersegek voltak, rongyos magyarok.

– Mid van?

Pali lassan széttárta a karjait, tenyérrel fölfelé: csak ami rajta van. Csak magában fohászzkodott. Szerencsére az útonállók nem akartak mindent és mindenáron, de nem is vitakoztak, az egyik lerántotta a bőrkabátját, elvették. Pali nem ellenkezett. Ha ez az ára, hogy továbbmehessen, megfizeti. Az öv valahogy leesett, az nem kellett nekik. Most is őrzi a negyvenötös országút lenyomatát.

Miután azok eltűntek, olyan hirtelen, ahogy jöttek, Pali kifújta az ijedelmet, s továbbindult a felvidéki dűlőkön. Ahogy lélegzése természetessé lassult, gondolatban maga mögött is járt, a háborúban, s otthon, Zsidányban is. Elég volt a háborúból, a lövészárkokból is, a fogságból is, a halálfélelemből és abból, hogy az ember kivetkőzik önmagából. Csaknem harminc éve volt, mikor átélte a nagy háborút, valahol az olasz fronton, a Piavénál. Most is álmódott néha azzal az iszonyú rettegéssel.

Akkor tizenhét éves volt, ijedt kamasz. Ne adja az Isten, hogy a gyerekek átéljék valaha. Csoda volt, igazi csoda, hogy megmenekült. Az osztag a lövészárkokban lapult, ahogy tartották a frontot, de az olaszok egyre közeledtek – tudták, hogy ki kell törniük. A szakaszparancsnok egyenként intette a katonákat, hogy fussanak ki oldalt az erdő felé, másképp biztosan meghalnak mind. És Pali mérhetetlen rettegéssel látta, hogy az előtte haladók közül mindenkit kilőnek, egyenként. A Gyulát, a szösze Tamást, a Matyit is, aki vele majdnem egyidős volt; ő azonnal felbukott, hogy kiugrott. Utoljára került reá a sor, lévén a legfiatalabb. A parancsnok jelzett.

Soha életében még nem futott úgy – mintha álomban rohant volna.

Soha nem élt annyira, mint abban a tíz másodpercben.

Végül ő volt az egyetlen, aki elérte az erdősávot, Isten felfoghatatlan módon és okból vigyázott rá. Azóta tudja, hogy vannak csodák. Még ha kiürült történytár alakjában is.

Es most ismét egy folyóhoz igyekszik, újra menekül. És íme, már érezni az illatát – most a Dunának is ugyanolyan halálszaga van, mint akkor a Piavénak.

Pali megszaporozta botorkáló lépteit. Amíg a Dunán innen van, bizonyára nincs biztonságban, s még pár kilométer hátralehet. Mint valami álomban, csak ment, ételeért korgó gyomránál erősebb volt az ösztön, hogy hagyjon maga mögött mindent. Egy kis idő után megpillantotta a Duna szürke szalagját. Híd sehol sincs, felrobbantották őket a harcok során, vagy a németek aknázták alá. Annyit bizonyos: csak csónakkal lehet átkelni. A közeli város nem lehet más, mint Győr.

Emberek is voltak a parton, zizegtek, mint viharban a falevelek. Pali a töltés mögül kikukkantva hamar felmérte, hogy mind ugyanolyan ágrólszakadt, mint ő, már a mozgásukból kiviláglik nyugtalan szívük. Csak akkor sápadt el, mikor megpillantotta a zsebkendőnyi ladikot, melyet úgy körülállott a tót, a magyar, a sváb, mint amikor a vonaton akarják elfoglalni a legjobb helyeket. Jézusz Marija, olyan ez a maga mögött hagyott nevesincs rettenet, hogy gondolatai sincsenek rá, csak szívdobbanásai. Hirtelen hátrafordult – valami égette a tarkóját. Nem, nincs ott senki. Senki látható, senki hallható. Az érzés volt csak világos, sürgető: előre! Odament a csónak körül állókhoz.

Adjon Isten! – köszönt magyarul, s néhányan visszaköszöntek. Feszes a csönd, túl sokan vannak. A halász, aki át-átfuvarozza a menekülőket, még nem volt ott, de bizonyára bármelyik pillanatban felbukkanhat. Adná Isten, hogy jöjjön már! Így most csak várni lehet – várni tétlenül a sorsot.

Az illanó percek megsűrűsödtek, felgyűrődtek. Közel-közel araszolva már együtt álltak a ladik körül valamennyien, szorosan és némán, s ez a hallgatás súlyosabb volt, mint a beszéd. Pali azt érezte, bévül még javában folyik a harc, nemcsak az élhető világerő, a pusztá létért is. S oldalpislantásokkal vagy egyenesre húzott háttal ez a tucatnyi ember mind az egyetlen járható utat próbálja kitapogatni – az életösztön és az igaz között. Sokan a láthatatlan kerítést, a folyót figyelték, szinte senki sem a másikat.

Hol van már a révész?

A várakozás hosszú-hosszú percei alatt az arcok masszája egyénekké vált szét Pali előtt. A harcsabaszú öregember botjára támaszkodva a vizet nézi mereven. Egy elgyötört, fejkendőss asszony csak a két gyermekére figyel, halkán hadarva beszél hozzájuk, valamit, bármit: ha más már nem biztos kötelék, legalább a szavak kapcsolják össze őket. Egy fiatal fiú és lány görcsösen szorítják egymás kezét, és üveges tekintettel figyelik a semmit. Kimondatlan a küzdelem az életért, sok múlik azon, mikor érnek át a Dunán.

Egy fiatal nő kihúzott derékkal áll, meg-megrázza ezüstszállal szótt fürtjeit, s mikor elkapja Pali figyelő pillantását, rámosolyog. Mintha a nap ragyogna fel a szürkeségből! Kihúzta magát.

A remegő szívűeket erősítsétek meg, bátorság, ne féljete! Keményítsétek szíveteket... nem, ezt biztosan nem mondta a próféta. Izajás próféta? A lankadt vállakat, kezeket... a roskadozó térdeket szilárdítsátok meg... maga az Úr jön el, hogy szabadulást hozzon nektek. Valamiért a karácsonyhoz kapcsolódnak a mélységből felbukkanó szavak. De hogyan hoz az Úristen szabadulást, ha nem férnek fel mind a ladikra? Bozse moj, aj, Bozse moj!

Egy férfiruhás asszonyból hirtelen rekedt sóhaj szakad fel, és mint az elvarázsolt udvartartás, a delejes mozdulatlanágból egyszerre moccannak meg: jön a révész!

Sok helybeli halász járt ki akkoriban mindennap a Dunára Győrből, hogy révészkedjen, ez a kenyerük; nyilván nem ők az egyetlenek, akik át akarnak kerülni a folyó túlsópartjára. Kicsi, köpcös ember közeledett, jött, mint aki nehéz küzdelemre készült föl, sietve, mint aki tudja, hogy valóban számít minden perc. Tisztelettel rebentek szét előtte.

– Egyszerre hat ember kelhet át – szólalt meg a halász magyarul, mindenféle köntörfalazás nélkül, s kivette az evezőt –, csak hat, nem több, így is sok. Árad a Duna, nincs kivétel. Veszélyes, nagyon veszélyes.

Azzal intett az evezőkkel, kissé türelmetlenül, mert a megszeppent várakozók hirtelen nem akartak tülekedni. Aki lassan számolt, az is hamar végzett. Tizenhároman voltak, a gyerekeket nem számítva.

– No jöjjenek már! – mondta az ember türelmetlenül, elfordítva a ladikot.

Az anya a gyerekek kezét fogva körbenézett, majd előrelépett, és bátortalanul beemelte a csónakba a gyerekeit, majd beszállt melléjük, ölbe véve az egyiket. Egy medvetermetű férfi segített neki, majd a másik két nőnek és az öregembernek is intett, meg még egy idősödő férfinak, a halász mutatta, ki hova üljön.

– A két kicsi egynek számíthat – morogta a halász a bajsza alatt, és intett a fiatal lánynak is. Az rázta a fejét – a fiú nélkül nem megy. Beszállt hát valaki más, és az első kör elindult, a többi hét ember s néhány homokba karcoló gyermek pedig ott maradt a fövényen. Egy percig álltak némán, majd ki-ki odébb sétált egymástól, s figyelte a távolodó ladikot.

Egyszerre kapták fel a fejüket: a távolban dörrenés hallatszott. Pali körülnézett. Minden arc elfehéredett, mikor rájöttek: egyvalaki itt marad.

Azért lassan behúzódtak az ártéri bozótba, a fák sűrűjébe, biztos, ami biztos.

*

Hét ember áll a parton, máshonnan jönnek, máshová tartanak. Más a múltjuk, és más úton mennek majd tovább; egyikén cipő van, a másikon bakancs; van, akit ránc ékít, s van, akit pattanás.

Csak a szívüket markoló iszonyat azonos, csak az arcuk egyforma falfehér, csak a szemük cikázik ugyanarra: a ladik, az erdő. A ladik, az erdő, a kimerült arcok.

Hét ember van a Duna-parton, állnak, mint a cövek, csak a lelkük rohan éveket. Várnak, mert mást nem tehetnek, csak zsiabdadt szívük lüktet: érlelgeti az ezüst csíkokat, árkolja a ráncokat, karcolja a percekét.

Hét ember áll a parton, ki fiatal, ki javakorabeli, ki megette már a kenyere javát. Mindegyiknek úgy tűnik, mintha a csónak évek óta úton lenne.

Egyszerre moccannak meg, mikor a révész végül visszaér.

Olyan tömör a perc, nem hiányzik a beszéd, és nincs helye a tétovázásnak. A horgas orrú férfi volt az első, aki beszállt, majd sorra a többi öt a gyerekekkel, mintha kenyérért állnának sorba, s mind csak előre felé mer figyelni, meg a halászra, aki ren-dezi, ki hova üljön.

Pali maradt utoljára. A csónak tényleg tele volt.

Hátranézett, majd a Dunára: jeges még, belefúlna, ha át kéne úsznia. De itt maradni sincs ereje.

A halász megfogta az evezőt.

– Proszim – szakadt fel Paliból horvátul, szinte suttogva –, kérem, vigyen át.

Az ember kezében megállt az evező a szláv szóra. Megértette rögtön, a gradistyáni horvát nagyon hasonlít a szlovákra. Palira pillantott, most nézte meg jobban. Aztán a fák közé tekintett vizslatva, majd a csónakra.

Szívdobbanással mérik a csöndet.

– Hodi – intett végül, s csak a szeme villant fel melegen.

A többiek megértettek a mozdulatot, és pissenés nélkül helyet adtak. A halász az ölébe ültette az egyik kicsit.

– Aztán egy moccanást se! – jelezte egy kézmozdulattal, helyi istene a percnak és a folyónak, mert ahogy Pali beült, a perem ijesztően lesüllyedt.

– Hvalim – nézett rá Pali –, köszönöm.

Többet nem beszéltek.

A jeges víz be-becsapott a tempós evezés nyomán. A kisfiú mocorgott Pali ölében.

Már épp átértek, mikor révészük váratlanul egy vízre hajló fa alá vitte a ladikot, s ott megfogta az ágat, megállt. A túlparton akkor bukkant ki néhány szovjet járőr. Szimatoltak. Egy percig vagy tízig, ki tudja?

Azután elmentek.

Nem tudni, min múlik egy élet.

Mikor partra értek, kifizették a révet, mindenki azzal, amije volt, s ki-ki ment tovább, amerre a lába és a reménye vitte.

*

Pali tudta, hogy őrangyala, aki mindig közbelépett, mikor a saját embernyi léptékű világa égni kezdett, most a köpcös tót halász alakját vette magára. Mikor már csak pár gyermekdal és a gradistyei életszeretet marad meg a kései utódokban, a lángpallosú halász alakja, aki a szláv szóra életet ajándékozik a dédapának, talán kissé átalakulva, de ugyanúgy fénylik, apró fogaskerek a létet adó egészben.

A dédapa pedig, ki akkor még csak apa, a hét határban megbecsült mester, aki töprengés nélkül tette a jót egész életében, visszakapja a becsületessége nyomán megtérő szívmeleget, Dunától a Répcéig tartó útja során. Győr megyében már ismerős volt. S a családok, akiknek feje fölé ő ácsolt tetőt valamikor, lerongyolódva is megismerik, és mikor Pali alkonyattájt be-bezörget az ismerős rábaközi kapukon, mindenhol akad számára egy vacok a pajtában és egy lábascalnyyi sterc a pohár tej mellé.

Jöjjön csak Pali bácsi, ahol hatnak jut hely, ott a hetedik is elfér!

Míntha árkolt arcú garabonciás diák járná a dunántúli utakat, kisebb-nagyobb vargabetűkkel, de mindig délnyugatnak, körötte a süvítő böjti szél. Se varázskönyve, amivel vihart fakaszthatna, se ördögös szekere, nem ragaszkodik az aludtjéhez sem – de van két nyughatatlan, hazafelé húzó lába s dolgos keze, mellyel megmegerősíti a lankadt színeket, a roskadozó tetőket, szívességéből a szállásért, az ételért. Olykor egy-egy egyszerű játékot is fabrikál a háziak gyermekeinek, kis kocsit vagy gőzhajót a hulladék fából, s míg a kicsinyek örömet figyel, a sajátjaira gondol, Jancsi hogy örülne egy ilyen hajónak, s az Irma is már elég nagy a kocsikázáshoz... de majd ha hazaér. Mindennek megvan a maga ideje.

A részletek maradtak a legélesebbek: a zajló patak partján a kiskacsák, az ébredő föld illata a mezőkön. Hány napig tartott az út, maga sem tudta már. Öt, hat, tíz? A vasárnapot onnan tudta, hogy a kántor épp a templomba harangozta a fejkendő öregasszonyokat, mikor egy apró faluba érkezett valahol Kapuvár környékén. Jól megnézték, mikor a láthatóan lesóványodott és kimerült férfi közibük állt, s a templomajtóból hallgatta végig a misét, de a végén csak megszólították, s egy derék asszony minden teketória nélkül megebédeltette.

Mindenütt akadnak jó emberek, teli volt akkor az ország hazafelé tartó ágrólszadadtakkal, akik elaludtak bárhol, és elélték kenyérhajon is, csak hazaérkezzenek már. A kerek arcú özvegy az urára gondolt, aki nem jön már haza, s a két fiára, akik talán már úton vannak, nem is sajnálta Palitól sem a sovány paprikást, sem a bort.

Otthon Julianna is hánszor látott el idegeneket, kényszerből is, szívességéből is, horvátot vagy magyart, zsidót vagy németet, egyszer egy orosz katonaszökevényt fogadtak be pár napra, az azt sem tudta, hol van, s merre tart. Ilyenkor megnő az ember szíve.

Igen, oroszok sokszor voltak Zsidányban, megesett, hogy beköltöztek éjszakára, nem is egyre; volt, hogy kilakoltatták őket. Az egyik ilyen alkalommal az öreg, Matyi bácsi, az apósa egy orosz főparancsnokkal felíratott valamit az ajtóra oroszul, ez aztán védte őket egy darabig, bár most karácsonykor megint jött egy csapat szöke-

vény orosz, szenteste állítottak be. Gyanúsak voltak, Julianna nagyon félt tőlük, de adott nekik enni, meg elalhattak éjszaka, ők kiköltöztek a kisszobába, hogy békeség legyen. Aztán egy este nem jöttek vissza, hála az égnek, ők elég gondot okoztak akkor.

Pali másodjára akkor került bajba, mikor egy dűlőből kifelé lábalva meglátta egy orosz szakasz. Isten tudja, hogy kerültek oda, de már messziről látszott, hogy észrevették, és ha az orosz, a német, a magyar, ha bárki sokadmagával van egyenruhában és fegyverrel, annak fele sem tréfa.

Végigfutott rajta a hideg, mikor eszébe jutott, hogy hiába van civilben, azért ha megkérdik: merre tart az uraság? – ugyan mit felel? Lehet, hogy nem tart már azután semerre sem.

Akkor körülnézett a sáros földdarabon, és tudta, hogy a Jóisten megint megsegítheti: az, hogy nem az úton van, nagyon gyanús, de egyben a legegyszerűbb magyarázat is. A föld élet.

Nagy levegőt vett, és továbbment.

Alighogy kiért az útra, a szűrős bajszú szakaszparancsnok megállította a három tucatnyi katonát, és végigmérte.

– Maga meg mit csinál itt? – rivallt rá oroszul. – Hová tart?

Pali, mintha nem izzadt volna le egy pillanat alatt, könnyed, határozatlan mozdulatot tett a kezével.

– Csak ide a földre, uram. – felelte szintén oroszul, ácsként régóta három nyelven kellett boldogulnia, de a háború alatt az oroszból is sok ragadt rá.

A kapitány összeszűkülte szemmel hátranézett egy pillanatra, majd Palira, látszott rajta a kétkezi munka.

Aztán kurtán vállat vont, nem méltatta további érdeklődésre. Kurjantott, továbbmasíroztak.

Hosszú percekig tartott, mire Pali észrevette, hogy a keze feje elfehéredett, úgy szorította ököibe.

Aztán lassan ismerős lett a táj. Nem sokat aludt az utolsó nap, még alig pirkadt, ólomsúlyú lábai már az ismerős földet taposták. A csepregi út sárban úszott. Itt már nem is annyira az utakat kerülve ment a dűlőkön át, hanem hogy minél hamarabb hazaérjen. Most már tényleg helyi ember. Ez a darab parlag pont az övé, ha ugyan el nem vették azóta megint.

De otthon, mit talál otthon? Közel a házhoz két tankcsapda van aláaknázva, adja az ég, hogy nem robbantotta fel a házat családostul! És – vajon a határ nem költözött-e még odébb, szigorú vonalat húzva a falu mögé, mint `20-ban Ólmod mögött?

Erről eszébe jutott Ferci öccse. Megjárta a Don-kanyart, a falusi gyerekek tudtak csak hazagyalogolni. Tavaly télen történt, Ferci harminc körül volt; épp udvarolgatni kezdett a faluban is, meg odaát is, hiszen sok rokon és ismerős élt a határ túloldalán, kezdte élni és élvezni az életét, a lányok meg persze örültek, hogy férfi bukkant fel, derék, életvidám legény. Egy nap Ferci hajnalban indult haza, s a Répcén át igyekezett levágni az utat, hogy mihamarabb megérkezzen; édesapa szigorú ember volt, reggel hatkor mindenkinek otthon kellett lenni, kezdeni a munkát. Így viszont nem a rendes utat használta, hanem két híd közt a patakot. Ott lőtte le a német határőr, s szegény azonnal elvérzett, tüdőlövés volt. Az örnek aztán főhetett a feje, kiderült, hogy nem csempész vagy disszidáns, csak egy falubeli, de mit segített az már a Fercin! Azért megsajnálta, és a gradistyei rokonokkal áthúzták a Répce magyar oldalára, hogy a halott kiadásának kínos és hosszadalmas procedúráját elkerülhessék.

Pali sóhajtására megremegett a dimbes-dombos táj. Magasan fekszik Zsidány, az Alpokalja egyre közelebb kéklik. Vajon van-e hová hazamenni? Mellét megfeszítette a dörömbölés. Ott – ott a pajta. A telek legmagasabb pontján. Fakó a délelőtti nap,

mint Pali arca. Ugye, ugye áll még a ház is, és ugye ott a család? O Bozse moj, add, hogy így legyen!

Aztán belépett a kisajtón.

Sovány alak szökdécsel az eperfa alatt. Apolka! Nem tudna most futni, de nem is kell, csak beljebb lép az udvarra. Itthon van.

A kislány felpillant, kihull kezéből a tyúkok morzsája, s lelkenedezve kezd rohanni felé.

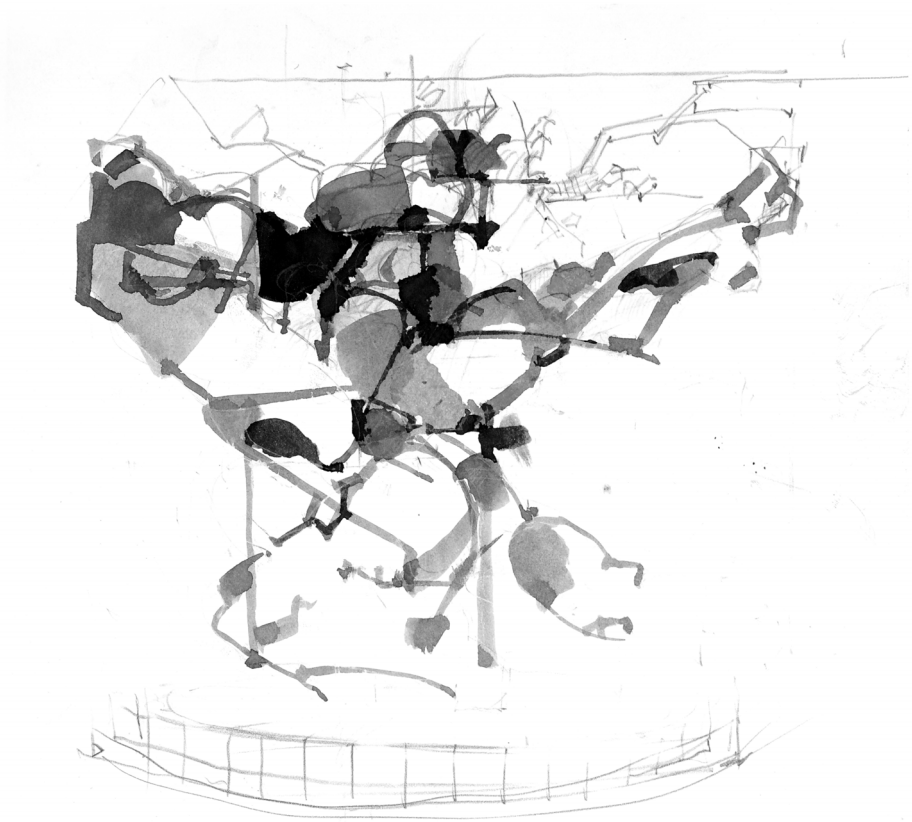
– Papa! Itt a papa! Mama, gyere gyorsan, megjött a papa! Itt a papa!

És előszaladnak. Julianna kötényben, tormaillat fut utána, Rudi kész legényember, Irma, Jancsi, Heda, köré gyűlnek, átölelik, mindenki megvan.

Hazaért.

1945. április tizenkettedike volt aznap, fényes csütörtök, bő hétre rá, hogy az orosz katonák húsvétkor csaknem végleg elhagyták Horvátszidányt, és a Brezovich család visszatérhetett a faluszéli házba.

Áll az otthon, csak az egyik fal repedt meg, a fűrészgép is megvan, az eperfa rügyezik. A ruháit mind elvitték az oroszok, de nem számít. Mindenki megvan.

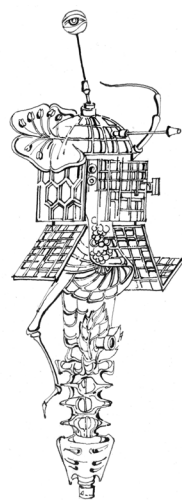

BŐJTÖS LÁSZLÓ – ENDRŐDI JUDIT

„KOVÁSZ AKARTUNK LENNI”

A magyar kormány által meghirdetett Kőrösi Csoma Sándor Program keretében a 2013/2014-es esztendőben kétszer fél esztendőt töltöttem az Amerikai Egyesült Államokban, Colorado államban. Második kiküldetésem során a nyugati régiót egy időre elhagyva egy hónapra a Bójtös-családhoz költöztem az Ohio-beli Clevelandbe azzal a céllal, hogy egy történeti dokumentációval, forrásfeltárással, interjúzással egybekötött kutatómunka keretében megismerjem Bójtös László sokrétű munkásságát. Mert hogyan is írhatnánk egy szétszórtságban élő kiváló magyar – hazájáért tett – erőfeszítéseiről anélkül, hogy mi magunk ne vállaltuk volna egy időre, legalábbis az „önkéntes száműzetést” a szétszórtságban élő magyarjaink megismeréséért? A család több évtizedes közösségi, szervezői aktivitásáról és legendás vendégszeretetéről anélkül, hogy azt mi magunk meg ne tapasztaltuk volna? Így kerültem hát a távoli Amerika távoli magyar közösségeit járva a Bójtös-házba, s váltam a néprajztudományban ismert kifejezéssel élve egyfajta „résztvevő megfigyelőjévé” a mindenkori közösségi szerepvállalásnak, illetve a már-már történelmi léptékű emlékek megelevenedésének.

1993-ban Magyarország clevelandi tiszteletbeli konzuljává, majd tiszteletbeli főkonzuljává nevezték ki Bójtös Lászlót, s e posztot máig betöltve aktívan munkálkodik az összmagyarság ügyében. Szinte megszámlálhatatlan azok száma, akik az elmúlt több mint fél évszázadban tiszteletüket tették nála Itt-Ott Találkozóok, előadói körutak, önállóan szervezett előadóestek, eszmecsereék, hivatalos értekezletek, protokolláris rendezvények vagy

Felismertük, hogy kapcsolatokat kell keresnünk szerte a világban – az anyaország felé is! –, ahol magyarok élnek, mert csak ez óvhat meg minket az asszimilációtól.

a baráti látogatások alkalmával. Legtöbben a magyarországi és határon túli magyarok ügyéért küzdő „újmódi nomádok” (*Gömöri György vendégkönyvi bejegyzéséből, 1974. március 27.*), akik fizikai és szellemi értelemben is „nagy utak vándorai” voltak (*Csoóri Sándor vendégkönyvi bejegyzéséből, 1987. október 20.*). Páratlan vendég-látói tevékenységük elismeréseként a Bőjtös-házaspárt a Cleveland Council on World Affairs 1999-ben ünnepélyes okleveles elismerésben részesítette. Munkássága elismeréseként Mádl Ferenc köztársasági elnök Bőjtös László építésznek, Magyarország tiszteletbeli főkonzuljának a magyarság érdekében végzett tevékenysége elismeréseként a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztje kitüntetését adományozta.

Egy vendégkönyv margójára

■ Magyarország clevelandi tiszteletbeli főkonzuljaként, a Magyar Baráti Közösség 1994–1999 közötti gondnokaként (és máig aktív tagjaként) Bőjtös László méltán vált az amerikai magyar diaszpóra egyik emblematikus alakjává. Vendégszeretetéről híres házában otthonra leltek mindazok (írók, művészek, politikusok stb.), akik a kommunizmus évtizedei idején a Kápát-medencei magyarság hírnökeiként érkeztek az Egyesült Államokba. Emléküket a Bőjtös-ház több mint ötven éve vezetett vendégkönyvei őrzik. A bejegyzések nyomán régi és újabb történetek elevenednek meg; peregnak a szavak, gondolatok, amelyek hamis eszmék, elnyomó rendszerek falait akarták lebontani és a szétszakított nemzet lelkét újraegyesíteni. Az alábbiakban Bőjtös László visszaemlékezéseiből, beszédeiből és a vendégkönyvi bejegyzésekből kívánunk mozaikképeket nyújtani.

Vadosfától Clevelandig

■ Bőjtös László 1931. március 2-án született a Sopron megyei Vadosfán, evangélikus lelkészi családban. Az elemi elvégzése után a Soproni Evangélikus Líceumban folytatta tanulmányait. A szülői ház, az iskola, a szülőfalu hagyományvilágának mikrotere jelentette a serdülő gyermek eszmélkedésének színhelyét. Ha valaki akkor azt jósolja Lászlónak, hogy egyszer majd a tengerentúlon lesz az összmagyar ügy egyik istápolója, valószínűleg értetlenül pislogott volna. Az angol nyelvtanítás-tanulás okán. „Én hat-hét évig tanultam angolt – emlékszik vissza küszködésére –, mégis »csak úgy-ahogy« jött vissza a nyelvtudásom idekint. Azt mondta nekem egyszer Csaba József tanár úr az angol órán: »Fiam, ha egy filmben túlvilági hangra lesz szükség, akkor majd hívunk Téged!« Később, a tizedik vagy tizenötödik érettségi találkozónkon ott ült Csaba József tanár úr is, odamentem hozzá, és mondtam neki, hogy a sors engem bizony végül angol területre dobott.” (*B. L. írásos visszaemlékezése, kézirat.*) A háború utolsó éveiben ideiglenesen félbeszakított, majd a liceum államosítása után a Berzsenyi Dániel Gimnáziumban befejezett tanulmányok, az építészdiploma megszerzésének nehézségei, az 1956-os forradalmat előidéző sztálinista diktatúra egyre feszültebb társadalmi hangulata mind-mind előrevetítette, hogy életében előbb-utóbb új fordulat áll be.

„Az államhatalomnak az élet minden területére kiterjedő korlátlan uralma elviselhetetlenné tette az életet, megfosztotta a személyiséget és a nemzetet emberi méltóságától, megfosztotta öntudatától, önismeretétől, önazonosságától. 1956. október 23-án a magyar nép ezzel a totális zsarnoksággal szállt szembe. [...] A keserűség egy megcsalt, kiszolgáltatott, elnyomott nemzet szenvedéseiben érlelődött egy hosszú évtizeden keresztül. Félmillió ártatlan ember elhurcolása, megbüntetések, kitelepítések, internálótáborok, kulákkisták, koncepciós perek, ávóterror előzte meg ezt a forradalmat. [...] 1956-ot megelőző szellemi és lelki hangulatot mint két éve dip-

lomázott és fél éve házaspár, huszonnégy éves építészmérnök munkahelyileg Budapesten egy tervezőirodában éltem át. A diktatúra béklyóját egyre erősebben feszegető közszellem engem is elért. Végül az október 23-a délutánra tervezett, lengvelekkel együttérző, a Műszaki Egyetemre hívó és onnét induló tüntetésbe én is bekapcsolódtam. [...] Az október 23-át követő napokat, heteket Budapest, Vadosfa (özvegy édesanyám és két öcsém lakhelye) és Győr között töltöttem. Fegyveres harcban nem vettem részt, de a jelentősebb események helyszínein ott voltam feleségemmel együtt. November 2-án még legjelesebb íróink arról tanúsítottak, hogy csodát művelt az »emelkedő nemzet« [Németh László], »kivívta történelmének legnagyobb és első győztes forradalmát« [Déry Tibor], a magyarság »az emberi fajta csillagfénye lett« [Örkény István]. Azután bekövetkezett november negyedikeének hajnala, amikor a miniszterelnök néhány mondatos rádióbeszéde a nemzeti tragédiát jelentette be. [...] Történelmünk tragikus nagy pillanata volt ez. Egy magára hagyott kis ország végzete.” (B. L. írásos visszaemlékezése, kézirat.) „A forradalom utáni hetekben már javában megindult a menekülési hullám, de én nem készültem elmenni. Végül szinte belesodortak ebbe a gondolatba. A teljes reménytelenség láttán, december 1-jén úgy döntöttünk, hogy a felajánlott menekülési segítséget kihasználva elhagyjuk Magyarországot.” (B. L.-interjú, 2014.) „Egy Mosonmagyaróvár környéki cukorrépa-begyűjtő ügynökismerősünk kis motorkerékpárjával egyenként egy olyan határ menti falusi emberhez szállított bennünket, akinek kertje mögött, kis távolságra húzódott a határ. Egy kétméteres botot – esetleges aknadrót veszélye miatt – pár centiméterrel a föld fölött maga előtt tartva ment előttünk. Az újra lezárás folyamatában levő határ miatt a fellőtt világító rakéták alkalmával többször a földre vetve magunkat jutottunk el ahhoz a tulajdonképpen semmi jelet nem mutató helyhez, ahol vezetőnk kijelentette, hogy Ausztriában vagyunk. Felettünk a csillagos ég, mi pedig ott álltunk a decemberi éjszakában, teljes bizonytalanságban. [...] Az átélt szabadságharc, majd annak szétverése okozta teljes lelki összetörtség állapotában éltük napjainkat Ausztriában.” (B. L. írásos visszaemlékezése, kézirat.)

László feleségével, Györgyivel a Lutheránus Világszövetség szponzorálásával került végül menekültként az Egyesült Államokba, új életük otthonába: Cleveland városába. „A fizikai eltávolodás ellenére sem tudtam elfogadni a gondolatot, hogy elhagytam hazámat. Az ideiglenesség állapotának hangoztatása adott valami lélektani elfogadhatóságot számomra.” (B. L. írásos visszaemlékezése, kézirat.) „Munkát keresve, egy ’45-ös magyar menekült, T.S., aki már hat éve élt itt, vitt a lehetőség helyére. Tőle e hangulatban azt kérdeztem: »ugye Sanyi bátyám, ha rendeződnek a dolgok, Te is hazajössz?« Azt mondta, hogy »én, kedves öcsém, már sehova nem megyek...« Számomra akkor ez az ember Magyarország számára elveszett ember volt. Negatív válasza napokig keserített...” (B. L.-interjú, 2014.)

Mert mindenképp egy ideiglenes állapotnak tekintették helyzetüket, ami csak addig tart, amíg nem változik a helyzet Magyarországon. „Mi is jövünk haza – mondtuk.” (B. L.-interjú, 2014.) „E kuszált koordinátájú lelkeségen végül a mindennapok létkényszere, az idegen környezetbe való nyelvi, szakmai helytállás igénybevétele segítette át. [...] A menekült állapot bizonytalanságát lassan a láb alatti talajérzés tudata kezdte felváltani.” (B. L.-interjú, 2014.)

Szegletkövek

■ Bójtós László azon szerencsések közé tartozik, akik rögtön szakmájukban kezdhettek el dolgozni az Újvilágban. Okleveles építészmérnökként rövid ideig rajzoló, majd valóban végzettségéhez méltó mérnöki, tervezői pozícióban számos cégnek dolgozott. A megrendelések között gyakran szerepeltek különböző egyházi épületek:

gyülekezeti komplexumok, iskolák és templomok. Többek között ennek köszönhető, hogy építészeti munkásságának élén az egyházi és templomépítészeti áll. Tervezési munkái több államra kiterjedtek (pl. Saint Joseph's Church, Pennsylvania; Saint William's Church, Ohio; vagy a katolikus szeminárium épülete Illinois államban). 1986-ban saját építészirodát nyitott Bojtos Architects, Inc. néven, amit egészen 2005-ig működtetett.

Hét amerikai tagállamban volt működési engedélye, közel ötvenéves szakmai pályafutásának önálló húsz éve alatt két iskolát, tíz templomot, kilenc hotelbelső, öt vendéglőt, három irodát, két ipari épületet, négy többlakásos épületegyüttest, hat családi házat és több tucat további épületet, lakóházat tervezett és épített. Mindez a magyar közösségi és későbbi konzuli tevékenységét is számba véve még inkább elismerésre méltó teljesítmény.

Munkái közül magyar vonatkozásuk miatt is kiemelendők a régi magyar telepesei helyszínekről új városrészekbe költöző magyar közösségeknek épített templomok: a Nyugat-oldali Magyar Református Templom és az Első Magyar Református Templom, amelyek máig biztosítják a templomi közösség fennmaradását.

Templomépítészetiének jellegzetességeiből egyet ragadunk itt meg, ez pedig a torony strukturális elhelyezkedése. Míg a hagyományos templomépítészetben a torony önálló építményként a templom mellé vagy később annak kapuzata fölé épül és közöttük nincs szimbolikusan értelmezhető térbeli kapcsolat, addig az ő templomai esetében a torony mindig a szentély fölött helyezkedik el. „Ott, ahol prédikál a pap. Ahol a szellem, a lélek felrepül – ott hozom be a fényt. Ott van a kapcsolat az égiekkel. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek hármasságával.” (B. L.-interjú, 2014.)

Ez az üzenet, amit a térelrendezés és a formanyelv megfogalmaz számunkra, tetten érhető a magyarság iránti felelősségvállalás és a beolvadás elleni küzdelem másik értelemben vett alkotó, építő munkájában is. Kós Károlyt idézve: „Az ember kötelessége, hogy a maga népét szolgálja.” Bójtos László ennek a szolgálatnak szentelve munkáját, alárendelve szabadidejét és félretéve egyéni karrierjét, sorstársaival együtt segítette azt a törekvést, hogy az otthoni és a külföldi magyarok közötti kapcsolat eszmei színtere újra megteremtődjön – és ott együtt hozzák be a fényt a jövő számára.

Szétszórtságban is magyarnak maradni

■ „A Magyar Örökség Díjjal is kitüntetett Magyar Baráti Közösség – amelyet eredetileg Itt–Ott Baráti Köre néven alapított Éltető Lajos és vitéz Ludányi András 1967-ben, Luisiana államban – a nemzeti összetartozás eszméjével kezdte meg 1971-ben munkálkodását és szervezte meg 1972-ben első találkozóját, az Itt–Ott Találkozót. A közösség tevékenységéhez hamarosan olyan, a diaszpóráért tevékeny személyek csatlakoztak, mint Cseh Tibor, Somogyi Balázs, Sass Márton és Bójtos László – akik később az MBK gondnokai is lettek.” (Kovalszki Péter: *A Magyar Baráti Közösség bemutatása*. Elhangzott a Magyar Diaszpóra Tanács ülésén, 2012. október 8-án.) „Bójtos László a Magyarországon kívüli magyar élet keresése kapcsán találkozott az Itt–Ott szellemével, és az első heti találkozóktól kezdve egy kivételével az összesen részt vett.” (*Zárónyilatkozat*. Lake Hope, 2010. augusztus 20.) A Lake Hope-on máig megrendezett találkozókra többek között a rendszerint kétszázötven főt meghaladó résztvevők elhelyezését is koordinálta, emellett a magyarországi és határon túli vendégek, írók, művészek akár tíz-tizenkét amerikai és kanadai várost érintő előadókörútjának is intézője volt.

„Felismertük, hogy kapcsolatokat kell keresnünk szerte a világban – az anyaország felé is! –, ahol magyarok élnek, mert csak ez óvhat meg minket az asszimiláci-

ótól. Azt is kötelességünknek éreztük, hogy külön figyeljünk az elnyomott helyzetben élő kisebbségi magyarság sorsának alakulására. [...] Az erőszak folyásában is kapcsolatokat kerestünk és alakítottunk ki a Kárpát-medence szellemi életének hasonló célú és reményű jeleseivel. Hozzájuk jártunk, és hozzánk jöttek – utakat, lehetőségeket teremtettünk nekik a nyugati demokráciák világának megismerésére, és fórumokhoz juttattuk őket a magyarság valóságai és gondjai ismertetésére.” (*Zárónyelvi beszéd*. Lake Hope, 1993. augusztus 20.)

Terre kész jövőbe tekintésükkel tehát a magyarság szellemi-lelki egységére törekedtek. „Hadd tegyem ehhez hozzá Sütő András 1973-ban, vendégkönyvembe jegyzett sorait: »Egy nép határait nemcsak sorompók jelzik; némelykor – s mindenekelőtt – az a vérpíros vonal, amely szívkamrákon át húzódik és zárul körbe kontinensek és óceánok fölött.« (*Sütő András vendégkönyvi bejegyzése, 1973. május 5.*)”; „Felismerve az anyaország és a Kárpát-medence ilyen szellemű íróit, azokat kezdtük magunkhoz hívni előadás céljából. Célunk volt kovászként működni.” (Részlet Bójtós László 2014. augusztus 19-én, Lake Hope-on elhangzott előadásából.)

Filozófiájukként – amelyet elsőként Ludányi András fogalmazott meg 1968-ban – a szétszórtsági magyar létformát hirdették meg az elszigetelődéssel jellemezhető emigrációval szemben. „Amíg az emigrációs mentalitás csak két utat hagy nyitva, a hazatérést vagy a beolvadást, addig a szétszórtsági lelkület a külföldi megmaradást teszi lehetségessé. A szétszórtsági mentalitás a magyarság értelmét a népi, nemzeti értékekben találja meg és ezeket az egész világon szorgalmazza.” (Bójtós László: *A Magyar Baráti Közösség huszonöt éve*. In: *Itt–Ott Kalendárium*. 1997. 13.) Bójtós László ma is vallja: „A magyar nyelv, kultúra és történelem hordozójaként bárhol élünk is, a Magyar Nemzet (egyetemesség) része lehetünk. Ez egyéni elhatározás és erkölcsi tartás dolga.” (B. L.-interjú, 2014.)

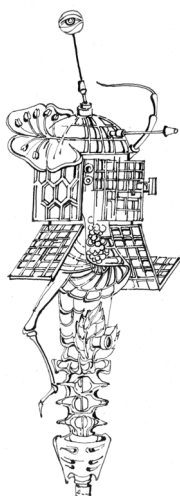
Magyarország felfedezése Clevelandben

■ A Bójtós-házaspár baráti köre, a vendégház és az összejövetelek ma is szimbolikus jelentőségűek. „Öröm egy »darab« Magyarországot Clevelandben is felfedezni. Fáradhatatlan család- és egyházszereplők otthon s fénylő fáklya...” (*Szelik Imre és Mária vendégkönyvi bejegyzése, 2006. május 19.*) „Valószínűleg a Ti házatok Amerika legszebb kapuja; én legalábbis nem kívánok magamnak más bejáratot.” (*Ismeretlen szerző vendégkönyvi bejegyzése, 1990. augusztus 24.*) „A világot átfogó magyar »szellemi haza« a »láthatatlan Magyarország« apró kis fővárosai az ilyen házak.” (*Szócs Géza vendégkönyvi bejegyzése, 1987. április*) Az itt megfordulók évtizedes erőfeszítéseinek eredménye végül valóban átívelt az óceán felett. „Több mint három évtizednyi, önzetlen szolgálat után végre nemcsak remény, hanem a tett lehetősége éltethet bennünket, az óceán két oldalán.” (Jeszenszky Géza vendégkönyvi bejegyzése, 1993. április. 2.) „Ebben a tizenhét évben a magyar történelem drámai szereplői voltunk, ha akartuk, ha nem. Talán megálltuk a helyünket.” (*Csoóri Sándor, 1991. 08. 22.*)

És mit tehet a hazai és külhoni magyarság fiatal generációja azért, hogy azoknak a hittel és fáradtsággal végzett munkája, akikre mint elődökre tekinthetnek, el ne vesszen? „Én úgy érzem teljesnek az életem, hogy tartom és áldozatok árán is ápolom a kapcsolataimat az amerikai, az óhazai és a kisebbségi magyarokkal. És azt hiszem, mindent újrakezdve sem tennék másképp.” (*Szabad Újság, 1996. július 31.*)

SOMOGYI BALÁZS

WALLINGFORDI MAGYAR HÁZ, CONNECTICUTI MAGYAR KULTÚRSZÖVETSÉG

**Célunkat
a szórványmagyarság
támogatása
és a megmaradás
elősegítésével
kapcsolatos
próbálkozások
határozták meg.**

■ Az Egyesült Államok légierije kötelékében le-
szolgált két évet követően, 1969-ben visszatértünk
New Yorkba. Itt fejeztem be az ortopéd-szakorvosi
kiképzést. Connecticut mindig vonzott bennünket,
és úgy döntöttünk, hogy ott fogunk véglegesen le-
telepedni. Egy kisvárosban, Cheshire-ben találtuk
meg azokat a körülményeket, amelyek teljes mér-
tékben kielégítőeknek bizonyultak számunkra. Ma-
gától értetődően azonnal bekapcsolódtunk a kör-
nyék „magyar” életébe. Ez akkoriban a Magyar Ol-
vasókör és a Wallingfordi Magyar Ház programjai-
ban való részvételt jelentette. Ugyanakkor csatla-
koztunk a helyi Magyar Református Egyházzal is.

Wallingford városkája fontos magyar központ-
tá alakult a tizenkilencedik század végétől kezdő-
dően, de az elkövetkező időszakban – sajnálatos
módon – erősen megcsappant az itt élő magyarok
száma. A drasztikus demográfiai változások követ-
keztében a Magyar Katolikus Templom és a Baptis-
ta Egyház bezárta kapuit. A helyi Református
Egyház is komoly egzisztenciális gondokkal
küszködött, de – miután kivált a magyar vezetés
alatt működő Kálvin Zsinatból –, a United Church
of Christ tagjaként – átvészelte a viharos időket.

A Wallingfordi Magyar Házat – amely 1918-
ban nyitotta meg kapuit – színes és változékony si-
kerű múlttal a háta mögött a hatvanas-hetvenes
éveket követően érték el a kiöregedés, az apátia
szimptomái; olyannyira, hogy 2006-ban a tagság
meghozta az épület eladásával kapcsolatos dön-
tést. És akkor, csodák csodájára, megjelent egy
csoport magyar, elsősorban Hartford környékéről
– ők többnyire erdélyi kötődéssel rendelkeztek.
Ez a csoport úgy érezte, és ezt vallotta is, hogy a

Wallingfordi Magyar Háza továbbra is fontos feladat vár, és ez számukra és gyermekeik számára egyaránt nagyjelentőségű. A tagság napokon belül négyszeresére növekedett; és a Ház eladásával kapcsolatos határozatot rövid időn belül – természetesen a törvényes előírásoknak megfelelően – visszavontuk. Kezdetét vette a Wallingfordi Magyar Ház megújulásának, másodvirágzásának reménykeltően izgalmas korszaka. Túlzás lenne azt állítani, hogy az elkövetkező évek folyamán nem következett be valamelyes visszaesés, de bátran elmondhatjuk, hogy a Ház további fennmaradása biztosítottnak látszik.

A már említett olvasókörről mindenekelőtt azt kell elmondanom, hogy a Connecticuti Magyar Kultúrszövetség (Hungarian Cultural Society of Connecticut, HCSC) előfutára volt. Csoportunkat 1986-ban jegyeztettük be, egy évtizeddel később pedig elnyertük az adómentességi (501C3) státust. Célunkat a szórványmagyarság támogatása és a megmaradás elősegítésével kapcsolatos próbálkozások határozták meg. Támogattuk erdélyi és partiumbeli középiskolák és főiskolák tatarozási, építkezési munkálatait, megindítottuk a parabolaantenna mozgalmat, és biztosítottuk a Marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár operatív költségeinek jelentős hányadát. Sokat tanultunk mindebből, és az időnként, elkerülhetetlennek tűnő csalódásainkból levontuk a megfelelő következtetéseket. Tíz évvel ezelőtt rátaláltunk arra a támogatási formára, amelyben nem csalódtunk, és amelyre, úgy gondolom, valóban büszkék lehetünk, és büszkék is vagyunk. Beindítottunk egy ösztöndíjrendszert, amely öt magyar nyelvű erdélyi és partiumbeli középiskola húsz-húsz diákjának, tehát összesen, száz magyar fiatalnak, biztosít ösztöndíjat évente. Az ösztöndíj-rendszer fenntartását elsősorban évi jótékonyági gálaestünk jövedelméből biztosítjuk. Fizetett képviselőnk – egy Erdélyben élő nyugalmazott tanárnő – ellenőrzi az ösztöndíjakal és a diákokkal kapcsolatos fejleményeket. Rendszeresen kapunk jelentéseket tőle, az iskolák igazgatóitól és maguktól a fiataloktól. Felemelő és elkötelezettségünket megerősítő tapasztalat azt hallanunk a támogatott diákoktól, hogy segítségünk nélkül számos esetben nem volna lehetőségük az iskolák látogatására.

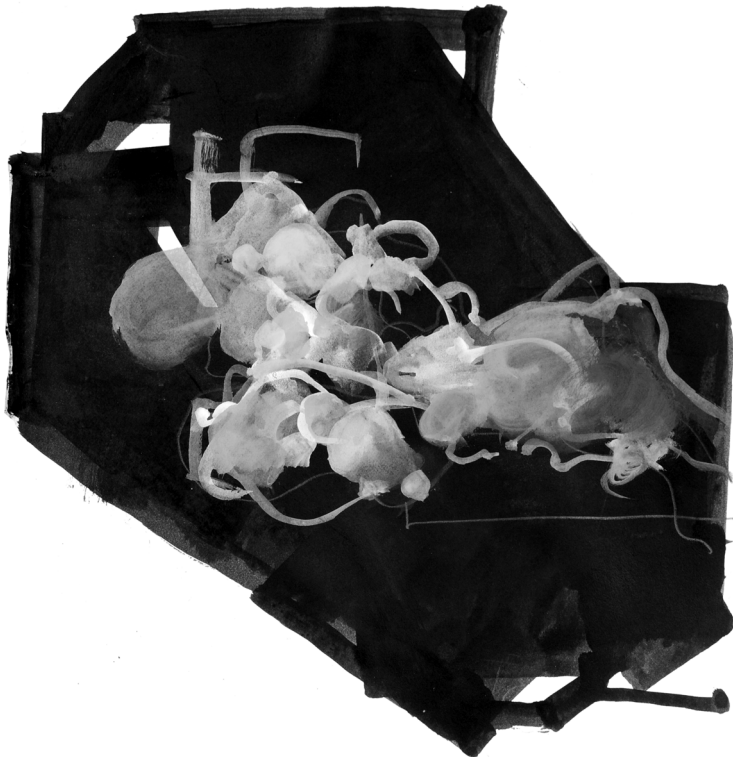
És most ugorjunk vissza ismét Wallingfordra... A HCSC céljaul tűzte ki azt is, hogy támogatja a környék magyar jellegű próbálkozásait. Örömmel jelenthetem, hogy igyekezetünk sikeresnek bizonyult. Immár három éve működik a Magyar Iskola a Wallingfordi Református Templom épületében. Jelenleg mintegy harminc kisdiaák látogatja az osztályokat, amelyeknek keretében elsajátítják a magyar írást-olvasást, történelmi és néprajzi alapismereteket szereznek. A református templom adott szállást a Wallingfordi Magyar Könyvtárnak is, amelyik több ezer kötetet várja a könyvbarátokat. Büszkén jelenthetem azt is, hogy a Wallingfordi Magyar Klub, a HCSC pártolásával „örökbe fogadta” az első connecticuti Magyar Cserkészcsapatot, amelyet Beodray Ferenc Cserkészcsapatnak neveznek – egy, a kiscserkészek nevelésére elkötelezett clevelandi cserkésztsízt emlékére és tiszteletére. 2013. október 27-én ünnepélyes keretek között – a magyar diplomácia képviselői és helyi amerikai politikusok jelenlétében – felavattuk Connecticut legújabb (sorrendben második) magyar emlékművét. Az elsőt, egy 1956-os szobrot, 1976-ban avatták fel Norwalk városában, majd 2012 márciusában – jelentős renoválást követően ismét. A Wallingfordi Emlékmű költségeit önkéntes hozzájárulásokból és a szobor körül elhelyezett emléktárgyak jövedelméből biztosítottuk. Nagy örömet és megkönnyebbülést jelent számunkra az a tudat, hogy az emlékművel kapcsolatban nem terheli anyagi teher a Wallingfordi Magyar Házat.

A Connecticuti Magyar Kultúrszövetség és a Wallingfordi Magyar Klub évi programjai színesek, változatosak, és megfelelőképpen kiegészítik egymást. Az elmúlt tizenkét hónap folyamán a HCSC tagsága beszámolókat hallott a magyar diplomácia próbálkozásairól, a trianoni békeszerződés nyugati értelmezéséről, irodalmunk ze-

nei háttéréről és a török étrend magyar táplálkozásra vonatkozó hatásairól – hogy csak pár eseményt említsek. Turek Miklós József Attilát személyesítette meg egy irodalmi „verses színházi” esemény keretében. Részt vettünk egy közös „török” vacsorán, amely Labody György előadását követte. Megtartottuk az évente esedékes *Kedvenc Zenei Szemelvények és Kedvenc Verseink* elnevezésű összejöveteleinket is.

A Wallingfordi Magyar Klub megrendezte a nagy népszerűséget élvező székely bált, a Katalin- és Erzsébet-bált és a viharosan sikeres szilveszterest, majd megtartotta *Gyere velem a Hargitára* elnevezésű tavaszi mulatságát. Sikereseknek bizonyultak a Meszecsinka és Kormorán Együttesek, a Rajkó Együttes és Balogh Kálmán zenekarának fellépései is. Szeptember 7-re tervezzük az Első Magyar Fesztivált Wallingfordban azzal a céllal, hogy hatásosan bemutassuk kulturális örökségünk jellegzetességeit a környék és Connecticut állampolgárainak. A fesztivál előkészítésében döntően fontos szerepet játszott és játszik Dobri Kata, a Körösi Csoma Sándor Program Wallingfordba irányított ösztöndíjasa, akinek kezdeményező-készségét és a munkaiigényes feladatok iránti elkötelezettségét megtanultuk értékelni és csodálni. 2015. február 28-án a Wallingfordi szimfonikusok *Magyar hangverseny*-nyel jelentkezik, amelyre mozgósítjuk Connecticut állam magyarságát.

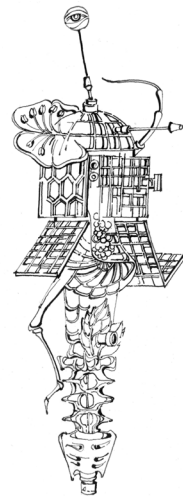

BOKOR ERIKA

CHICAGÓI NEMZEDÉKVÁLTÁS

Mindenbe bele lehet fáradni, még a jóba is! Ugyanakkor az új energia felfrissít mindenkit és mindent, a szervezeteket is beleértve. Magyar Baráti Közösségünk testvérszervezete, a Chicagói Magyar Klub példászerűen dolgozik ennek érdekében. Évi rendezvényeivel – Gála bál, Tavaszi választógyűlés, Nyári piknik, Mikulás-ebéd – fontos közösségépítő és közösségmegtartó munkát végez. Ugyanakkor misszióként kezeli az ifjúság magyarságtudatának megerősítését. Két éve a Magyar Baráti Közösséggel testvérszervezeti kapcsolatot teremtett, és ennek keretein belül folytatjuk a közös, egymást támogató munkát. Többben aktív szerepet vállalunk mindkét szervezet vezetőségében.

A Chicagói Magyar Klub évi rendezvényei mellett több mint 25 más, rendszeresen ismétlődő rendezvény van Chicago környékén: 1) hat nagyszabású piknik (Apák napi gulyásfesztivál, Taste of Hungary, Szabad Magyar Református Egyház, Szent István Katolikus Egyház, Pannónia Foci Csapat); 2) hat zenés, táncos, vacsorával egybekötött bál (Farsang, Hagyományos Magyar Lakodalom, Iskola-évvégző bál, Katalin bál, Szüreti bál, Szilveszteri bál); 3) négy karácsony körüli, ebéddel, vacsorával vagy szeretetvendégséggel egybekötött rendezvény (Mikulás-rendezvények, Kántálás, Adventi koncert); 4) két közösen szervezett nemzeti ünnep (1956 és 1848 emlékére); 5) két – magyar filmeket is vetítő – nemzetközi filmfesztivál (Chicago International Film Festival and EU Film Festival); és 6) hatévente ismétlődő program (Klasszikus koncert, Költészet napja, Anyák napja, Tánchááz, Szent István búcsú, Ökumenikus istentisztelet).

**Ahhoz, hogy
egy szervezet erős jövő
elé nézhessen, ideális
egy hosszabb átmeneti
időszak, amely
lehetőséget ad szoros
generációs
együttműködésre.**

Ezek alkotják a Chicago környéki magyar élet színes mozaikját, amelyet még különleges népművészeti vagy irodalmi jellegű programok, valamint rendszeresen ismétlődő események egészítenek ki. Ez utóbbihoz tartoznak iskoláink (Csík-Hágó Magyar Iskola és Szent István Magyar Iskola), cserkészletünk (Hunyadi Mátyás Cserkészcsapat), tánccsoportunk (Borozda) és egyéb hasonló szervezetünk összejövetelei, valamint egyházaink (Chicagói Magyar Baptista Gyülekezet, Norridge-i Református Egyház, Szabad Magyar Református Egyház, Szent István Római Katolikus Egyház) vasárnapi mise vagy istentisztelet utáni közösségi összejövetelei.

A Klub sikerét keményen dolgozó, erősen összetartó gárda biztosította az elmúlt három–négy évtizedben, és jelenleg is ez a csoport keresi a módját – Krémer Sándor vezetésével –, miként adja át legsikeresebben a fiatalabbaknak féltve őrzött kincseit. Szerencsére van egy tette és munkára kész fiatal csoport, amelyik várja az alkalmat, hogy kreativitását megmutathassa, elképzeléseit valóra válthassa. Ennek ellenére nem zökkenőmentes az átmeneti folyamat...

A kommunizmusra reagáló generáció erős nyomot hagyott a történelemben nemcsak otthon, de a diaszpórában is. Értérendszerében első helyen mindig a magyar identitás megőrzése állt. Általában féltette saját személyes érdekeit magyar közösségével kapcsolatos ügyek gondozása végett, és hitt abban, hogy magyarságáért nemcsak érdemes, de kötelessége is keményen dolgozni. Ez a generáció gyermekeiben is ezt az értérendszerét kívánta rögzíteni. Ami sok esetben meg is valósult, de általában más kiadásban, más változatban. A már itt született fiatalok életét kevésbé dominálja magyarságtudatuk. Ugyanakkor a magyarságtudat megélése olyan érték-többletet jelent számukra, amelyik élménydúsabbá teszi életüket. Elmondhatjuk ugyanezt az újabban kivándorolt fiatalokról is, akik inkább érték-többletként, mint átfogó meghatározóként kezelik magyarságukat.

Természetes, hogy magyarság-szemléletbeli különbségek másféle cselekedeteket és általában más hozzáállást, más fontossági sorrendet ihletnek a magyarságért végzett munka terén. Így nem csoda, hogy gondos odafigyelésre van szükség ahhoz, hogy simán menjen a vezetőségi stafétabot-átadás. Minden szervezet életében sajátosan kell ennek megtörténnie. Ennek ellenére érdemes elgondolkodni az egyetemes, általános szempontokon, amelyek nemcsak elfogadhatóbbá, fájdalmatlanabbá és simábbá teszik a folyamatot, hanem kielégítőbbé és olyanná, hogy mind a leköszönő, mind a beköszöntő generáció elégedett legyen az eredménnyel.

A stafétabotot átadni kívánó csoportnak érthető módon szüksége van arra, hogy érezze: olyanok veszik át a vezetést, akik értékelik a szervezet múltbeli tradícióit, még akkor is, ha úgy érzik, változásokra van szükség. Jólesik azoknak, akik sokat áldoztak egy szervezet gondozására, ha látják, hogy az újabb vezetők tisztelettel lépnek közéjük. Ugyanakkor szükség van a régi vezetői gárda tagjainak rugalmasságára, amikor esetleges új dolgokról, ismeretlenbe való lépésekről van szó. Változások azért is szükségesek és kívánatosak, mert ezáltal a belépő csoport jobban magáévá teheti, magáénak érezheti a szervezetet. Ez teszi lehetővé, hogy az új vezetőségi tagok ne csak egyszerű kivitelezők legyenek, hanem olyan alkotók, akik aktívan, a stafétabotot átadókkal együtt dolgozzák ki a továbbiakat, figyelembe véve a régi alapokra való építkezés kívánatosságát.

Ahhoz, hogy egy szervezet erős jövő elé nézhessen, ideális egy hosszabb átmeneti időszak, amely lehetőséget ad szoros generációs együttműködésre. A Chicagói Magyar Klub napjainkban ezt az időszakot éli, és meg is vannak az előrehaladás jelei. Több a fiatal nemcsak a vezetőségben, hanem a tagságban is, és szaporodik az együtt megálmodott kisebb-nagyobb változások sora a Klub évi programjában. „Itt egy láng, add tovább” mottóval a fiatalabb generáció lassan és stabilan helyet kap és helyet foglal a Chicagói Magyar Klub vezetőségének életében, ezáltal is példát mutatva azoknak, akik felfigyelnek rájuk.

GRAUZER CSILLA

MINNESOTA HUNGARIANS

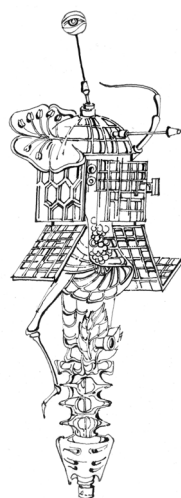
A Minnesota Hungarians egy *nonprofit szervezet*, amelynek küldetése, hogy közösségi, kulturális, oktatási és jótékonyági programok szervezésén keresztül megismertesse és népszerűsítse a magyar kultúrát.

A Minnesota Hungarians közösségét több mint száz évvel ezelőtt az Elk River-be érkező magyar bevándorlók alapították. A 2012-es népszámláláson Minnesotában közel 14 000 ember vallotta magát magyar származásúnak. A szervezet levelezési listáján megközelítőleg négyszáz személy és család címe szerepel, így a közösségi hírlevelekkel 1000–1200 fő érhető el közvetlenül. A fizető tagok száma 80-100, míg a rendezvényeken részt vevő személyek száma 120–150 fő között mozog.

A Minnesotában élő magyarság különleges helyzetben van, hiszen elnöke (jómagam) egyben a Magyar Diaszpóra Tanács alapító tagja és 2014. márciusa óta Tiszteletbeli Konzul is. Így a Minnesotában élő magyaroknak a közösségi programok mellett most már lehetőségük van hivatalos állampolgársági ügyek intézésére és képviselésére is helyben. A közösség munkáját 2013 óta a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjsai is segítik.

A Minnesota Hungarians tagja a Magyar Amerikai Koalíciónak (HAC), a Magyar Baráti Közösségnek (MBK), a Magyar Emberi Jogok Alapítványának (HHRF) és az Immigration History Research Centernek (University of Minnesota).

A közösségben minden évben megemlékezünk a 1848–49-es és 1956-os forradalomról, évente két alkalommal jótékonyági vacsorát, minden augusztusban nyári pikniket, decemberben pedig Mikulás-karácsonyi ünnepséget szerveznek. A fel-

...a Minnesota Hungarians rendszeres és elkötelezett támogatója a budapesti Bethesda Gyermekkorháznak, a dévai Szent Ferenc Alapítványnak és csángó fiatalok oktatásának.

nőttek számára nyitottak a filmes esték, az éneklő kedvűeknek a Nótakör összejövetelei, a táncos lábúaknak pedig a Vidéki Táncegyüttes próbái és a táncházak. A magyar nyelv iránt érdeklődőket a Magyar Iskola várja heti egy alkalommal. A kisebb gyerekek, családok már több mint tíz éve járhatnak a Kids' Club összejöveteleire, ahol a kézműves foglalkozások mellett körjátékokat, mondókákat, dalokat tanulnak a gyerekek. 2014-ben megnyitotta kapuit a MISI Magyar Iskola is, ahol három csoportban, kezdő, középhaladó és haladó szinten folyik a magyar nyelv és kultúra oktatása 5 éves kortól. Az egyesület 2014-ben már nyári táborokkal is várta a gyerekeket, ahol játékos formában, élményszerűen kerültek átadásra kicsiknek és nagyobbaknak a magyar kultúra, nyelv, tánc, történelem és földrajz ismeretanyagok.

A Minnesota Hungarians törekvései között fontos szerephez jutnak a jótékonyági kezdeményezések is. A szervezet adománygyűjtésének köszönhetően támogatások juthatnak el nemcsak Magyarországra, hanem a szórványban élő magyarság részére is. A szervezet az elmúlt évek során több alkalommal is küldött pénzügyi hozzájárulást többek között az Újfalusi Magyar Iskola (2013), a Vörösiszap segély (2010), a Magyar árvízsegély (2010) részére, és így kerülhetett vissza évtizedek után Vágó Sándor gyönyörű, egy piaci jelenetet megörökítő festménye Hatvanba (2012), ahol a műalkotás 1914-ben készült. A szervezet helyi szinten és nemzetközileg is támogat kezdeményezéseket és csoportokat. Így jutott már felajánlás helyi szinten a Vidéki Táncegyüttesnek, a minneapolis-i Ethnic Dance Theatre-nek, illetve 2010-ben a haiti földrengés áldozatainak megsegítésére is. Ezekon felül a Minnesota Hungarians rendszeres és elkötelezett támogatója a budapesti Bethesda Gyermekkórháznak, a dévai Szent Ferenc Alapítványnak és csángó fiatalok oktatásának. 2002 óta elérhető a Paul Rupprecht-ösztöndíj is, ami lehetővé teszi tehetséges és elkötelezett magyar és amerikai magyar diákok részére felsőoktatási tanulmányok támogatását.

A Minnesota Hungarians tevékenységei között különleges kezdeményezések is jelen vannak. Ilyen volt a 2005-ben Böjte Csaba testvér által vezetett Szent Ferenc Alapítvány gyermekotthonában élő gyerekek részére szervezett nyári tábor is Zetelakán (Erdély). A szervet rendkívül büszke a 2011-ben megrendezett, eddigi legnagyobb költségvetésű egyhetes programsorozatára, a Carpathian Folk Music and Dance Festivalra, ahol Magyarországról érkezett művészek (Dűvő Együttes, Milnár Pál és Kata hivatásos néptáncoktatók) közreműködésével gyermek és felnőtt néptáncfoglalkozások, népzenei koncertek és olyan programkülönlegességek, mint a vacsorával és elő zenével egybekötött esti hajókázás a Mississippi folyón, illetve a Minnesota Történelmi Múzeumban magyar néptánc-történetről bemutatott telt ház as előadás tartotta lázban nemcsak a minnesotai magyarságot, hanem a Minnesotában élő, más kelet-közép-európai származású nemzetiségi csoportok tagjait és a folklórért rajongó helyi amerikai közönséget. 2013-ban két tehetséges fiatal magyar dizájn-er amerikai és a kanadai bemutatkozó körútjának megszervezésében segített az egyesület. 2014-ben pedig először megrendezésre került a Magyar Szüreti Fesztivál, ahol borkóstolás, szőlőtaposás, gyermekprogramok, bográcsgulyás és magyar sültkolbász várta a vendégeket. A fesztiválon lehetett fotósarokban magyar viseletben fényképezkedni, ezeken felül pedig magyar néptáncelőadások, élőzene és népi játékok szórakoztatták az egybegyűlteket.

A Minnesota Hungarians Észak-Amerikában kicsi közösségnek számít, amely nem rendelkezik sem magyar házzal, sem templommal vagy egyéb közösségi épülettel. Ugyanakkor a szervezetet rendkívül lelkes, aktív közösségi élet jellemzi, ami a hagyományos programok megőrzése mellett mindig kész felfrissülni és megújulni!

A Minnesota Hungarians szeretettel vár minden magyar családot és érdeklődőt, aki szeretné a magyar gyökereit, a magyar kultúrát és hagyományokat ápolni és jobban megismerni!

DEÁK ERNŐ

VANNAK-E TÁVLATOK?

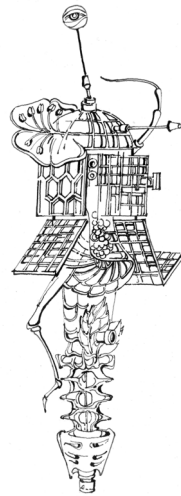
Vázlat az ausztriai magyarokról

A 2015. év legelején Pozsonyban családias légkörben diskuráltunk. Egyik beszélgető társam, aki a legutóbbi önkormányzati választások előtt lépett vissza újabb polgármesteri jelölésétől, arra emlékeztetett, hogy közeledik a nemzedékváltás ideje. És mi lesz azután, ha ez bekövetkezik? Amerikából vészharang-kongatásként érkezett beszámoló a magyar templomok felszámolásáról. Vagyis: mindenütt véstesen fogynak a magyar kisebbségek.

Néhány évvel ezelőtt egy fiatal újságíró szegezte nekem Székesfehérvárról: van-e visszautjuk a nyugati magyaroknak? Az egyre nyugtalanítóbb kérdés azóta is foglalkoztat. Ebben a formában különösképpen: van-e jövőjük az ausztriai magyaroknak?

A kérdés megválaszolása és elemzése terjedelmes kötetnyi feldolgozást igényel. Próbálkoztam már vele a Bécsi Napló 2010. évi 4-es számában. Most mégis újra körüljáróm, más, mindenesetre reális képet vázolva fel, majd ebből kísérek meg levonni bizonyos, a jövőt érintő következtetéseket.

■ 1. Mielőtt a visszaútra térnék, inkább a jelenig vezető utat vázolnám fel. A számoknak lehet eligazító szerepük, ugyanakkor nem okvetlen szolgálják a tisztánlátást, különösen szellemi távlatokban. Az Osztrák Köztársaság közel 8,5 millió lakost számlál örvendetes népességnövekedéssel. Számokban kimutatva nem éppen fedi a valóságot az „örvendetes“ kifejezés, hiszen a szaporulat nem saját „termésből“ fakad, hanem az egyre nagyobb számú bevándorlónak köszönhető. Az átlagos életkor a férfiaknál az 1990. évi 72,2 évről 2013-ig 78,9-re, a nőknél ugyanezen időszakban 78,5-ről 83,6 évre emelkedett. A szülőképes nők 1990-ben átlagosan 1,46, 2013-ban 1,44 gyermeknek adtak életet. Ezen számokból könnyen kiolvasható az el-

Tizenhárom évig tartott, míg nem az osztrák kormány 1993-ban a magyar népcsoport részévé nyilvánította a Bécsben és környékén élő magyarokat.

lentmondás: az életkor emelkedése ugyan konzerválhatja a társadalom összetételét, csakhogy az említett születési arány messze nem fedezi a népesség szinten tartását, sőt eleve csökkenéshez vezet. Az 1990-ben nyilvántartott népesség száma 2014. január 1-jéig 7 677 850-ról 7 441 672-re esett vissza. Utóbbi szám az osztrák honosságu személyekre vonatkozik. Amennyiben hozzágondoljuk az időközben osztrák állampolgárságot felvett bevándorlókat, a belföldi, ausztriai honos népesség fejlődése, valójában csökkenése még drámaibb vonásokban mutatkozik meg.

Az ellentmondás csak úgy oldható fel, ha utánanézzünk, tulajdonképpen miből is adódik a növekedés: mint láttuk, 1990-ben 7 677 850 lelket számlált Ausztria, míg nem 2013. október végéig 8 499 759-re emelkedett a lakosság száma, ami 11,0 százalékos gyarapodásnak felel meg. Véletlenszerű, de megtévesztően hasonló a bevándorlók aránya a lakosság összetételében. A számok emelkedő irányzatra utalnak. Három utóbbi év, azaz 2011, 2012 és 2013 bevándorlóinak állománya 124 619; 140 358, illetve 151 280. Az utóbbi évben 1 066 114-re ugrott fel a külföldiek száma, ez pedig az összlétszám 12,5 százalékát alkotja. Ebben az összetételben nem árt utalni a köztársaság fővárosára, Bécsre (össznépesség 1 741 246), ahol 428 213 fővel 24,2 százalékot alkotott a külföldi állampolgárok száma.

2. Az említett 151 280 bevándorló között 2013-hoz képest 8456 személlyel első helyen álltak a magyarországiak, második helyen – 6759-cel – a németek, harmadikon pedig 5700 személlyel a romániai beköltözők. A 2014. január 1-jével kimutatott külföldiek között a legmagasabb létszámot alkották a törökök: 400 049 személy. Második helyen következtek a németek: (164 820 személy), őket követték a szerbek (112 477), bosnyákok (90 963), horvátok (61 959), románok (59 702), lengyelek (50 271), szlovákok (28 612). A magyar állampolgárságu személyeket is közéjük számítva 46 196 fővel a nyolcadik helyet foglalták el.

Az Osztrák Statisztika (*Statistik Austria*), ahonnan a fentebbi adatok is származnak, a már említett 2014. január 1-jei időponttal jelölve három csoportra bontja az itt élő/lakó magyarokat: *magyar származású* 60 047 fő, *Magyarországon született* 55 323 fő, *magyar állampolgár* 46 196 fő. Ebből nem egészen világos, hogy a két első csoport összeadható-e, mert ha igen, akkor legalább származásilag 115 370 magyarral számolhatunk. Ugyanúgy nem okvetlen következik a második csoportból, hogy a magyarországi születésűek valamennyien osztrák állampolgárok-e. Ha igen, az összlétszámhoz hozzáadható a 46 196 magyar állampolgár, s ezáltal a soha még csak fel sem tételezett 161 566 végösszeget kapnánk. Csakis az akták ismeretében lenne megállapítható a Magyarországgal szomszédos államokból Ausztriába származott/költözött magyar nemzetiségűek nagysága; ennek ellenére megkockáztatható, hogy a két első kategóriát összevéve több tízezerre becsülhető a Szlovákiából, a volt Jugoszláviából és főként Romániából eredő magyarok/magyar származásúak száma. Minden nacionalista hajlam nélkül 200 000-re – de hogy ne essünk esetleges túlzásokba – legalább 180 000-re kerekíthető a megnevezett kombinációs szám.

Még ha az első csoportra szűkítenénk is az ausztriai vagy osztrák magyarok számát, 46 196 bevándorlóval kiegészítve aránylag tekintélyes nagyságrendként tarthatnánk őket számon. Már csak az utóbbi is jóval meghaladná a 2001-ben végzett népszámlálás 40 583-as teljes összegét, igaz, az akkoriak között 25 884 (63,78%) volt osztrák állampolgár, 14 699 (36,22%) külföldi. Azért ez az utóbbi besorolás, mert pl. a magyar anyanyelvű román állampolgárok is ide számíthatók.

3. Mielőtt eltévednénk a számok erdejében, nem árt tudni – akár az osztrák *Volksgruppe/népcsoport* besorolás értelmezésében, hogy a közösség nem azonosítható a puszta számok összegével. Mivel újabb népszámlálási adatok nem állnak rendelkezésre (2001-ben tartották az utolsó népszámlálást), be kell érünk a 2001. év idevágó eredményeivel. Közelebről a tartományonkénti tagozódást vegyük még

szemügyre. Feltételezve, hogy a területi elosztásban nem álltak elő mélyreható eltolódások, nem is annyira az abszolút számok, mint inkább az arányok lehetnek mérvadóak. A 21. század kezdetén a következő nagyságrendben helyezkedtek el a magyarok Ausztria kilenc tartományában (Bécs fővárosi mivolta mellett külön tartományt képez). Lássuk most már a számok és arányok tagozódását (osztrák és külföldi összevontan):

1. Bécs	15 435	38,04%
2. Alsó-Ausztria	8083	19,02%
3. Burgenland	6641	16,36%
4. Felső-Ausztria	3849	9,48%
5. Stájerország	3115	6,67%

A felsorolt öt tartományban élt 37 123-as létszámot alkotva a magyarok 89,57 százaléka. A többi négyben egyedül Salzburgban és Tirolban haladta meg arányuk a két százalékot, míg Karintiában és Vorarlbergben arányuk két százalék alatt maradt, habár nem árt tudni, hogy a virágzó idegenforgalom kínálatai miatt jelenleg a korábbiánál több magyar munkavállaló ezekben a tartományokban keresi megélhetését. A magyar állampolgárok tekintetében a már többször megnevezett 2014. január 1-jén valójában tapasztalhatóak voltak a 2001. évi állapotokhoz képest az eltolódások: míg a fentebbi öt tartomány közül háromban jóval alacsonyabbak lettek az arányok, Felső-Ausztriában 12,32 százalékra, Stájerországban pedig 12,27-re ugrott a magyarsági munkavállalók száma, de valamennyi nyugati tartományban is jelentősebb emelkedést mutattak ki, élükön Tirollal (7,19%) és Salzburggal (6,26%). Közel másfél évtized alatt tehát mégiscsak megváltozott a nagyságrend, legalábbis a magyar állampolgárok tekintetében.

4. Ennek ellenére nem kerülheti el figyelmünket az a tény, hogy a 2001. évi állapotokra vonatkozóan a magyarok inkább Ausztria keleti felét részesítették előnyben, amiben kiemelt szerepet tölt be Bécs és vonzásköre; 57,06%-ban itt figyelhető meg egyfajta akkumuláció vagy legalábbis annak bizonyos jelei. Amint azonban Bécs különböző kerületeiben szóródott szét a 15 435 magyar, az említett sűrűsödés ellenére (Bécs vonzásköre a Dunától délre a Bécsi erdő vonalán, illetve keletre Burgenland határáig még nagyobb szóródást jelentett/jelent. A Burgenlandban élő magyarok hagyományos értelemben három nagyobb csomópontot képeztek: Oberwart/Felsőőr Unterwart/Alsóórral és Óriszigettel, az 1958-ban Obepullendorf névvel egyesített Felső- és Középpulya, valamint a Fertőzug (a Fertő tó és a magyar határ között elterülő sáv).

5. Ausztriai méretekben az említett térbeli elosztódás alapján időbelileg is nagyfokú különbözőség fedezhető fel. Valójában – ha a 20. század elejéig visszatekintünk –, más és más magyarok jelenülnek meg. Burgenlandnál kezdve az őrségi kismesesi települések mellett található a Fertő tótól keletre létesített majorok, amikbe a nagybirtokosok magyar cselédeket telepítettek. A városi, mezővárosi, uradalmi központokban, főként ha ezek egyike-másika járási székhely is volt, jelentős mértékben voltak kimutathatók magyarok. Így északról délnek haladva az 1910. évi (utolsó) magyar népszámláláskor Boldogasszony (Frauenkirchen) lakosságának 27,7 százaléka, Köpcsényé (Kittsee) 24,2, Nezsider (Neusiedl) lakosságának 25,7, Kismarton (Eisenstadt) 25,5, Locsmánd (Lutzmannsburg) 20,3, Vasvörösvár (Rotenturm) 21,3, Németújvár (Güssing) 38,6 százaléka volt magyar nyelvű. Felsőórrban 77,7, Alsóórrban és Óriszigeten 95,1, a két Pulyánban 93,5 százalék volt a magyar nyelvűek aránya. Amennyire földrajzilag elkülönültek egymástól, ugyanúgy társadalmilag sem volt köztük összekötő kapocs. Még a Felső Órségben is legfeljebb falutudat volt tapasztalható, aminek következtében a terület Ausztriához csatolása után még kevés-

bé alakulhatott ki tartományi szinten magyar öntudat. A többi utódállamtól eltérően az új szerzemény területén nem hajtottak végre földreformot, így a magyar nagybirtokos családok (Esterházy, Batthyányi, Erdődy) megtarthatták vagyonukat, mindazonáltal nem éreztek semmiféle kötődést a helybéli magyarsághoz, ennek megfelelően nem is kezdtek bele semmiféle kisebbségi politikába. Ez a széttagoltság gyakorlatilag abban nyilvánult meg, hogy legfeljebb helyi szinten addig tartotta magát a magyarság, amíg meg tudta őrizni hagyományos falusi-mezőgazdasági múltját, jellegét.

Az 1970-es években beindult műszaki fejlődés következtében minden gyökeresen megváltozott. A parasztgazdaságok nagymérvű felszámolásával következett az ingázás a közelebbi vagy távolabbi ipari központok felé (Graz, Bécs). Ehhez hozzáfűzhető, hogy az ingázásból sok esetben városba költözés lett, azzal a sajtóságos megnyilvánulással, hogy a betelepülők szülőföldjükkel is legfeljebb családi szinten tartották/tartják a kapcsolataikat, ellenben egyes esetektől eltekintve – nyilvánvalóan a külön világok miatt – nem zárkóztak fel a helyi magyar közösségekhez. Egyidejűleg egyre nagyobb méreteket öltött a német ajkúak betelepülése, ami elsősorban a helyi-járási közigazgatást, az ipart és a kereskedelmet és természetesen az iskolai oktatást is érintette. Ennek tudható be, hogy történetesen Felsőőr és a két Pulya mint járási székhelyek magyar ajkú lakossága a jelenig jóval húsz százalék alá süllyedt.

6. Figyelembe véve Moson, Sopron és Vas megye nyugati területének Burgenland néven osztrák tartománykénti létrejöttét (1921) a helyi, „őshonos“ magyar lakosság ettől kezdődően képez kisebbséget. Tőle eltérően egészen más eredetű és összetételű jelesen Bécs és környéke magyarsága. Történeti távlatok felvillantása helyett elég, ha megjegyezzük, hogy Bécsben a középkor óta mindig éltek magyarok, és helyzetükből adódóan eleve kisebbséget képeztek. A városi, különösen nagyvárosi életre jellemzően „biológiai“ szinten két-három nemzedék után kihaltak a családok, ami kisebbségi helyzetben még hátrányosabban hat ki. Német nyelvű környezetben, különösen nagyvárosi viszonyok között már az első generáció a beolvadás jezeit mutatta. Ettől függetlenül nem árt megjegyezni, hogy 1541 után, amikortól Bécs a magyar királyok székhelye is lett, az uralkodó udvara körül folyamatosan tartózkodtak akár hivatalból is különböző főúri családok, akikhez természetesen hozzátartozott a személyzet is. Ekkortól követhetők nyomon a magyar paloták (Nádasdy, Zrínyi, később Esterházy, Batthyány, Pálffy stb.). Különlegességként említhető, hogy Oláh Miklós a mai V. kerület területén „Miklósfalva“ néven létesített települést. Udvartartásuk révén ezek a paloták bizonyos értelemben magyar környezetet jelentettek, állandó kapcsolatot tartva fenn Magyarországgal, úgyhogy akik nem épültek be a bécsi társadalomba, előbb-utóbb ismét visszaköltöztek Magyarországra. Ennek az életmódnak az állandó változás volt egyik jellegzetessége, másként a bécsi kontinuitás, az 1840 körül 15 000-re becsült „magyar kolónia“ tagjai ismételten cserélődtek, vagyis a régi-ek helyébe újak jöttek.

7. Az 1910. évi népszámlálás idején az akkor még Alsó-Ausztriához tartozó Bécsben 139 000 magyar állampolgárt mutattak ki. Az egész tartomány területén 195 844 volt a számuk. Az iparosítás idején beindult nagyfokú cseh bevándorlással párhuzamosan egyre több, főként nyugat-magyarországi lakos kereste szerencséjét Bécsben. Mivel ekkor már nem játszott a korábbihoz hasonló szerepet a főúri udvartartás, meg egyébként is nem a szolgálat, hanem a munkavállalás játszotta a főszerepet, az érintett személyek napi szinten kerültek érintkezésbe a helyi lakossággal, s ennek következtében a határok nyitottsága ellenére kezdetét vette az állandó jellegű Bécsben lakás, majd pedig a honosítás. 1881–1913 között 75 592 magyarországi illetékességű személy vette fel az osztrák állampolgárságot; azért ebben a megfogalmazásban, mert ezek feltételezhetően többségükben nem voltak magyar anyanyelvűek.

Utalni kell mindamellettt Bécs gazdag magyar hagyományaira: időbeli sorrendben az 1365-ben alapított egyetemre sok ezer magyarországi tanulóval és több százra tehető oktatóval. Intézmények dolgában említhető az ellenreformációt szolgáló, Pázmány Péter által 1623-ban alapított és a jelenben is fennálló papnevelde, a Pazmaneum. Jelentőségénél fogva kiemelhető az 1761-ben Mária Terézia által alapított Magyar Testőrgárda. Vele kapcsolatosan kell utalni az egyetem mellett a Bécsben élő és ható értelmiségiekre, köztük a magyar újságírás művelőire, nevezetesen a második legrégebb magyar nyelvű lap, a *Bétsi Magyar Kurír* (1786–1834) szerkesztőire, az alkotók között Gaál Györgyre, aki elsőként a Bécsben állomásozó magyar katonától gyűjtötte össze és adta ki németül a magyar népmeséket *Mährchen der Magyaren* (1822) címmel. Alig tartják számon, de Fazekas Mihály *Lúdas Matyjja* 1817-ben, háromszáz évvel korábban Werbőczy István *Tripartituma* Bécsben került ki a nyomdából. Nem feledkezve meg róla, mégis csupán emlékeztetőül álljon itt a nagy humanista és kézirat-, illetve könyvgyűjtő Sambucus-Zsámboky János neve, aki 15 éves korában költözött Bécsbe, majd egyetemi vándorlásai után itt telepedett le. Természetesen azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Széchenyi István (1791–1860), a legnagyobb magyar Bécsben született és nevelkedett, s itt élte le tragikus élete utolsó, több mint egy évtizedét.

8. Mint már az eddigiekből látható volt, számbelileg súlypontoszerűen a burgenlandi és bécsi, illetve Bécs környéki magyarok meghatározóan szabják meg az ausztriai magyarok arculatát. Habár a legrégebb, a Gráczy Magyar Egyesület már 1888-ban alakult, az ottani magyarok egyrészt létszámuknál, másrészt aktivitásuknál fogva nem ütötték meg azt a szintet, hogy a népcsoportkénti evolúció útján figyelembe vették volna őket az illetékes hatóságok. Ugyanez vonatkozik a többi tartományban, főként az ottani városokban élő magyarokra. Mindazonáltal Linzben, Salzburgban és Innsbruckban tulajdonképpen a II világháború menekültjei vetették meg az ottani magyar élet alapjait.

Az ausztriai magyarok 20. századi élete lényegében tükrözi az általános történeti változásokat. A közös monarchia révén állandó volt a ki-bejárás, ami egyrészt biztosította a folytonosságot, másrészt a bevándorlók egyes csoportjai általában nem csatlakoztak egymáshoz, hanem külön-külön alapítottak egyesületet a 19. sz. hatvanas éveitől. Az I. világháború végeztével s a Monarchia szétesésével a magyarországiak számára Ausztria ténylegesen külfölddé vált. A nagyszámú magyar választás elé került – hasonlóan cselekedett a több százezres létszámú cseh is – egyik részük a magyarországi, illetve utódállamokba való visszatérést, a másik, kisebbik részük, bár átmenetileg magyarként az asszimilációt választotta. 1919-től számítható a politikai emigrációk sora. Mint ilyenek, eleve átmenetiséget képeztek; így a kommunisták vagy megalkudtak a magyarországi helyzettel, vagy pedig – Ausztrián keresztül – a moszkvai emigrációt választották. Időközben a konszolidációra jellemzően a volt testőrpalota épületében berendezkedett a Collegium Hungaricum (1924). Ezzel beindult a tudatos elkülönülés: a magyar állam kulturális intézete körül csoportosult a közösségi élet, akik nem csatlakoztak, elszigetelődésük folytán csakis a beolvadás vonzásába sodródtak. Ennek következtében a két világháború között alig néhány tízezerre apadt Bécsben a magyarok száma: amíg Ausztriában 1920-ban 127 688 volt a magyar illetékességűek száma, közülük 76 168-an éltek Bécsben, ez a létszám már 1923-ra vérszesen leapadt, 1934-re pedig Bécsben 9598-ra zsugorodott.

9. A II világháború újabb fordulatot hozott, aminek kimenetelével az 1949-ben leereszkedő vasfüggöny két ellenséges világot választott el egymástól. Ausztria négy nagyhatalmi megszállása következtében a magyar menekültek kerültek a szovjet megszállási övezetbe: Burgenland, Alsó-Ausztria Béccsel. Sőt, mihamelyst lehetőség adódott, igyekeztek elhagyni Ausztriát, s Nyugat-Németországon keresztül többségük-

ben választották a tengerentúli kivándorlást (nyilvánvalóan nem kevesen éltek a visszatérés lehetőségével). Ausztria mindazonáltal kimondottan a menekültek átmeneti hazájává változott: 1946–1970 között 1 836 753 személy menekült az ország területére. 1946-ban a 601 317 menekült Ausztria népességének közel egytizedét tette ki. 1948. január 1-jéig 98 961 magyar állampolgár menekült Ausztriába, közülük 69 017-en vándoroltak tovább, illetve tértek vissza Magyarországra. Az újabban érkezőknek köszönhetően 1949. december 1-jéig 30 658-ra emelkedett, az általános politikai helyzetből adódóan 1956. július 1-jéig 9841 esett vissza a magyar menekültek száma.

10. Az 1956-os magyar forradalom újabb fordulatot hozott: november elejétől 1958. április 30-ig a közel 210 000-ból 180 288 magyar új menekültet regisztráltak Ausztriában; a legtöbben a kivándorlást választották, s ennek következtében 1959. június 30-án mindössze 11 471 személy (6,32%) maradt Ausztriában. Akik itt maradtak, a legtöbben le is települtek, s felvették az osztrák állampolgárságot. Megtartó erőnek bizonyultak az (1945) 1956–1963 között fennálló magyar középiskolák több mint 3000 diákkal és 877 érettségizővel, valamint az Ausztria különböző egyetemein és főiskoláin regisztrált 1958/59-ben ezret is meghaladó egyetemistával. A már részben meglévő lelkészségek mellett ekkor alakult a nagyobb részét még fennálló, Burgenlandon kívül működő egyesületek zöme.

11. A felsorolt adatok kikerekítéseként rögzíthető: 1946–2013 között összesen 26 038 volt magyar állampolgár nyerte el az osztrák állampolgárságot. Ezzel kapcsolatosan nem árt megjegyezni, hogy a rendszerváltozást követően évente 3–400 között mozgott a honosítások száma, 2001 óta azonban csökkent, mígnem 2008-ban 56 honosítással mélypontot ért el az a folyamat, ami Magyarország 2004. évi EU tagságával Magyarázható, igaz 2013-ban ismét 83 magyar vette fel az osztrák állampolgárságot.

12. A beigért reális kép megrajzolásához természetesen nem elégségesek a felsorakoztatott adatok. A számok sokaságából mindazonáltal mind földrajzi, mind pedig jogi-közigazgatási tekintetben nagyon tarka világ olvasható ki, amit az időtényező még cifrábbá tesz. Az 1956-os menekülthullámmal kapcsolatosan megjegyeztük új egyesületek alakítását. A felnőtt osztrák legalább 4 egyesületben vállalt tagságot, legalábbis így volt ez néhány évtizeddel ezelőtt. Ismerve a magyarok magánjellegű beállítottságát csakis biztató jelenségnek minősíthető a szerveződési készség, amit jobban odafigyelve két oldalról is megtámaszthatunk kritikus észrevétellel:

a) Az egyesületek a tagságvállalás szintjéig a magyaroknak, magyar származásúaknak legfeljebb 10-15 százalékát fogják össze.

b) Az 1956 után alakult egyesületek mindenekelőtt arra vallanak, hogy az új menekültek nem csatlakoztak a korábbi egyesületekhez, miután egészen más világot hoztak magukkal.

A felsorakoztatott számbeli adatokat tehát azzal a nyomatékos megjegyzéssel lehet tálni, hogy a mennyiség messzemenően nem jár a magyarság vállalásával. Ez a tényállás abból a szempontból is elgondolkoztató, hogy még Burgenlandban sem léteznek magyar önkormányzatok. Az egyes lelkészségeken kívül Ausztria-szerte kizárólag az egyesületi élet jelenti és tükrözi a magyar közösségek jelenvalóságát. Az iskolai oktatás kezdetlegességének ismertetése külön értekezést érdemelne, de be kell érni azzal, hogy sem Burgenlandban, illetve Bécsben, de másutt sincsenek olyan intézmények, amiknek segítségével biztosítható lenne az utánpótlás.

A „szakosodástól“, érdeklődéstől eltekintve mély ároknak bizonyultak a politikai-világnézeti választóvonalak. A vasfüggöny árnyékában nagyfokú volt a bizalmatlanság, sőt félelem, tudvalevőleg a magyarországi kommunista hatóságok éber szemmel figyelték, hova jár az emigráns magyar. A Collegium Hungaricum épületében maradt „lojális“ egyesületek a forradalom leverése következtében nagymértékben

felmorzsolódtak, vagy legalábbis elszigetelődtek. Fordulatot az 1963-ban megkötött osztrák–magyar megállapodás hozott. Mindemellett a magyarországi rendszer konszolidációjával párhuzamosan egyre csökkent a menekült/emigráns egyesületek látogatottsága. A hetvenes évek elején kezdett megfordulni a kocka, ugyanis a beinduló magyarországi látogatásokhoz kötődő vízum engedélyezése nagyban attól függött, ki hova tartozik. A többség ebben a rendezetlen helyzetben mindinkább visszavonult magánéletébe, miközben a gyakori beházasulások folytán az osztrák környezet lett mérvadó. Az említett körülményekből kifolyólag az egyes közösségek egymás felé is amolyan sündisznóállásokat építettek ki, s így sok esetben alig volt átjárhatóság még Bécsben sem, nem is említve az egyes tartományokban létező magyar közösségeket. Nem hallgatható el a burgenlandiak és a tartományon kívül élő magyarok egymás számára teljesen idegen világa. A burgenlandiak még a falujukban-városukban letelepült „*gyüttmenteket*” sem fogadták be. Vagyis ahány ház, annyi világ, s a „szomszédság” Arany János Fülemüléjéhez hasonlóan tobzódott, helyesebben picike vasfüggönyök ereszkedtek a közösségek közé. Egyedül a lelkészségeknek sikerült politikai-világnézeti, no meg származási elkülönüléseket áthidalva legalább vallási színezetben valamelyest összefogni híveiket.

13. A vázolt adottságok nagyfokú rendezetlenségre vallanak. Az egyes személyek nem tisztázták hovatarozásukat, s ha igen, legfeljebb ösztönösen az állampolgársághoz kötötték ezt. Nem ismert, hogy az osztrák hatóságok nemzetiségi váltáshoz kötötték volna az osztrák állampolgárság adományozását, sok magyar mégis úgy látta, hogy az állampolgárság változtatásával magyarból osztrák lett, s ezt nem tartották összeegyeztethetőnek azzal, hogy továbbra is látogassák a magyar rendezvényeket. Az 1963-tól lehetővé vált magyarországi látogatások révén, aki ragaszkodott származásához, Magyarországon igyekezett kielégíteni abbéli igényeit. Az atomizáltság állapotában tehát nem volt az összes magyart összefogó kohéziós erő; úgy is fogalmazhatnánk, ha egyáltalán, ahány magyar, annyi kis magyar sziget, világ. Megtartó erőnek részben 1956 emléke bizonyult, az adott körülmények között nagyon is regresszív módon. Valóban fel kellett tenni a kérdést: az atomizáltság állapotában hogyan tovább?

14. Az elmozdulást, kibontakozást egészen más úton és módon kellett keresni. Az elszigetelődés és felszívódás két pólusa között az *integráció* lehetőségét kellett kipróbálni, majd ezen az úton elindulni. Új arculatot kellett öltetni: *das eine nehmen, und das andere nicht lassen*, mondja a német. Más szóval megtanulni magyarként beilleszkedni és élni Ausztriában. Járatlan út volt, sok buktatóval, tele bizonytalansággal és bizalmatlansággal. Bár másként gondolta a törvényhozó, fogódzót jelentett az 1976. évi népcsoporttörvény. A területi elv alapján ezt kizárólag a települt kisebbségekre vonatkoztatták, azzal a rezervátumra emlékeztető gyakorlattal, hogy történetesen, ha valamelyik alsóőri magyar átköltözött a szomszédos Vasvörösvárra, nem számolták a népcsoporthoz.

A kezdeményezők mégis erre építettek, bízva időszerű érvelésük meggyőző erejében, mígnem sikerült történeti adatok sorával bizonyítani, hogy a „bécsi magyarok” évszázados múlttal rendelkeznek. Az eljárás nagyfokú utánajárását és bizonyítást igényelt. Ehhez természetesen elengedhetetlen volt egyfajta érdekképviselő, egész Ausztriát átfogó képviselőtestület. Az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége (1980) az osztrák honosságú magyarok összefogását és népcsoporttá szerveződését tűzte ki, s ehhez mindent elkövetett annak érdekében, hogy intenzív kapcsolatokat építsen ki pártokkal és kormányzervekkel a kölcsönös bizalom jegyében.

Tizenhárom évig tartott, mígnem az osztrák kormány 1993-ban a magyar népcsoport részévé nyilvánította a Bécsben és környékén élő magyarokat. Az út történelmi

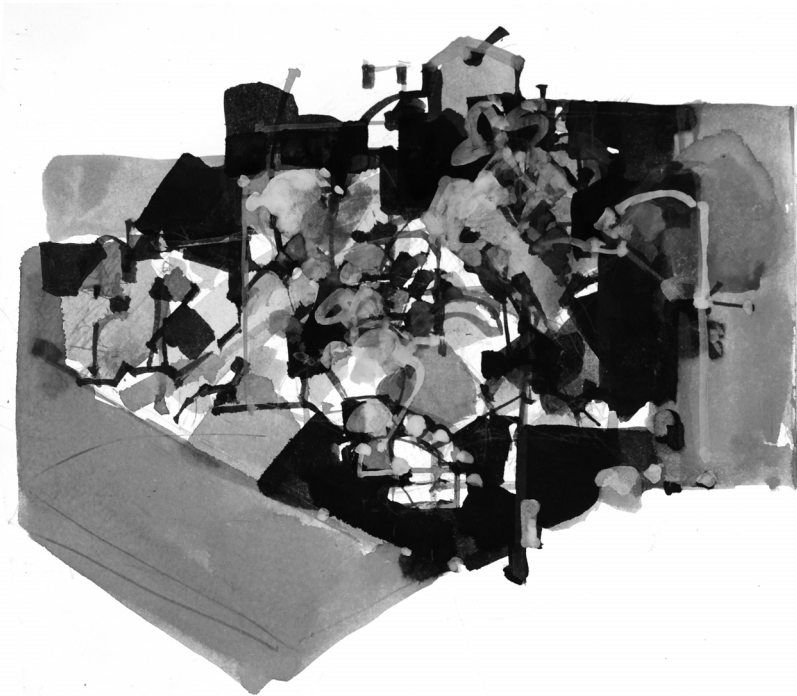

vállalkozásnak bizonyult, s egyfajta honfoglalásként fogható fel. Az elismerés óta eltelt több mint két évtized mégsem bizonyult elégségesnek ahhoz, hogy országépítés legyen a honfoglalásból. A jogi keretek ellenére a kezdeti felzárkózás után megtorpanás következett. Az 1968-ban alakult Burgenlandi Magyar Kultúregyesület teljes elzárkózása után sikerült ugyan fellazítani a talajt, de ez inkább a Magyar Népcsoport-tanács kibővítése révén vált lehetségessé. Sokan változatlanul vitatják ma is, mennyire tekinthető törvényes képviselőnek, hiszen kizárólag tanácsadó jogköre van. Mégis egyelőre nincs más választás, mint ennek a testületnek az elfogadása, amiben legalább a burgenlandi és bécsi magyarok egymásra találtak.

Szinte minden képességet meghaladó feladat: a felaprózódás után minden sokszínűsége mellett egységes ausztriai magyar identitás kifejlesztése. Az egyesületi tevékenység egybehangolása már csak pénzügyi okokból is nélkülözhetetlen; mindent el kell követni a szűklátókörűség és egyesületi önzés felszámolása érdekében. S közben jelentkezik a nemzedékváltás, félve, hogy megfelelő utódok nélkül.

Csüggedésre mégsem lehet okunk, hiszen nem kell előlről kezdeni, hanem tovább kell szélesíteni, még inkább járhatóvá tenni azt az utat, ami a jövőbe vezet. Végül is nincs visszaút, hanem csakis előre tekintve lehet haladni tovább. Azért, hogy mi lesz, hogyan alakul sorsunk, elsősorban mi, ausztriai magyarok vagyunk felelősek.

Van-e az ausztriai magyaroknak, a magyar kisebbségeknek jövője? Igen, van. De ehhez mindenekelőtt nekünk, az érintetteknek kell cselekednünk, vállalva feladatainkat, a befogadó társadalmakba beépülten magyarságunkat.

ZELEI MIKLÓS

Bámulni Afrikába

■ A huszadik század háborúi: szétlőni a poklot. A romok alatt vár a mennyország.

Gibraltár, Európa pont: ahol ez mind mögöttem? A pont, ahol lábamat megvetve kifordíthatom *ezt* a világot? Így maradni, háttal, hogy már nincs szárazföld előttem. Az Alborán veri a partot, a mi tengerünk tengere. Alattomos, sebes sodrások vize. És szemben Afrika. A bőrvilágosító krémekkel kent, ezerszer megalázott Afrika. Szka-fanderben a fehér vadász, a gyámolítottak pucéran. A testeken az izzadság glamour-ja: Afrika, Afrika! A nagy betegség-metaphora, ahonnan minden járvány érkezik. AIDS, ebola. Ahonnan úrhajós ruhában térnek meg az utazók, mintha nem is ezen a földön volna e kontinens.

És mi a terv?

Kiirtani és egy hatalmas napelemet csinálni az egészből?

Szemben az Atlasz hegység.

És ami nem látszik, csak tudom, hogy ott van: Ceuta. Egy kis darab Európa. Vas-függöny, szögesdrót, Ceuta és Melilla. A Spanyol Királyság autonóm városai Észak-Afrika testébe élve. Öt-hat méter magas szögesdrótkerítések óvnak minket a nyomortól, amelyet teremtettünk. Az unió határdrótjain véres ingcafatok, fennakadt láb-belik, száradó halottak. Európa, a vén tolvajnő, aki saját eszméit bármikor meglopja, behunyja szemét, amikor erre néz. Talpig hardverben, szoftverben, infrakamerában, fegyverben. Mozgásérzékelők, katonák szárazon és vízen. És egy szál ágyékkötőben, az éhhalál peremén tántorogva, fuldokolva jön az ostromló.

Afrika. Komolyan gondolta bárki is, hogy a gyarmatok „felszabadulnak”? Milyen rossz csengésű ez a szó mifelénk, ahol voltunk már felszabadulva.

A hatvanas évek, a hetvenesek... Ott hever egy ájult kontinens és majd eltűrik, hogy föltápaszkodjon és birtokosa legyen a kincseinek? Afrika, a hatalmas, vad kontinens, ahogy meg kellene tanulnia a demokrácia picinyke körömcipőjében tipegni. Állni rabszolgábilincsből túsarokra. A „demokrácia” bekényszerítése a törzsi társadalmak viszonyai közé: a gyarmatosítás folytatása, más eszközökkel? A demokrácia mint csodafegyver?

Ha volna jüanom, Szudán északi részén fizethetnék velem. Dollárral bárhol fizethetek ott is, euróval ugyancsak. De egyetlen afrikai pénzt sem tudok mondani.

Nagyon szeretek Gibraltárban. Rend van, de mégis élhetően rendetlen. Visszaballagok, a Bayside Road mögött egy kis utcában a kedvenc boltom, ahol datolyát veszek. Olyan üvegtisztán átlátszó, amelyet nem láttam másutt sehol, csak a Szahara oázisaiban.

Adj nekem, Uram, gyengeséget!

Hogy ölni ne tudjak.

Rombolni ne tudjak.

Elragadni ne tudjak.

Európa: nincs olyan fogadalmam, amelyet ne szegtem volna meg.

„Hogy, hát te nem írtál naplót?” (Emlékkönyv, I. rész)

2010. ápr. 16.

■ No jó, hát akkor „életem hatvanhetedik évébe”, ma reggeltől kezdve egy éven át naplót írok. Illetve igyekszem rögzíteni valamit, valamennyit az elmúlt napból. Ágnes hozta szóba a dolgot tegnap, nem először. Legutóbb pedig Köntös-Szabó Zoli (ki az? – kérdezi a kortárs magyar olvasó) pírított rám, amikor hosszú-hosszú évek után meglátogattam 70. születésnapja alkalmából. „Hogy, hát te nem írtál naplót? Hogy tehetted ezt?” Merthogy ő az elmúlt harminc évből egy napot ki nem hagyott. „Még a régi nagy piálások idején se, öregem!” – jegyezte meg selmán mosolyogva, elégedetten. Ott is van a bejegyzések nagy része a polcon, a kiadásra váró *Trianon gyermekei* című regényfolyam 12 kötetében! „Amit sajnós családi krónikának neveztem a megjelent első négy kötetben, és most már nem nevezhetem másképp!” – jegyezte meg Zoltán. (Körülbelül idáig jutottam az előbb, amikor hirtelen, nem tudom hogyan, gépem elsötétült, zirregni-zurrogni kezdett, eltűnt minden a képernyőről, el az alig megkezdett naplóm is, így hát most újraírtam... Netán azt jelentené, hogy gondoljam meg kétszer is mit írok, írok-e naplót egyáltalán?...). Közben befutott a Cseke Gabi által átküldött fantasztikus képanyag az izlandi vulkánkitörésről, a The Boston Globe beszámolójából. (Azaz: a naplót tovább írom...) De mára: ennyit.

04.17.

Átellenben, az Üllői út túloldalán megszólal a harang, reggel nyolc óra, ez a harangszó általában a kávézásnál ér, ez a reggeli kávézás ideje, fél nyolc és fél kilenc között. Úgy döntöttem, ezután ezt az időt és nagyjából ennyit szánok majd a naplóírásra. Giling-galang, a nagyszoba harmadik emeleti ablakából épp a „tökéletes toronyra” (*A döbbenet mindennapjai* című versemből), az Örökimádás templom csúcsíves épületére látni. Pár éve szerelték be a harangot, de a hangja nem az igazi, ha stílszerű akarok lenni, úgy írom: számomra valahogy olyan kishitűen szól. A „torony magasában” maradvá megemlítem, hogy tegnap este megjött a KAF válasza „toronygombiratomra”: kell nekik az a 180 sornyi részlet az *Öregirkából*, amit pár napja küldtem – miután négy hónapig előző küldeményemre nem válaszolt. Mint írja, bizonyára „elszállhatott” a kézirat, nem tud róla. Megemlíti: „mostanában kicsit szétszórt vagyok, de nem annyira »elszállt«, mint az a kézirat”. Örülök, hogy felvállalták a szövegrészt, ez a KAF-ék esetében sokkal inkább „teszt-kérdés” volt a számomra, minthogy például a *Magyar Naplónak* kell-e. (Nem kellett, Szentmártoni közlése szerint „valahogy” nem nyerte meg a tetszésüket.) És ezt itt most elsősorban a dolog „műnemiségére” értem, nem a „minőségére”. Ennél a szövegnél a minőség, hogy úgy mondjam: föl se vetődik.

A lengyel nemzeti gyászshéthez igazodva este a Duna TV leadta Wajda Katyn-filmjét. Jó lett volna, s „kapóra” is jött volna megnézni, de a kisrajkók miatt nem lehetett. Épp a napokban került szóba Cseke Gabival Skype-os csevegéseinkben, illetőleg a Trianon-irodalomról szóló morfondírozásaihoz kapcsolódva, hogy a lengyelek ezt a nemzeti tragédiát is meg tudták méltó, maradandó és hiteles módon örökíteni, hat évtized múltán ott van a „nagyöreg” Wajda remekműve. Mire Gabi azt írta, hogy háromszor is megnézte már DVD-n, de koránt sincs olyan jó véleménnyel róla, túl didaktikusnak, hatásvadász, frázisokkal túlszűfolt filmnek érezte. Érdekes, az én emlékezetemben nem így él. Szóval jó lett volna újranézni...Tovább olvastam a néhány évvel korábban játszódó Böll-regényt. Régóta itt a könyvespolcon, de valahogy mind ez idáig nem került sorra. Délután kinn voltunk jó két órát a kisrajkókkal a Grundon, kellemes, napos idő, teli a játszótér, de a falakra kirakott fénymásolt regénylapokon kívül semmi, de semmi nem emlékeztet *A Pál-utcai fiúk* világára... És hogy is mondjam: ezt nem is annyira a gyerekeken, mint inkább a szülőket elnézve láttam...

04.19.

Régi egyetemi évfolyamtársnóm hívott fel. Tavaly, hatvanvalahány évesen telepedtek át Magyarországra, harmincvalahány évig román–magyar szakos tanárnő volt egy Máramarossziget melletti faluban. S most megpályázta a Kecskeméti Katona József Színház versenykiírását, új operett létrehozására! Hát ez így önmagában is eléggé mehökkentő hír, ám az illető személyiségét ismerve még inkább. A dalszövegek „hangszereléséhez” kérne segítséget, tudnék-e valakit, aki segítene neki, pontosabban, aki elvállalná ezt a munkát, persze ő fizetni nem tud, legalábbis egyelőre, de hát ugye a fődíj kétmillió forint, decemberben lesz eredményhirdetés, akkor majd rendeznék az anyagiakat, meg hát természetesen az illető neve is rákerülhetne majd a plakátokra! Hallgatom Bözsét, a kortárs magyar operettirodalom reménybeli megújítóját, akinek eddig sem otthon, sem itt, sem a szakmában, sem azon kívül semmi publikációja soha nem volt, s aki némi kezdeti szégyenlősség után egyre magabiztosabban, egyre nagyobb hévvel ecseteli a vállalkozás részleteit, olyasfajta természetességgel, hogy eszembe sem jut megkérdezni, hogy te Bözse, mondd már, eddigi hatvanvalahány éves életed során, ott, Máramarosszigeten, hány operettet is láttál te, s hány librettót is olvastál összesen?... Mindenesetre számomra van abban valami meghatározó és felemelő, hogy a művészet világában soha semmi sem tűnik lehetetlennek. (Huszonkét-huszonhárom évesen én magam nem azon ügyködtem, hogy alig megírt, azóta is egyetlen „filmforgatókönyvemet” olasz szakos román kollégiumi társam lefordítsa, és küldjük el Antonioninak?! Vagy Fellininek?! És nem halál-komolyan gondoltam?!...)

04.21.

Tegnap megírtam a „dobozos” verset (igaz, a csattanó nincs kidolgozva), már látom, miként szerveződik ez a sorozat, csak még az nem világos, mi is lesz a „kötőanyaga”, az egynemű nyelvi megfogalmazási módon túl is... Vagyis hogy csupán ez elég lesz-e, hogy a sorozatból „verseskönyv” legyen. Ennek kapcsán morfondíroztam el azon, hogy noha a nyolcvanas években talán hús-huszonöt író is áttelepedett, ennek a folyamatra, illetve a haza-vesztésnek mind a mai napig nincs megírva az igazi, „irodalmi kánonba” illesztett és elfogadott, jegyzett drámája. Nem mintha ennek

megfogalmazására törekednék sorozatomban, hiszen én itt csupán kedvemre kószálok a félmúltamban, és ennek a félmúltnak az érzelmi épületeit próbálom szemügyre venni. Hogy ezek a lelki tájak, mondjuk tíz-húsz év múlva, mondanak-e majd valamit legnagyobb unokánknak, aki az éjjel itt aludt nálunk, rockzenészek készül, és sötét napszemüvegével, divatosra kócolt hajával épp az előbb lépett ki rohanva az ajtón, hogy éppen beérjen az iskolába... Hát ki tudná azt megmondani? Ő egyelőre saját lelki laboratóriumában kísérletezik, korának és korunknak sajátos gyúanyagai, így hát némi robbanásveszélyek között, hogy saját életének kötőanyagát valahogy feltalálja...

04.22.

Most lesz kilenc éve, hogy a húgyhólyagomból kivettek egy rákos daganatot, kétszer műtöttek, nagyjából mindkét alkalommal úgy zajlott le a dolog, hogy szabad hetemre időzítettük az operációt, hétfőn bementem, kedden vagy szerdán megműtöttek, két napot feküdtem az intenzíven, kettőt a kórteremben, s vasárnap este már mentem be a Duna TV-hez, kezdtem az éjszakás szerkesztői műszakomat. És örültem, hogy mehetek éjszakásnak!... És megfogadtam, hogy ezek után egy szót nem szólok amiatt, hogy jajistenem, időnként éjszakás műszakjaim vannak...És pár év múltán úgy alakult, hogy másfél éven át nyugdíjazásomig csak éjszakás műszakjaim lettek, és örültem, örültem, hogy vannak nappalaim, és örültem, hogy vannak éjszakáim...

04. 25.

Mivel pénteken-szombaton falusi házikónknál voltam, így az idei Nemzetközi Könyvfesztiválról lemaradtam. A mai, vasárnapi műsort átböngészve zömmel gyermekirodalommal kapcsolatos bemutatót, könyvismertetést láttam, na és az Irodalmi Születésnapok (vagy hogy is nevezik) sorozat aktuális rendezvényét, ám nem mentem ki a Millenárisra. Ami kifogásolható az utóbbi műsортípusban, éppen az: nem „minden” évfordulós író szerepel e listán, hanem az, akit meghívnak. Na most akkor ez irodalmi értékmérő lista vagy irodalmi évfordulós lista? Köntös-Szabót naplóm elején említettem, nemrég volt hetvenéves. Már a naptár szerint. Mert a fesztivál-szervezők, a jelek szerint, nem tudnak ilyen íróról. Érdekes, mert ugyanennek a dolognak az írószövetségi változata viszont kifejezetten zavar: olyannyira eluralkodott a „fesztivizmus”, hogy ott meg, szinte már nevetséges módon, egymás sarkába taposnak a születésnap rendezvények. Persze a dunaalmási fák nem tudnak semmi ilyesmiről. Amit tudnak, hogy újra tavasz van, és virágozni kell, és így és ettől kerek és igaz minden évforduló... Ezen alapigazság értéséhez és elfogadásához adjanak nekem mindig erőt a dunaalmási virágzó fák...

04.28.

Egykori, kolozsvári szomszédainkról gondolkodtam. Fele annyi időt laktunk utolsó otthonunkban, mint az itteniben, sorolom mégis sorban a többségében román szomszédainkat (hárman voltunk magyarok a 12 lakásos lépcsőházban), itt meg kinézek az ablakon, s majd húsz év után négynek ha tudom a nevét a huszonvalahány házbéli lakótársból. Ajtón belül egyetlenegnél voltam, és hát ajtón belül, ha nem éppen szó szerinti értelemben is, de szinte mondhatnám, nálam sem volt senki. Ez a látélet, természetesen, ugyanúgy szól róluk, mint amennyire rólunk. (Bár az is meglehet, hogy tulajdonképpen csakis rólunk szól.) Eszembe jut a valamivel előt-

tünk áttelepedett Cselényi Béluska megfogalmazása, miszerint nincs semmi baj, teljesen otthon érzi magát... egészen addig, amíg ki nem lép a körfolyosóra. No de hagyjuk, hagyjuk már ezeket a dolgokat, miért kell ilyesmit rögzítenie egy magyar állampolgárnak, reggeli naplójában, hatvanhat évesen?... Aztán pár perc múlva cseng a Skype-telefon, kilencvenéves anyósommal, sógorommal beszélünk Kolozsvárról, és nem érezzük, hogy húsz éve jöttünk el, és nem érezzük, hogy nem vagyunk otthon, csak miután a vonal kattan és kikapcsol... Hát ezért kell...

05. 01.

Az éjjel, életemben először (az épp egy éve elhunyt) Lászlóffy Aladárról álmodtam. Valami könyvbemutató volt, egy hatalmas asztalnál ült, előtte új munkája, *Az erdélyi magyar reneszánsz története*, azt lapozgatta, de inkább csak úgy a maga kedvtelésére, nemigen törődve a nyüzsgéssel maga körül... Megilleti ez az álom. Hiszen az erdélyi magyar költészet „reneszánszának története” bizony-bizony hozzá kapcsolódik. Elsőéves egyetemistaként ismertem meg, s aztán majdhogynem hétről hétre hozzá jártam fel a verseimmel a *Napsugár* szerkesztőségébe. Mint annyian még rajtam kívül. És nemigen emlékszem olyasmire, hogy azt mondta volna egyszer is: most nincs időm. Elvette a paksamétát, rögtön olvasni kezdte, s már mondta is a véleményét. S igen-igen olyasmit, amitől a fiatal költő menten megdicsőülve érezte magát. Szemben, a másik két asztaltól, Kányádi és Bálint Tibor figyelte a jelenetet. Kányádi kissé talán gúnyos-mosolygósan (bennem legalábbis így maradt meg), Tibike amolyan elnéző, mosolygós jovialitással. „No, ezt hallgasd meg, Sándor! SARKCSILLAG-SZOBA!” – emelte a magasba első könyvem címadónak szánt versét Aladár. Aztán mégsem lett se cím, se címadó vers ebből a költeményből, sőt, ha jól emlékszem, a szöveg be sem került Forrás-kötetembe... Aladárnak ez a reneszánszot hirdető és sürgető és teremtő indulata hosszan kísért mindannyiunkat pályánk elején. Jó húsz év múlva, mire már együtt is dolgozhattam vele, ebből jórészt csak a dohogása maradt meg. Dohogott a szerkesztőségben, dohogott az úton hazafelé, sajnos azt kell mondjam, csak az írásaiban nem dohogott már akkor, a nyolcvanas évek teljében, az „aranykorszak” csúcsra járatott időszakában. Nem, nem dohogott akkor már ő sem... Budapestre költözése után nem kerestem meg, pedig nem sokkal laktunk messzebb egymástól, mint a kolozsvári évek alatt. Az örmény kápolnabeli gyászszertartáson fátyolos családtag fogadta a részvét-nyilvánítókat. Tíz éve nem láttam. Odaléptem hozzá, átöleltem. „Körömvirág! Tegyel körömvirágot a herpeszedre!” – szólt a szájam szögletén meghúzódó kis mérges pattanást figyelve, majd bennebb tessékelt a gyászolók gyülekezetéhez.

05.03.

Szentmártonitól sürgős email, kéri, küldjem át azt a hat verset, amelyeket a *Magyar Napló* immár rendszeres kiadványába, *Az év verseibe* beválogatott. Négyet a *Gyermekrajzokból*, kettőt máshonnan. Szerzőként nincs mit szólnak, szerkesztőként viszont nem nagyon értem a dolgot. Annyira különmemű anyagok, hogy „összeereszteni” őket nem a legátgondoltabb döntés. Erről jut eszembe, a Magvető szokásos évi válogatásába, *A szép versekbe* nem kerültem be. Talán 2002-ben vagy háromban szerepeltem ott utoljára. Múlt év februárjában közöltem a *Gyermekrajzokból* először, a *Korunkban*, s azóta nagyjából ötven darab jelent meg belőle honi és otthoni lapokban. Ilyen évem életemben nem volt, igaz, ennyi beküldött anyagom sem. *Korunk, Magyar Napló, Helikon, Bárka, Parnasszus, Székelyföld, Alföld, Kortárs, Látó, Hitel*. S még öt megjelenésre vár a *Székelyföld*nél. Persze ez a lista, akarva-akaratlan, betájol

valahova... Mert például Bertók a *Jelenkortól* nem is válaszolt küldeményemre, úgy-szintén a *Mozgó Világ* se, de nem válaszolt se az *ÉS*, sem a *2000* folyóirat. Annak ide-jén szegény Nagy Gazsi jegyezte meg, milyen érdekes, hogy mennyire nem e lapok szerzői között vagyok, holott sokkal inkább az a „lírai világkép” az enyém, mint az engem felvállaló lapoké... Na jó, letenni tollat, harangoztak. Igaz, most éppen „ve-csernyére” (hogy tovább feszítsem ezt a népi–urbánus húrt...)

05.07.

Kányádi azt nyilatkozta valahol, hogy az internet olyan nagy jelentőségű dolog az emberiség életében, mint a kereszténység felvétele. Na látod, látod, mondja Ágnes, ezt nekem köszönheted! És így igaz. Hiszen tulajdonképpen ő szorgalmazta, hogy fa-lun se legyünk tévé és internet nélkül.

05.09.

A mi kertünk a szomszédok tökéletes, szinte négyzetcentiméterre megmunkált, kiművelt, beültetett telkeihez képest amolyan „vadkert”, azaz nagyjából az nő, ami akar. Amiből az elmúlt évek próbálkozásai során lett valami, azok szinte csak a fű-szernövények. Igaz, tavaly például az egész nyárból öt hétnél többet aligha voltunk kinn. Ez nagyjából csak arra volt elegendő, hogy úgy-ahogy fenntartsuk a természe-tes egyensúlyt a kívánt meg a nem kívánt „gyomok” között. Az idei nyár lesz az el-ső, amikor folyamatosan itt akarunk tölteni öt hónapot. A házikót tíz éve vettük, a legolcsóbb s mondhatni leggyengébb ház volt a környéken, de a telek szép helyen van, a falu fölött a „hegyen”, hátam mögött domboldal karéja s egy óriás cseresznye-fa zárja le a kertet, előttem meg lejtősen kertek, fenyőfák csúcsa, távolabb a fáktól jobbra eltakart Duna, azon túl meg Szlovákiára s a pilisi dombok bekanyarodó csücskére látni. A falu temetőjében alussza örök álmát Vajda Júlia, Csokonai Vitéz Mihály Lillája és Petri György költő, egy másik múzsa oldalán. Évekkel ezelőtt, mi-kor még „szervezőbb” helyi erőnek képzeltem magam, azon morfondíroztam, miként is lehetne itt meghonosítani egy évi rendszerességgel megtartandó Múzsa-Fesztivált. A gondolatlanul a versembe „beleíró” alsó cseresznyefánál tovább nem jutottam. Nyu-godjanak hát békében tovább a múzsák és a költők a dunaalmási temetőben, élő ri-válisok nélkül...

05.10.

Kinyitom az ablakot, finom pókhálósál villog a reggeli fényben. A tegnapi ötlet-hez kapcsolódva: korábban még az is megfordult a fejemben, valamilyen módon ja-vasolom a falu illetékeseinek, hogy ebben a gyönyörűséges temetőben, mely elhe-lyezkedésében, lejtésében olyannyira hasonlít a Házsongárdihoz, hozzák létre a „Költők temetőjét”. Elhunyt írók, költők hozzátartozóinak ajánljanak fel ingyen sír-helyet, ha ide temetik illusztris családtagjaikat. Vagy még éltükben beszéljék meg az „érintettekkel”. No persze, szlogenként ez a dolog egy kicsit furcsán hangzana („Köl-tők, temetkezzetek Dunaalmásra, ingyen sírhely, gyönyörű kilátás!”), de ha nem a humoros-parodisztikus oldaláról nézzük az elképzelést, úgy akár egy majdani „hun-garikumnak” is felfogható dolog keveredhetne ki ebből... Ám a gondolatnál ezzel sem jutottam tovább, s e pillanatban sem jutok, hisz a fenyőfáról egy rigó máris be-lefüttyög az elképzelésembe. Talpig feketében, mintha épp a temetőből érkezett vol-na, a hely szellemét megtestesítve „füttyül” a morfondírozásomra. Vagy azért füttyül csupán, mert rigó, és május van, amikor finom pókhálósál villog a kitért, reggeli ab-

lakokban... Azaz: hagyjuk békén a temetőket, végezze mindenki a maga dolgát, a rigó füttyögjön, a költő írjon, a pókháló minden különösebb felszólítás nélkül befonja majd úgyis a világot... A rigó füttyüljön, a költő írjon... Bár László Noéminek a *Helikonban* most megjelent interjúja szerint a versírás teljesen nőies dolog, azaz nevetéses, hogy vannak férfiak is, akik versírással foglalkoznak. Mint mondja, jobban tennék, ha árkot ásnának... No jó, akkor megyek ásni a kertbe...

05.12.

Dél előtt Tatán, „üzleti” körút, piac, posta, OTP-s ügyintézés. Az első megálló mindig a piaci antikvárius. Fantasztikus kínálat. Itt van az asztalomon például a „lila” Németh László életműsorozat életrajzi írásainak két vaskos kötete, a *Homályból homályba*, szinte bolti állapotban, tavaly vettem 900 (!) forintért. Most vagy tíz könyvet vettünk, közte a Roger Martin du Gard-nagyregényt, Móra-elbeszéléseket, összesen ezer forintért. Merthogy ezeknek a könyveknek 100 forint volt darabja!!! Késői ebédidőre értünk haza, esik az eső.

05.13.

Ágnes palántázott, én takarítottam a terasz körüli lefolyóárkot, jól is jött, délután háromtól estig hatalmas esőzés. A Hír TV délutáni Vetítőjében (magyar dokumentumfilmek, csütörtökön mindig meg szoktam nézni) az Erdélyi Lajosról készült portrét mutatták be, amely ugyan „Laló” címen futott, Lalónak csak a zsidó identitáshoz kapcsolódott leginkább. Szép, szuggesztív, drámai film volt, csak éppen Laló művészeti munkássága maradt ki szinte teljesen belőle. Szóval mindaz, ami Lalót „Erdélyi Lajossá” tette. Ismerőseként nézve hozzáadott egy olyan dimenziót a képhez, ami az életpályát kiegészítette, egy ismeretlen számára viszont inkább csonkított a film Laló portréján, hiszen még a felvázolás szintjén sem hozta igaziból az alkotó munkásságát. Akkor már inkább lehetett volna a cím például *A zsidó Laló*, mert akkor világosan jelződik, hogy az ismert Lalónak eme identitása felé tolódik el szándékosan a portré. Hogy ezt a kevéssé vagy kevesek által ismert élettartalmat akarja kiemelni a sokak által ismert „többihez” képest. S így az már külön pikantériája lett volna a filmek, hogy ez a marosvásárhelyi „zsidó Laló” zsidóságának megélése kapcsán végig a család magyar kulturális beágyazottságáról beszél.

05.15.

Bágyoni-Árkossy-könyvbemutató volt Kolozsváron. Telt ház fogadta őket mindeütt, több mint 100 kötetet dedikáltak. Uramisten, ennyi könyvet én életemben nem didikáltam (hoppá, melléütöttem, nem baj, jó ez „i” betűvel is, mondjuk a női vásárlók esetére). Írom az új verseskönyvem, és várom, mit írnak Csikból Pallasék, mi lesz a Communitas-pályázat eredménye *Édesgyökér* című könyvemmel illetően (ebben együtt a *Gyermekrajzok* meg az *Öregirka*, dédanyám naplópreparátuma). Estefeled még összeraktam s átküldtem egy „pakkot” az *Öregirkából* Ambrus Lajosnak, különösebb magyarázkodás nélkül, kíváncsi vagyok, ők vállalnak-e belőle valamennyit.

05.16.

Merthogy például legutóbb az *Alföld* és márciusban a *Bárka* nem vállalt. Elek Tibor megjegyezte, reméli, nem veszem rossz néven, nem haragszom meg. Mire így válaszoltam: „Kedves Tibor, dehogyan haragszom, nem állok én ilyen sértődős viszonyban

az irodalommal... Így hát jelen esetben sem, amikor magamnak is kérdés, vajon folyóiratbeli közlésre való-e ez a szöveg (szerkesztők dolga!). A folyóiratközlést illetően meglehet neked van igazad, de nekem itt sokkal többről van szó. Hiszen kéziratomban ez a szöveg így megy 2000 soron át, s így áll kiadásra váró könyvem részeként is – természetesen, plusz „helyi funkcióval” felruházódva... és ezen már semmi nem változtat, akár kell valahol, akár nem. Ezt az élettartalmat én fel akartam mutatni, közre akartam adni... Hogy mi a poétikai értelme ennek a preparátumnak, az világos számomra. Hogy a poétikai értéke mi – az már kevésbé. Meglehet, hogy ez a szöveg – a maga preparátum mivoltában – nem annyira poétikai mű, mint poétikai demonstráció. Ebben a manapság olyannyira csinálmányos poétikai időben egy tiszta tárgyat kívántam elhelyezni a költészet terében (még ha talált tárgyat is). De némiképp a szerepjátszó-versek és a vendégszöveg-mánia „orrára” is akartam koppintani egy kicsit – azzal éppen, hogy ezt a manírt az elfogadhatatlan végletességig viszem el... Nos, kedves Tibor, hátha ezzel mindketten közelebb kerültünk ahhoz, aminek megélésére és megértésére nap mint nap törekszünk...” Hogy a verseket nem adta le Tibor, nem vettem rossz néven... Azt azonban igen, hogy soraimra nem is válaszolt.

05.17.

Egész nap bent, lakásban, ajtón belül. Harmadik napja zuhog az eső. Délelőtt a verseskönyvem írtam, továbbra is a szöveg, a versnyelv egyneműsítésének gondjával a fejemben. Itt három évtizeddel ezelőtti világot kell átélhetésre érdemesnek tenni. Itt a nyolcvanas évek romániai magyar valóságának eszmerendszere, gondolkodásmódja, tárgyi világa és vérvalósága kell törvényszerűvé formálódjon – az én életem történéseihez igazodva. No persze a három évtized múltán – de hát mi az a három évtized? Hiszen délután a *Musza Dagher* olvastam újra, s a száz évvel ezelőtti események, történések leírása, az élmény s e történelem megélésének kikerülhetetlen, kötelező parancsa megdöbbenett. A se ide, se oda nem tartozó, kisebbségben élő nép válságos történelmi időszakban megélt kálváriái szinte egy az egyben átírhatók a romániai magyarság időnkénti élethelyzeteire. Gondoltam is rá: egy passzust kiemelek majd a könyvből, s romániai magyar változattá átírva, amolyan vendégszöveggé behelyezem a verseskönyvembe. De úgy, hogy csak a népneveket változtatom meg, semmi egyebet a szövegből... Az eső meg csak hadd zuhogjon, zuhogjon itt a soraimra... meg az Ararát hegyén... Meg vagyon írva...

05.18.

Az is a reggeli kávézó-programhoz tartozik, hogy megnézem a *Literát*. Vagy naplózás előtt, vagy után. Ma például előtte. Ami rögtön felkeltette az érdeklődésemet, a Berniczky Éva-interjú. Több mint tíz éve, hogy egy fegyverneki olvasó-találkózón megismerkedtem a Balla D.–Berniczky házaspárral, öt-hat éve vettem észre, milyen komoly prózaírói teljesítmény a Berniczky munkássága. Számomra igazából ő az első nagy formátumú kárpátaljai magyar író, sőt nem is így mondom, hanem úgy, hogy ő az az író, aki úgy hozta-hozza be, olyan egyetemes érvénnyel a maga kárpátaljai (írói) világát a magyar irodalomba, ahogy Gion Nándor a Vajdaságét. (Itt most a jellegbeli különbségtől természetesen eltekintek.)

05.19.

Ha már tegnap Kárpátaljáról, kárpátaljaikról került szó, akkor most idemásolom, amit az itt élő vajdasági írókról jegyeztem fel a minap. Mégpedig: „Az áttelepedett

vajdaságiak mintha itt is összejátékot játszanának. Adogatják, passzolják egymásnak tovább a labdát. Vagy ha nem, de mindenképpen ugyanazzal a saját labdával cseleznek-dekáznak. Szóval benne vannak, bele számítanak a közjátékba. Mi meg, ájtott erdélyiek, nemhogy nem passzolunk, dekázunk, de mintha kimondottan eldugtunk volna – még magunk elől is – a labdát. Volt labda, nincs labda. Jobbik esetben ott tartogatjuk a tarsolyban. S ha már a magyarországi „kisebbség” élete, sorsa került szóba, hadd említsem meg a tegnapi esti dokumentumfilmet: a XIX kerületi két tannyelvű, kínai–magyar iskoláról szól. Későn, éjszakai órán ment a műsor, érdeklődéssel és kissé sajnálkozva néztük végig, sajnálkozva amiatt, hogy végül is nem lett „közünk” hozzá. Két évvel ezelőtt ugyanis, amikor Anikó lányunk kislánya iskoláskorú lett, javasoltam neki, illetve próbáltam rábeszélni: adja ebbe a kínai iskolába. Természetesen ennek a pedagógiai alternatívának csak a pozitív hozadékában gondolkodtam, egyéb következményekkel nem számoltam, nem is számolhattam volna. Itt él vagy harmincezer kínai, egyelőre még, mondjuk úgy, a társadalmi létezés inkább külső-alsó szféráiban, de ez, ittlétük s egyre „szerteágazóbb” meghonosodásuk és a kínai „boom” a világban – bizonyára sokak számára hozhatna-kínálhatna a következő évtized(ek)ben Magyarországon is egzisztenciát. No de hát ami Abigél unokánkat illeti, nem lesz belőle semmi, mert a dolog – talán kissé bátortalan – végiggondolása után mégsem vállalták fel ezt a jövőndőt...

05.21.

Megírtam a Bartis Feri „emlékét” megidéző verset. Tényleg ma már hihetetlennek tűnik, hogy (nagyjából!) így történt, hogy ott, akkor és abban a közegben nemhogy nem volt „mozgósító”, éppen ellenkezőleg, valami tudati lebénítást hozott ez az ügy. Nem tiszta ügy, nem foglalkozunk vele. Érdekes, mert a nagyjából ugyanakkor kiszabadult Páskándi Géza aurájához természetesen hozzá tartozott az elítéltség, a bebörtönözöttség ténye, a maga misztikumával. De erről sem beszéltünk, nem esett szó körünkben. Különben én Páskándit Majtényi Erikéknél ismertem meg, Bukarestben, talán 66-ban. Annak az évnek a szilveszterére Tatár Gyuri (a mai vallástörténész, akkor még szépreményű fiatal költő és – magyarországi lévén – fura státusú kolozsvári bölcsészhallgató) meghívott magukhoz. Apja, illetve mostohaapja diplomata volt a román fővárosban. Hogy s miként is került, kerültek kapcsolatba Erikékkel, nem tudom, de ez a kapcsolatuk az irodalmi bejáratottság körébe tartozott. Szóval Erikéknél voltunk, amikor megjelent ott Páskándi Géza. Mint egy gyerek, boldogan dicsekedett: vett egy farmernadrágot. Akkor láttam életemben először farmert. Kitarította maga elé, úgy mutogatta. Lelki habitusán nem látszott, hogy évekig nádat vágott a Duna-deltában.

05.24.

Pünkösdi hétfőjén Antall Pistának érdekes összeállítása volt a Kossuth rádióban arról, miként, hogyan „szállja meg a Szentlélek”, vagyis az ihlet az írókat, költőket. Illetve csak a költőket, hiszen a névsor – Tornai, Ágh István, Szepesi Attila, Kukorelly, Tóth Erzsébet, Szócs Géza, Lackfi János – azt látszik jelezni vagy igazolni, mintha ihlet dolgában csak a poéták volnának illetékesek megnyilatkozni. Így van ez, mióta a világ. Gondolom, ennek sokkal inkább az érzelmi szokásrend az alapja, mintsem a valóság. Hiszen hogyhogy ne merülne fel az ihletettség állapota regényírás közben is? Vagy például az „ihletetlen dolgozik” kifejezésünk netán csak a költői művek létrehozásának folyamatára utalna? Egyáltalán nem. Ha az ihletettséget a „megszállottsággal” rokonítom (a pünkösdi alaputalás szerint!), akkor pedig

még inkább kiérezhető, hogy egyáltalán nem csupán költői lelki privilégiumról vagy rekvizitumról van szó. Hogy az ihlet mibenlétét mégis inkább a költői művek háza táján szokták firtatni, annak az lehet az oka, hogy ennél a műfajnál könnyebbnek tűnik „nyakon ragadni” az ihlet minéműségét. Én magam különben az ihletet a felismerés tájára helyezném leginkább. Legalábbis magammal kapcsolatban mindenképpen. A vers, amelyben nincs felismerés, nem lehet ihletett. S mennél „nagyobb formátumú”, nagyobb horderejű a felismerés, mennél inkább vonatkozik a megjelenített világ egészére, annál kikerülhetetlenebb a költői mű. Ám, kedves Antall Pista, ha hirtelen az orrom elé toltad volna a mikrofont, ezt bizonyára így nem tudtam volna neked elmondani. Lehet, egy kukkot sem tudtam volna szólni, ha hirtelen megkérded: mondd, szerinted mi is az az ihlet?

05.28.

Reggeli Skype-telefonozás nővéremmel, Marosvásárhelyre, kedden indulnának ide, be tudok-e menni Pestre, hogy fogadhassem őket. Jöjjenek nyugodtan, majd átgyúrom a programot, csak időben tudjam. Közben otthon kilencvenéves anyósom hirtelen beteg lett, valami vesegyulladás-féle, hányinger, reszketés, 39 fokos láz, a háznál nincs pénz, kölcsönből vették meg a gyógyszereket. Németországban élő régi, nagyszalontai barátom, Sz. Benedek Pisti (*Gyermekrajzaimból* „az ügyvéd fia”) telefonál, mi van, mi újság velünk, mit írok, hát én bizony továbbra is csak verset, abban tökéletes vagyok, másban nem tudok az lenni, mondom viccesen, de komolyan gondolva a dolgot, azaz leginkább a versben tudom hozni azt, ami bennem tökéletes. „Bumm!” Bizony, bumm ide vagy oda, de erről én már csak így gondolkodom...

05.30.

Vasárnap, esik az eső. Az Országgyűlés által megszavazott kettős állampolgárság körüli vita egyik tévében is, másikban is. Csáky Pál az Echón, Semjén Zsolt a Hír TV-ben, emitt is, amott is. Ha jól vettem ki a tájékoztatókból (nem tudtam folyamatosan figyelemmel követni a disputákat), a magyar állampolgárság a határon túliaknak nem jár sem választójoggal, sem egészségügyi ellátással. Érthetően, teszem hozzá, csakhogy abban a pillanatban már ott van az is a fejemben: azazhogy akkor ez megint csak felveti majd előbb-utóbb az örökkön azonos alapvetésű kérdést a téma kapcsán – milyen magyar állampolgárok is lehetnek a határon túli magyarok? Természetesen „másodrendű” magyar állampolgárok. Vagy hogy szalonképesebb nyelven fogalmazzak: amolyan „tiszteletbeli” állampolgárok. Akiknek erkölcsi és nemzeti összetartozási alapon kijár valami, aminek az anyaországra nézve nincs különösebb következménye. „Aki bizonyítani tudja magyar származását, beszéli a nyelvet, és a Trianon előtti Magyarország területén született, hogy a csángók is beleférjenek” – mondták a tájékoztatón, ha jól értettem az elhangzottakat. „Hogy a csángók is beleférjenek...” No és hol van az a záradék, amely azt biztosítja, hogy valahogy az erdélyi, úgymond magyar cigányok azért mégse férjenek bele...? – beszélgetünk Ágnessel a várható konfliktusforrásról. Mert – tisztesség ne essék szólván – nem hiszem, hogy a magyar állam a külhoni magyar cigánysággal oly nagyon szaporítani kívánná a nemzet lélekszámát. Még ha netán azokról is lenne szó, akik a marosvásárhelyi Fekete Március idején „Ne féljete, magyarok, megjöttek a cigányok!” felkiáltással jelezték etnikai hovatartozásukat, s özőnlötték el a vásárhelyi Rózsák terét... Ha ugyan igaz a fáma...

05.31.

Anyósomat fél órája bevitték a mentők a kolozsvári kórházba... nem tudott lélegezni... és nem akart bemenni... Unokahúgom sírva telefonált Kolozsvárról.

06.01.

Anyósom egyelőre túl van az életveszélyen. Nővéremék hozták meg délben a hírt, amikor megérkeztek Pestre. Azazhogy benn vagyok én is Pesten, hogy fogadjam őket, holnap mennek tovább Párizsba, hoztam magammal a laptopot is, így hát a napló folytatódik. Sógorom s unokahúgocskám délután elmentek vásárolni, mi meg nővéremmel beszélgettünk. S mi egyébről beszélhettünk volna, anyósom halála árnyékában, mint a mi egykori, néhai öregeinkről, szüleinkről? Édesapám, szegény, 84 évesen jegyezte meg, amikor édesanyám 82 évesen meghalt mellette: „most ment el, amikor pedig már milyen szépen élhettünk volna”! A túloldalon e pillanatban megszólal a harang, mintha az ő emlékére is.

06.02.

Régi egyetemi- és lakótársammal, Román Jancsival találkozom. Laktunk együtt bennlakásban, majd a Fellegváron kinnlakásban, ültünk együtt padban, lógtunk óráról együtt, s üldögéltünk, óraszám, kávézóknak, sok esetben első verseim megírásának – vagy „megélésének” – tanúja. A találkozóra is most tulajdonképpen ennek kapcsán kerül sor, kérésre első könyvem, a *Fekete hanglemezek* fénymásolt példányát hozza el nekem, mert hogy ez egyszerűen eltűnt az évek során a családi könyvtárból. Mesélem neki, hogy három-négy éve *Versek emlékezete* címen elkezdtem egy sorozatot, amelyben a költemények keletkezéstörténetét, háttérvilágát próbáltam megfogni, megfogalmazni, s e számvetésből-számadásból hiányzik az első könyv anyaga, pedig azt is szerettem volna bonckés alá venni. „Nahát arra nagyon kíváncsi vagyok, miket írsz majd ezekről, hiszen én sokról tudom, hogyan keletkezett!” – mondja Janicsek. Meghökkenek. No lám csak, hiszen akkor az is megtörténhet, hogy a kezdeti verseknek kétféle keletkezéstörténete is kikerekíthető, hiszen Jancsi bizonyára másként, más módon elevenítené fel azt, ami elmesélhető. Hirtelen az is megfordul a fejemben, hogyha majd odajutok, hogy tényleg megírom e szövegmagyarázatokat, poénként megíratom Jancsival is a „sajátjait”, s a kettőt együtt illesztem oda amolyan kettőstükör-béli láttatásként, élet- és lírماغyarázatként a versekhez. Még ha ez talán nekem érdekesebb is lesz, mint az olvasónak... Efféle morfondírozásom közben elfelejtem megkérdezni Janicsektől, hogy no és mi újság az operett-librettóval? A hölgy ugyanis, aki a kecskeméti színház pályázatát egyből megnyerni készült hatvannégy évesen, élete első operettjével, a csupa szív, csupa lélek, csupa bolondság Bözse, a Janicsek felesége...

06.15.

A (hajó)napló megkapta az első komoly léket: tizenkét napja nem jegyeztem föl semmit. Hogy utólag mi is jegyezhető fel hiteles tanúságtételül egy utolsó napjait élő, kilencvenéves, szeretett családtag eltávozásának fájdalomából és zűrzavarából, még nem érzékelem pontosan. Tény, hogy hirtelen, kapkodva zártuk le a dunaalmási lakást, este tízkor Pesten voltunk, éjfél utánig készülődtünk, másnap reggel hatkor indultunk Kolozsvárra, azzal a reménnyel, hogy az intenzív osztályon fekvő anyósomat még életben találjuk. Amint az történt is, azzal a pontosítással, hogy amint-

amiben találtuk, az már nem az igazi élet volt, hanem szemmel láthatóan annak a vége. Oxigénmaszk, infúziós csövek szövevénye és – talán – a szavainkon át belécsordogáló élet tartották még „bekötve” ebbe a világba. Szóltott, megmozdult, de szava inkább a szó akarása volt, mint a szó maga, mozdulatai inkább a mozdulat akarása, mint a mozdulat maga. Finom kis kézszorításai, szemének résnyire nyitása jelezte azt a szűk csapást, amelyen át még életének a közelébe juthattunk. Egy napig, két napig, aztán már semmi más, csak a lélegeztetőgép művi nyugalma és csendje, és azután már az se, már semmi, semmi evilági, csak a csend... Posta Erzsébet, nyugalmazott mákófalvi tanítónő, élt kilencven évet... Nagypetri református lelkész barátunk, Kőrösi László tiszteletes úr koporsó melletti búcsúztatójában evilági és túlvilági életünk szálait a szertartás végére finoman összefonta, valahogy úgy, hogy a szál sima legyen, s a bogokat ne érezze az ember... S e pillanatban ismét harangszó, harangszó az Úllői út túloldalán...

06.16.

Ágnes csendesen átsírókálta az elmúlt két napot. Önmagán tapasztalta, megütözve, hogy a halál óráiban, napjaiban mennyire nem lehet átélni a gyászt. „Azt gondoltam, össze fogok omlani, amikor eresztik le a sírba szegényt, és nem omlottam össze, sőt azt néztem, hogy le kéne mérjem centivel a sír mélységét, hogy kiásták-e rendesen, úgy, ahogy kell!” S most, hogy egyedül vagyunk itthon, minden, ami összegyűlt szívében, szép csendesen kezd kicsordogálni. S csorog, csorog, ma már a harmadik napon is...

KÖZÉPEN ÁLLNI

■ Kötő József, akinek megrendülten állunk a koporsója körül, huszonöt évet töltött a Kolozsvári Magyar Színház falai között, ebből két évtizedet irodalmi titkári minőségben, majd öt évet a színház igazgatójaként. Nemcsak figyelmes krónikása volt a kolozsvári magyar színház két és negyed évszázadának, hanem tanúja és tevőleges alakítója is a kolozsvári színház önképének, egy igen nehéz és ellentmondásos időszakban. Majd pedig, amikor a diktatúrából kilépve, az erdélyi művelődési élet egészének a szervezését vállalta magára, az össz-erdélyi színházi életet is nyomon követte, és alakítását időről időre a magyar színháztörténet kontextusában hűségesen értelmezte.

A szelíd, egyenes szívű emberek következettségével munkálkodott, ő volt az, akire minden helyzetben számítani lehetett, akár egyetemi oktatóként, akár a főváros kiismerhetetlen labirintusaiban ügyeket intéző parlamenti képviselőként vagy éppen államtitkárként. Jó szívvel emlékszem vissza arra az időszakra, hogy egyetlen példát említsek most, amikor, 1992-ben, színházunk számos akadályoztatás közepette a kolozsvári színjátszás 200. éves évfordulóját ünnepelte, és ahogy az eseményt sohasem agresszíven, de következetesen ő maga is az erdélyi, sőt az egész magyar kultúra eseményévé tette. És mikor kiderült, hogy a kirekesztő gyűlölet hivatalnokai nem engedélyezik az évfordulóra emlékező, három nyelvű márványtábla kihelyezését és felavatását, ő nem mondott le róla, és két évtized után, a 220. évfordulón kijárt minden engedélyt, és a tábla végre fölkerülhetett az egykori Farkas utcai színház helyén álló épület falára.

Mennyire jellemző ez a két évtizedes kitaratás, valamint a kilencvenes évek elején be nem teljesült emlékezés figyelmes, észrevétlen és konok számon tartása Kötő Jóska barátunkra, akivel elég volt összefutni a városban vagy egy iskolai ünnepélyen, máskor meg rövid kávézás közben megbeszélni valami közös tennivalót, hogy az ember részesüljön derűjében és a közösségre mindegyre figyelő szeretetében.

A közösséget formáló szenvedélye soha nem került összetűzésbe a könyvírásba belemerülő, állandóan cédulázó, magányosan kutató színháztörténésszel: sokunk bámulatát vívta ki megjelenő új, mindig pontos és megbízható színháztörténeti könyveivel, miközben mindannyian tudtuk, mert mindannyian megtapasztaltuk, hogy kéréseinket soha sem utasítja vissza szerteágazó feladataira való hivatkozással, hanem szép kézírásával a szemünk előtt gondosan lejegyzí, majd maradéktalan pontossággal visszajelel mindig, értesít a dolgok pillanatnyi állása felől. Időről időre persze gyanakvással tekintettem rá, de bizonyára nem csak én, hiszen aki különösebb erőfeszítés nélkül mindenütt jelen tud lenni, az közelebb áll az angyalok természetéhez, semmint az emberekéhez.

Kötő Józsefet mindenki ismerte – milyen megrázó tud lenni a múlt idejű ige! –, de nem mint a hírességeket szokás. Mindenki ismerte őt, mert ő is személyesen ismert és számon tartott mindenkit. Személyes kapcsolatban lenni, szóba állni és meghallgatni a másikat: mekkora nagy ajándék... – amivel most mint súlyos örökség kell szembenéznünk, mert ránk hagyta, és félő, kevésnek találtatunk ennek az örökségnek az elfogadására és továbbvitelére.

Középen állt, de nem azért, hogy mindenki rá figyeljen, hanem mert életét a különböző meggyőzések, hitvallások, politikai elköteleződések, egymás nyelvét nem értő nemzedékek és olykor egymással élesen szemben álló esztétikák közötti közvetítésre tette fel. Félek, ismét ezt kell mondanom, hogy magával vitte ezt a tudást. Töretlenül hitte, hogy az ami egymástól nagyon is különböző embereket

összeköt, sokkal fontosabb, mint ami elválaszt, mert, folytathatjuk, az emberi lényegből, a Teremtő rajtunk hagyott ujjlenyomataiból és lélegzetünkbe lélegzetét vegyítő szeretetéből fakad eredendő és végső együvé tartozásunk.

A lélegzet, igen: ami számunkra jószerével észrevétlen, ám Kötő Józsefnek egyszer-csak a felfoghatatlanul gyors eltűnés ritmusát adta meg. Nehéz lett tőle az advent időszaka, és árnyék ülte meg a Születés ünnepét, az új év meg borúsán köszöntött be, mert mindegyre Jóskára kellett gondolnom, az ő küzdelmeire és elfogyására.

„Az embereket te meg hagyod halni” – énekeljük Szenci Molnár Albert nyelvén a 90. zsoltárt, és máris ott vagyunk az elfogadhatatlan küszöbén, hiszen az, aki most eltávozott a láthatóan élők sorából, még bizony élt volna, és mi is, barátai és munkatársai, úgy gondoljuk, hogy örülhetett volna még munkájának, szép családjának, azoknak, akik véréből lettek, és azoknak, akik a tágabb családot jelentették neki. „Éveinket, mint egy sóhajtás bevégezzük” – mondja az idézett zsoltár, amely riadt bizonyossággal szólítja a Mindenhatót, és a lehetetlent kéri tőle: „Kezeink munkáját tedd maradandóvá, kezeink munkáját tedd maradandóvá.” És most, amikor Kötő Józseftől búcsút veszünk, együtt sírva a sírókkal, jól tesszük, ha elismételjük a réges régi és mindig új imát: „Taníts minket úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk.”

Nyugodjon békével, a boldog feltámadás reménysége alatt.

Visky András

PÁRIZS ÜZEN **(2015. január)**

■ Az én 1973-as Párizsomhoz – ha szabad ezt a fellengzős elsőszemélyes birtokviszonyt használnom (mert nyilvánvalóan nem lehet) – tulajdonképp semmi köze most ezeknek a gondolatoknak. Elsősorban a változások, a távolságok érzékeltetésére szolgálhat. Ugyanis abban az egy-másfél napban, bő negyven évvel ezelőtt, semmit nem éreztem a keleti világ olyan fokú nyugati jelenlétéről (noha török árustól vásároltam ebédpótlót a Champs-Elysées-n), mint aminek tudatosítására adott alkalmat a párizsi formájában megdöbbentő iszlám terrorizmus, 2015-ös év első napjaiban.

De egy békés Párizs is beköszöntött hozzám, a Mikes Kelemen utca 15-be, a három évtizede Nyugatra szakadt, akkor még ifjú képzőművész személyében. Simon Sándor ő – én pedig, ma már bevallhatom, bűnös vagyok Simon párizsiságában, mert álságos erkölcsi bizonyítványt adtam neki (Sütő Andrással együtt), hogy szakmai meghívását a hatóságok elfogadják, útlevelet kaphasson, mert haza fog térni. Hát nem tért haza, csak amióta biztonságban teheti, látogatóban.

És most, nem először persze, nem jött üres kézzel. Hozta magával egy korábbi magyar disszidens, a Budapestről Párizsba átköltözött rádiós asszony és irodalomtörténész, Fodor Ilona rám örökített néhány könyvét, konkrétan a Nyugat kiadású (1947-es!) *Illyés Gyula összes verse* három kötetét. Már-már készültem berakni őket könyvtáram Illyés-polcára, különösebb érdeklődés nélkül, hogy aztán belelapozva mind a háromba, egy hajdani megszállott Illyés-olvasó és a költő párizsi idejét is kutató – terjedelmes és bizonyára (mások számára) hasznosítható – szeljegyzeteibe ütközzem. Figyelmebe ajánlhatom a váratlanul tulajdonomba került köteteket az Illyés-filológia iránt érdeklődőknek – bár úgy látom, mostanában inkább az Illyés-felejtés éveit éljük. Fodor Ilona pedig, aki erdélyi származását és elkötelezettségét nem feledte (Kolozsvárt futottunk össze egyszer régen, aminek irodalmi barátság lett a következménye), sem minőségi (zenével, képzőművészettel összekapcsolt) rádió-

műsoraival, sem saját kutatómunkájával, vitázó könyveivel nem tudott tartósan jelen lenni a magyar(országi) művelődési életben, művelődéstörténetben.

Vajon sikerülni fog ez Simon Sándornak? A marosvásárhelyi művészeti középiskolában rendkívüli tehetségként feltűnt, képzőművészeti főiskolára be nem jutott, kolozsvári (a Korunk Galériában 1977-ben és 1980-ban rendezett), majd abszolút „profi” bukaresti tárlatokra befogadott, onnan a párizsi művészeti kalandba kezdett ifjú grafikus sorsáról van szó. A világ egykori művészeti fővárosában nem veszett el, galériák befogadták. Biztunk benne, a sikerében, a nemzetközi elismerésben – és ez a bizalom bennem nem kisebbedett. Tanúnak hívom a nálunk történt bemutatkozás alkalmából a kis katalógusban olvasható méltatást, az ugyancsak Marosvásárhelyről indult prózairótól, Vári Attilától: „Simon Sándor képeit nézegetve úgy érzem magam, mintha a távolról ködlő gyermekkor valamelyik ösvényéről lélem toppanna a Hétszín-szakállú emberke, s elvezetne az Égigerő Világfáiig, amelynek ágain óriási országok vannak, s alig-alig kell keresgélnie a vándornak, mert ezekben az országokban is találni fog égis éró fát.” Vári így zárta üdvözlő sorait: „...hiszek abban, hogy Simon Sándor képei számára lesz értékelő utókor.” Három és fél évvel később, 1980 októberében Simon Sándor újabb Korunk Galéria-beli szereplését már nem író, hanem „igazi” szakember, a kolozsvári Művészeti Múzeum (a Bánffy-palota) volt igazgatója, Ditrói Ervin vezette be. Az akkor még itt élt (nemrég Izraelben meghalt) Ditrói leírt szövegének elejéről idézek: „Nem befolyásról és nem utánzásról, még csak nem is inspirációs forrásról van szó, ha Hieronymus Bosch, Archimboldót vagy Yves Tanguyt említem Simon Sándorral kapcsolatban. Amit ő csinál, az teljesen egyéni és független, ha mass médiákkal túlságosan is telített korunkban még egyáltalán lehetséges ilyesmi.” (Szövegének Ditrói ezt a címet adta: *Álomgépek lebegő árnyai.*)

Eltelt újabb harmincöt év, és 2015 januárjában megjött Simon Sándor Párizsból, és hozta magával az egy évvel ezelőtt üres lapokkal, rajzolásra kölcsönzött bekötött könyvet – a lapokra összesen 125 akvarellt varázsolvá. (Nyomdai kötés, a *Könyv, grafika, könyvművészet Erdélyben* című kötetünk szöveg, kép nélküli példánya volt.) Sajnos tudom, hogy különösen alakuló, „mass médiákkal túlságosan is telített korunkban” nem a *Korunk* lesz az, aki Picasso vagy Dali méretű képi szenzációra képes felhívni a világ figyelmét. Maradok azzal, hogy újólánc csatlakozom Vári Attila és Ditrói Ervin véleményéhez, és próbálom felhívni legalább a művészetszerető szűk erdélyi és magyar közönség figyelmét az Erdélyből indult párizsi művészre.

Mert hát volt már ilyen, ebből a kategóriából. Például a fényképész Brassai, a Tordáról elszármazott szobrász, Étienne Hajdu. No és Román Viktor, az újabb kori modern plasztika kiváló képviselője.

Kántor Lajos

LEVÉL BARÁTAIMNAK A REMÉNYSÉG TAVÁHOZ

Kedves barátok, kedves olvasók!

■ Kovalszki Péter megkért, írjak röviden az eredeti elképzelésről, ami a Magyar Baráti Közösség megszervezéséhez vezetett. Nem a politikai helyzetről, a nemzeti keresztény emigráció sikertelenségéről, nem az elméleti háttérről, amiről már többször írtam én is, mások is, hanem azokról a *gyakorlati* kérdésekről, amelyeket egy átfogó társulat építése megkövetel.

A kezdetek kezdetén mi is a szórványszerkezetek klasszikus formájára gondoltunk: helyi csoportosulásokra, melyeket képviselőtanácsok kötnek majd össze. Ez az angol–amerikai képviselői demokrácia mintáját követte volna, ám nem ígérkezett praktikusnak az óriási távolságok és az utazási költségek miatt, de főleg azért nem, mert baráti alapokon gondolkoztunk, inkább vallási, semmint egy politikai szervezet mintájára. Ehhez viszont egy, a távolságokat áthidaló kommunikációs rendszer kellett.

Először egy levelező kiadványt terjesztettünk, egy postán terjesztett, sokszorosított „blogot”, *ITT-OTT* címmel, ami évekig egyben a szervezet neve is volt. Ez se volt valami sikeres, mert a harmadosztályú postát öszvérháton szállítják. Nem voltak képesek többet, mint évente alig több mint négy számot kiadni.

Emellett minden nyáron egyhetes közös nyaralást rendeztünk tagjaink számára, nyaralást, amely alatt komoly előadások, viták hangzottak el. A célja mindennek az ismerkedés, barátkozás volt. Reméltük, hogy a barátok évközben is tartják majd a kapcsolatot, telefonon, olykor látogatásokkal. Azt próbáltuk elérni, hogy törődjenek egymással, ünnepeljék meg egymás sikereit, osszák meg egymás fájdalmát, buzdítsák a betegeket, örüljenek a kismagyaroknak. Ez a nyaralóhét ma is folyik minden évben, már négy évtizede.

Az *ITT-OTT* kiadvány pár éve megszűnt, mert helyette ma már elektronikusan értekezünk. Azt szoktuk mondani, hogy kezdetben ilyenről álmodni se tudtunk, de ez nem egészen igaz. Akik közülünk főiskolai szinten tanítottunk, tudtuk, hogy létezik a világháló, melynek révén egyetemek, egyetemi alkalmazottak villámgyorsan értekezhetnek egymással, s noha a háló először honvédelmi célokat szolgált, tisztában voltunk azzal, hogy csak kis időbe telik, amíg civilek, átlagemberek is hozzáférnek. Úgy is lett. A világháló előnyeit nem kell ecsetelnem. Nemcsak hogy kapcsolatot tarthatunk egymással, akár más földrészek magyarjaival, de olvashatjuk a napi magyar sajtót, a szervezetek híreit, részt vehetünk távoli eszmecsereekben is. A technika feje tetejére állította világunkat, ami, ha okosan élünk vele, mindannyiunk hasznára lehet.

Éltető Lajos

HÁRMAN

A DÖBBENETES VESZTESÉGLISTÁRÓL

Hetven éve ölték meg Szerb Antalt, Halász Gábort és Sárközi Györgyöt

■ Egy régi-régi kis novelletemben, mint írónak ez már bevett szokása, hiszen az élet első tizenöt éve oly sok örökre szóló élményt tartalmaz, visszatekintettem elemi iskolás önmagamra, felidéztem a múltból budai villánkat, mint a történesek színhelyét. Azt meséltem el, hogy a ház hátsó kertjében, fonott nádszékeken kényelmesen elhelyezkedve, három jeles férfiú ült, és elmerülten beszélgetett, míg én, alig leküzdhető közlésvágytól sarkallva (már akkor is), saját fantazmagóriáimmal akartam megzavarni őket, amíg kávécsészékkel ki-befutkosó anyám el nem ráncigált a kertbe vezető lépcsőfokok ormáról.

Igen tiszteletlenül, a kisgyerek szemével nézve úgy írtam le a három férfit, hogy a diófa árnyékába húzódott alak az apám volt: magas, sovány, fekete hajú, kék szemű, elegáns; beszélgetőtársai közül az egyik viszont alacsony, törékeny és

igen vöröses arcú, a másik pedig zömök, szemüveges és az a típus, akinek borotválkozás után is szürke az álla. Neveket nem említettem a novellában. Nem hiszem, hogy sokan felfedezték, ki volt a két említett uzsonnavendég, mindkettő jó barát és írótlárs: Halász Gábor, illetve Szerb Antal.

Azon a kora őszién még minden szépnek és jónak tűnt, az iskolába járást is hamar megszoktam, azt, hogy a tanítás kezdetekor harsány „Szébb jövőt!” kiáltással kellett köszöntenünk a terembe lépő tanító nénit, és megtanultam énekelni a többiekkel együtt Magyarország két szövetségese: Finnország és Japán nemzeti himnuszát. Mellém egy lengyel kisfiút ültettek be, Richárdot, aki a németek által elűzött menekültként érkezett a békés Budapestre.

Vasárnaponként apámmal nagyokat sétáltunk a közeli Fillér utcán, egyszer pedig felmentünk a Várba, megnézni a díszes őrségváltást a királyi palotánál, amelyben persze nem király, hanem Horthy Miklós lakott (amíg a náciik ki nem űzték).

Apám bizonyára önmagát is szórakoztatta, nemcsak engem, amikor séta közben együtt lóbáltuk összefogott kezünket, és ő ilyen rigmust skandált:

Láttál-e, gyermek, megvadult bikát?

Láttál-e lóval töltött paprikát?

Láttál-e szarvatlan csiga-bigát?

Láttál-e, gyermek, széttörött bigát?

Aztán zordabb idők következtek. Amikor gyermekszínházi előadáson voltunk, hogy megnéztük druzsám, Latyi Matyi cukrászinas kalandjait, hirtelen légvédelmi riadót süvöltöttek a szirénák, és a rendőrök óvóhelyre tereltek bennünket. Szerencsére csak próbariadó volt.

Am 1944. március 19-én Magyarországot minden légiriadó nélkül elfoglalta a náci Németország hadereje. Ettől fogva Eichmann rendelkezésének megfelelően kedvenc, fekete-bordó csíkos zakómra hatágú sárga csillagot kellett felvarrni. Május másodikán kilakoltattak a budai villából, amelyben a Gestapo irodáit rendezték be, s mi átkerültünk egy jókora sárga csillaggal megjelölt, Széll Kálmán téri bérházba. Apámat nagy sajnálkozás közepette elbocsájtották évtizedes munkahelyéről, az Athenaeum Könyvkiadó irodalmi cégvezetői állásából, majd június ötödikén behívták a jászberényi 701/304 számú „kiszegítő munkásszázadhoz”.

Anyám az elhurcolás veszélyét megérezve, gyors haditervet készített. Tizenhét éves nővérem, gyermekkori áttérése óta buzgó katolikus, novíciának beöltöztetve, sürgősen eltűnt a Schlachta Margit-féle szürkenővérek kolostorában, tizennégy éves bátyámat kisbéresnek fogadta be Isten háta mögötti tanyájára apám barátja, az akkor még falukutató (a háború után kártékony kommunistává vált) Erdei Ferenc, anyám hamis papírokkal falun vett ki albérleti szobát mint zsidó családtól elbocsátott szobalány, jómagam pedig Balatonkilitin, egy jólelkű és bátor hentesmesternél bújtam, unokahúga törvénytelen kisleányként álcázva. Apám azonban nem menekülhetett. Csendes beletörődéssel vonult be fehér karszalagos (ez az áttérteket különböztette meg a zsidó vallásúaktól) munkaszolgálatosnak, megjegyezve, hogy amíg magyarok a tábor őrői, bizonyára nem esik bántódása, hiszen tudják, hogy ő kicsoda, az 1849-es szabadságharc történetének regényírója, a népi írók folyóirata, a *Válasz* szerkesztője.

A század azután Monoron át Pestre került, a Hungária úti barakkiskolába, ahonnan reggelente a Lehel úti élelmezési raktárba jártak át dolgozni. Itt találkozott régi barátaival. Szerb Antal és Halász Gábor ládákat emelgettek, Sárközi Györgyöt és Gertler Viktor filmrendezőt viszont mint idősebbeket szanitécnek osztották be, sebeket jódostak, és szállkákat operáltak ki.

Szerb Antal 1907-ben, hatéves korában tért át a katolikus vallásra, Prohászka Ottokár keresztelte. Piarista diák lett, lelkes cserkész, de a zsidótörvények rá is vonatkoztak. 1941 után rádióelőadásai elmaradtak, nagyszerű irodalomtörténete a betiltott könyvek listájára került. Halász Gábor, a *Nyugat* művelt és kivételes te-

hetségű irodalomkritikusa, esszéistája törvénytelen gyermek volt. Anyja zsidóként jegyeztette be, s gyermekének református apjával csak nyolc év múltán kelt egybe. Halász nem tekintette magát zsidónak, Hitler és Eichmann ezt nem vette tudomásul. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának tudós osztályvezetőjét állásából elbocsátották, behívták munkaszolgálatra.

Októberig a Hungária útról mintegy hetvenen szöktek meg. Egy napon, katonaisztizti egyenruhában megjelent ott Lengyel Balázs, szökési tervet ajánlott író-társainak, de Szerb, Halász és Sárközi nem mert élni ezzel.

Aztán bekövetkezett a tragédia. November 27-én csendőrök vették körül a tábort, és nyugat felé irányították a munkaszolgálatosokat. A Sopron melletti Balfra kerültek. A kedvelt gyógyfürdő épületeiben Gestapo- és SS-szállások voltak, a falu bikaistállójában és pajtáiban helyezték el a fagyoskodó foglyokat, híg levesen kemény munkára, tankcsapdaásásra rendelték őket a közeli dombokon. A depresszióba esett Szerb Antalt 1944. január 27-én a keretlegények agyonverték. Negyvenhárom éves volt. Halász Gáborral az történt, hogy apja egy hajdani katonatársa, Sopron közeli földbirtokos megtudta, hogy a táborban van, és éheznek. Fél napra kikérte Halászt a munkatáborból, magyaros, gazdag ebédet szolgált fel leromlott, holtfáradt, gyenge fizikumú pártfogoltjának, aki a táborba visszaérve, rettenetes gyomorgörcsök közepette meghalt. Az sem tudható, március melyik napján.

Sárközi György volt hármójuk közül a legidősebb. Január 22-én volt negyvenhat éves. Március elején már odahallatszott a csataterokról az ágyú zaj. A tankcsapdaásás robotját tovább fokozták, a munkaszolgálatosok enni már alig kaptak. Apám március nyolcadikán végelgyengülésben halt meg.

Sírja a Kerepesi temetőben van, nem messze Szerb Antalétól. Az Óbudán élt Halász Gábor emlékéét Csillaghegyen utca hirdeti, igaz, mindössze Halász utca a neve, Szerb Antalnak a Hűvösvölgyben van utcája. Sárközi Györgyről nem neveztek el utcát. Ő a legszebb költeményeivel, kiváló műfordításaival, irodalom-szervező munkájával maradt halhatatlan.

Sárközi Mátyás

A MINGER-TANYÁRÓL, KOLOZSVÁRRA

Kedves Péter,

■ mielőtt haza utaztatok volna, arra kértél, hogy írjak neked. Írjam meg a Minger-tanya történetét. Miként hoztuk létre. Milyen szerepet tölt be a magyar diaszpóra Detroit környéki életében.

Harminc éve vagyok az Amerikai Egyesült Államokban, de lélekben mégis anyai nagyszüleimnél élek, egy Nyárad menti faluban, ahol gyermekkoromban nagyon sok időt töltöttem. Ha visszagondolok azokra a napokra, emlékezetemben mindig süt a nap, a nyárikönyha felől inycsiklandó illatok terjengenek, és a paletta színeinek minden árnyalatában pompázik nagymamám kertje. Ott voltam először bálban, esküvőn, temetésen, de még keresztelőn is. Ott mindig történt valami, ott mindenki ismerte egymást, sőt: szegről végről rokonságban is álltak. Én is majdnem mindenkit ismertem a faluban, de ha nem, akkor is illedelmesen köszöntem mindenkinek. Időnként megállított egy-egy néni, és megkérdezte: kinek is vagyok az unokája?

Tizenéves koromtól már ritkábban jártam arrafelé. Marosvásárhelyen egy másik világ nyílt meg előttem: színház, mozi, barátok. Míután megszületett az első fiam, már csak családi ünnepek alkalmával látogattam a Nyárad mentére. Évtizedek múltán jöttem rá arra, hogy mennyire mély ez a kötődés bennem. A felismerés va-

lósággal megdöbentett. Ha elbizonytalanodtam, tanácsstalanná váltam, nyomban arra gondoltam: vajon mit szólnának megtorpanásaimhoz a nagyszüleim? Főleg a nagymamám. Krízishelyzetemben az újabbnál újabb egészségügyi tanácsokba próbáltam fogódzkodni, olyanokban, amiket igen neves szakfolyóiratokban olvashattam. Minthogy ezek szöges ellentétben álltak mindazzal, ami gyermekkoromban belém ivódott, fel kellett tennem a kérdést: a dédnagyszüleim miként élhettek meg nyolcvan-kilencven évet, ha mindent „rosszul csináltak”. Aztán kiderült, hogy épp fordítva van: a „világ” most is sokat tanulhatna tőlük. Még csak most kellene igazán rájuk figyelni, amikor az olaj- és a gáztartalékok már a gyermekeim öregkoráig sem tartanak ki...

A Minger-tanya számomra a nagyszüleim és a Nyárad menti falu fenntartható életvitelének az átmentése itteni létközegeembe. Amikor Detroit környékére kerültem, megdöbenttem: a családi házak környéke sokkal kevésbé élt és lélegzett, mint a marosvásárhelyi református temető. Ezt egészen biztosan tudom, mert középiskolás koromban gyakran oda jártam sétálni (néha még egy-egy matekóráról is ellógva). Csendben jöttek-mentek az emberek, miután megöntözgették a virágokat, a padokon halkán beszélgettek. Itt az utca halott, a kocsik is mintha távirányítással működnének. Csak a bevásárlócsarnokokban van némi mozgás.

„Édesanyám, te miért büntetsz engem?” – elsőszülött fiam kérdezte ezt tőlem egy hétvégi magyarlecke után. Amikor elhagytuk Erdélyt, alig négyéves volt. Egy pillanatig sem gondoltam arra, hogy nehéz dolgom lesz őt megtartanom magyarnak. Iskoláskönyvekkel, gyermekmagazinokkal és hanglemezekkel felszerelve értünk partot Amerikában. Mi másra is gondolhattam volna, hogy szükségem lenne otthonról?! De nagyon hamar rá kellett jönnöm, hogy egy kényelemre épült idegen kultúra „felségterületén” magyar közösség nélkül nemcsak nehéz, hanem szinte lehetetlen az identitásőrző saját kultúrát is életben tartani. Különösképpen az itteni élet mindennapos kihívásai közepette. Halász Judit *Helikoffere*, bármennyire is kedvence volt is a kisfiamnak, nem pótolhatta a pozitív magyar élmények hiányát.

Ilyen felismerések közepette találtam rá több mint húsz évvel ezelőtt az *Itt–Ott* táborára. Ott hallottam egy Kárpátaljáról érkezett előadó érvelésében: ahhoz, hogy idegen környezetben valamely közösségnek megtartó ereje legyen, felméréseik szerint minimálisan kétszáz lélekre van szükség.

Azt a hiányt és lelki űrt, ami az otthoni világ elhagyásával egyre inkább ránk telepszik, először egy „külön világ” megépítésével próbáltam kitölteni. Magyar barátokat kezdtem keresni, magam köré gyűjteni. Később egy nagyon szép telket is vásároltam, olyant, amelyik Erdélyre emlékeztetett. Ahol igyekeztem az otthoni világ hangulatát is megteremteni: gyümölcsfákat telepítettem, virágokat ültettem. Egyik alkalommal, amikor egy kedves gyermekkori barátommal arrafelé mentünk, útítársam a kocsiból kitekintve meg is jegyezte: „olyan ez a táj, mintha Ludas felé tartanánk”. Azt a telket már akkor azzal az elképzeléssel vásároltam, hogy nyáron magyar gyermektáborokat fogok működtetni, s mire nyugdíjba kerülök, nagy Magyar Tanya lesz belőle.

Az ember tervez, de Isten jobban tudja. A telek túl messzire „esett” a mindennapjainktól. Másrészt pedig: két háztáj fenntartása meghaladta az erőmet, az erőnket. Harmadszor: akkori kisgyermekes ismerőseim sem tudtak élni a felkínált gyermektábor lehetőségeivel. Így végül is a két kisebb házból lett egy nagyobb, jóval kisebb telekkel, de közel a városhoz. Amikor ezt a helyet kerestük, már a férjem érvelt a nagyobb házáért: „de Hajnal, nálunk amúgy is mindig vendégek vannak”.

Nagyon hálás vagyok érte, hogy segített megkeresni azt, ami a legjobban megfelelt családi háznak és Minger-tanyának egyaránt. Mert az elmúlt tíz évben mindkét célunk megfelelt. Hol egy erdélyi unokatevén, hol egy Kőrösi Csoma-ösztöndíjas vagy egy Michelin-díjas diák volt vendégünk hetekig, estenként hónap-

kig. Közben a Nyári Magyar Gyermektábor is realitás lett. És az alatt a hat hét alatt mindenki itt lakott, mint ahogyan valamikor Erdélyben a nagy család Szent György napján. Még a hangulat is hasonló, nem beszélve a lármáról. A férjem szerint a magyarok csakis egyszerre tudnak beszélni, és ez csak akkor nem érvényes, ha egyesek elkéstek. Ezek alatt a hetek alatt sikerült megtermteni a gyermekek körében azt a kötődést, ami miatt egész évben emlegetik, és visszavágnak ide. Az egymás közti barátságok is elmélyültek, és több közös aktivitáshoz is vezettek. Több magyar csoportba való részvételnek apró kellemes plusszai is adódtak, amit az egyik kis táborozóm fogalmazott meg. Ő nagyon szeret magyar lenni, mert náluk nemcsak az amerikai Téalapó jár, hanem a magyar Mikulás is. Az Allen Park melletti magyar csoport karácsonyi összejöveteleiről nem is beszélve. Így biztosan már többszörösen is megérte neki magyarnak lenni.

A nyári *Itt-Ott*-tábor több meghívottja is rendszeresen meglátogatja a Minger-tanyát. Kinek előtte, kinek utána van alkalma bekanyarodni hozzánk. Igen kellemes estéket töltöttünk már együtt a nappali rögtönzött színpada segítségével, a kandalló előtt kétoldalon függönnyel fedve az ablakokat. Volt már többszörösen mesés est, verses délután, de még monodrámák és koncert is. Harmincan-negyvenen is összejöttünk, sok jó ember kis helyen is elfér alapon. Az MBK őszi tanácsgyűlését is gyakran itt tartjuk meg, mivel az MBK tanácstagjainak talán ez a legközpontibb hely, ahol két napra összejöhetnek. Ilyenkor a helyi közösségből is hívok vendégeket, hogy ismerkedjünk, és ismertessük egymás programjait. A közös vacsorák alkalmával a citra is sokszor előkerült, mivel hárman is tanulgatják a környéken, a fiamat is beleértve. A bor, amit előveszünk, többnyire nem éri el a nagyatátam emlékeimben élő borának minőségét, de a magyar háziasszonyok finom süteménye még itt messze földön is igazi időutazás. Ezek mellett a Minger-tanya néha csak egy csendes pihenő hely, ha a megfáradt utasoknak éppen arra van szükségük. Két védett terület is van a közelünkben, ami miatt nagyon gazdag az állatvilág. Állandóan látni lehet őzeket, fácánokat, mosómedvéket, na meg nyuszit és mókust seregestől. Eddig a „jut is, marad is” alapon megosztottam a kertem termését a madarakkal, nyulakkal, hiszen nem sok helyen ehetnek a környéken szőlőt, málnát vagy epret. De az utóbbi idők kemény telei miatt több volt, ami nekik jutott, mint ami nekem maradt. Ezért amikor legutóbb egy gyönyörű vörös róka somfordált a kertem alatt, igen megörvendtem neki. Reméltem, hogy a rókával komák lehetünk. De sajnos miután a gyönyörű kakaskámat elkapta, oda lett a barátságunk.

Vendégeink szívesen elüldögélnek a ház mögötti teraszon, mert a természetben érezhetik magukat. Nekem is kedvesebb lesz mindig az a csendes sarok, amelyet valaki oly sokszor emleget. Az a kő is különlegesebb, amelyiket a gyerekek ástak ki a kertből! Ezért külön áldásnak tekintem, hogy ezt a helyet megoszthatom. Ahogy ezeket a sorokat írom, még tudatosabban hálás vagyok a sorsnak, hogy ezt a lehetőséget megadta nekem. Ha már nem tudok Erdélyben élni, akkor egy kis talpalatnyi földet átalakíthattam úgy, hogy az egy kicsit mégis azzá legyen. És nagyszüleim valahonnan, tudom, elégedetten néznek le rám, hogy amit ők nekem adtak, az nem veszett el egészen. Messzire költözött, de megmaradt egy kis töredéke annak az erdélyi falunak, amelyikből a világba indultam.

Minger Hajnal

POMOGÁTS BÉLA

MEGFONTOLT TÁRGYSZERŰSÉG

Borbándi Gyuláról

■ *(Indítás személyesen)* Borbándi Gyula nevét valamikor a hatvanas években ismertem meg, természetesen a Szabad Európa Rádióból, amelynek egyik vezetője és animátora volt –, beszámolóí, kommentárjai nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a magyarországi értelmiség hitelesen tudjon tájékozódni a nagyvilág eseményeiről vagy éppen a magyarországi politikai élet kulisszatitkairól. Időnként, mindenekelőtt az Országos Széchényi Könyvtár ügynevezett Zárolt Anyagok Tárának (népszerű elnevezésével: a „zárt osztálynak”) köszönhetően a Münchenben megjelenő *Új Látóhatár* című emigráns folyóiratba is betekintheztem, kivált a hetvenes évek során, midőn akadémiai munkahelyemnek köszönhetően bejárásom volt az osztály titokzatos szentélyébe. Ott olvashattam az *Új Látóhatár*, az *Irodalmi Újság*, a *Katolikus Szemle* új számaint és a nyugati magyar irodalom jeles személyiségeinek könyveit.

Aztán jóval később, már a nyolcvanas évek elején, személyesen is találkozhatam Borbándival Münchenben, ahol egy könyvekkal, folyóiratokkal telezsűfolt, nem túl nagy terjedelmű lakásban lakott. Ezt követve mindig kihasználtam nyugat-európai zarándokutaimat arra, hogy együtt lehessenek velem, akár egy csésze kávé mellett (ahogy a müncheni folyóirat másik szerkesztőjével, Molnár Józseffel is). Az ügynevezett „rendszerváltozást” követően, midőn Borbándi Gyula, a nyugati magyar szellemi és politikai élet sok más neves képviselőjéhez hasonlóan, hazatelepedett, legalábbis eleinte, gyakoribbá váltak a beszélgetéseink. Neves barátom azonban ekkor már igen idős korú volt, a későbbiekben ritkán nyílt alkalom személyes találkozásra, azt mindenesetre nagy megtiszteltetésnek tekintetem, hogy kilencvenedik születésnapján Münchenben én lehettem a bensőséges ünnepség szónoka.

(Életpálya vagy inkább „munkapálya”) Talán nem felesleges ezt a megemlékezést Borbándi Gyula életpályájának felidézésével kezdeni – már csak annak következtében is, hogy az erdélyi magyar olvasó viszonylag kevésbé ismerheti ezt a pályát, jöllehet, gondolom, sokan ismerték Borbándi nevét és véleményeit a Szabad Európa Rádió magyar adásaiból. A neves történész és író 1919. szeptember 24-én született Budapesten, az ottani Kölcsey Gimnáziumban végezte középiskolai és a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi és Államtudományi Karán egyetemi tanulmányait. 1942-ben szerzett doktorátust, majd a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium tisztviselője lett. 1941–1942-ben az Országos Széchényi Szövetség – a korszak egyik társadalmi és politikai reformokat sürgető ifjúsági szervezete – alelnökéként a szövetség kulturális osztályát irányította, s részt vett – az Ormánságban – a falukutató munkában: ekkor lett a népi írók és a népi írómozgalom elkötelezett híve. 1942 őszén katonának vonult be, 1944 tavaszán a frontra, majd hadifogságba került, csak 1945 augusztusában tért haza. Közéleti tevékenysége 1945 őszén bontakozhatott ki igazán. Visszatért a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba, s ott Gombos Ferenc, ismertebb írói nevén: Simándy Pál irányításával az ügynevezett „szabadművelődési” osztályon, majd az elnöki osztályon dolgozott. Belépett a Nemzeti Parasztpártba, ahol Kovács Imre „függetlenségi” politikájának híveként

a párt budapesti szervezetében, illetve ifjúsági mozgalmában fejtette ki tevékenységét. A VI. kerületi pártszervezet titkára, a nagy-budapesti intézőbizottság tagja és a Népi Ifjúsági Szövetség nagy-budapesti titkára volt. Midőn 1947-ben – Révai Józseffel megvívott politikai vitáját követve – Kovács Imre lemondott a parasztpártban viselt tisztségeiről, majd a választások után, amelyeken a Balogh páter által létrehozott párt listáján szerzett mandátumot, a súlyos fenyegetések következtében emigrációba vonult, a párt „függetlenségi” szárnya is gyors hanyatlásnak indult, képviselői és hívei, így Borbándi (és Molnár) is sorra az emigrációt választották. Ahogy Borbándi később mondotta: „Így kívántunk megmenekülni attól a sors-tól, amely reánk Rákosi uralmának éveiben várt volna, és külföldön tenni valamit azoknak a demokrata eszméknek az ébren tartása érdekében, amelyekért a koalíciós korszakban küzdöttünk, és a mind egyenlőtlenebbé vált harcban alulmaradtunk.”

1949 januárjában hagyta el Magyarországot, s rövid ausztriai tartózkodás után Svájcba, majd 1951 nyarán Münchenbe került, ahol az akkor megindult Szabad Európa Rádió magyar osztályának munkatársa, később a kulturális munka vezetője lett. 1950-ben, még Svájcban, vetődött fel annak a gondolata, hogy létrehozzanak egy emigrációs folyóiratot. A *Látóhatár*, amely elnevezését Szabó Dezső tanulmányainak gyűjteménye – *Az egész látóhatár* – nyomán kapta, nehéz körülmények között indult: szerkesztői egy kézi hajtású stencilgépen állították elő. Első felelős szerkesztője és kiadója Borsos Sándor, szerkesztője Vámos Imre volt, Borbándi Gyula kezdetben mint főmunkatárs, később mint szerkesztő, 1958 után, midőn a régi szerkesztőgárda felbomlott, és a szellemi folyamatosságot képviselő szerkesztők *Új Látóhatár* néven folytatták tovább a folyóirat megjelenítését, mint felelős szerkesztő fejtette ki tevékenységét. A *Látóhatárt*, illetve az *Új Látóhatárt* olyan írók és közírók hozták létre, akik a népi mozgalom eszméin nőttek fel, szellemi vezetőjüknek a parasztpárt korábbi főtítkárát, Kovács Imrét tartották, és a népi mozgalom, illetve a parasztpárt által megjelölt „harmadik úton” haladva képelték el egy korszerű Magyarország létrehozását. Ugyanakkor igen korán felismerték azt is, hogy a népi mozgalom híveinek szövetségeseket kell találniuk a polgári demokrácia hívei között. Ahogy Borbándi Gyula mondotta egy – a budapesti Kossuth Klubban 1988 kora nyarán tartott – előadása alkalmával: „Már a kezdet kezdetén beláttuk, hogy kizárólagos népi irányzatú szemleként nem lesz életképes ez a folyóirat. Tehát tágítanunk kellett a magunk körét, bevonni olyanokat, akik szemléletben, alkotói törekvéseikben, stílusukban, kapcsolataikban ugyan máshová tartoztak, de a kinti magyar irodalomban a minőséget és az értéket képviselték. Példaként a *Válasz* meg a *Magyar Csillag*, Illyés Gyula lapja lebegett a szemünk előtt.”

(Az *Új Látóhatár szerkesztőségében*) A müncheni folyóirat – Borbándi szerkesztésében – gazdag szépirodalmi és tudományos munkát végzett, különösen társadalomtudományi és történelmi tanulmányai értékesek, ezek valóságos hiányt pótoltak az egyetemes magyar kultúrában, minthogy olyan kérdések megválaszolására tettek kísérletet, amelyeket a magyarországi szellemi élet a politikai kötöttségek következtében egyáltalán meg sem fogalmazhatott. Együtt járt ez azzal, hogy a folyóirat szerzői kritikailag értelmezték a magyarországi irodalmi és tudományos élet eseményeit és eredményeit, s időnként éles vitákat folytattak az idehaza kifejtett hivatalos véleményekkel. Az *Új Látóhatár* mindazonáltal nem zárkózott el a párbeszéd gondolata elől sem, abban a meggyőződésben, hogy ez a dialógus is erősítheti a szabadabb közélet magyarországi térnyerését.

A folyóirat 1969-es évfolyamában volt olvasható Borbándi Gyula *Magánbeszéd a párbeszédéről* című személyes, töprengő hangú tanulmánya, amely a magyarországi és a nyugati magyar szellemi élet dialógusának elvi megalapozására, illetve a gyakorlati tennivalók körülírására tett kísérletet. Először is a mai magyar irodalom „többközpontúságát”, egyszersmind a magyarországi irodalom meghatározó

szerepét mutatta be: „Budapest kiváltságos, egyedülálló szerepe magától adódik, és mindenki elismeri. Ez a szerep egy csöppet sem csökkenne annak elismerésével, hogy más központok is születtek. Köztük a Nyugaton élő íróké. Lassan talán méltán beszélhetünk decentralizált magyar irodalmi életről. A fő kérdés természetesen, hogyan lehet ebben a policentrizmusban a magyar irodalom egységét megteremteni és fenntartani. Olyan egységre gondolok, amelyet nem az uniformizáltság, az egyszínűség, az egyhangúság, de az együvé tartozás érzete jellemez. Legfontosabb követelmény, hogy a távoli központokban élők tudjanak egymásról, ismerjék egymás műveit és folyóiratait, időnként találkozzanak, beszéljenek, cseréljék ki tapasztalataikat.” Ehhez még a következőket fűzte hozzá: „A magyar irodalomnak mindenképpen használna, ha a központok közötti érintkezés – nemcsak a könyvek, kiadványok, folyóiratok cseréje, de az írók személyes találkozója is – rendszeressé válnék.”

Ezt az elvi alapvetést egészítette ki az az ösztönzés, amely az anyaország mai kultúrájának és szellemi értékeinek megismerését sürgette.: „A kintieknek – mondta Borbándi Gyula – többet illenék tudni az otthoniakról, mint fordítva. Hiszen Magyarországról van szó, és Magyarország a Duna mentén fekszik. Az ország tízmillió magyar otthona, a nemzet sorsa, jövője ott dől el. A diaszpórának – ha legalább lélekben és szellemben meg akar maradni magyarnak – tudnia kell, mi történik Magyarországon. Az otthoni eseményeket sem szemlélheti minden érdek nélkül, nem lehet közömbös a jó és a rossz fejleményekkel szemben. Az ítéletnek az alapja a pontos helyzetismeret. Ezért öröndetes, hogy oly sokan olvasnak magyar könyveket, járatnak hazai folyóiratokat és szakmai kiadványokat, néznek meg magyar filmeket vagy olyan előadásokat, amelyeken magyar zenészek, színészek, énekesek, táncosok lépnek fel. Mind több azoknak a száma, akik hazalátogatnak, és a helyszínen egyeztetik ismereteiket a valósággal. A személyes érintkezés – Magyarországon vagy külföldön – egyaránt a tájékozottságot növeli, és a megértést mélyíti. Lehetetlen, hogy elfogulatlan megfigyelők észre ne vegyék a hazáról való ismeretek évről évre történő gyarapodását. A szétszórtságban élő magyarok önmaguknak használnak, ha nem lankadó szorgalommal és energiával gyarapítják magyar művelődésüket...”

(*Két monográfia*) Borbándi Gyula munkásságának legnagyobb eredménye kétségkívül a *Látóhatár*, illetve *Új Látóhatár* negyven évfolyama, azt azonban nem lehet mondani, hogy más kiváló szerkesztőkhöz hasonlóan egész élete beépült volna ezeknek az évfolyamoknak a létrehozásába. Munkássága ennél jóval kiterjedtebb és gazdagabb. Több önálló tudományos mű, illetve kötet szerkesztés, majd egy esszégyűjtemény mutatta tudományos termékenységét. Mint egy vele folytatott beszélgetésből megtudtuk, emigrálása óta foglalkozott a népi mozgalom történetével, már csak annak a felismerésnek a következtében is, hogy tudniillik ez a történet idehaza hosszú évtizedeken át nem tartozott a politikai előítéletektől mentes tudományos témák közé, ezért megírására nem volt igazán lehetőség. A hetvenes évek elején kezdett hozzá a népi mozgalom történetének módszeres feldolgozásához, s az első összefoglalást Georg Stadtmüller professzor, a müncheni Ungarisches Institut igazgatójának javaslatára németül jelentette meg, az intézet *Studia Hungarica* című könyvsorozatában. Erre a – *Der ungarische Populismus* című – kötetre épült azután a Püski Sándor New York-i kiadásában 1983-ban közreadott *A magyar népi mozgalom* című monográfia.

A két változat módszerében tér el egymástól: a német olvasó számára nyilvánvalóan meg kellett világítani a huszadik századi magyar történelem általánosabb kérdéseit is, a magyar változathoz mindez természetesen elmaradt, helyette a részletkérdések tüzetesebb tárgyalása következett. Borbándi műve mindenképpen úttörő munka, amely először ad részletesebb képet a magyar népi mozgalom és en-

nek ideológiája kialakulásáról, fejlődéséről, változatairól, a népi tábor többszöri belső meghasonlásáról és a szétverésére irányuló próbálkozásokról – mind 1945 előtt, mind 1945 után.

A monográfia rendkívül alapos és gazdag, tulajdonképpen kézikönyvként használható. Szerzője nem titkolja el, hogy ő maga is a népi mozgalom eszméin nőtt fel, és a mozgalom hívének tartja magát, tárgyilagossága mégsem szenved csorbát, fejtegetéseit mindig adatokra és dokumentumokra építi, noha elképzelhető, hogy az emigráció körülményei között ezekhez a dokumentumokhoz milyen nehezen jutott hozzá. A népi ideológia és mozgalom tárgyilagossága, nemegyszer kritikai bemutatása mellett azonban az a meggyőződés vezette tollát, hogy a magyar népiség előtt még jelentékeny történelmi jövő áll, már csak annak következtében is, mert a magyar demokrácia felépítésének az a feladata, amelyre a népi mozgalom annak idején vállalkozott, azóta (az ő halála óta) is elvégzendő feladatként áll a nemzet előtt. „A népiség feladatát – olvassuk Borbándi könyvének zárófejezetében – még nem végezte el, és célját sem érte el. Ma is van tehát létjogosultsága. Persze ha szervezett erőnek és világos körvonalakkal kirajzolódó mozgalomnak tekintjük, nem része a mai magyar politikai berendezkedésnek és intézményrendszernek. Időszerűsége és ihlető ereje is aligha lenne, ha merőben csak a parasztságra és azon belül a szegényparasztságra korlátozódó érdeklődése. A népi mozgalomban – és ezt eddigi története eléggé érzékelteti – a szegényparasztság sorsával való törődése csak feladatainak egyike volt. Az egész nemzet érdekelte és foglalkoztatta. A társadalom és a kor majd minden kérdésére igyekezett választ adni. Amíg ilyen kérdések és ügyek időszerűek, amíg nem születik a lakosság minden rétegét kielégítő nemzeti program, a népiség lehetséges alternatívaként a mai magyar életből sem iktatható ki.”

Következő nagyobb munkája a nyugati magyar emigráció öt évtizedes történetét dolgozta fel. Első része: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985* című terjedelmes munka, amely 1985-ben az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadásában látott napvilágot, majd ennek az *Emigráció és Magyarország* című (*Nyugati magyarok a változások éveiben 1985–1995* alcímű) folytatása ugyanennek a kiadónak a gondozásában, szintén hosszú évtizedek előkészítő munkálatai nyomán keletkezett. Szerzője, miként ezt a *Látóhatárban*, illetve az *Új Látóhatárban* közreadott írásai tanúsítják, következetesen és módszeresen figyelemmel kísérte az emigráció életét, mozgalmait, belső vitáit és konfliktusait, valamint a nyugati magyar politikai és kulturális intézmények működését. „Az volt a szándékom – jelentette ki már idézett Kossuth klubbeli előadásában –, hogy regisztrálom mindazt, ami ez alatt a négy évtized alatt a nyugati magyarok körében történt. Hangsúlyval és az előtérben természetesen a politikai emigrációval. Azoknak a politikai irányzatoknak és csoportoknak a leírását kívántam adni, amelyek az emigrációban alakultak 1945-től kezdődően. A célom nem az volt, hogy ítélezzem felettük, jóllehet nekem az elmúlt negyven évben igen éles harcaink voltak a magyar emigráció különféle politikai csoportjaival. De miután nem politikai vitairatot akartam írni, hanem történelmet, méltányosan kívántam kezelni mindenkit, aki ebben a négy évtizedes történelemben szerepet játszott.”

(*Történelmi kitekintések*) Imént említett könyvének zárófejezetében Borbándi Gyula arról beszélt, hogy a nyugati magyar emigráció korábban általánosabb politikai szerepét a történelmi átalakulások sodrában a kulturális szerepvállalás váltotta fel. Ő maga is az emigráció kulturális – irodalmi és tudományos – tevékenységét becsülte igazán. Ez derül ki azokból a tanulmánygyűjteményekből is, amelyekben a nyugati magyar tudományos gondolkodást és ennek eredményeit mutatta be. Az első ilyen – *Tanulmányok a magyar forradalomról* című – kötetet 1966-ban Molnár Józseffel együtt szerkesztette. A Magyarországon, sajnálatosan, alig ismert tanul-

mánygyűjtemény Borsody István, Gosztonyi Péter, Juhász Vilmos, Kende Péter, Kiss Sándor, Kovács Imre, Molnár Miklós, Peéry Rezső, Révai András, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán, Szöllösy Árpád, Vincent Savarius (azaz Szász Béla), Zádor István, valamint Borbándi Gyula írásainak tükrében mutatta be az 1956-os népfelkelés előzményeit, eseményeit és következményeit.

Két évtizeddel később órá esett a választás, hogy az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem antológiatorozatában bemutassa a nyugati magyar esszé- és tanulmányírás eredményeit. 1986-ban jelent meg Bernben a *Nyugati magyar esszéírók antológiája*, 1987-ben pedig a *Nyugati magyar tanulmányírók antológiája* című kötet. Ez a két gyűjtemény a nyugati magyar szellemi élet legizgalmasabb, leggazdagabb körét mutatja be, a kötetek szerkesztője is arról beszél előszavában, hogy ennek az irodalomnak a „legerősebb oldala az értekező próza. Szám szerint is jóval többen írnak esszét, tanulmányt, vallomást, kritikát és publicisztikát, mint verset, elbeszélést, regényt vagy színművet.” Mindennek valószínűleg az a magyarázata, hogy a nyugati világban élő magyar értelmiség „írásudó” rétege elsősorban tudományos kutatókból és egyetemi oktatókból áll(t), s többnyire ez az értelmiségi réteg foglalkozik(zott), nemegyszer komoly személyes áldozatkészségről téve tanúságot, szépirodalmi tevékenységgel is.

A két tanulmánygyűjteményben maga a szerkesztő nem szerepel írásaival, ezekből éppen 1989-ben került az olvasó elé nagyon érdekes és tanulságos (hiszen megjelenése egybeesett a rendszerváltás idejével!) válogatás. Az *Ötszáz mérföld* című kötet „esszéket és naplót” foglal magába, összesen tizenegy írást, ezek többnyire a magyarországi politikai és szellemi élet eseményeivel foglalkoznak. A kötet címe onnan ered, hogy Borbándi Gyula nagyjából ötszáz mérföld távolságból: Münchenből figyelte a magyarországi változásokat. Mint előszavában mondja: „Nyugaton élő magyar íróként mindig arra törekedtem, hogy ez a távolság ne érződjék munkáimon, és az olvasónak ne támadjon az a benyomása, hogy a szerző lélekben és szellemben elszakadt tárgyától, messze – az ötszáz mérföldnél is messzebbre – került Magyarországtól és a magyarságtól. Hogy ez ne következék be, annak előfeltétele természetesen a megbízható tájékozottság. Az író ismerje választott tárgyát, és biztosan igazodjék el annak részleteiben, legyen elfogulatlan és tárgyilagos, nehogy esetleges tévedéseit vagy vitatható nézeteit az olvasó az elfogultság és részrehajlás számlájára írhasa. Kívánatos a realitások iránti érzék is, nehogy felismeréseit az ábrándozások és képzelgések birodalmába utalják.”

Bizonyára ez a realitásérzék a kötetbe foglalt esszék és naplók legfőbb értéke és érdeme, olyan tanulmányokra gondolok, mint *A korona és a köztársaság* című írás, amely a magyar szent korona 1978-as hazatérése alkalmából tekinti át a korona sorsával kapcsolatos emigrációs nézeteltéréseket (Borbándi maga különben a korona hazatéréseinek támogatói közé tartozott), vagy a *Nemzeti gondok* című tanulmány, amely a magyarság nemzeti tudatának zavarai és ezeknek káros népesedési és egészségügyi, mentális és kulturális következményei körül zajló hazai vitához fűz érdekes megjegyzéseket. De hivatkozhatom a magyarság nemzeti széttagoltságának súlyos következményeit és az ezekből következő tennivalókat megvilágító írására (*Magyarország és a magyarság*), a magyarországi történelemírást, illetve -tanítást bíráló tanulmányaira (*Kormánypárti történetírás, Történettanítás Magyarországon*), ezek olyan tévedésekre vagy éppen szemléleti torzulásokra hívták fel a figyelmet, amelyeket az azóta is formálódó új történettudomány és pedagógiai közélet ugyancsak erősen károsnak tekint, s hivatkozhatom azokra a személyes mozzanatokra is gazdag, mindazonáltal hitelesen tárgyilagos portrétanulmányokra, amelyekben az emigráns Jászi Oszkár, az élete végéhez közeledő Kovács Imre, valamint Bibó István és Gombos Gyula egyéniségét és gondolkodását mutatta be.

(Zárógondolatok személyesen) Alig néhány hónapja temették el Borbándi Gyulát a kelenföldi Szent Gellért-templom urnatemetőjében – a gyászszertartáson Lezsák Sándor, a Magyar Országgyűlés alelnöke méltatta a kiváló író-történész munkásságát. Magam talán abban látom ennek egyik (vagy talán legfőbb) jelentőségét, hogy az utóbbi évtizedek teljességgel megosztott magyar szellemi életében, ahol egymással szüntelenül közelharcban álló irányzatok, áramlatok, pártpolitikai szerveződések „hideg polgárháborúja” zajlik, Borbándi Gyula mindig a kiegyensúlyozottságot, a méltányosságot, a megértés és a tisztelet stratégiáját képviselte. Sohasem titkolta, hogy személyes vonzalmai, életútja és meggyőződése a magyar népi mozgalom által képviselt elvek mellett kötelezték el, mindazonáltal méltányosan, megértéssel és elismeréssel tudott szólni a liberális, a „nyugatos”, a baloldali törekvésekről is (a magyar népi mozgalom egyébként annak idején maga is a szellemi „baloldal” rendjéhez tartozott!). Borbándi Gyula tudományos és politikai (publicisztikai) hitvallása mindig a józan értelmezést és a méltányosságot tartotta az írástudó elsőrendű kötelességének. Sohasem előítéletek és elfogultságok nyomán ítélkezett – ez olyan: a tudományosságnak (de talán a közéletnek is) a moráljába vágó tulajdonság, amely manapság különös megbecsülést kíván. Tudósi erényei és el nem évülhető munkái mellett ez a megfontolt tárgyyszerűség (tárgyilagos megfontoltság) tudományos, közírói, politikai erkölcsiség is életének és munkásságának követésre méltó örökségéhez tartozik.

A SZÁMŰZHETETLEN SZÁMŰZÖTT

Nagyszerű könyv Sárközi Máttyás Cséje, ritka erényekkel

■ A Cs. Szabó László életművét bemutató kötet (*Kortárs*, 2014.) borítóján az áll, hogy a kiadó Tanulmány sorozatának egyik könyve. És ez igaz is, meg nem is. A kiadvány monográfiaként kezdődik, de rögtön az elején az olvasható, hogy Cs. Szabó a *Hűlő árnyék* című önéletrajzi könyvének „dedikációjában a Sárközi házaspárnak foglalta össze baráti bölcs tanácsát”, aminek az a lényege, hogy „akármilyen kegyetlen néha a Sors, mégis érdemes *nagyon sokáig* élni”. „A rákövetkező év szeptemberében meghalt” – teszi hozzá a monográfia írója.

Az ironikusan ható megjegyzés humorához hozzátartozik, hogy aki mondja, az a „Sárközi házaspár” férfi tagja, anélkül, hogy ezt jelezné. Az olvasó pedig gyanakodhat, és rájön, Sárközi tanulmányíróként igyekszik személytelen lenni, miközben éppen nem az. (Caesar utalt magára így, mint egy tőle független személyre, a *Gall háború*kban, de ő ezt minden humor, illetve ironikus célzás nélkül tette, személytelen tárgyilagossággal emelve magát történelmivé.) Sárközi illetén utalása saját magára azonban nemcsak játékossága miatt érdekes. A könyv első felében ugyanis végig csak tanulmányíróként ír, a második felében viszont, amikor már Csé londoni éveiről számol be, és különösen az 1956 utániakról, amikor már ő maga is Londonban élt, sőt a BBC-nél együtt dolgozott vele, egy kicsit szereplő is, ismeri az embereket, helyeket és helyzeteket, és olykor élményszerűen, ennél sokkal gyakrabban jártasan emlékezik rájuk. Mivel ez aránylag gyakran történik, a monográfia szinte észrevétlenül személyesbe is vált, ami a hang, nem a hangvétele, azonossága révén visszahat a könyv első felére is, áthatja az egész könyvet, amitől azért az monográfia marad, viszont amire az olvasó a könyv legelején em-

lített dedikáció idejéhez, majd Csé halálához és temetéséhez érkeznek, az elhunyt valamennyire mindennapos és baráti emberközelbe is került.

A sorsot egyébként nemigen lehet kegyetlenséggel vádolni, amiért nem engedte a bölcs tanácsot adó szerzőt sokáig élni, hiszen a dedikáció utáni évben már hetvenkilenc évesen halt meg. Sorscsapás érte sok, és Sárközi beszámol róluk aprólékosan, gyakran Csétől idézett szavakkal, de az is kiderül, hogy élete utolsó éveiben elszenvedett különös betegsége sem törte meg. A könyv nagyon jól érezteti Csé kiváló képességei mellett energiáját, teherbírását, írásaiba dolgozott munkaerejét, munkáinak különös jellegét, jelentős minőségét, az ember különleges egyéniségét is. Ez utóbbit rejtjelesen jól érezteti a könyvborítón – nem a címlapon – olvasható cím: Csé, alatta fényképen tenger, a távolban domboldal alján görögös épületek, föléljük magaslik a jobb sarokban, közletről és profilból az ő feje, arca, és szája körül az alig látható elégedett mosoly.

A „Cs.”, amit eredetileg szükségéből ragasztott a neve elé – volt már egy Szabó László nevű író – jelentőséget kapott, amikor Csé lett belőle. Ez a Csé őt egyszerre nevezte meg mint íróként és mint embert, ezt a két egymással, mondjuk, „Csé”-kölcsonviszonyban álló és élő együttest. Senki sem szólította a szemébe Csének. Ha mások így hívták a háta mögött, erre az együttesre gondoltak talán, mindenképpen utalni tudtak rá egy szótaggal. Barátja, Szabó Zoltán, egy neki írott levélben *Csészabó*vá távolította rendkívüli képességeit és személyiségét. Ő maga, Csé, dedikált könyvet szeretett jóbarátoknak – Sárközi idézi – *Csélacival*, és gyakran dedikált egyszerű és baráti *Csével*. Ugyanis ha ő használta, bizonyos baráti távolságot, de egyúttal, mivel tudta, hogy a háta mögött így hívják, baráti közeledést, hunyorítást is jelentett. Sárközi Máttyás könyvében ilyen Csé található. Jelezni igyekeztem, hogy milyen volt írásaiban is, nem csak konkrét emberi megnyilvánulásaiban. Sárközi többször is említi teátrális gesztusait, és ezekkel is mintegy színészi távolságot tartott saját maga és megnyilatkozásai között. Ez a vérében volt és szórakoztató; még utolsó éveiben is, amikor különös és szörnyű betegsége sújtotta, véresejtjeit ugyanis roncsolta, ha testét őt foknál hidegebb közeg vette körül. Egy ízben Neményi Ninonnak teátrális gesztussal kiáltotta: „Vérbajos vagyok, Ninon, vérbajos.” Sárközi könyvében olvasható ez a teátrális kitérés, ami – legalább is nekem, aki jól ismertem őt – egyszerre hangzott teljesen komolyan és – a megjárt szott metafora tudatában – a komolyságot nem fenyegetve megmosolygott és egy kicsit el is ámult pátosszal. Az ámulat, ha volt, annak szólt, milyen hihetetlen, hogy van ilyen betegség, és még inkább, hogy neki ez is lehet, benne ez is dülhat.

Főleg novelláiban gyakori és mesteri – a már kezdetekben is gyakran szürrealistának mondott – bizarr kép, cselekménybeli fordulat, történet, amivel azt érzelmileg eltávolította. Tudhatta, hogy azt a hatást éri el, hiszen nem csak beleírta, benne is hagyta a szövegben, mert azt tartotta jónak, abban a világban, amelyikben találta magát.

Abban a világban novelláinak és írásainak kezdetétől, meglepő módon és mégis reálisan, száműzetésben érezte és tudta magát. *Levelek a száműzetésből* a címe egyik korai könyvének, és egy jóval későbbi beszélgetésből így általánosított: „Elve elrendeltek az emigrációra. Következésképpen soha egy pillanatig nem éreztem magam elmerülőben.” Erdélyiként Budapesten született (1905-ben), de kolozsvári gyerekkor után, Trianon miatt, Budapestre került, és aztán 1949-ben tényleges és haláláig tartó száműzetésbe. Közgazdasági disszertációja témájáért is a flandokhoz és egy másik évszázadba költözött, ahogyan korai novelláiban is nagyon gyakran külföldre. Sárközi monográfiájából lehengerlően derül ki, hogy mennyit utazott, milyen sokat tartózkodott külföldön, akkor is, amikor Budapesten élt, és hogy milyen otthonosan élt külföldön – olaszul, franciául, angolul igen jól tudott, szász származású anyja révén kétnyelvűnek nőtt fel –, és mégis mindig magyarul írt, és magyar barátok és ismerősök között mindig magyar és európai íróként élt.

A monográfiát olvasva gyakran úgy éreztem, hogy amikor Párizsban vagy Firenzeben járt jól ismert utcákon, akkor oda és *onnan* is száműzöttként, onnan, ahol lelke és elméje legmélyén élt, ott, ahol nincsenek utcák. Egy (és unikum) *Csé* kellett ahhoz, hogy Görögországban ténylegesen egy halfejű pásztorbotra leljen, ráadásul egyik könyvének ezt a címet adja: *Halfejű pásztorbot*. Nem tudom, egy görögnek milyen lehet egy halfejű pásztorbot, egy magyarnak szerintem elkerülhetetlenül bizarr, szurreál.

Sárközi Máttyás Cs. Szabó László életével és műveivel összefogottan, mégis aprólékosan, körültekintően és meggyőző hitelességgel ismertet meg. Ezt érezni lehet, de a majdnem háromszáz (pontosan: 296) tényekbe, forrásokba és értelmező megjegyzésekbe horgonyzott lábjegyzet biztosítja és bizonyítja is. A szerző sokat kutakodhatott, olykor alig megtalálható újságokat és kiadványokat keresett és talált meg, sorjázta a bennük talált információt, hogy Cs. Szabó életének eseményeit időrendbe illessze, vagy a vele kapcsolatos emberekről, helyekről, eseményekről felvilágosítással szolgáljon. Ezt gyakran lábjegyzetekben teszi, amittől a főszöveg akadálymentesen olvasható, de érdekes módon az sem akadály, ha az olvasó megáll, és megnézi őket. Az egyszerű tényekkel, évszámokkal, források megadásával teljesen szűkszavú, egyébként épp olyan könnyed, mint a főszövegben. Ez, ahogyan maga a megírás módja, amiről még szó lesz, nagy erénye a könyvnek. Ezt erősíti, hogy igen sok rövid fejezetre van bontva, ami az olvasást nemcsak megkönnyíti, de áttekinthetővé is teszi. Ha valaki vissza akar lapozni valamelyik korábbi részlethez, a fejezet-címek segítségével lesznek. Ez pedig hasznos lehet, ugyanis bizonyos eseményekről bűvópatakszerűen is bukkan fel és tűnik el az információ. Például Cs. Szabó második feleségéről, arról, ahogyan utánaszókött az emigrációba, Olaszországba, ott kötött házasságukról négy rövid részletben lehet olvasni, olykor némi átfedéssel, olykor kihagyással, vagyis vissza-visszatérve rá.

A legtöbb olvasó ismeretlen emberek neveivel találkozhat a könyvben, tisztos részük már halott, magam is a fogyóeszközök közé tartozom, akik közülük többet ismertek, és a nevük olvasásakor hallják is a hangjukat, felderengenek bennük. Ezt elsősorban azért mondom, hogy jelezzem, nem írhatok *erről* a Cséről szóló, életét és írásait ennyire erőteljesen becserkésző könyvről személytelenül. Amúgy is ez a könyv, ahogyan már mondtam, személyes ismeretségből fakadó élménybeszámoló is, Sárközi Máttyás maga is meg-megjelenik, hol mint a Csét sofőrölő és őt Laci-bácsizó fiatal barát, hol mint évtizedeken át munkatársa a BBC magyar osztályán; hol úgy, mint aki képet akasztott Csék lakásában a falra; és mindenképpen mint tagja a londoni magyar írók szűk, a hozzájuk szorosan tartozó emberek már tágabb, de még mindig szűk csoportjának, magyar életközegének. Felvillannak ma már kevesek számára ismert emberek, mint például a nagyszerű és minden munkára kapható titkárnőé, Gruber Mártáé vagy az orvos Kádásé, de többségben vannak olyanok, akikről jó megtudni valamit, nemcsak Cs. Szabó Lászlóról, de főként egy korszak hangulatáról.

A két műfaj – hiszen arról van szó: monográfiáról és visszaemlékezésről – rejtélyes ügyességgel elegyedik vagy inkább fonódik össze, színezi egymást, éreztet, nemcsak elmond és megállapít. A személyes közelség és a tartózkodó távolságtartás váltakozó intenzitása mindvégig eleven, és harmonikusan kapcsolódik egymásba.

Íróilag a stílus másféleképpen mondható egységesnek. A stílus az ember maga, mondta egy magát klasszicista korban érző, tudó és tudni akaró ember híresen. Még ezt a hagyományt örökölte meg Goethe, amikor különbséget tett stílus és modor között, az előbbi javára. Sárközi Máttyás könyveit, írásait és őt magát ismerve bizton mondhatom, hogy ez a modell ugyan érvényes, de ebben a mai és ki tudja milyen korban egy ember úgy önmaga, hogy többféle, ugyanis emberhez és helyzethez viszonyulva más-másféle. Van modorosság, de van beszédmód is, egy-egy ember pedig úgy maga, hogy többféle beszédmódja van. Ez összefügg azzal, hogy

nincs magas stílus – ahogyan nincs Udvar és Arisztokrácia –, jó stílus van, és az többféleképpen lehet megfelelő, ha egy ember valójában többféleségei egymáshoz viszonyulásának jellege szerint maga. (Irodalomból vett, talán túl harsány példával: egy időben, korszakban, országban és ország-nyelvében volt más-más Faulkner és Hemingway.) Biztos vagyok ugyanis benne, hogy nem vagyok kaméleon, ha egy angollal angolul beszélek otthonosan, egy némettel németül, legotthonosabban egy magyarral magyarul, és akkor sem voltam kaméleon, amikor Sárközi Mátyáshoz hasonlóan Csé nekem is Laci bácsi volt, Szabó Zoltán viszont egyszerűen Zoltán. Lehet ezt persze úgy is mondani, hogy egy kaméleon „a” kaméleon vonatkozásában nem „kaméleon”.

Sárközi Csé-könyvének stílusa úgy egységes, hogy zökkenő nélkül, sok olvasó számára talán észrevétlenül vált monográfiából személyesbe, és a személyesen belül is könnyedből szomorúba, szinte megrázóvá, abból ismét könnyeddé. Ez utóbbi érezhető – éreztem – például, amikor Cs. Szabó László halálához érve a rá következő *Kegyelet, örökség* című fejezetben ez olvasható: „Az *Irodalmi Újságban* nemcsak életpályája tényeiről és epizódjairól, művei miféleségéről emlékeztem meg búcsúzásképpen, hanem leírtam utolsó látogatásomat is az elárvult mewsházban. Először 1957-ben vendégeskedtem Cs. Szabó Lászlóéknál, ugyanilyen házikóban, de még az Oxford Mews-ban, amit néhány évvel később lebontottak. Ott levespartira hívták meg a barátait, állva kanalaztuk a Jókai-bablevest a földszinti kocsiszín-könyvtár polcai között.”

Erre következik néhány bekezdésnyi leírás, ami a ház bejáratánál kezdődik: „A házba lépve hollandiasan meredek lépcsővel találta szembe magát a látogató” – és aztán aprólékosan végigvezet a házon, mintha kommentárokkal kísért filmkamera lenne, a fal színétől a falra akasztott képekig, és lassú mozgással a szobákban és az egész berendezésben. A már lakója nélküli ház leírása rövid bekezdéssel végződik: „Az íróasztal sarkán hajdan vörös színű tárcsás telefon állt. A régi időkben a londoni telefonszámok a kerületi kapcsolóközpont nevének első három betűjéből és négy számból tevődtek össze. Ha Cs. Szabó telefonja csörgött, mindig ezt bemondva vette fel a kagylót: AMBassador 21–21. Ő volt a magyar kultúra nyugati nagykövete.”

Rám nagyon hatott az egész leírás, a vége is. Igaz, én hallottam Csé hangját, mindig angolul mondta: *Ambassador two-one, two-one*, hallom most is, holott éppúgy csak az emlékezetből, ahogyan ő maga a maga berendezte és belakta lakásában, házban csak hiányával lehetett akkor és lehet azóta ebben a megidőzésben jelen. Azt hiszem ugyanis, hogy ez a megidőzés megteszi a magáét személyes emlékek nélkül is, jól megírt szöveg, eleven és lassú és feszült. Az utolsó két mondat humora – annak, aki tudja, hogy az „ambassador” magyarul „nagykövet” –, az erre rájátszás is, feloldódik, eltűnik abban a kettős tényben, amire a két mondat utal: Cs. Szabó Lászlónak az volt a telefonszáma, és ő valóban a magyar kultúra nyugati nagykövete volt. Akkor is, ha Kerényi Károlynak a könyvben idézett naplóbejegyzése helytálló: „Európainak kétségen kívül Cs. Szabó számít. De itt a magyar nyelvi tragédia – ki érti meg?” Azt hiszem, mindenképpen érti, aki Sárközi könyvéből is megtudhatja, hogy Cs. Szabó László tudatos felvállalással európai közegben és csakis magyarul írt, magyar olvasóknak. És szintúgy hiszem, hogy az is megérti, aki megérzi, már az ebben a könyvben olvashatók alapján is, milyen Cs. Szabós pátoszú kijelentés – és ezért egyfajta *homage* –, amit Sárközi Csé „nagykövetségéről” mond. A nagykövetekre egyébként az ember általában azzal az országgal kapcsolatban szokott gondolni, ahova kinevezték őket, holott a nagykövetnek feladata saját és hozzá fordululó honfitársainak megsegítése is. Tudom, Kerényi arra gondolt, amit egy magyarországi program így hívott: „Hírünk a nagyvilágban”. De úgy gondolom, hogy éppen Cs. Szabó „életműve” – beleértve az életét, ami

egyik műve volt – arra bizonyosság, hogy ő volt a nyugati kultúra magyar nagykövete, ami hivatás, nem csak hivatal és kinevezés dolga.

Cs. Szabó László műfajaival és egyes írásaival aprólékosan foglalkozik Sárközi monográfiája, de most csak annak adom a summáját, amit az emlékező és olvasmányait értékelő Sárközi Mátyás maga írt. A könyv utolsó, *Életmű* című fejezetéből idézem: „Cs. Szabó László minden műfajában vérbeli író volt. Esszéi a legkikerítettebbek, csiszoltabbak, olykor esetleg túl sűrű szövegetűek. Legjobb novellái állják az összehasonlítást a világirodalom e műfajban alkotó mestereinek munkáival. A többi? Ha szürreálisak, természetüknél fogva nem marasztalhatók el szerelenségükért, ha anekdotikusak, akkor olykor esetleg hiányzik belőlük a metafizikus lebegés. Költeményei ritkán telitalálatok, még ha vallomásosak is, prózaíró sejlík mögöttük. Ám bármit tesz le az asztalra (talán a sebtében elkészített hangjátékokat kivéve), annak több-kevesebb értéke van. És egyéni atmoszférája.”

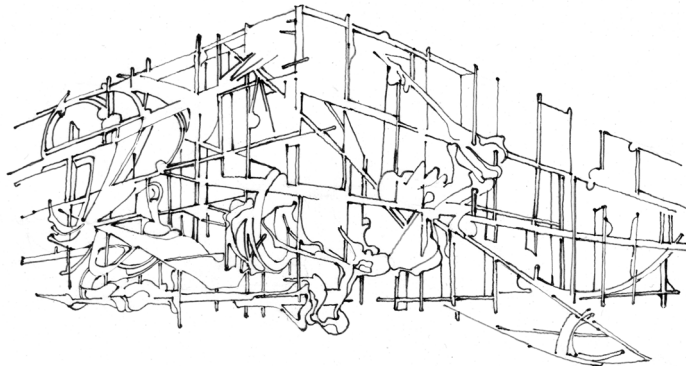
Az értékelés egészével egyetértek. Ha van, amit hiányolok – és mindig gyanús, ha semmi sincs – talán az írásainak összevetése azokéval, akik Magyarországon és más országok magyarlakta vidékein alkottak a népi demokrácia évtizedei során. Nincs a könyvben olyan utalás, mint a világháború előtti időkben a Szerb Antal, Cs. Szabó László, Halász Gábor esszéista triászra, nincs olyan magyar író a század második felében, akihez őt Sárközi viszonyítaná. Pedig, azt hiszem, téves lenne arra következtetni, hogy Cs. Szabó László megrekedt volna a háború előtti időkben.

Sárközi Csé-könyvének igazi és szerintem mindaddig felülmúlhatatlan erényéről és értékéről részletekbe menően akkor is csak utalni tudnék, ha még egyszer ennyit írnék róla.

Ami a munka egészét illeti, érdeme a hatalmas életrajzi anyag és az irodalmi termés eleven és könnyen áttekinthető együvé dolgozása; a hozzá tartozó szekunder irodalom felkutatása és jól megválogatott és az olvasás könnyedségét sehol sem megterhelő felhasználása; érdeme körültekintő nyitottsága mind az író élete, mind műveinek témái és megírásuk jellege iránt; józan mérlegelése, mi mennyire fontos, mi nem, akár az élet, akár az írások esetében; kritikai értékeléseinek változatossága, spektruma, ami megakadályozza, hogy Cs. Szabó László életét és munkásságát a monográfia bármelyik olvasója monolitikus egységgé stilizálja, eltörölje az érezhető különbségeket és árnyalatokat (ebben a kérdésben jó, nagyon jó, ha valami nem tetszik, és kiviláglik, mennyire nem); végül nagy érdeme, ahogyan ő, a monográfia írója saját emlékeit, olykor saját személyét, a fiatalabb barát inkább készséges jelenlétét, mint tanúskodását, tartózkodóan integrálja azzal, akiről és amiről ír.

Ami pedig a munka eredményét illeti, csak megismételhetem az első mondatot: nagyszerű könyv. Keletkezett és immár van egy eleven írásban megalkotott teljes Cs. Szabó László és Csé.

András Sándor

„KÖRÖSI CSOMÁSOK” A NYUGATI SZÉTSZÓRTSÁGBAN

Hegedűs István ankétja

■ A Kőrösi Csoma Sándor Program a Nemzetpolitikai Államtitkárság koordinálásával 2013-ban indult el. Célja a külhoni, elsősorban a diaszpórában élő magyar szervezetek és közösségek megerősítése, szakmai támogatása és a kapcsolatfelvétel. A 2011-ben létrehozott Magyar Diaszpóra Tanács Alapító Nyilatkozatában ez olvasható: „A diaszpórában élő magyarságnak – húsz évvel a rendszerváltoztatás után – végre kellő figyelmet kell kapnia a nemzetpolitikában.” Az ösztöndíjprogramban 2014-ben, az előző évi negyvenhéttel szemben, már száz fiatal vett részt. Feladatuk a magyar közösségekben való részvétel ösztönzése, a szervezeti élet változatosságának támogatása és a Magyarországgal való kapcsolattartás segítése volt. Ennek érdekében kerültek kiválasztásra különböző háttérrel rendelkező ösztöndíjasok, akik között volt néptáncos-népzeneész, magyartanár, történész, könyvtáros, jogász, rendezvényszervező vagy cserkésztapasztalattal rendelkező, valamint sok egyéb más is. Az egyik legfontosabb kritérium azonban a közösségszervezésben, közösségépítésben meglevő tapasztalat volt.

A kijelölt magyar szervezetekhez történt kiutazást követően következett a legnehezebb időszak. Megtalálni az összhangot a szervezetek elvárásai, saját készségeink között, valamint megtalálni azokat a munkaterületeket, ahol a legjobban tudjuk alkalmazni saját tudásunkat a szervezetek fejlődése érdekében. Ezt követően, az újdonság erejével megtámogatva kellett a közösségekben kialakítani a munkakapcsolatokat, akikkel aztán hónapokon keresztül együtt dolgoztunk.

A legnagyobb kihívást mindenki számára a más-más generációkkal való munka okozta. A magyar emigráció és diaszpóra sajátos, valamint egyedi történetéből fakadóan ugyanúgy kellett programokat szervezni és lebonyolítani az 1956-os forradalom és szabadságharc következményeként kivándorló idősebbeknek, mint ahogyan kisiskolás korú negyedik-ötödik generációs, magyarul nem minden esetben tökéletesen beszélő fiataloknak. Nagyfokú érzékenységre és empátiára is szükség volt, hiszen szinte mindennap más és más impulzusok értek minket a számunkra teljesen idegen környezetben. További kihívást jelentettek a magunkkal szemben állított elvárások.

A szervezetek részéről, főleg a program második részében, már egyértelmű kívánalmak és feladatok fogalmazódtak meg. Volt, ahol magyar iskola beindítására, gyerektáborok szervezésére volt szükség, más helyen évkönyv megírása, cserkészcsapat beindítása vagy épp néptáncsoport szervezése volt a kérések között.

A magyar diaszpóra irányában ilyen intenzitással és tudatossággal évtizedek óta nem történt kapcsolatfelvétel. Mindig is megvoltak a családi, baráti, szakmai szálak a Magyarországon és más országokban élő magyarok között, ennyire széles körű közeledés azonban mindeddig nem történt.

A külföldi magyar szervezeteknél töltött hónapok olyan nagyszerű kapcsolatokat eredményeztek, olyan mennyiségű tudásanyagot és tapasztalatot sikerült felhalmozni, amelyet nem szabad veszni hagyni. Reményeink szerint mindezen ismereteket más területeken is kamatoztathatjuk majd.

A Kőrösi Csoma Sándor Program megvalósítása alatt feladatunk kettős volt. Az olyan közösségnél, amelyik évszázados múlttal és infrastruktúrával rendelke-

zett, be kellett tudni illeszkedni és lehetőségeink szerint hozzátenni a kialakult módszerekhez, feladatokhoz, rendezvényekhez. Sok olyan közösségben is dolgoztunk, amelyeknek helyisége sem volt, ahol a kolónia tagjai időről időre összegyűlhettek. Természetesen ezeken a helyszíneken teljesen más stratégiával kellett hozzálátni a munkához, sőt a legtöbb esetben teljesen új módszereket volt szükséges kialakítani. A hazatérés után sokan közülünk további ötletekkel, tervekkel és rengeteg motivációval tarsolyukban tértek vissza Magyarországra.

A továbbiakban ösztöndíjasok véleményét ismerhetjük meg kintlétről, szervezeti életről, magyarságuk megéléséről. Írásunkban igyekeztünk úgy megszólítani az ösztöndíjasokat, hogy minél több ország, régió és kontinens reprezentálhassa magát. A kérdéseket úgy fogalmaztunk meg, hogy az élmények és tapasztalatok némiképp strukturált változatban érkezzenek vissza:

1. A kiválasztást megelőzően, milyen élményeid és ismereteid voltak a célvárosod magyar közösségeiről és általában a magyar diaszpóráról?

2. Milyen módon és hogyan készültél az előtted álló feladatra?

3. Milyen tapasztalatokkal gyarapodtál munkád során?

4. Emelj ki egy maradandó élményt, amelyet a program során szereztél!

Endrődi Judit (Denver, Colorado, Amerikai Egyesült Államok)

■ 1. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy kétszer is részt vehettem a Kőrösi Csoma Sándor Programban, így megtapasztalhattam a teljesen ismeretlenbe csöppenő ismeretlen és az idegenben otthonosan mozgó ismerős szerepét is. Első alkalommal hat hónapig a denveri magyar közösséget szolgáltam, a második félévben pedig Denver mellett az új-mexikói és a Los Angeles-i közösségek életébe is bepillanthattam, közösségi életükben aktívan közreműködhettem. Első utam előtt – néhány személyes kapcsolattól eltekintve – nem sokat tudtam a Kárpát-medencén kívül élő magyarokról, létszámukról, történelmükről – pláne nem a coloradóiakról. Meglehető volt számomra ugyanakkor, hogy ezzel a legtöbbben az USA más tagállamaiban élő magyarok is így vannak: „Coloradóban van magyar közösség? Magyarok Új-Mexikóban?!” Nem tagadom, hogy – mint zöldfülű néprajzkutatót – ez még inkább motivált. Felfedezni és megismerni az USA szívében, a „Vadnyugaton” élő kis magyar közösségeket. Az első félév intenzív élményeinek köszönhető, hogy az ott tapasztalt élő és tradíciókkal rendelkező magyarságtudat átformálta az addigi, minimális információn alapuló diaszpóráképet. Kialakult egy olyan kulturális és személyes kötődés, ami aztán tudatosan visszavezetett hozzájuk – már ismerve a helyet, az embereket és pontosan látva a még felfedezésre váró területeket, a rám váró feladatokat.

2. Hihetetlen energiát és motivációt éreztem magamban mind az első alkalommal, amikor megkaptam a rendkívül sokszínű feladatlistát a denveriektől, mind a visszatéréskor, amikor már több hónapos előzetes egyeztetés nyomán együtt, közösen szőttük a terveket. A Programban összpontosult minden olyan tevékenység, amivel korábban hivatásból vagy hobbiból párhuzamosan foglalkoztam eddig az életben (legyen az népzenei foglalkozás, néprajzi kutatás, honlapszerkesztés vagy táborszervezés). Kutatási, gyűjtési tervet készítettem, gyerekfoglalkozásokra állítottam össze háttéranyagokat, iskolai oktatási, módszertani segédleteket készítettem elő a munkámhoz, hogy csak néhányat említsek a felkészülés itthoni szakaszából. Hozzá kell tenni, hogy kint – a legtöbбекhez hasonlóan – számtalan előre nem tervezett feladattal, helyzettel találtuk szemben magunkat, ezért is igyekeztünk jó értelemben véve „mindenre felkészülni”. Sokat jelentett mindannyiunk számára, hogy működött közöttünk, ösztöndíjasok között egy olyan spontán tudásmegosztó hálózat, ahol bárki, bármikor számíthatott azonnali segítségre, akár az itthoni előkészületekben, akár a kinti munkában

3. Az elmúlt egy esztendő sokunknak valamelyest mérföldkőnek tekinthető. Sokféle emberek lehettünk ez alatt az idő alatt – miközben megmaradhattunk, és elfogadtak pontosan annak, akik vagyunk. Egyszerre voltunk kalandorok, az „Újvilág” felfedezői, Magyarország képviselői és kultúr-misszionáriusai, régi történetek, események lelkes feltárói, közösségszervezők, tanárok, táncosok vagy éppen zenészek. A Program által rendkívül komplex módon és kölcsönösen gazdagodtunk mind élményben, baráti kapcsolatban, mind pedig a hazánkhoz való kötődésben. Egy jó barátom, olvasva a rendszeres élmény- és munkabeszámolóimat itt-hon, egyszer ezt írta levelében: „Azt látom, hogy ha van pozitív visszajelzés, elismerés, ha látod, hogy igenis van értelme annak, amit csinálsz, akkor óriási energiák tudnak felszabadulni az emberben, és képes szinte bármire!” Talán ez az egyik legfontosabb, amit útravalóként batyumba teszek: ha egymás kezét fogva és egy irányba tekintve látjuk és hisszük a célt – hegyeket mozgathatunk meg.

4. Nehéz kiemelni az egy év alatt engem ért annyiféle élmény közül egy legkedvesebbet. Emlékezetes pillanatként él bennem, ahogy körben állunk ötvenen egy gyönyörű nemzeti parkban töltött családi tábor esti táncházának végén, és az „Erdő mellett estvéledtem...” sorait énekeljük együtt, kézen fogva. Az összetartozásunk megindító pillanata volt ez.

Csige Ildikó (Manchester, Egyesült Királyság)

■ 1. Korábban nem foglalkoztatott a diszpóra kérdése. Érdekes azonban, hogy egy nemzetiségi településen élek tíz éve, ahol a német kisebbség kulturális életét közelről ismerem. Tagja vagyok a hagyományörző csoportjuknak is. Tehát a kisebbségi életformáról akarva-akaratlanul sok mindent hallok.

Népzéneszként pedig a Kárpát-medence magyarságát ismerem közvetve vagy közvetlenül, benne a határon túli magyarok helyzetével. A diaszpóráról elsősorban híradásokból, ismerősök beszámolóiból hallottam. A diaszpóra magyarságával kapcsolatban egy felejthetetlen élményem volt 1996-ban. Norvégiában, Oslóban vendégzerepeltünk – az '56-os forradalom 40. évfordulóján – a debreceni Szent Anna-székesegyház kórusával. Az ottani magyar közösség meghívására utaztunk a kórusral. Koncerteket adtunk, és egy kimondottan a forradalom évfordulójára írt kórusművet is bemutattunk, jómagam népdalokkal szerepeltem. Az akkori házíném férje '56-os emigráns volt, ő maga a hetvenes évek elején ment Norvégiába, ott születtek a – velem egykorú – gyermekei is. Azóta hazaköltözött Magyarországra, mindkét fiának családja van. Egyikőjük az USA-ban él, másikuk Németországban. Ők tehát Norvégiában nőttek föl, és jelenleg is a magyar diaszpóra tagjai, bár nem születésük helyén. Azóta is tartom velük a kapcsolatot.

A célvárosom az utolsó pillanatban dőlt el. Utazásom előtt tíz nappal tudtam meg, hogy Manchesterben töltöm a külföldi programszakaszt. Ide kimondottan a Manchesteri Hétvégi Magyar Iskola megalakítása és annak szakmai előkészítése, koordinálása kapcsán kerültem. Jómagam tanító, ének-zene, népzene szakos tanár vagyok és az Etyeki Alapfokú Művészeti Iskola szakmai vezetője, így esett rám a választás.

2. A Kőrösi Csoma Sándor Programról Fehérváry Lilla barátnőmtől hallottam, aki már 2013-ben is részt vett a KCSP-vel Kanadában. Sokat mesélt személyes élményeiről, a Montrealban eltöltött fél évről. Tehát a pályázat és a feladat nem volt ismeretlen számomra, amikor jelentkeztem. Még a meghallgatás előtt elkezdtem kicsit feleleveníteni az angol nyelvismeretemet. Egy helyi anyukával gyakoroltam a szóbeli kommunikációt, aki sokat mesélt az Egyesült Királyságról és az angol mentalitásról. Saját élményeit osztotta meg, hiszen sokáig élt Angliában és Írországból is.

Amikor eldőlt a célszág és a célváros, felvettem a kapcsolatot a leendő ösztöndíjas társakkal. Gyolcsos Mária szintén részt vett már a 2013. évi KCSP-ben, Londonban. Vele sokat konzultáltunk már a februári itthoni programszakasz során. Rengeteg tanácsot kértünk és kaptunk tőle. Tájékoztattam az előző év sikereiről, nehézségeiről, hogyan látta ő Angliát és a londoni magyarokat. Fogadószervezetünknek, a MAOSZ-nak próbáltam utána nézni interneten, facebook-on. Cikkeket olvastam, fotókat nézegettem, de konkrét ismereteim nem voltak.

Fölvettük a kapcsolatot leendő mentorunkkal, Ujfalussy Péterrel, akivel telefonon, Skype-on többször értekezünk. Megpróbáltam tájékoztatni a közvetlen magyar közösségekről, amelyekkel a félév során egészen biztosan kapcsolatba kerülünk.

4. *Magyarok fénye, ország reménye...* – ünnepi műsor és szentmise. Mindössze egyhetes előkészülettel rendeztünk ünnepi műsort augusztus 20-án alkalmából a Manchesterben élő magyar közösség akkor épp nem nyaraló tagjaival. Jómagam és Csúry Csaba, görög katolikus kispap ötletét gyors szervezés, anyagválogatás és szereplőtoborzás követte. A közösség fiatal felnőtt tagjai mind nyitottak voltak a közreműködésre, hisz ilyen formában még nem ünnepelték meg Szent István királyunk ünnepét.

Az eseménynek a St. Augustin's R. C. Church adott otthont, ahol egyébiránt minden szombaton van magyar nyelvű szentmise. Fülöp Menyhért atyával abban is megegyeztünk, hogy az ünnepi mise keretében kerüljenek elő a *HOZSANNA! Teljes kottás népénekönyv* énekei. Így fölhangzottak – többek között – az *Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga*, az *Igaz hitnek plántálója*, a *Magyarok fénye, ország reménye*, a *Boldogasszony Anyánk*, valamint az *Isten, hazánkért térdelünk elődbe* kezdetű énekek. A mise szép mozzanata volt, hogy a *Miatyánk* alatt körbeálltuk az oltárt, és kézen fogva mondtuk el az Úr imádságát.

A mise részeként került előadásra az ünnepi műsor is, melyben énekes részletek hangzottak el a Szörényi-Bródy *István, a király* című rockoperából, fölcsendült a néhány éve igen népszerű *Magyarország* című dal, valamint fölolvásra kerültek Szent István királyunk *Intelmei* is, melyeket fiához, Imre herceghez írt útmutatásként. A rövid színpadi jelenetben a koronázás mozzanata kapott hangsúlyt. Asztrik apátot Csúry Csaba kispap személyesítette meg.

A műsort követően a St. Augustin's Church plébánosa, Father Lannon David szentelte meg az Újkenyeret és a bort, melyet a mise után agapé keretében el is fogyasztottunk. Az áldás után a magyar himnusz éneklésével ért véget a mise, és lett kerek az ünnepnap. Végezetül hadd idézzek Csúry Csaba kispap prédikációjából: „Imádkozunk nemzetünkért, hogy soha egymás ellen kardot ne rántsunk, hanem békében egyetértésben, szeretetben éljünk egymást segítve és szolgálva. Adja meg ezt nekünk a Mindenható ezredéven át. Ámen.”

Naszák Szilvia (Kelowna, Kanada)

■ 1. A pályázat beadásakor Kanadát nem tüntettem fel a jelentkezési helyek között, így a döntés kihirdetésének pillanatában hallottam először a Kelowna nevet, ami azóta mélyen a szívembe vésődött. A diaszpóráról lexikális ismereteim voltak, az emigrációs hullámok és hozzávetőleges számok területén, de mindezzel a valóságban szembesülni egészen más volt. Személyes tapasztalattal is rendelkezem a külhonban élni és születni magyarként kérdésben, hiszen közeli rokonaim három generációja él Finnországban becsületesen ápolva magyarságukat. Kinti mentorommal, dr. Domby Pállal elég korán felvettem a kapcsolatot, így részletes betekintést kaphattam a kinti számok, viszonyok, igények tekintetében. Mentorom továbbította e-mail-címem a közösség tagjainak, így jó néhányan felkerestek kérdéseikkel, és megkezdődött a kapcsolatépítés. Mentorom készített velem egy interjút, amelyet publikáltak a helyi magyar újságban, a *Napjaink* című országos

havilapban. Mindezek alapján nagyon pozitív előzetes érzésekkel, hozzávetőleges ismeretekkel, de annál nagyobb izgalommal és motivációval kezdtem neki a felkészülésnek.

2. A felkészülésre nagy hangsúlyt fektettem. Felkerestem tanárainmat, akik rengeteg tanáccsal láttak el tanítási kérdésekben. Anyagokat gyűjtöttem az iskolai teremhez, tankönyveket, oktatási segédanyagokat szereztem be. Felelevenítettem kézműves tudásomat, népi játszóház vezető ismerősöm segítségével. Elővettem a pincéből hagyományos magyar íjamat, és elkezdtem gyakorolni a célba lövést. Ötleteltem, gyakoroltam, szavaltam, énekeltem, és rengeteg anyagot gyűjtöttem a terveim megvalósításához.

A saját felkészülés mellett kétételes felkészítő tanfolyam is segítette az ismeretbővítést. Többek között diplomáciai, nemzetpolitikai, biztonságpolitikai, de magyar néptánc és cserkészeti témában is kaptunk útmutatást. Számomra a felkészülésnek ebben a szakaszában a tavalyi ösztöndíjasok tapasztalatai jelentették a legnagyobb segítséget. A felkészülésnek a csúcса pedig az ösztöndíjas társaimmal való megismerkedés volt. Tekintve, hogy Nyugat-Kanadába, British Columbia és Alberta tartományokba összesen hét ösztöndíjas készült, a közös munka és a kompetencia alapú összefogás már itthon elkezdődött.

3. Ha csak fele annyit tudtam adni a közösségnek, amennyit én kaptam a diaspórában, akkor, azt hiszem, eredményes volt a fél év. A szerzett tapasztalatok, kissé elvont megközelítésben legfőképp a tolerancia, a türelem, a kompromisszumkészség, a diplomatikus és kommunikatív magatartás, a meggyőzés és a segítőkészség területére terjedtek ki. Csodálatos emberekkel ismerkedtem meg és dolgoztam együtt, szinte minden korosztály képviselővel. Annyi tapasztalattal lettem gazdagabb, amelynek összefoglalására száz oldal sem lenne elég. Felfedezni azt, hogy Magyarország határa nem földrajzi jellegű, azt, hogy több tízezer kilométerre hány teremtet Magyarországon él és lélegzik... kitágítja nemzeti gondolkodásunkat. A Kanadában született gyermekek kétnyelvű léte, a külhonban született felnőttek néptáncstudása, a magyar templomok magyar Istene mind-mind olyan tapasztalások, amelyek megváltoztatják népünkönkről alkotott eddigi képünket. Rengeteget tanultam kint saját népemről, és sokszor éreztem azt, ha a teljes diaszpóra magyarságát hazaköltöztetnénk, az hatalmas kulturális intravénás sokkot adhatna az itthoni magyarságnak.

4. A rengeteg maradandó élmény közül szeretnék egyet elmesélni. A gyermekek szeretete és hálája, amelyet számtalan formában eljuttatnak felénk, óriási pozitív megerősítést jelent. Az I. nyugat-kanadai magyar tábor, amely talán a legnagyobb projektem volt a magyar iskola mellett, két tartományból és legalább öt városból hozott össze magyar családokat és gyermekeket Kelownában. A tábor végén átadtak nekem egy hatalmas lapot, amelyre minden gyermek írt, rajzolt vagy firkált valamit hálája jeléül. Mint például a „Nagon köszöm a tábort” vagy a „Köszönöm hogy olyan sokat tanítottal” mondatok, rengeteg szív és virág kíséretében. A tábor utolsó napján pedig könnyes szempárok néztek rám vissza, nem akarták, hogy vége legyen, nem akartak búcsút inteni új barátaiknak, a magyar közösségnek és a tábori hangulatnak. Sok család és gyermek kötött életre szóló barátságot, ami, azt gondolom, a magyar-ság fennmaradásának kulcsa a legfiatalabb generáció életében.

Hegedűs István (New Brunswick, Amerikai Egyesült Államok)

■ 1. A történelem iránt érdeklődő emberként tisztában voltam a 20. század nagy magyar „exodusával”, sőt még a családunknak is volt olyan tagja, aki évtizedekkel ezelőtt kivándorolt Magyarországról (egyik anyai rokonunk az Ohio állambeli Toledóban élt), azonban szakszerű ismereteim nem voltak a magyar diaszpóráról. Az ösztöndíj meghirdetésekor rögtön elkezdtem olvasni a témáról, ami rendkívül

kíváncsivá tett, úgy éreztem, ez valamiért fontos. A hosszas kiválasztást és többkörös meghallgatást követően elkezdett kikristályosodni bennem, milyen szerepet is tölthetnék be a programban. Már ekkor elhatároztam, hogy a magyar vonatkozású hagyatékok megismerése, katalogizálása az esetleges beválogatást követően munkám egyik sarokpontja lesz. Végül bekerültem a programba, sőt a magyar diaszpóra egyik legnagyobb múltú és legnagyobb közösségét, a New Jersey-i New Brunswick városának magyar szervezeteit jelölték ki számomra. Életem egyik fontos pillanata volt ez.

2. A kiválasztás és az elutazás közötti időszakot az intenzív felkészülésnek szenteltem, igyekeztem a lehető legtöbb információt összegyűjteni, kerestem olyan emberek társaságát és kapcsolatát, akik ismerték a helyszínt. Ekkor tudtam meg, hogy a Kárpát-medencén kívüli magyarság legnagyobb múzeuma és levéltára is a városban található. Már ekkor biztos voltam benne, hogy a legjobb helyre kerültem. Felvettem a kapcsolatot a mentorommal, akivel már az érkezés előtt sikerült sok kérdést tisztázni, a munkatervvel kapcsolatban is értekezni.

3. Rengeteg tapasztalatot sikerült gyűjtenem a kinn töltött, összesen kétszer fél év alatt. Sokat gyarapodtam szakmailag, és azt gondolom, elhivatottabb is lettem munkám végzésében. Sok nagyszerű embert ismertem meg a kinn töltött idő alatt, akik nagy motivációt jelentettek és jelentenek most is számomra. Azt remélem, hogy én is sok értéket tudtam magammal vinni, azokat beépíteni, a sok pozitív visszaigazolás, úgy vélem, ezt erősíti bennem. Amivel tudtam, magam is hozzájárultam, hogy közelebb kerüljünk egymáshoz, ha már ilyen távolságok vannak közöttünk.

4. A program során sok megható pillanatban volt részem, mégis azt emelném ki, amikor a szokásos fillmori nyári vezetőképző cserkész tábor végén külföldi magyar cserkészszé fogadtak. Óriási megtiszteltetés volt ez, talán én voltam az első magyarországi, aki ebben részesülhetett. Mindazonáltal igazi elismerése volt ez addigi munkámnak, ami után már én is felelősséggel tartozom az ottani közösségek felé is.

Koska Ramóna (Ausztrália)

■ 1. Pár éve egy különös véletlen folytán hallottam először arról a közösségről, amellyel nem sokkal később közvetlen kapcsolatba kerültem. Az éppen háttérzajként bekapcsolt televízióban az Ausztráliában élő magyar diaszpóra volt az egyik blokk témája. Bár jellemzően nem vagyok tévénéző, ez megragadta a figyelmem. Bemutatta, hogy élnek honfitársaink több mint tízezer kilométerre itthonról, a fellelhető magyar emlékeket, helyi hagyományőrző tevékenységeket, magyar házakat. Köztük volt a queenslandi csoport is, ami a riport alapján kifejezetten szimpatikusnak tűnt. Megtudtam, hogy többségében a kommunizmus elől elmenekült, vallásos emberekről van szó, akik évtizedek elteltével is tökéletes magyarsággal, választékosan képesek megszólalni az óriási távolság ellenére. Ez volt számomra az a pont, ahol a kitelepültek igazán pozitív benyomást keltenek bennem, és ahol rájöttem, az előítéletek félrevezettek, és lehet ezt másképp is. Korábban ugyanis több olyan külföldön élő fiatallal találkoztam, akiknél vérlázítónak tartottam, hogy néhány év után már erőltetetten törték a magyart, és elzárkóztak mindentől, ami arra utalt, ők honnan jöttek.

2. Amikor meghallottam, hogy ismét indul a Kőrösi Program, jelentkezésem egyik sarokköve az anyanyelv megőrzése volt. Hihetetlen, hogy végül ahhoz a közösséghez kerültem, amely a médián keresztül segített a negatív véleményem eloszlátásában. Készültem arra is, hogy részben olyan magyarokkal kell majd dolgoznom, akik a többgenerációs ottlét és a nemzetiségi keveredések miatt kevésbé beszélnek magyarul. Kifejezetten motivált, hogy segítségükre lehetek. Rengeteget

gondolkodtam azon, hogy ez milyen formában lehetséges... Gondolom, nem meglepő, hogy amint az ismerőseim megtudták, hová megyek, azonnal beindult a riogatás. Hogy percenként hány élőlény akar és fog majd megölni. Szerencsére ez a valóságban nem egészen így van.

3. Amikor végül megérkeztem, azonnal pozitív impulzust kaptam. Nagyon kedvesen, lelkesen fogadtak bennünket a repülőtéren. Ottlétem alatt sok érdekes emberrel találkoztam, és elképesztő élettörténeteket hallgattam végig... Természetesen nem volt minden fenékig tejfel. Megannyi ötlettel, tervvel és programmal indultam el itthonról, de azzal nem számoltam, hogy az ott lévő óriási távolságok és az időbeosztás miatt nem tud minden maradéktalanul megvalósulni.

4. Olyan sok élmény ért a fél év alatt, amennyit felsorolni sem tudnék, de talán az egyik legemlékezetesebb a Hervey Bay-i magyarok meglátogatása volt, akik leírhatatlan odaadással és melegséggel viszonyultak hozzám.

Rényi Mátyás Attila (Sydney, Ausztrália)

■ 1. Az utazást megelőzően kevés információval rendelkeztem a Sydney-ben élő magyarokról; és általában a diaszpórával kapcsolatos tudásom sem haladta meg a középiskolában elsajátított emigrációtörténeti alapismereteket. Bár gyerekkoromban már jártam a városban, ahol egy családi barátunkat látogattam meg, nem feltételeztem, hogy itt, Sydney-ben nagyobb számban élhetnek magyarok, ebből adódóan az, hogy etnikailag szervezeten élnek, már feltételelesen sem fordulhatott meg a fejemben. Diaszpórával kapcsolatban előzőleg csak az *Amerikai Népszavát* ismertem, amelyről időnként az itthoni újságok is cikkeztek. A korábbi tapasztalat hiányából fakadóan kíváncsian és mindenre nyitottan szálltam fel Budapesten a repülőgépre.

2. Amit az interneten megtaláltam Ausztráliáról és az ott élő magyarokról, azt elolvastam. Ez elsőre nagyon kevés volt, de aztán a segítségemre felkért mentorom figyelmembe ajánlotta a *Magyar Életnek* a Magyar Elektronikus Könyvtárban is olvasható számait, ezzel már jóval több információhoz jutottam, és egy átfogóbb kép is kialakult bennem a kinti magyarokról. A legtöbbet a barátomtól tudtam meg, aki 25 évig élt Ausztrália-szerzte, így az ő tapasztalatait én is bizalommal használtam. Sok órát töltöttünk beszélgetéssel, a helyszíni és az ottani emberek életvitelének megismerésével, s ez egyszerre jelentett tényszerű adatokat és érzelmi ráhangoló-dást segítő információkat. Az újságnak és a személyes tapasztalatnak hála induláskor rendkívül felkészültnek éreztem magam, azonban ez pár hét múlva fele részben megdőlt, mert a diaszpóra olyan összetett rendszerét ismertem meg, amit a korábbi – szöveg alapú – tudakozódás meg sem közelített.

3. Ha összegzem az eddigi tapasztalataimat, határozottan magasodik ki ebből ez a fél év. Így nem is tapasztalatról beszélnék – mert ez túlságosan semleges fogalom –, hanem élményről, pozitív és negatív értelemben is. A feladatok változatosága és az emberek szeretete megunhatatlanná tette a munkát, ami ennek hála inkább hasonlított egy misszióhoz, ugyanakkor a hierarchia hiánya folyamatos feszültségben tartott. Személyes tapasztalatok felsorolása egy ilyen munkakörben mindenképpen az összesített benyomás kárára van. Egy tapasztalatot emelek ki, történészként emigrációs forrásanyagokat gyűjtöttem, életemben először a szakmai hasznosság érzéséhez rendkívül változatos élmények kapcsolódtak. Úgy hiszem, hogy a munka végére kulturális ezermesterekké váltunk.

4. Az utolsó hétvége, amikor átadhattuk a sydneyi magyar könyvtárat a magyar idősek otthona lakóinak, valamint a szintén utolsó héten bemutatott színdarab, amit a magyar színjátszó körrel adtunk elő, ekkor úgy éreztük, beérett a féléves munkák gyümölcse.

Bodor Misi (Cleveland, Amerikai Egyesült Államok)

■ 1. Az észak-amerikai magyar diaszpóra sorsa, története, helyzete régóta foglalkoztatott már. Pigniczky Réka amerikai-magyar dokumentumfilmes alkotásai jó motivációt és elegendő ihletet adtak ahhoz, hogy megpályázzam a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíját. Ennek keretében hat hónapot töltöttem Clevelandben, Ohio államban. Tudtam, hogy Ohióban él a legtöbb magyar az Egyesült Államokon belül, és Cleveland az egyik legkomolyabb létszámú diaszpóra Észak-Amerikában. Tudtam, hogy Cleveland számos magyar szervezet, egyházközség és cserkészcsapat otthona, a „magyar élet” hatalmas múltra tekint vissza, amelyet komoly kihívás lesz teljes egészében megismerni. Ezek azonban inspiráló hatással voltak rám, szerettem volna testközelből látni a távolba szakadt magyarok életét, küzdelmüket a megmaradásért, és amennyire lehet, segíteni őket. Tudtam, hogy nehéz lesz minden igénynek, elvárásnak megfelelni.

2. Kiutazásom előtt felvettem a kapcsolatot a kinti mentorszervezettel, a Cleavelandi Magyar Történelmi Társulattal, amelyik a belvárosban működtet egy magyar múzeumot és egy kilencezer kötetes könyvtárat. A múzeum az egyik központja a városban és környékén élő magyarságnak, számos rendezvény otthona és szervezője. A 2013-as évben egy közeli barátom volt ugyanitt ösztöndíjas, az ő tapasztalatait és élményeit is magammal vittem, amelyeket kiválóan tudtam hasznosítani. Fontos céлом volt a kiutazás előtt és az ottlétem alatt is, hogy minél több embert megismerjek, és minél több jó emberi kapcsolatot alakítsak ki, mivel úgy gondoltam, a tényleges munka mellett ez a legfontosabb híd Magyarország és a diaszpóra között. Elgondolásom a későbbiekben beigazolódott.

3. Elmondhatom, hogy életre szóló élményeket, tapasztalatokat szereztem. Megtanultam és megértettem a legtöbb közösség működését, történetét és céljait. Jó volt látni, hogy akiknek fontos a magyarként való megmaradás, mind másképp, lehetőségeikhez mérten segítik a magyar közösséget. Az idősebbek önkéntesként, szabadidejükből áldozva szerveznek eseményeket, tanítanak a magyar iskolában. A fiatalabbak cserkészkednek, népi táncokat tanulnak. Van olyan szülő, aki minden héten négy órát autózik azért, hogy a gyermekei részt vehessenek a cserkészfoglalkozáson, ahol megkövetelik a magyar nyelv használatát. Sok gyermeknek a családon kívül a cserkészlet az egyetlen közege, ahol magyarul beszélhet. A múzeumban végzett munkám, a cserkészletbe való bekapcsolódás révén sikerült átfogó képet kapnom a cleavelandi magyarság életéről, fél éven keresztül a mindennapjaik részévé váltam, amiért csak hálás tudok lenni. A Mikes Kelemen Programon keresztül számos további nagyszerű kutatás, találkozás részese lehettem, aminek sikere a cleavelandi magyarság összefogásának sikere is.

4. Egyik legmeghatározóbb élményem a fillmorei magyar cserkészparkhoz köthető, ahol a Központi Vezetőképző Tábor végén közel négyszáz cserkésztestvéremmel énekeltük a Himnuszt a réten táborzáráskor. Ez az élmény megerősített abban, hogy az észak-amerikai magyar diaszpóra életképes, ugyanakkor elgondolkodtatott, hogy mekkora küzdelem a magyar nyelv éltetése, a magyarként való megmaradás a világ leggazdagabb, legbefogadóbb országában, ahol talán mindenél egyszerűbb lenne pusztán beolvadni, „amerikanizálódni”.

Bíró Anna (São Paulo, Brazília)

■ 1. A pályázatomat angol nyelvterületekre nyújtottam be, a célvárosom mégis egy portugál nyelvű metropolisz lett, São Paulo. Nem ismertem a város történelmét, sem a kereskedelmét, földrajzát is csak iskolás szinten, gyakorlatilag elenyésző információim voltak róla. Három dolog lebegett a szemem előtt, amikor értesültem arról, hogy hová fogok utazni. Egy ember, egy mű és egy műfaj. Boglár Lajos életéhez hozzátartozik a város magyar diaszpórája, nem véletlenül kutatott

brazíliai indiánok között, az ő neve azonnal beugrott, majd a név vonzott magával egy másikat, akinek a művét nagyon szerettem olvasni, Claude Lévi-Strauss *Szomorú trópusok* című írása régóta kedves nekem. A műfaj kevéssé magasztos, tulajdonképpen nem is tudom, hogy létezik-e hivatalosan, de mindenképpen jelentős hatással van a társadalmunkra, ez pedig a szappanopera.

2. Brazília veszélyes ország. Legalábbis nekem ezt mondták, amikor megkaptam az ösztöndíjat. Azt hiszem, szelektív a hallásom bizonyos dolgok tekintetében, mivel nekem addig a percig, amíg minden második ember nem reagált rémülten az ország hallatán, egyáltalán nem voltak ilyen prekoncepcióim. Bevallom, sikerült megijeszteniük a közbiztonságot kritizálóknak. Ijedségemben azzal vigasztaltak, hogy talán mégse féljek annyira, a focivébé alatt bizonyára jobb lesz a készültség.

Mentorom kilétére hamar fény derült, ő írt nekem, hogy vegyem fel az egyik Magyar Ház vezetőségi tagjával a kapcsolatot, mivel utazásom előtt az éppen Budapesten tartózkodott. Így személyesen is találkozhattam valakivel, aki a legtöbb kérdésemre tudott válaszolni már az út előtt; hasznos volt, hogy a leendő elvárásokról, lehetőségekről alaposabban tudtunk beszélgetni. Elmondta a rám váró feladatokat, én a saját elképzeléseimmel egészítettem ki, ezekhez még Magyarországon beszereztem a megfelelő segédleteket. Tudtam, hogy majd a könyvtárban is kell segédkezni. Én a könyvtárat sosem úgy képelem, mint egy elvont teret, ahol csupán olvasni lehet vagy kölcsönözni könyveket; úgy gondoltam, hogy a könyvtár terét szeretném még interaktívabbá tenni, így különféle kiállításokat találtam ki, amik a könyvtárhoz mint közösségi térhez hozzájárulhattak (költők, írók arcképe, népmese-illusztrációk). Magát a kiállításokat eseményhez kötöttük, ezzel bekapcsolva a közösség életébe a könyvtári teret. A tanítással kapcsolatosan is voltak már elképzeléseim, ehhez egy megfelelő méretű notebookra volt szükségem, amit a „veszélyes” városban mindennap magammal tudok vinni.

A tavalyi ösztöndíjjal is felvettem a kapcsolatot, aki elmondta élményeit, tapasztalatait a helyi közlekedéssel, étkezési lehetőséggel, árakkal kapcsolatosan; ő is óvatosságra intett minket; elmondta, hogy milyen hasznos dolgokat érdemes vinni magunkkal, ami később nekünk lesz praktikus, vagy aminek a közösség örülne (pirospaprika, jóféle magyar bor). Felvilágosított a magyarok nyelvi állapotról, a szülők áldozatvállalásáról és a cserkészlet nagy szerepéről. Hagyományörzés szempontjából a Pántlika táncegyüttes mondható a leglátványosabbnak, minden műsorukat a legnagyobb igényességgel állítják színpadra. Megkerestem egy jelenleg ott ösztöndíjas magyar fotóművészt, mivel egyre jobban aggasztott a „veszélyes” ország. Ő aktívan a magyar diaszpórához kapcsolódott, így jól tudta, hogy pontosan mi vár ránk. Elmondta, hogy a közösségben szem előtt leszünk, nincs okunk aggódni, figyelnek ránk, így ő jó szívvel ajánlja az utazást.

Az orvosom sárgaláz, hastífusz és hepatitisz elleni oltásokkal engedett el a nagy útra; összeállított egy gyógyszer-csomagot, amiből különféle bajok esetén válogathattam (lázcsillapító, torokfertőtlenítő, bélfertőtlenítő, felfázásra gyógyszer, antibiotikum stb.). Szerencsére nem volt szükségem rájuk.

3. Tapasztalataim mind a munkám során, mind pedig érzelmi szempontból gazdagodtak. Magyarot mint idegen nyelvet kellett nagyrészt tanítanom, kulturális ismereteket, illetve a helyi – nem minden esetben pedagógiaileg képzett – tanároknak tanításmódszertant. Ezek az órák kihívást jelentettek, mivel többórás felkészülés előzte meg, gyakran interaktív szemléltetés, melyek az én pedagógiai tapasztalataimat is gyarapították, hiszen nem vagyok pedagógiatanár. A nyelvtanításhoz óhatatlanul szükségem volt az ország nyelvének minimális ismeretére, így a teljesen kezdő portugál tudásomat folyamatosan próbáltam fejleszteni, hogy legalább az az alap meglegyen, amivel érthetőbbé tudom tenni az adott tananyagot.

Belekóstolhattam a programszervezés egyes specifikusabb szegmenseibe: az étel-készítést, felszolgáláson át a meghívások, programok népszerűsítésébe.

4. A diplomáciai helytállás elengedhetetlen volt ebben a szerepben, az érzelmeinket félretéve kellett minden emberrel megtalálni a megfelelő hangot. Olykor a közösségen belül felvállalni, hogy nekünk a marginalizálódott közösségi tagokra is figyelniünk kell. Egyik utunk során megismerkedtünk egy Rio de Janeiro közelében élő kilencvenéves magyar bácsival, akinek a hobbija a kertjében élő orchideák gondozása volt, és a kolibrik szelídítése, fényképezése. Illetve egy indiánmúzeumot tartott fent a padlástérben csupa olyan holmival, amiket különféle törzsektől kapott ajándékba, például egy szárított növényből készített csecsemő-függőágy. Számomra ez a találkozás rendkívüli hatású volt, nem pusztán a különleges gyűjtemények és hobbi miatt, hanem Ákos bácsi világlátása példaértékű lehet bárkinek.

Különleges hat hónapot töltöttem a São Paulo-i magyar diaszpórában, a mai napig az a furcsa érzésem, hogy csak pár órányira vannak tőlem, és nem a világ másik felén.

Ösztöndíjasnak lenni rendkívül felelősségteljes és időigényes feladat. Nincs munkaidő, így sokszor azon veszi észre magát az ember, hogy egy program, egy bál vagy egy fesztivál előkészítése alatt adott feladattal fekszik és kel, sokszor napokon keresztül. Mindig érkezik egy érdeklődő telefon, legyen szó a Mikes Kelemen vagy a Julianus Programról.

Szerepünk egyfajta híd-szerep, amelyet saját szülőföldünk és a távolban élő magyar közösségek között teremtünk. Olyan történelmi küldetés ez, amelyet sohasem lett volna szabad elhanyagolni. Hiszen közös tudásunkkal, tapasztalatunkkal és hagyományainkkal egymást erősíthetjük itthon és külföldön is. A kapcsolatok újra aktiválódtak, itt az ideje, hogy újra kijárjuk azokat az utakat, amelyek oly sokáig járhatatlanok voltak előttünk.

EGYÜTT A TÁBORTŰZ MELLETT

Fiatalok a 2014-es Itt–Ott-találkozón

■ Mint minden nyáron, az ifjúság is szép számban jelen volt a 2014-es ITT–OTT-találkozón. Örültünk, hogy köztük lehettek a Körösi Csoma Sándor Program (KCSP) gyakornokai is. Sok feledhetetlen mozzanatot őrzök emlékezetemben. Ezekből idézek fel kettőt.

Endrődi Judit denveri KCSP-s gyakornok óráig dolgozott a tábortűzi előadásunk összeállításán. *Erdélyi régió* heti témával kapcsolatos ritmikus, szöveges éneket szerettünk volna betanulni, de a hét programjának bősége miatt nem volt sok időnk összeállítani az egészet. Így a tábortűz előtti utolsó órákban „ráncigáltuk össze” az ifjúságot a kabinokból, hogy kioszthassuk nekik az egyéni ritmikus részeket. Az előadás négy részből állt. Mindegyik csoportnak külön kellett betanulnia a maga részét, a végén pedig össze kellett raknunk az egészet. Életünkben egyikünk sem mondta ebben a sorrendben, ilyen gyorsan és ritmikusan ezeket a szavakat. Amikor már kezdtünk bejenni a mondókáinkba, rájöttünk, hogy már rég a tábortűznél kellett volna lennünk, így gyorsan elvonultunk a tó másik oldalára – gyakorolni. Csoportonként és együtt is. Nagy megkönnyebbülésünkre sikeresen zajlott le előadásunk a tábortűz mellett. Úgy láttuk, hogy a közösség élvezte az erőfeszítésünk eredményét.

Egy másik tábori mozzanat, ami nagyon kellemes élményt jelentett mindnyájunknak, a nyomozójáték volt. Ha jól tájékoztattak a régebbi MBK-s tagok, az

ITT-OTT-találkozón még soha sem volt ilyen program. A játék célja az, hogy a résztvevők megoldjanak egy rejtélyt, ami bele van ágyazva a mesébe, amit az elején elmondanak nekik. Az ifjúsági csoport tagjai közül mindegyikünk beöltözött jelmezbe, hogy kijátsszunk egy-egy szerepet, mert a rejtély megfejtése végett a résztvevők szóba kellett elegyedjenek a mese főszereplőivel. Nagy lázban cserélgettük és próbálgattuk a jelmezeket, mert úgy kellett öltözzünk, hogy a résztvevők felismerjenek egy-egy meseszereplőt bennünk, hogy tudják, kivel álljanak szóba. Ezzel a módszerrel és egy kis logikával kellett kitalálniuk a meserejtélyt. Csakhogy a jelmezbe öltözés után rájöttünk, hogy nincs elég nyomozójátékos, így kellett toborozni résztvevőket. Néhány beöltözött ifjúsági csoporttaggal, hegedűszo mellett, végigsétáltuk a tábor „utcáit,” helyenként bekopogva egy-egy házikóba, hogy összeszedjük a játékosokat. Sikertelenül egy nagyobb csoportot összehozni, és hamarosan kezdődött is a játék. A résztvevők sokáig kellett a rejtély megfejtésén dolgozzanak, de a végén, sok beszélgetés eredményeképpen, sikeresen megfejtették a mesejáték rejtélyét. A játékszereplők is nagyon élvezték, és teljesen beleélték magukat a szerepükbe.

A szervezett programok mellett sokat beszélgettünk, és esténként sokat énekelünk is a mindennapos ifjúsági táború körűl. A hét utolsó reggelén annak reményében búcsúztunk, hogy a jövő évi ITT-OTT-on is találkozunk, és ha az nem lehetséges, akkor tartjuk az internetes kapcsolatot egymással.

Megyeri Csilla

EGYÜTT – MŰKÖDVE – EGYÜTTMŰKÖDVE

■ Az Amerikai Magyar Baráti Közösség (MBK) meghívására vettem részt a 39. ITT-OTT-konferencián a Reménység tavánál (Lake Hope, Ohio). Azt követően három hétig hat államot látogathattam meg, amelynek célállomásai olyan városok vagy települések voltak, ahol magyarok élnek, illetve magyar rendezvényt szerveztek abban az időszakban.

Augusztus 13-án indultam útnak. A Budapest-Varsó-Chicago távot tizenhárom óra alatt tettem meg. Chicagóban Ludányi Panni néni várt. Az MBK tanácsosa, illetve már évek óta az Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE) angol táborainak egyik önkéntes szervezőjeként ő volt a házigazdám. Első utam Ada városába vezetett. Ezt követte a festői Reménység tavánál szervezett egyhetes táborozás, amelynek központi témája: *Együtt a szétszórtságban*. Előadóként hárman képviseltük Erdélyt: Cseke Péter eszmetörténész, Sebestyén Aba színművész és jómagam mint IKE-szervező. Azon túlmenően, hogy amerikai magyar fiatalokkal és Kőrösi Csoma Sándor-ösztöndíjasokkal töltöttem a hét nagy részét, a *Média és kommunikáció a szétszórtságban* címmel szervezett kerekasztal-beszélgetésen is részt vettem.

A program lehetőséget nyújtott több erdélyi elszármazottal is elbeszélgetni; előadásokon, könyvbemutatókon és különböző esti programokon jelen lenni. Jó volt látni, hogy olyan messze a szülőföldjüktől az Amerikai Egyesült Államokban élő magyar nemzedék megőrzi hagyományait, nyelvét és kultúráját. Számomra a legérdekesebb talán az a felismerés volt, hogy – a különbözőségek mellett – nagyon sok hasonlóságot is találtam.

Az ITT-OTT-találkozó után a főszerepet az utazás kapta. Következő állomásom Washington D. C. volt, amelyről, ha egy mondatot kellene mondanom, az úgy hangzana: az a főváros, amelyik előre ki volt találva és meg volt tervezve. A fővá-

rosból a következő állomásom a századfordulón (1900) második legnagyobb magyar város, Cleveland volt. Hatalmas szociális- kulturális különbség, a fővárosból egy kisebb városba érkezni. Négy napig a Catholic Worker házban szálltam meg. Ennek lakói hajléktalan missziót végeznek; ötükből négyen hajléktalanok voltak, most pedig a saját szabályaik alapján egy fedél alatt laknak. Életre szóló élmény volt belelátni ebbe a munkába és missziós környezetbe. Az 56. Cserkésznapon Clevelandben részt vettem egy több ezer fős rendezvényen, majd egy közeli IKE-központba is ellátogattam. A geaugai YMCA vezetősége kikerekedett szemmel hallgatta végig, amikor az Erdélyi IKE programjairól meséltem, és minden mondatom végén elhangzott a „WOW”. Az én szemem is kikerekedett, amikor megmutatták az IKE új jégkorongpályáját, sportközpontját, uszodáját, testépítő-termét.

Ezt követően három nap alatt több ezer mérföldet tettem meg, két magyar rendezvényt látogattam egy bérelt autóval és két kedves hölgy kíséretében. Detroitban a Pig Roast-fesztiválon vehettem részt, ahol szó szerint a lángos és a töltött káposzta mellett a disznót egészen megsütötték. Innen egy tizenkét órás vezetés várt ránk, éjszaka, Wallingford, Connecticut irányába, a Keleti partra. Itt egy újabb magyar napon, a gyerekfoglalkozás mellett a pattogatott kukorica gép kezelését is megtanultam. S ha már keleti part, akkor egy New York-i látogatás semmiképp nem maradhatott ki. Gyors városnézés, a metropolisban, majd tizenöt órás út Chicagóba, hiszen másnap már utaztam is vissza Európába. A fent felsoroltak mellett természetesen igyekeztem minél több sajátos és nem nemzetközi étterembe étkezni, kipróbálni az amerikai nagyvárosi, kisvárosi és vidéki életet az Amishok farmjáig, így kulináris oldalát is megkóstoltam az amerikai „álmotázás”-om során. Hatalmas élmény volt, rengeteg impulzus ért; és ami talán fontosabb: még nagyobb elkötelezettséggel jöttem haza, ami a jövőbeli, itthoni munkámat és életemet illeti.

Tussay Szilárd

A CLEVELANDI BOCSKAI RÁDIÓ

■ Tavaly ünnepeltük a Bocskai rádió harmincéves születésnapját. Főlelevenedtek régi emlékek, találkoztunk régi műsorvezetőkkel, megemlékeztünk azokról, akik már eltávoztak az élők sorából.

Amikor másfél évvel ezelőtt átvettem a rádióadás szerkesztését és vezetését, kollégámmal, Molnár Zsolttal – aki már hónapokkal előttem bejárt heti rendszerességgel a stúdióba – és másik kedves kollégámmal, Hargitai Istvánnal leültünk, leszögeztünk néhány olyan irányvonalat, ötletet, amit azóta is követünk mind a rádióadásaink szerkesztése közbe, mind a clevelandi magyar közösségi aktivitásaink során. A műsor alapstruktúráján nem változtattunk nagyot. A jól bejáratott programokat megtartottuk, de hozzáadtunk kisebb kiegészítő műsorrésztöveket. A háromórás műsorunk első órája vallás félórából és kalendáriumból áll, a 2. órát helyi hírek, eseménybeszámolók, interjúk, majd ha az időkeret megengedi, magyarországi hírek és elszakított területi rövid hírek, esetenként sporthírek alkotják. A 3. óra színes rovatokkal van tele, ilyenek, mint a hét verse, névnaposok, születésnaposok köszöntése, rejtélyjáték, életmód, mit főzzünk és befejezőképpen a közérdekű hirdetések. Ezek között természetesen változatosan csak magyar dalok, nóták szólnak meg.

E három óra program igényes, hétről hétre való összeállításában már említettem kollégámat, Molnár Zsoltot, aki a weboldalunk készítője, karbantartója és fejlesztője, a rádióban technikus és egy személyben riporter is. Hargitai Istvánt is

említettem, ő az, aki a hét verse rovatunkért felelős, de bármilyen más dolgot rábízhatunk nyugodtan, tapasztalata a garancia arra, hogy hibátlan munka kerül ki a keze alól.

Kedves feleségem, Simon-Benedek Zsuzsanna is a rádióink elmaradhatatlan és nélkülözhetetlen tagja, amikor nincsen ott, a férfiak bánatosan telefonálnak, hogy mi történt a Zsuzsival. Ezzel a biztatással és igénnyel is a női hang szükségességét erősítjük. Ő az életmód és a mit főzzünk című rovatokért felelős. Stróber László nevű úriember is tagja lelkes kis csapatunknak, ő is szívesen és lelkesen tevékenykedik a rádió körül. A heti rejtvényjátékunk kérdéseit Veres Sándor szintén clevelandi fiatalember készíti nekünk, majd következik két fiatal cserkészünk, nevezetesen Baki Tibor és Ország Éva, akik minden hónapban egyszer elkészítenek egy 15-20 perces műsort, amely cserkésztemákkal foglalkozik.

A teljesség kedvéért meg kell említenem azokat a lelkes külsős munkatársainkat is, akik szükség esetén besegítenek különböző feladatok átvállalásával. Ők Szilágyi László és Molnár Attila. Van még két gyakornokunk, akik a Campus Hungary program keretén belül érkeztek a rádióinkhoz. Igaz, egyikük már kitöltötte 3 hónapos idejét, ő Bábi Huanita volt, a másik Gergely Imelda, ő most tölti úgyszintén 3 hónapját, aki itt ül a terembe.

Természetesen az előadások alatt szükségszerűen mindenki olvas, és aktívan kiveszi részét mindenből. Mindezeket azért mondtam el, nehogy azt a látszatot keltssem, hogy én csinálom mindent. Erről szó sem lehet, ez egyáltalán nem egy egykét emberes feladat. Ez egy komoly csapatmunka. Személy szerint ezért is hálás köszönet minden egyes, hangsúlyozom: önkéntesnek, aki az idejét, erejét, esetenként pénzét nem sajnálva hozzáad a Bocskai rádió zökkenőmentes működéséhez.

Néhány gondolat azokból az elképzelésekből, amelyeket közösen megfogalmaztunk, és azóta is szem előtt tartjuk munkánk végzése közben, ilyenek pl:

- A magyar nyelv kizárólagos használata mind a rádióban, mind a lejátszott zenékben.
- A magyar hagyományok ápolása, az igaz magyar történelmünk megismertetése.
- Magyar irodalmunk és művészetünk bemutatása, továbbadása a jövő nemzedéknek.
- A clevelandi magyarság objektív tájékoztatása a helyi eseményekről.
- A clevelandi magyar egyesületek közötti kapocs-híd szerepét betölteni.

Lehet, hogy egy kicsit furcsán hangzik ez az utolsó mondat, de mindjárt megértik miért fontos ez az összekapcsolódás.

Az információcsere miatt.

A legnagyobb probléma, amit hamar észrevettünk, és azonnali megoldást kívánt – az a sok színes és értéktelítő magyar és magyar vonatkozású esemény ütközése, egymásra való rendezése volt. Sokszor akaratlanul, néha talán rosszindulattal vagy csak éppen időszűke miatt kerültek megrendezésre ezek a programok ugyanazokra a napokra, órákra, emiatt a hallgatóság is megoszlott.

Néhány éve, amikor még egy másik fiatal házaspár vezette a rádiót, és éppen akkor elindult ez a nagy Facebook örület, felvetődött az az ötlet, hogy szükség lenne egy clevelandi magyar közösségi oldalra is. Rögtön el is készítettem a Clevelandi Magyar Közösség Facebookos oldalát, ekkor még föl sem merült, hogy valaha nekem valamilyen szerepem lesz a rádióban, csak éreztem, hogy szükség van valamilyen kapcsolatra. Ezzel kezdetét vette az azonnal elérhető információ lehetősége minden magyar rendezvényről. Ez a közösségi oldal volt az első kapocs, amit követett a Bocskai Rádió weboldala, www.bocskairadio.org, ezt Molnár Zsolt kollégánk készítette. A weboldalunk egy nagyon igényes, könnyen átlátható és navigálható információövezet úgy a helyi, mint az anyaországi és egyéb tengerentúli hírekről. Természetesen felállítottunk egy Facebookos oldalt külön a Bocskai rádióknak is, ame-

lyen mindennap megosztjuk a weboldalon megjelent cikkeket, írásokat, műsor-részleteket az adásainkból.

Ugyanakkor határozott kérésünkre a weboldalunkon életbe lépő eseménynaptár időbeli feltöltésére kértünk minden magyar eseményvezetőt, szervezőt. Nyomatékosítottuk azt is, hogy ha bárki bármit szeretne rendezni, vegye a fáradságot, és vessen egy pillantást erre az eseménynaptárra, mielőtt valamit szervezne. Ez most már elég jól működik.

Engedjék meg, hogy egy rövid kitérővel visszakanyarodjam a hátunk mögött hagyott időre, és beszéljek arról, hogy milyen újdonságokat kezdtünk el, és azt is, hogy miért. Szinte minden helyi magyar eseményen megjelentünk. Először csak vendégként figyeltük az eseményeket, de hamarosan beszámoltunk és örömmel tudósítottunk is a nagyérdemű hallgatóságnak. Bemutatkoztunk azoknak, akik nem ismertek, hogy lássák, kiknek a hangját hallják vasárnaponként. Interjúkat készítettünk, amelyek rögtön a következő adásban el is hangzottak.

Néhány statisztikai adattal szolgálnék a weboldalunkkal és tevékenységeinkkel kapcsolatban, és nyomatékosítanám azt, amit az előbb említettem.

	2013	2014 augusztusáig
Egyéni látogatók	12 952	14 593
Megtekintett oldalak száma	44 948	46 774
Egy weboldalon eltöltött átlagos idő	2 perc	2 perc
Látogatók ország szerint:		
Amerikai Egyesült Államok	53%	51%
Magyarország	25%	31%
Románia (Erdély)	14%	6%
Kanada	2%	3%
Publikált oldalak	1155	745
Eseményhirdetés	114	70
Kommentek	90	80
Interjúk	50+	45+
Egyéb:	2DVD	2CD
	1 képes emlékkönyv	kétszer voltunk a Duna TV-ben
		egyszer a Kossuth rádióban
		Angol nyelvű weboldal: www.bocskairadio.org/en/
		Két Magyarországi ösztöndíjas

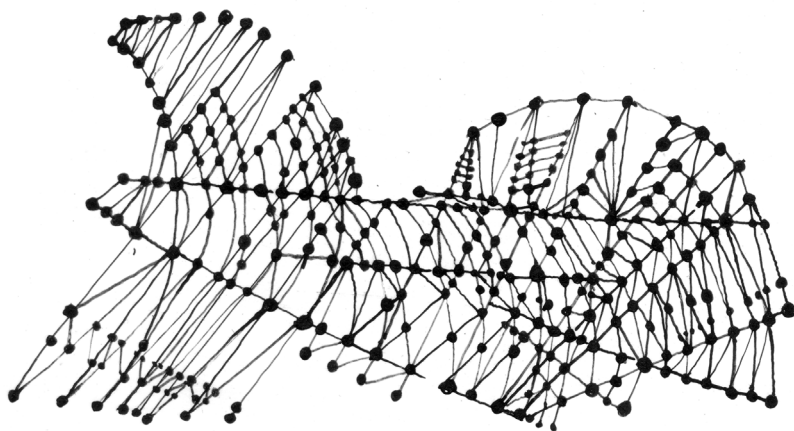
Egy másik dolog, ami szerintünk nagyon fontos, az a clevelandi magyar fiatal-ság bevonása a magyar közösségi életbe. Baráti beszélgetések alkalmával sokszor felvetődött a kérdés a hallgatóság koráról. Pontos adatunk nincs, de úgy gondoljuk, hogy van egy komoly, erős, lojális idősebb korosztályt képviselő hallgatói bázisunk, amely heti rendszerességgel, hűségesen és elkötelezve hallgatja az adásainkat. Vannak fiatalabbak, akik néha-néha hallgatnak, és akkor ott vannak az egészen fiatalok, akik csak nagyon ritkán vagy egyáltalán nem. Nos ezt hogyan oldjuk meg? – kérdeztük egymástól. Majd jött egy ötlet, ami azóta valóra is vált. Ez nem más, mint a havonta egyszer jelentkező Cserkészfűzű műsorunk, amelyet két lelkes clevelandi cserkész állít össze a cserkészek körüli és általuk szervezett eseményekről. Dicséret ezért nekik, és szükségünk volna még más ugyanilyen lelkes, elkötelezett fiatalokra is, akik vállalnák ezt a munkát. Reméljük, hogy meghallgatva a fiatalabb generáció által készített műsorokat, mások is kedvet kapnak, ha nem másra, legalább rádióhallgatásra. Mindezekkel párhuzamosan szeretnénk odacsalogtatni a rádió mellé a még fiatalabb korosztályt is, az ő figyelmük lekötésére egy Mesesarkot vagy Meseperceket szeretnénk bevezetni, melyben rövidebb meséket, magyar mondákat, legendákat hallgathatnának.

Ahhoz, hogy ne maradjunk ezen a szinten, és fejlődni tudjunk, szükségünk van emberi és anyagi erőforrásokra. Ezért is döntöttünk úgy, hogy egy formális jogi entitásra, egy adómentes alapítványra van szükségünk. A rádió átvétele után szinte azonnal létrehoztuk a Hungarian Media Foundation Ohio államban bejegyzett testületet, aminek az égisze alatt működtetjük a Bocskai Rádiót. Ezzel egyértelműsítettük az alapítvány és a Bocskai név összetartozását. Hargitai István, Molnár Zsolt és jómagam szerepelünk alapító tagokként.

Befejezőképpen a jövőbeli terveinkről és kezdeményezéseinkről:

Hatékonyan kívánjuk elősegíteni az amerikai-magyar közösségek közötti együttműködést és támogatni minden olyan igyekezetet, ami az összefogást erősíti és szolgálja. A Bocskai rádió arra törekszik, hogy segítsen a környékbeli magyarságnak megőrizni a kulturális és közösségi értékeit, hagyományait. Célkitűzéseinket a különböző magyar szervezetek mozgósításával, működésük hatékonyságának növelésével, egyre aktívabb és szélesebb körű részvételükkel kívánjuk elérni. Meggyőződésünk, hogy a Bocskai rádió egy olyan hatékony közeggé fog idővel fejlődni, amelyen keresztül egyének, csoportok fel tudják venni a kapcsolatot egymással, fel tudják fedezni a kulturális örökségünket, ápolni tudják hagyományainkat, és megtalálják az ösztönzést az önkéntes munkavállalásra az egyetemes magyarság érdekében.

Csibi Lóránd

ADORJÁNI PANNA – SZÉKELY ÖRS

FOLYAMATOSAN MEGSZEGNI

Ciprian Mureşan kiállítása a Ludwig Múzeumban

■ A.P.: Egzisztenciátokat szerződés szavatolja. Többször is megtorpanok Ciprian Mureşan Ludwig Múzeum-beli kiállításának címe előtt. Megakaszt, összezavar, és mellé kell olvasnom a román és az angol változatokat, hogy végre megértsem. A cím idézet Elias Canetti *Káprázat* című könyvéből, amelyből hosszabb részlet szolgál alapul a kiállítás egyik darabjához. Ez az *Auto-da-Fé* (2008) címet viselő fotósorozat vagy graffitisorozat, vagyis performansz, vagyis mind temporálisan, mind stilisztikailag műfajokon átvezető munka, amely a következőképpen írható le: a művész felkéri több (művész) barátját, hogy különböző szövegrészeket firkáljanak fel kül- és/vagy beltéri felületekre. A félmondatok, mondatok, szavak városokon és országokon ívelnek át, és még csak nem is egyidejűek, például rátalálok egy Kolozsváron készült darabra, amely valamikor a főtéren levő piros-sárga-kék zászlótartók talapzatát ékesítette (a szöveg: *le pipăi, le cumperi*), de amely a tér átalakítása óta már biztosan nem látható. A múzeum terében viszont egymás mellé helyeződnek a firkák, és ebből a fotómontázból kiolvasható a fent említett regény egy részlete és belőle a kiállítás címéül szolgáló félmondat. Egzisztenciátokat szerződés szavatolja, vagyis *Eure Existenz ist vertraglich gesichert* az eredetiben, románul *Existența voastră e asigurată contractual*, angolul *Your survival is guaranteed by treaty*. Vagyis a könyvtárába szerelmes szociopata főhős, Doktor Peter Kien beszédet tart a könyveinek arról a veszélyről, amely őket annak ellenére fenyegeti, hogy létezésüket szerződés biztosítja. A re-

génybeli kiáltványszerű monológ darabjaira hull, elvegyül és eltűnik városok, múzeumok és fényképezőgépek virtuális és valós tereiben: könyvégetés ez, „pozitívja” annak a történetnek, amelyet Kien is elmesél a könyveinek, miszerint Shi-Hoang-Ti császár i.e. 213-ban Kína összes könyvét elégetette.

Az a szerződés tehát, ami ezeknek létezését biztosította, Ciprian Mureşan műveiben sajátosan íródik át vagy számolódik fel, de a szétfarciskált, lekopírozott, eltüntetett, értelmetlenségig halmozott artefaktumok nem a posztmodern művész önkényes és ironikus megnyilvánulásai, hanem progresszív és dinamikus újraértelmezései a beidézett műveknek és mindig a művészet mint olyan létjogosultságának megkérdőjelezései. Vagyis valóban egyértelmű ez a létezés(i forma), valóban elvitathatatlan jog, szerződésben leszögeezett? Minduntalan visszatérek ehhez a roszszul lefordított és értelmetlenné csúfított magyar címhez (ill. a saját fordításajánlatomhoz), amely kulcsa lehet a kiállításnak: Mureşan onnan indít, ahol a művész leteszi az ecsetet, vagy attól a pillanattól, mielőtt a kezébe venné azt, vagyis mindig a műtárgy környezete érdekli, maga a hogyan vagy a miért. A szerződés részletei, a kisbetűs részek, a kiskapuk.

Sz.Ö.: Fordítási problémák, ezt kiemelni a tárlat kapcsán és Canetti szövegéből. Mennyire esik egybe az *existență* a léttel, a *contractual* a szerződéssel, mi az az *existență*, amelyet magyarul képtelenek, kénytelenek vagyunk a Ludwig Múzeumban levő tárlaton egzisztenciaként befogadni. Amit ráadá-

sul *szavatolnak*, miközben a „vertraglich gesichert” vagy az „asigurată contractual” kifejezések biztonságának egyáltalán semmi köze nincs a szakvokhoz.

A különböző rendszerváltások (*a rendszerváltás*), forradalmak (*revoluții*) és fordulatok (*die Wende*) közötti térben egyáltalán nem fölösleges kitérő és tét nélküli dolog a terminológia pontosságán, a fordításokon fennakadni. Hiszen a kelet-európai posztkommunista történet, melynek bemutatására Ciprian Mureșan kiállítása állítólag szerződik, valahol az 'asigurare' és a pontatlannak érzett 'szavatolás' környékén szűnik meg éppen.

Akkor mi az, ami mégis közös, ami miatt Budapesten is éppúgy befogadható a tárlat, mint Kolozsváron? Erre az első szemünkbe ötlő tárgy, a Kafka *Amerika* köteteivel teli bevásárlókosár adhat egyfajta magyarázatot. A regényben megjelenő elnyomás a lapok közül kilépve a regény egymásra hajigált fordításaiban megöbbszöröződik, de ki is billen statikusságából, hiszen a bevásárlókosár mozdítható; magunkkal cipelhetjük a kiállításon saját elnyomás-konstrukcióinkat. Vagy fel is tehetjük a sínekre, melyek az *Újrahasznosított játszóter* (Loc de joacă reciclat, 2011) részeként körbejárják a kiállítást. Ezen ugyan már nem vonat közlekedik, amely mondjuk haláltáborokba tart, hanem sok kuka, mely saját szemetünket hordozza körbe-körbe egy, a kolozsvári vasutasparkot megidéző lepusztult, lineáris történelmen kívüli térben. Ezek a terek szoktak azok lenni, melyek ellenállnak a Kelet-Európa legutolsó forradalmairól és a nagy változásokról szóló üdvtörténeteknek, és diskurzusaikból kimaradva azok személtérakataivá válnak.

Ciprian Mureșan tárlata a mechanikusan egymásra halmozott hulladék működésmódját érvényesíti. Megannyi művén látható az igyekezet, hogy kizárólag a beszédmódok másolására szorítkozzon, ne az azokba való belépésre. Könyveket dobál bevásárlókosárba vagy szerzetesnek öltöztetett kollégái-

val a huszadik század művészetének nagy alkotásait kódexként reprodukálja. Az értelem és a jelentés szintjei teljesen kikapcsolnak, a szerző pusztán a kopírozás, az archiválás műveletére bízta magát. Az ismétlés ilyen túlpörgetése lesz az, ami végre kikezdi az egyediség látszatát keltő fogyasztási sémákat, hogy azok többé ne redukálhassák árufétissé (*commodity fetish*) a megjelenített tárgyakat.

A.P.: Az ismétlés az, ahogyan a Gianina Cărbunariu dokumentarista színházi rendezővel közösen létrehozott *Magam ellen tüntetek* (Protestez împotriva mea, 2011) című performanszban, illetve az arról készült és ravaszul összevágott videóban a hatalmas fémkukából tüntető bábu szinte ugyanazt a mondatot mondogatja fél órán keresztül. Ha véletlenül a kiállítás látogatójának nincs ideje egyetlen műnél ennyit üldögelni, akkor könnyen kimarad abból, ami a látszólag azonos vagy tartalmilag nagyon hasonló mondatok között új értelemként megfogalmazódik. Számomra például csak második nekifutásra derül ki, hogy az ön-maga ellen tüntető báb megidézi az Arab tavasz emblematikus égő emberét, Mohamed Bouazizit, de ezzel az egyik első forradalmmal ellentétben inkább megmarad a színházi alapszituáció (ha tetszik, alapszerződés) által biztosított kényelemben, és nem gyűjtja fel magát. A belátás, hogy a változás és a forradalom az egyénben kezdődik, egyfajta tehetetlenség- és értelmetlenség-érzettel párosul, és ars poeticaként is értelmezhető: a művész lehet ugyan okos a világot (és a művészetet) illetően, de a cselekvések szintjén bezárul a művészet saját maga által generált határai közé, vagyis a művészet és létezés *nem-azonosságába*.

Ami a valós tett helyett marad, nem más, mint a művészet válogatott módszerei és mechanizmusai a valós tett leírására. Ilyen az ismétlés és a reprodukció is, amelyeknek felhalmozásai általában montázstechnikával vagy az alkotások performativitása által hozzák

létre azt, amit mi a múzeum fehér falai között már „eredeti” Ciprian Mureşan-ként nyugtázunk. De az eredetiség gondolata is minden esetben magyarázatra szorul. Nem véletlenül torpanok meg az egyes munkák leírásánál: bár nem célozom műfajok vagy egyáltalán művészeti ágak szerint értelmezhetővé tenni a látottakat, mégis mindegyre felvetül bennem a kérdés, hogy mi a mű maga ezekben a kiállított valamikben. Még az első látásra egyértelmű artefaktumok is komplex és performanszszerű előkészítést feltételeznek: ilyen például a csíkokra vágott és szemeteskosárba rendezett könyv vagy *A Pierro della Francesca-könyv minden oldala* (2012). Vagyis nemcsak installációt vagy grafikát látunk, hanem egy időbeli kiterjedéssel is rendelkező, bonyolult konnotációkkal terhelt dokumentumot, a performansz lenyomatát. Más munkáknál ez az aspektus teljesen egyértelműen felmutatott: az említett bábvideó mellett ilyen például a *Mikulás* (2010) című munka, amely videofelvételen egy ortodox keresztelőt mutat be, amelyet ordenáré jelmezben egy Mikulásnak öltözött férfi végez el, vagy az a videó, amelyen Adrian Ghieniét látjuk, aki Mureşan hivatalos megrendelésére megfesti Ceauşescu arcképét. A mű tehát a szándéktól és ötleteléstől kezdődik, és az első konkrét létrehozásra vonatkozó tetten keresztül a tulajdonképeni legyártásig, illetve annak technikai rögzítéséig, majd a dokumentum visszajátzásáig tart. De nemcsak egyszerű gesztusról van itt szó (vö. Marcel Duchamp piszoárja), hanem színházi értelemben vett performativitásról, amely szerint az alkotás egyszeri és megismételhetetlen, és valamely valós tett következtében jön létre.

Miközben az elegáns fehér falakra kiakasztott performansz-dokumentumok között sétálok, azt érzem, hogy egyszerre vagyok kihagyva a buliból és kiröhögve múzeumlátogatói mivoltomban, hiszen egyrészt mindig már az alkotás után vagyok, lekéstem a performanszról, lemaradtam a valós tettről, másrészt nemcsak én maradtam le

minderről, hanem a múzeum mint intézmény is, ahogyan „jobb híján” befojadja ezeket a dokumentumokat, amelyek konceptuálisan ellene vannak, vagyis az ellen, hogy az alkotás, a művészi létezés falra felakasztható volna.

Sz.Ö.: Mureşan performansa folyamatos szerződészegés a történelem, az intézményrendszer és a múzeumi tárgyak fogyasztásával szemben. Egyik művében a perspektívát, a pontos matematikai megtervezetiséget hasznosító Pierro de la Francesca, egy másikban a művészettörténet kanonizált alkotásait reprodukáló Elaine Sturtevant rajzait kopírozza mindenestül egymásra Mureşan, így lesz megtekinthető Andy Warhol *Marilyn Diptych*-e meg Jasper Johns *Target* című munkája is valahol kilógva a satírozásból. Viszont a hozzáférhetővé tétel túlhajtott gesztusa is itt fordul át ellentétébe; a másolásukban materiálisan jelen levő művek az egymásra helyezésben felismerhetelenné válnak: hiába vannak 'ott', hozzárendelt jelentéseik kiüresednek, átíródnak, eltűnnek.

Ilyen típusú a kiállításon látható *Massacio-könyv* című munka is, amelyet az alkotó először hűen lemásolt, majd végigfuttatott egy iratmegsemmítón, és bevágott egy kukába. Egy másik rajza Ciprian Mureşannak meg toronyba rakva hever az egyik teremben; kár, hogy az egyszerű látogató nem éri fel, ledönteni viszont nem szabad neki, mert akkor feltételezhetően kiutasítják a múzeumból (így el kell fogadnunk, hogy ott van, de nem tudunk megbizonyosodni róla, csak szabályszegés keretében, viszont ha elkövetjük a sértést, egyáltalán nem biztos, hogy bármiféle mű előbukkanása várható a papírbálákba betemetve).

Olyan helyzetbe kerülünk, hogy a műalkotás feltételezett, vélt identitása előtt leküzdendő akadályként toronyosul a mű anyaga, valósága. Ez pedig nem enged továbblépni semmiféle biztosított létezés megalkotásához (de miért is magától értetődő a mű mint mű létezése?), ahogy a keresztelő rítusából

is folyton kizökönt az aktust minden szempontból hibátlanul performáló Mikulás vagy a Ceaușescu portróját szobafestői mozdulatokkal megfestő Ghenie.

Ezeket a jobb híján posztkommunistának bélyegzett politikai, vallási és fogyasztói ikonokat Ciprian Mureșan tárlata folyamatosan megcsinálja és szétűzza, de semmi esetre sem hagyja őket ikonként (a vágy, az imádat tárgyaként, képmásként, referenciaként) érvényesülni. Azáltal, hogy a létezésüket szavatoló szerződés önkényességére, a szerződés újramásolására helyezi az alkotó a hangsúlyt (lásd a korábbi kiállítások körüli e-mailezés kézi újraírását

és bemutatását ezen a tárlaton), a mű úgy válik csak érinthetővé, mint a *Grosz-album*, melyben a pontosan lemásolt képet és szöveget minden oldalon körbefogja két üres papír, és ezeket lapozni csak kesztyűvel lehet. Így soha nem sikerülhet nekünk az album fordulatait, forradalmait, váltásait elmondani, mert az 1989 körüli *fordítgatások* valóságait elkendőző szimbólumok, ikonok helyett ez a tárlat egy másik realitást, az ikonkészítés valóságát ütközteti nekünk. Amivel intézményi keretek közt csupán azt tehetjük, amit a kolozsvári főtéren található exzázsló-tartók használati utasítása javasol: „*le pipăi și le cumperi*”.

A MÁGLYA OLVASATA

■ Egy regényt, pláne kortársit, frissen megjelentet, önmagában véve szokás (kell?) olvasni. Én azonban Dragomán György új könyvét, egy rendkívül ígéretesen indult írói pálya harmadik állomását, összefüggésrendszerébe próbálom behelyezni – és nem csupán történelmileg. A történelem persze adott, a cselekmény ideje és helye (micsoda ósdi megnevezése, mármint a recenzió, a kritikus részéről, a narráció konkrétumának): a Ceaușescu (itt: tábornok) bukását követő év, valahol Kelet-Közép-Európában (erdélyi városban, alighanem Marosvásárhelyen, Dragomán szülővárosában, ahonnan tizenöt évesen családjával Magyarországra telepedett át). A mű közvetlen, majd évtizednyi előzménye *A fehér király*, a rendkívüli elismerést, sok díjat, nemzetközi sikert, számtalan fordítást hozó regény (inkább novellafüzer?). A térség történelmébe – még a romániai kommunista diktatúrába – ugyancsak beágyazott könyv szintén egy gyermek (ott: fiúgyermek) szemével látta a maga körül zajló, családját súlyosan érintő világot; ilyenformán tehát akár egy modern történelmi regénysorozat második darabjának

mondhatjuk *A fehér király*a következő, 2014-es megjelenésű *Máglyát*.

Egy másik sorba is behelyezhetjük Dragomán György új kötetét. Történetileg és irodalomtörténetileg közelítve a témához (ez is lejárt szakszó esztétikai tolvajnyelvünkben!), alighanem Bálint Tibor 1996-os regénye, a *Bábel toronyháza* lehetne az első – erdélyi magyar – viszonyítási pont. A jellegzetes, a *Zokogó majomból* megismert bálinti figurák a diktátor (Hamudius) uralkodásának és éppen csak felvillantott bukásának idejében élnek, de a római császárok mintájára nevet kapott fővezér és felesége (Nicoleta) szintén mint regényhősök jelennek meg az ironikusan előadott történetben. Talán még túl közeli voltak azok a szomorú évtizedek, és vissza nem fojtható a szerzői düh a megéltek miatt – ez a regény bizony messze elmaradt minőségben a *Zokogó majomtól* (1969) és a *Zarándoklás a panaszfalhoz* „párhuzamos életútjaitól” (1978).

A Ceaușescu-korszak, a rettenetes házaspár és már uralkodásuk vége, úgy mond a forradalom került Csiki László „hosszú történetének” a középpontjába;

a 2008-as *Ajakír* (a Magvető adta ki, akárcsak a Dragomán-regényeket) egy Párizsból érkező illatszerügynök küldetéséhez kapcsolja a Haza Bércse és felesége körüli történeteket, a nem kevésbé szürreális folytatást. Csiki több mint 500 oldalnyi regénye érdemleges kísérlet a romániai közelmúlt irodalomba foglalására – ám az én megítélésem szerint nem éri el a *Titkos fegyverek* és a *Céda nyúl* (1988) narratív és korjelző (már-már) tökéletességét. A túlzott közvetlenség, a „nagypolitika” irodalmiasítása lenne a magyarázat?

Dragomán György más utat választott a *Máglyában*. Úgy fordult a (romániai) diktatúra, a „tábornok” mindenhatósága utáni időhöz, hogy egy kisközösség, illetve egy család, főként pedig egy kamaszlány rövid távba sűrített életét állította középpontba – lényegében pedig, a krimi-narratíva feszültségét ébren tartó technikáját felhasználva, modern lélektani regényt írt. Regényt, nem novella-folyamot. Egy, pontosabban két regényhős – Emma és nagyanyja – köré csoportosítva az eseményeket, közben azonban hiteles figurák egész sorát vonultatva fel. Két világ ütközik, majd fokozatosan békül össze a tizenhárom éves, árván maradt Emma és a nagyanya életében. A két sors valamiképpen leképezése a tegnapnak és a mának, a többszörös kiszolgáltatottságnak és a maga útját kereső, 1989 után öntudatra ébredő fiatalnak – akinek ráadásul meg kell vívnia harcát idősebbek (tanárok) és vele egykorúak, az osztálytársak előítéleteivel. Az a nagyszerű ebben a regényben, hogy az olvasónak tudomásul kell vennie: nincsenek eleve kiosztott szerepek, jók és rosszak, a környezet, a körülmények alakítják az életrsorsokat, a látszat mögött kell megkeresni az igazságot.

Ezt a folyamatot a szerző mondhatni kifinomult ravaszsággal, lélektani érzékenységgel tárja elénk, mindig csak annyit árulva el a múltból, a már lezárt sorsokból (nagyapa), amennyi szükséges figyelmünk fokozásához. Írói eszközei pedig sokfélék. A tárgyak

rajza és a regényalakok tárgyakhoz vagy állatokhoz (vadászsólyomhoz, a ketrecekből kiszabadított rókákhoz) való viszonyulása, népmesei, mágikus (boszorkányos) jelenetek leírása mind funkcionálissá válik. Ami eleinte értelmetlennek tűnik – például a fáskamra titka, a lisztes varázslás (a nagy prózát érezzük meg a liszttel történő, ismétlődő játékban!) –, a történet egészében helyére kerül. Hasonlóképpen a kislány, hovatovább nagylány szenvedélyesen megélt, a szürkeségből lehetséges kitörést ígérő tájfutása. Vagy az apai örökséget folytató rajzolás, mint a szembeszegülés, az önállósulás kifejezése. A keresés, a tehetség érvényesülési lehetősége.

A *Máglyát* úgy is le lehetne írni, mint az elmúlt, teljesen máig sem lezárt korszak egyik legrettenetesebb titkának, örökségének, a hétköznapian besűgásnak nevezett jelenség körüljárását. Persze nem a hozzáférhetővé vált, a fölfedett dossziék tanulmányozása által – itt kapcsolódhat az olvasói élmény egy új *Korunk*-kiadvány, a *Titkosan – nyíltan* problematikájához –, hanem a kortársi reagálás mélyen átélt és kitűnően közvetített, személyessé tett jelenségével. Az osztály, ahová Emma a szülei halála után, a nagyszülők városában bekerül, szinte felfoghatatlan ellenszenvvel, a kiközösítés nem titkolt szándékával nyilatkozik meg a jövevényvel szemben. Ebben a tanárok jelentős része is osztozik. A felnőttek emlékei és az általuk a gyermekeknek továbbadott „tudás” szerint Emma nagyszülei gyanúsítottak voltak és maradtak a forradalom után, hogy aztán feltárljon: a nagyapa a rendszer közvetlen áldozata lett, a nagymama pedig közvetett áldozatnak mondható, ő ugyanis – férjét védve – hagyta magát beszervezni; ám csak olyasmit jelentett, amit a hatóságok már úgyis tudtak. Ezt a regény vége felé maga vallja be az unokának. Emma, aki egy év alatt a kezdeti idegenkedés után lényegében közel kerül a nagymamához, érezhetően elfogadja a magyarázatot. Amikor pedig a „vasgyáriak” (a bukaresti bá-

nyászjárásra emlékeztetően) le akarnak számolni a városban a bűnösökkel, a múlt rendszer kiszolgálóival (a bányászok, emlékszünk, minden szemüveges, szakállas fővárosi értelmiségit letámadtak), Emma a nagyfiúval, barátjával a „Spicli” táblával megjelölt, otthonából a térre hurcolt öregasszony megmentésére siet.

Ez a besúgó-történet lehetne akár gyanús is utókor, rokon közéletben, de a lélektanilag hitelesen felépített regényegészben nem csupán elfogadható, hanem meggyőző. A fontosabb viszont az, hogy a szennyes múlt és a kétséges folytatás – a régi-új ügyeskedők, a változásban meggazdagodók és „igazságtevők” színre lépése – a gyermek főhősben a tiltakozást, az aktív beavatkozás vállalását alakítja ki. Nem mondható tehát, véli a *Titkosan – nyíltan* kötet szerkesztője, hogy „hagyjuk az egészet a fenébe”, lerágott csont a titkosszolgálati ügyek feltárása, továbbgondolása,

ha a régi borzalmak az új nemzedékekre is kihatnak. A *Máglya* ebben a tekintetben is érvényes bizonyíték.

Van a regénynek egy másik, a nagymama alap-narratívát megszakító nagymonológjaiban feltárolt szála, a holokauszt helyi eseményeihez, a halálra ítélték sikertelen mentéséhez kapcsolódó. Lehet, vitathatjuk, hogy nem eléggé szervesül ez a mellékszálon futó tragikus történet, az viszont néhol kifejezetten zavaró, hogy Emmának hosszú, megszakítatlan, előadásként ható emlékezésekben meséli a múltat a nagymama. Ami nem változtat meggyőződésem: Dragomán György ismét jelentős – lehet, *A fehér királynál* is jelentősebb – művet adott az olvasó kezébe. Nyugodtan számíthatunk rá, hogy ezúttal sem csak a magyarul olvasók részesülnek majd tartós irodalmi élményben, hanem sokan, a világ számos nyelvén.

Kántor Lajos

EGY TÚLHEVÍTETT VIRÁGCSOKOR

Dragomán György: *Máglya*

■ Huszonöt év. Egy negyedszázad. Ennyi telt el a romániai rendszerváltás óta. Kevés vagy sok, ezt nehéz eldönteni. Mindenesetre a szépirodalom csak mostanában kezdte témává tenni ezeket az éveket, kezdetben nagyon óvatosan, tapintatosan, éppen csak érintve, átszaladva rajtuk – gondolok most Láng Zsolt (*Bestiárium Transilvaniae IV. A föld állatai*) és Papp Sándor Zsigmond (*Semmi kis életek*) regényeire –, majd végre Dragomán György új, régóta várt regényével tétélesen is, belebocsátkozva ennek a korszaknak az összes rejtelemébe, magára véve egy ilyen kihívás összes dilemmáját, nehézségét.

Mondom, *végre*, mert szerintem már sokan vártuk egy ehhez hasonló regény megjelenését, generációból so-

kan szerettük volna egy regény lapjain viszontlátni fiatalságunk éveit, tapasztalatait, kérdéseit. Vártuk, hogy jöjjön egy író, aki helyettünk meséli el, mi volt fontos abban a váltásban, ami kinek brutálisan, kinek fájdalommentesen vagy éppen megváltásszerűen, de keresztülvágta életét, aki megválaszolja, mire szolgált az egész, mit kell elfelejteni vagy megőrizni belőle. Pedig én is tudom, nem egy egyszerű irodalmi kalandra vállalkozik az, aki megpróbálja tárggyá tenni ezt az időszakot. Hiába a huszonöt év, valahogy nem jutott nyugvópontra bennünk ez a korszak, nem lett belőle történelmi holt anyag, amibe egy író könnyedén beleálmodhatja figuráit, amin keresztül kontúrt adhat kérdéseinek. Valamiért ez a kor-

szakváltás nem szülte meg hőseit, nincs Petőfije, se Kossuthja, de még egy Nagy Imréje se, nem forognak közkézen a nagy történeteik, túl hirtelen jött, mintha nem is velünk történt volna meg, ma pedig ijedten kell szembesülnünk azzal, hogy a legfiatalabb generáció hogyan tagadja meg a rákövetkező éveket, a fordulat örökségét.

Nem mintha Dragomán György egy rendszerváltó regényt írt volna. Különbösen is, számomra ez a fogalom értelmezhetetlen a szépirodalom vonatkozásában, hiszen még a legrealistább indíttatású szépirodalmi műnek sem lehet a célja egy történelmi korszak leképezése, visszaadása, egy jó szépirodalmi műben mindig az emberi egzisztencia lehetőségeinek kibontása felől értelmeződik bármiféle történelmi vonatkozás, ezért mutat túl egy regény világszerűsége a reáliák halmazán.

Dragomán György íróilag termékenyen oldotta fel a fentebb boncolgatott helyzetbe kódolt kihívást. Először is, talán egy picit mesterkélten, finoman eltávolította a regény világát a korszak és Erdély közvetlenül azonosítható vonatkozásától. Hiszen nem tudjuk, hol és mikor történnek a regény eseményei (lehetnének a posztkommunista térség bármely államában), a diktátort tábornoknak nevezik a regényben, míg a bányászjárást a vasgyári munkások hajtják végre. Ugyanakkor jelen van a regényben a korszak összes jól ismert, az idők során jellegzetessé szelídült kelléke: a forradalom temetetlen áldozatai, a besűgás, a kollaboráció nyolcvankilencen is átnyúló, romboló motívuma, a segélycsomagozás, az első hipermarket-élmény, és a sor még folytatható. De ami a leglényesebb, hogy Dragomán újszerű gesztussal egy tizenhárom éves kislányt, Emmát tette az események középpontjába, rá és időse nagymamájára hárul a regényben, hogy megjelenítsék és átéljék a forradalom után vajdúdó világ minden problémáját, nekik kell megbirkózniuk e korszak – a történelem – összes rémével. S innen már róluk szól 1989, innen már értük van minden, ami akkor megtörtént. Innen már minden irodalom.

Nem is akármilyen.

Már az első oldalaktól kezdve egy finoman és érzékenyen megkomponált világba érkezünk meg, amit a kislánynak és nagymamájának az egymástól eltérő, de ugyanakkor egymásra vonatkoztatott, egymást kiegészítő figyelme, érzékenysége és tudása tár fel. Terhelt világ ez, sérült kapcsolatokkal, veszteségekkel, fájdalommal, titkokkal telítve, amiknek felfejtéséhez, de elviseléséhez is, egyszerre kell a kislány elemi, egészséges érzékenysége, ahogy a nagymama ősi, rituális, elegyengető-eligazító tudása is. A nagymama által képviselt pozíció sok olvasót zavarba hozhat, nehezen érthető, hogy az általa képviselt mágikus-rituális tudásra miért van szükség egy olyan világban, ahol a történelem borzalmaival való számvetés zajlik. De ahogy haladunk előre a regényben, ahogy egyre jobban feltelünk a világ titokzatosságával, terheltégével, észre kell vennünk, hogy ez a titokzatosság a legtöbb esetben a tárgyakra és a tárgyakkal való bánásmódok sokféleségére van bízva; a tárgyak a múltat hordozzák, a múlt rejtelseit zárják magukba. A tárgyak azonban nem árulják el maguktól a titkaikat, ehhez aprólékos, a részletekben elmélyülni képes figyelem szükséges, ami a regényben gyakran a tárgyakkal végzett (ál)rituális cselekedetekbe, mozdulatsorokba csúszik át, azokhoz kapcsolódik. Ennyiben a tárgyak manipulációja által a múlthoz való viszony épül ki, mélyül el, így válik a regényben helyet kapó mágikus-mitikus dimenzió az emlékezés analógiájává, hiszen mindkét viszonyulásmódban tulajdonképpen egyszerre működik az elrejtés és a feldolgozás.

Igen, az emlékezés a tét a regényben, az emlékezés és a szembesülés. Emlékektől terhes, emlékektől izzik minden, ami megjelenik a regényben, ennek a terheltségnek és izzásnak a felmutatása határozza meg a szöveg poétikáját, a szöveg töredezett, hol metonimikus, hol metaforikus, de mindig feszes szövetét. A regény 42 fejezetre oszlik. Ezeket a fejezeteket – amelyek

maguk is széttördelt, filmszerű jelene-
tekből állnak –, a tárgyak és anyagok ál-
tal megjelenített, vissza-visszatérő motí-
vumok szövik át. Ilyen motívum a tűz,
a fénykép, a haj, a liszt, a csiga, a ma-
dár, a róka, a hangya, a sólyom, a vér,
és a sor még folytatható. Mindegyik
motívum útját külön-külön lehet kö-
vetni a regényben, egy másodlagos ol-
vasat valószínűleg nem is kerülheti ezt
meg. Nem mintha egy pontosan meg-
határozható helyhez vagy jelentéshez
vezetnének ezek az utak, sokkal inkább
az emlékezetműködés sajátosságaira,
a már kiemelt feltárulás és elrejtőzés
kettősségére világítanak rá újra és újra, s
ugyanakkor képesek magukhoz kötni
a szabadságnak és rabságnak a regény-
világ szerveződésében központiá váló
képeit, képzeteit.

Az elrejtettség és a feltárultság ta-
pad ezekhez a motívumokhoz, ame-
lyek egyszerre plasztikusan anyagsze-
rűek és mélyen szimbolikusak. Ez a
kettősség pedig feszültséggel tölti meg
a szöveget, amely már az első oldalak-
tól magába szippantja olvasóját. „A leg-
fájdalmasabb történetet csak úgy sza-
bad elmondani, hogy aki hallja, azt
érezze, hogy vele történt meg, az ő tör-
ténete” (96.) – jelöli ki a regény saját
feladatát, ahhoz, hogy sikerrel is oldja
meg. Még akkor is, ha hiányzik a re-
gényből a Nagy Történet, ami magához
láncolhatná az olvasót. Ahhoz, hogy
izgatottan kövessük a cselekményt,
nincs is erre szükség, az egyes helyze-
tek izzása, feszültsége elégséges, hogy
sajátunknak érezzük a regény történet-
szilánkjait, hogy megtörténjen az azo-
nosulás. Ez az izzás és feszültség pedig
akár a regény első látásra rejtélyes cí-
mének egyik jelentését is kiadhatja.

A mindent magába foglaló Nagy
Történet helyett a feltárulás különböző
fázisaiban lévő, rövid fájdalomtörténe-
tek követik egymást a regény lapjain,
amelyekkel mintha azt akarná jelezni
a regény, hogy nem egyetlen történetet
kell elmondanunk 1989-ről vagy a tör-
ténelem egyetlen fordulójáról, nem lé-
tezik egyetlen történet, ami magába
fogalhatná, ami egy ilyen helyzetben

megtörténik, csak az emlékezés zegzu-
gos útja adott, csak szertefutó emlékek
vannak, amelyekkel külön-külön kell
megbirkóznunk. Különb is, hogyan
lehetne egyetlen történetbe belefoglal-
ni azt, ami kettévágja egy ember életét?
Hogyan tartozhatnának egy történethez
a kibeszélhetetlen titkok, az emlékezet-
vesztésig fokozódó fájdalmak? Lehet-e
története az elárultságnak, magárahya-
gatottságnak? Ezeket is kérdezni tanít
a regény.

Mindezt egy letisztult, pontos nyel-
ven teszi, sallangmentesen, jól meg-
komponált mondatokon, világosan át-
látható jeleneteken keresztül. Szükség
is van erre a hozzáállásra, mivel egy
olyan regényben, amely nem veszi
igénybe a történetészövés bonyodalma-
it, ahogy nem használja ki a nyelvi sti-
lizálás erejét sem, minden egyensúly
és hangoltság kérdése. Hiszen nehéz a
szöveg izzását kordában tartani. Aho-
gyan nehéz úgy adagolni a motívumo-
kat, úgy keverni a reális és irreális ele-
meket, hogy azok egyszerre feszültségtel-
ien s ugyanakkor hitelesen kapcsolo-
djanak össze. Dragomán György pe-
dig azzal is megnehezítette a feladatát,
hogy a tárgyak saját bejáratú mitológiá-
ját, az emlékezés és a feldolgozás általa
kitalált rítusait alkotta meg. Ez az írói
stratégia legtöbbször pontosan és felka-
varóan működik, a motívumok egy-
másra íródnak, egymást erősítik, a reá-
lis és az irreális közötti határátlépés
kifejező. Ilyen a regényt nyitó kávézac-
cos jelenet (10.) vagy az emlékezést be-
indító lisztbe rajzolás (75–77.), de hát-
borzongató a jég alatt úszkáló halottak
(281–284.) vagy a diólikőrben úszó,
emberi szemekkel telerajzolt diók képe
is, ami a nagymama szekus tisztjével
kapcsolatos hátborzongató jelenetbe
van beleágyazva (321–326.) Az is több-
ször mesterien van megoldva, ahogy
egy tárggyal való ismerkedés hirtelen
az emlékezés vertigójába csúszik át.
Máshol azonban túlfeszülnek, túltelí-
tődnek a dolgok, megtörik a lendület,
vagy néha ürességre fut rá. Érzésem
szerint ez történik a regény néhány
kulcsjelenetében, de leginkább a mag-

lyaradásban, amit a sárból teremtett agyaggólem teremtése követ (327–334.). A gólem többször visszatérő szerepét nem igazán tudtam követni a regényben. Ahogyan tartalmilag indokoltnak, de stílusosan problémásnak éreztem a nagymamának a regényttestbe belekomponált második világháborús történetét is, hiszen az a nagymama közvetett beszédéhez képest mindenképpen túlstilizáltak, túl lekerekítettek hat. Ez a történet a borzalmak adagolásának egészen a paroxizmusig ívelő útvonalat követi végig.

A regény vége felé különben is megsűrűsödnek a borzalom jelenetei, amelyeket szintén túlzásnak érezhetnénk, ha nem tudnánk, hogy kell ez az izzás, kell a tűz, a máglya – íme a regény címének egy konkrét jelentése –, amiben felizzhat, majd eléghet a korszak összes örülete. Dragomán György sötét képet fest meg erről a korról. Mert ez az örület valamilyen módon mindenkit megérint a regényben, mindenkit emészt. A tanárokat, a gyerekeket, a munkásokat, ez az örület szivárog be az emberi kapcsolatokba, a szerelembe, még az állati létezés megannyi megnyilvánulásába is. Az elhallgatások, a ki nem mondott, ki nem mondható igazságok mindenkit gyötörnek. Az ellopott forradalom rémképe ott tombol a város közepén, s a forradalom készen áll, hogy újra és újra felfalja gyermekeit. Ezért kell megköszönnünk Dragomán Györgynek, hogy összefogta a korszak minden örületét, átélte és kiszenvette helyettünk annak minden vonatkozását. S majd elhelyezte regényét, Pilinszky Jánossal szólva, ezt a túlhevített virágcsokrot, 1989 sírkövére.

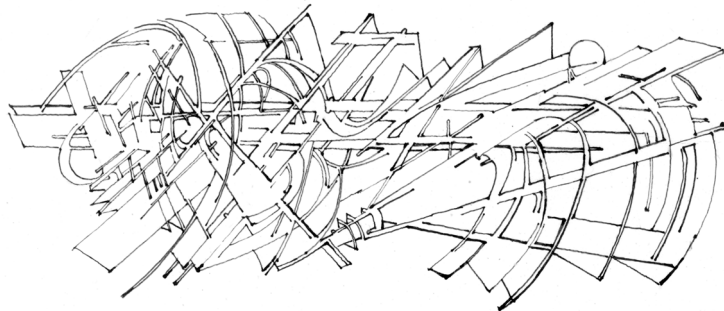
Ahogy haladunk előre a szövegben, ahogy egyre több mindent megértünk a város és a kislány családjának fájdalmasan-borzalmasan szép történeteiből, úgy válik egyértelművé, hogy az emlékezés és a szembesülés tétjén túl a regény tulajdonképpen nem mást, mint a szabadság megélésének a lehetőségét kutatja. Ez az a titokzatos középpont, tőkesúly, amire felfűződnék a regény eseményei. A szabadságot vagy annak lehetőségét Emma hordozza. Szabadság van a futásában, rajzaiban, szerelemeiben, szabadság van abban, ahogy megéli saját testiségét. Nagymamája végül legyőzetik a regényben, lehet, hogy nem hal meg, de mégis beőröli a korszak, annak öröksége, amihez, hiába minden tudása, nemessége, méltósága, mégis hozzátartozik. Így az unokájának kell továbbvinnie az örökségét, ő a szabadság, a remény biztosítója a regényben. Rettenetes, néhol irreálisnak tűnő súlyokat helyez Emma vállára Dragomán György. Rettenetes emlékeket kell feldolgoznia, amelyek közül egy is elég lehet, hogy széttépjen egy tizenhárom éves lelket. Rettenetes helyzetekben kell rátalálnia a helyes viszonyulásra, a helyes megoldásra. De a regény végére elhisszük, hogy mindez sikerülhet neki.

Hogy van megoldás.

S ha ez a regény világában felvilant, létezett, már csak egyet lehet kérdezni. Hol vannak ma, 2015-ben, huszonöt évvel a rendszerváltás után, a 35–40 éves Emmák?

Szükségünk van rájuk.

Tamás Dénes

EMLÉKKÖNYVEK AZ AMERIKAI ÉS A KANADAI MAGYAR DIASZPÓRÁRÓL

■ 1. Különleges kötetet lapozhattunk fel 2015 januárjában: az Amerikai Magyar Koalíció (Hungarian American Coalition, HAC) 2012 májusában megjelent, a szervezet huszadik évfordulójára kiadott jubileumi kiadványát. A kitűnően tervezett, elegáns grafikai szerkesztésű könyvből alaposan tájékozódhatunk az amerikai magyar diaszpóra ezen jelentős ernyőszerzetének két-évtizedes, sokrétű tevékenységéről, amelyben helyet kapnak – az amerikai magyar közösség számára és az annak életébe bekapcsolódó kulturális, politikai, gazdasági élet számos szereplője körében – a nagy népszerűségnek örvendő „Mikulás-vacsorák”, az oktatási támogatások, ösztöndíjak, az USA kormányzati programjaiban való tevékeny részvétel, a magyar kultúrát széles körben népszerűsítő rendezvények, de az emberjogi tevékenységek is.

Az angol nyelvű kötetet Lauer Rice Andrea (a HAC alelnöke), Lauer K. Edith (a HAC első elnöke, jelenleg *Chair emerita*) és Avvakumovits Katica ('56-os menekültek leszármazottja, a Magyar Emberi Jogokért Alapítvány munkatársa) írta és szerkesztette, a letisztult, magyar népi díszítőművészet digitális közegbe emelt elemeit stílusosan felhasználó arculatért Lorelei Grazier Danilchick felelt. A kék-piros, stilizált kalotaszegi hímzésmotívumokra emlékeztető dizájnlemek kitűnően foglalják keretbe a kötet által bemutatott húsz esztendőt, úgy, hogy a szó szoros értelmében keretbe foglalják azt, ezáltal is kiemelve a HAC tevékenységének kulturális telítettségét.

Az 1991. augusztus 20-án bejegyzett, Washington D. C.-i székhelyű Ko-

alíció két évtizedét összefoglaló kötet kimerítő körképet ad arról, hogy miképpen helyezkedtek el, boldogultak, illeszkedtek be Amerika sokszínű, multikulturális, ám ellentmondásoktól sem mentes társadalmába a magyar nemzetiségű kivándorlók, miként honosodtak meg ott, miként váltak az Óperencián túli világ meghatározó személyiségeivé.

Teleki N. Maximilian, a Koalíció elnöke bevezetőjében kiemeli a szervezet NATO-bővítésben játszott szerepét, a kisebbségi jogok védelmében kifejtett tevékenységét, és jelzi, hogy céljuk Magyarország és az USA közti kapcsolatok megerősítése, a magyarországi demokratikus intézmények támogatása, ezáltal a két kultúra gazdagodásának elősegítése. Köszöntőjében az elnök kitér arra is, hogy a Koalíció sokrétű tevékenységet fejtett ki és szándékszik kifejteni az „anyaországokon” (Magyarország, USA) kívül Romániában, Szlovákiában, Szerbiában és Ukrajnában is.

A dokumentumértékű, gazdag fényképanyagot tartalmazó, nagyformátumú kötet részletesen ismerteti a HAC alapításának körülményeit, a létrehozásában kulcsszerepet játszó politikai és közéleti személyiségeket, köztük Bertalan Imre lelkeszt, az Amerikai Magyar Református Egyesület (Hungarian Reformed Federation of America) elnökét, Taraszovics Sándort, Hám Tibort, Kovács Árpádot, Szekeres Zsoltot, Koszorús Frankot, Ludányi Andrást, Fekete Pált, Újvági Petert stb., akik washingtoni és országos magyar szervezetek képviselőiként, valamint magán-személyekként vettek részt a Koalíció elindításában. Az alapító tagok húsz

Andrea Lauer Rice– Edith Lauer K.– Katica Avvakumovits (eds.): *The Hungarian American Coalition. The First 20 Years.* Washington D. C. 2012.

Dancs Rózsa (szerk.): *A torontói magyar közösség emlékkönyve. History of Toronto's Hungarian Community. 1938–2011.* Kaleidoscope Publishing, Toronto, 2012.

főt számláló listája a kötet 10. oldalán olvasható, és a tagok névsorát, valamint az általuk képviselt intézményeket áttekintve meggyőződhetünk arról, hogy az amerikai magyarok már létező szervezeteinek széles skálája vett részt a HAC létrehozásában. A teljesség igénye nélkül: az alapítók között megtaláljuk a történelmi egyházak magyar képviselőit, emberjogi aktivistákat (mind az Amerikai Emberi Jogok Tanácsának, mind a Magyar Emberi Jogokért Alapítványnak a képviselőit), de az Amerikai Magyar Cserkészszövetség, a Bessenyei Kör, a Bethlen Otthon, a Magyar Baráti Közösség (Hungarian Communion of Friends) is képviseltette magát, jeles magánszemélyek mellett (Lauer Edith, Teleki G. Paul, Kádár Géza stb.). A HAC tehát olyan fórumként határozta meg magát, amely részt vállal az amerikai magyarok életének gyakorlatilag minden vonatkozásában, amelynek tevékenysége széles kulturális, oktatási, diplomáciai, de tudományos spektrumot is lefed.

A kötetből, de közvetlen tapasztalatainkból is megtudhatjuk, hogy ezt a jelentős szellemi tőkét sikerrel hasznosították mind az amerikai, mind az anyaországi, mind pedig a Kelet-Európában kisebbségi sorsba kényszerült magyarság kultúrájának, nemzeti önazonosság-tudatának megőrzésében.

A rövid történelmi áttekintésből (8–10. oldalak) megtudhatjuk, hogy a Magyar Emberi Jogokért Alapítvány kulcs szerepet játszott a HAC létrejöttében, azáltal, hogy kongresszusi meghallgatásokon, diplomáciai fórumokon képviselte a magyar kultúra- (és önazonosság-) megőrzés fontosságának elveit.

Lauer Rice Andrea ünnepi évfordulós cikke ismerteti a magyar emigráció nagyobb hullámainak, a szükségszerű szövetségekből hatékony politikai, ideológiai, virágzó gazdasági, lendületes kulturális tömörülésekké fejlődő magyar közösségeket, és végszavában kitér arra, hogy Amerika békés társadalmában a magyar közösségeket leginkább az asszimiláció veszedelme fenyegeti, amely ellen nehéz védekezni.

A 2020-ra tervező HAC kijelenti, hogy folytatni és fokozni szeretné az emberjogi aktivitását, és tovább támogatni a magas szintű oktatást, fellendíteni a közösségépítést. Ha figyelemmel követjük a HAC 2012 utáni tevékenységét (mind a <http://www.hacusa.org>, mind a <http://amerikaimagyarsag.com> címenek gazdag és beszédes információanyagot szerezhetünk a HAC-ról), beláthatjuk, hogy tartják magukat „ütemtervükhöz”: számos emberjogi jelentős, rangos kulturális rendezvény, diplomáciai bravúr fűződik a Koalícióhoz.

Lauer K. Edith emeritus elnök üdvözlőlevele is optimista: globális kontextusba helyezi a HAC magyar kultúra fenntartásáért, gazdagításáért vállalt küldetését.

A kötet részletesen ismerteti a Koalíció oktatási programjait, és tartalmazza támogatóinak a portréit is – megismerhetjük Charles Simonyit, a Microsoft Word és Excel programok megtervezőjét, sikeres vállalkozót, az oktatási alapítványt működtető dr. Kiss Elemért és Kiss Évát. Mellettük érdekes „mikroportrékat” közöl a HAC meghatározó tagjairól, segítőről – Ifj. Kádár Gézáról, a HAC jogi szakértőjéről, Somogyi B. Balázsról, a HAC vezetőségi tagjáról, Tom Lantosról (Lantos Péter Tamásról), aki az USA Kongresszusában hatékonyan képviselte az összmagyarság ügyeit is, Ted Horvathról, aki a HAC jogi programjainak kidolgozásában és koordinálásában játszott meghatározó szerepet, Szekeres Zsoltról, a Koalíció pénzügyi szakértőjéről és Maximilian Telekiről, aki 2004 óta látja el a HAC elnöki feladatait.

A kulturális, politikai, oktatási programok és a részletes pénzügyi jelentés előtt, amelyből kiderül, hogy a HAC 1991–2011 között több mint négy milliárd dollárból gazdálkodott, találhatunk egy kedves anekdotát is, amely az első és egyben leghíresebb „Mikulás-vacsoráról” szól: 1991-ben az Unicum likőrgyár tulajdonosát, Zwack Péter sikeres üzletembert nevezte ki az új magyar kormány egyesült államokbeli nagykövétévé. Zwack Péter pedig Kalla Kál-

mán mesterszakácsot alkalmazta a nagykövetség „chef”-jeként. Kalla első hivatalos „fellépése” olyan sikert aratott az első „Mikulás-vacsora” meghívottjai között, hogy hosszan cikkeztek róluk a vezető washingtoni lapok, és ettől kezdve az amerikai főváros „elitjének” egyik fő törekvése az volt, hogy meghívót szerezzenek a magyar nagykövetség fogadásaira.

Valószínűsítjük, hogy nem ez a kedves esemény határozta meg döntő módon Magyarország és a magyar közönség jó hírnevét, ám átlapozva ezt a gazdag dokumentumanyagot tartalmazó kötetet, megállapíthatjuk, hogy a HAC emberjogi, gazdasági, oktatási és kulturális megvalósításaiban mind a formális, mind pedig az informális tényezők nagy szerepet játszottak.

És ha úgy gondoljuk, hogy ezen „étvágygerjesztő” után mi magunk is bele szeretnénk lapozni ebbe a tanulságos volumenbe, nem kell elkeserednünk a földrajzi távolság miatt, és nem kell felkeresnünk a legközelebbi magyar konzulátus archívumát sem, mert a teljes kötet hozzáférhető a http://www.hacusa.org/hu/dl/666/completebook_web.pdf internetcímen. Olvassuk figyelemmel, hisz rólunk is szól!

2. Nagy feladatra vállalkozott a Dancs Rózsa által koordinált munkaközösség, amikor összeállította a torontói magyar közösségnek az 1938–2011-es periódust felölelő emlékkönyvét, amely mind terjedelmével, mind gazdag tartalmával lenyűgözi az olvasóit. Emellett ezen sorok papírra vetőjét amiatt is meghatotta ennek a kötetnek a kézbevétele, mert személyesen is érintett a kanadai (emigráns) magyar közösség életében, hiszen neki is – mind számtalan magyar családnak – közeli-távolabbi rokonai élnek ebben a kontinensnyi országban, és vesznek részt az ottani magyar közösség ünnepein, élík annak mindennapjait. Mikor először kezünkbe vettük a Szent Korona képével díszített, bársonyvörös borítójú volument, először lelkiismeretfurdalásunk támad, mert eszünkbe ju-

tott, hogy rég, túl rég írtunk nekik oda, az Óceánon túlra, túl rég küldtünk nekik magunkról fényképeket, és felöltött az utolsó találkozás emléke, amely túl rég volt, és amelyről arra emlékszünk a leginkább, hogy míg a hazlátogató nagybácsikkal, nagynénikkel magyarul tudtunk értekezni, addig a velünk egy generációs unokatestvérekkel már csak nehezebben értettünk meg magunkat, hisz ők már annyira sajátos hangsúllyal beszéltek anyanyelvüket, és oly gyakran kevertek beléjük angol és francia szavakat, hogy mi, kiskamaszi figyelmünkkel nehezen tudtuk dekódolni mondataikat.

És most, hogy ennyi esztendő után egy történeti tematikájú kötet révén újra közvetlen fizikai kapcsolatba kerülök Kanadával, talán ennek a távoli élménynek a hatására is az tudatosul bennem, hogy mi, az ősi anyaföldön élő magyarok is felelősek vagyunk abban, hogy hatékonyan működik az emigránsokat leginkább fenyegető veszedelem: az asszimiláció, a magyar nyelv és kultúra „elvesztése”. Hiszen sokszor, túl sokszor hagyjuk kihűlni a családi, rokon, baráti kapcsolatokat, a fizikai távolságok növekedésével arányosan csökken a kommunikáció intenzitása, és a törvényszerű „szétfejlődés” következményeképpen az *ottot* nem tudja táplálni az *itt*, és a személyes kötődések meggyengülésével nagymértékben csökkenhet az *ottban* az az erő, amit *hozott* kultúrája ápolására, őrzésére, fejlesztésére és átörökítésére szánhatna. Ezt a gondolatot járja körbe lírai hangú bevezetőjében Dancs Rózsa is, aki hosszú esztendőig a torontói Magyar Ház sajtóigazgatója, szomorú esemény ürügyén, a megromlott állagú torontói Magyar Ház bezárása alkalmával adja ki ezt a kötetet, hogy rögzítse az emlékezetben ennek a jelentős intézménynek több mint hét évtizedes történetét – „nem engedhetjük meg, hogy a hírét is elfújja a szél”, állítja Dancs, és a munkába meg a hitbe vetett reménnyel zárja előszavát.

Az előszó után következő, angol és magyar nyelvű szövegeket tartalmazó

lapokat pörgetve olyan információ-mennyiség szakad az olvasóra, amelyvel nehéz egy szuszra megbirkózni, főleg ha remegő kézzel tartjuk, és bizony néha könnyektől homályos szemmel azonosítjuk az ismerős neveket, nézzük az ismerős arcokat, és olvassuk a torontói magyar közösség küzdelmekkel, meghasonlásokkal, de megvalósításokkal és sikerekkel teli történetét is. A dokumentumértékű fotóanyag betekintést enged a mindennapok munkáitól kezdve a Hungarológiai Múzeum, a Kanadai Magyar Kultúrközpont, a Mátyás pince által vendégül látott számtalan kulturális eseményt, amelyek között néptáncbemutatókat és folklórünnepélyeket ugyanúgy találunk, mint népszerű könnyűzene-koncerteket, rangos irodalmi felolvasóesteket. A kötet dokumentálja a diplomáciai és protokolleseményeket is, mint pl. Gál Kinga európai parlamenti képviselő látogatását vagy a Diane Finley miniszterasszony tiszteletére tartott fogadást, Hoffman Rózsa államtitkár vagy Pordány László nagykövet Magyar Házba történő látogatását. Emellett betekintést nyerhetünk a Rákóczi Mozgótábor tevékenységeibe, tájékoztatást kapunk annak (magyar) nyelv- és kultúramegőrző szerepéről, de sok adathoz juthatunk a torontói, kanadai magyar közösség által működtetett amatőr és professzionális színjátszó csoportokról, amatőr és hivatásos sportolóiról, megtudhatjuk, hogy mily nagyon értékelték a kanadaiak a hagyományos magyar kézimunkákat, vagy hogy milyen elismert, világhírű Domján József-festménygyűjteménnyel rendelkezik a Magyar Ház. A dokumentumfotók révén

ellátogathatunk az azóta már sajnálatos módon bezárt Halász János könyvtárba is, amely a szerzők értékelése szerint „a magyar emigráció egyik legnagyobb és tartalmi összetételében is egyik legértékesebb könyvtára”, hangulatos beszámolóknak köszönhetően „részt vehetünk” egy Berecz András-meseesten, Tolcsvay Béla-koncerten stb...

Megtudhatjuk, hogy az 1956-os forradalom milyen nagy emigrációs hullámot váltott ki, és az anyaországból kivándorlottak miképp gazdagították a kanadai emigráció kulturális-társadalmi életét. Az '56-os események köré szervezett megemlékezések fontos szerepet játszanak a torontói magyar közösség életében, de értesülhetünk arról, hogy a külföldi magyar közösség nagyon figyel az *otthoni* állapotokra is – így elemezték a 2006 őszén Budapesten lezajlott tüntetések lefolyását, kiemelését és hatásait.

Az emlékezés éltetés, erre a következtetésre juthatunk ezen gazdag, sokszínű, számtalan eseményt rögzítő kanadai dokumentumkötet elolvasása után.

Végezetül pedig álljon itt a kivételes adatgazdagságú kötet Dancs Rózsa által koordinált szerkesztőinek listája: Bozóky Barna, Gaál Csaba, Jordán Emőke, Mátrai Géza, Szabó Katalin és Telch György.

Reméljük, hogy a kötet nem emlékkönyv, reméljük, hogy a kanadai magyar közösség zavartalanul folytatni tudja nyelv- és kultúramegőrző tevékenységét, reméljük, hogy a következő hetven esztendő felülelő dokumentumkötet kétszer ilyen terjedelmes és adatgazdagabb lesz!

Péter Árpád

OTTHONOS IDEGENSÉG

Ferdinandy György: *A francia asszony*

■ Ferdinandy György új könyve alcíme szerint novellafüzér. Fókuszában a segítőkész barátnő, a kívánatos szerető, a hűséges-hűtlen feleség áll. Természetesen ugyanaz a nő, Clo, aki háromszor ment feleségül az elbeszélőhöz, és háromszor vált el tőle. (Némi, a könyv hangneméhez passzoló, szelíd iróniával azt is megkockáztathatnánk, hogy ez még a Mikszáthénál is különösebb házasság volt.)

A novellák 1963 és 2012 között íródtak, s e kapcsolat változásait tárják elénk. Összegzésük talán ez a mondat is lehetne: „Különös kaland egy ilyen hosszú, tönkrement szerelem.” (201.) Persze ez nem ilyen egyszerű. Körülötte ott vannak azok az apró részletek és mozzanatok, véletlen és sorsszerű történések, amelyek igazolják ezt a lakonikus megállapítást, s amelyek nélkül az élet és az irodalom is üres keret, elvont spekuláció, érdektelen képlet maradna csupán. Ferdinandy György írásmódjának egyik meghatározó sajátossága éppen a leheletfinom könnyedség, tünevényes elegancia, ahogyan a megélt tapasztalatokat szavakká szublimálja. Ahogyan a vele történtek átélhetővé, esztétikai élménnyé válnak az olvasó számára. Ilyen a pastis íze és a francia lány illata. Ilyen a napkelte látványa a spanyol tengerparton és a trópusi alkonyat Puerto Ricóban. Ilyen a galliai tanya igazi otthont ígérő ígérete a nagyvilágba kisodródott emigráns számára. Megannyi illékony hangulat és feledésre ítélt emlék ölt testet a szavakban, mondatokban. Az efféle apróságok teszik hitelessé a nagyobb összefüggéseket, a belső és külső történéseket, a szerelem, a házasságok és válások egymást követő epizódjait. Mind-

ezt, mint említettük, belengi a finom (ön)íronia és nosztalgia: „Azt, hogy az elsőt nem tudják elfelejteni, csak a nők szokták bevallani. Nekem mégis: ő volt az első, ez a kis francia asszony.” (198.) A hiány érzését az idő múlása sem képes feloldani. Az emlékezés folyamatába belejátszik a tudatalatti irracionálitása: „Május volt, a szobákat már nem fűtötték a tiroliak. Clo mellém fészkelte magát. A bőre illatára ma is emlékszem, fél évszázad után. Reszketve ébredek fel még ma is, ha vele álmodom.” (100.)

Sajátos narrációs technika érvényesül ezekben a novellákban. Az egyes szám első személyben megnyilatkozó elbeszélő más-más szereplői szövegekben mesél: a tapasztalatlan egyetemista, a szerelemtől megittasult fiatalember, az aggódó családfő, a csalódott férj, az emlékeit rendezgető, időződő férfi szemszögéből idézi föl az eseményeket, helyszíneket. Tanúi lehetünk annak, miként válhatnak idegen tájak otthonosakká s a hátrahagyottak idegenné. Francia, spanyol és trópusi vidékeken vezet az elbeszélő útja, s visszafelé is, Magyarországra, Budapestre. „Ülünk az árnyékban, dédapám diófái alatt, egy franciával, aki negyven év után talált rám, és most felkeresett.” (197.) Az emlékek megsokszorozódnak, mozaikkockákként fénylenek föl egy-egy pillanatra. Nem a prousti próza mondattengerei hullámzanak itt bonyolult alá- és fölérendelésben kapcsolódva egymáshoz, Ferdinandy György írásművészetére a tömörség jellemző. Rövid mondatainak bámulatos világformáló ereje van, néhány szóban képes a legkülönbélebb helyzeteket, alakokat és hangulatokat megidézni.

A francia asszony nem csupán egy bonyolult szerelem, egyetlen sokszínű kapcsolat szerteágazó története, az elbeszélő barátaihoz, szüleihez, gyerekeihez való viszonyáról is vall. Ugyanakkor a személyes lét mögül minduntalan fölsejlik egy tágabb kontextus, a huszadik századi történelem, a kommunista diktatúra, ötvenhat, amelyet éppen a szubjektív nézőpont, a megélt tapasztalatok tesznek hitelessé. S megint csak az (ön)íronia. Nincs helye itt patetikus felhangnak, keserű átkozódásnak vagy megrikató önsajnálatsnak. Egyedül a humor oldhatja emberivé, teheti elviselhetővé az egyént ért sérelmeket. Ennek egyik emlékezetes példája, amikor az elbeszélő útlevel nélkül, illegálisan szökik vissza a kommunizmus idején Magyarországra, hogy találkozhasson az édesanyjával, mielőtt a trópusokra menne. „Miért jött vissza? – kérdezte a tiszt. – Úgy értem, kihez? – Elbúcsúzni – feleltem. [...] Akkor már többen is álltak az irodában. – Jól nézzék meg! – mondta Lévai elvtárs. – Egy ilyen hogyismondják »visszidenset« még úgysem láttak!” (123.)

Ferdinandy György szerint három haza létezik az emigráns számára. Az, amelyből elmenekült, az, ahová új életet kezdeni megérkezett, s a valaha elhagyott, mely időközben megváltozott, s már soha nem lesz olyan, mint ahogy az emlékezetben él. Van azonban egy negyedik haza is. A szavaké. „Régen, elalvás előtt minden este néhány perccet írt vagy olvasott. »Amíg csak látott« – mondogatta, de ez nem volt egészen igaz. Írni csak addig szabad, amíg a ki-mondhatatlantól mond ki valamit az ember. A lét egy ismeretlen töredékét, amit csak ő tud egyedül.” (204–205.)

Az írás így válhat egy különleges kaland kifejezőjévé. S a szavak hónapban otthonossá válhat az idegenség. Ennek a titokzatos átváltozásnak a képzetét ismeri az elbeszélő. Ferdinandy György könyve eltér a szabványos magyar emigrációs irodalomtól. Könnyed, szellemes, elegáns. Talán egy kicsit franciás is. De ez nem baj. Ellenkezőleg. Ettől lesz hamisítatlanul egyedi. Ferdinandys.

Szakács István Péter

A MEGTORLÁS SZATÓCSBOLTJA **Gyarmati György – Palasik Mária (szerk.):** ***A Nagy Testvér szatócsboltja. Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből***

■ E tanulmánykötet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának 15. évfordulójára készült; megjelenését egy második jubileumi kötet is követte 2013-ban.¹

A kötet bevezetőjében betekintést nyer az olvasó az ÁBTL működésébe, mely 1997 óta² segíti elő a tudományos kutatók munkáját, rendszerezi, elérhetővé teszi a magyar Állambiztonsági Szolgálatok dokumentumait, és belső munkatársaival maga is részt vesz a

műltfeltárásban. Utóbbi munkákból igyekeznek ízelítőt nyújtani e két jubileumi tanulmánykötettel, melyek a megjelenést megelőző, nagyjából két év során, tehát a 2010-es év környékén születtek. Az egyház kérdésével csupán egy tanulmány foglalkozik érintőlegesen (Köbel Szilvia: *Egyházi szalok az 1951–1953 közötti budapesti kitelepítések egyes eseteiben*), mivel a témában 2010-ben már kiadtak egy önálló tanulmánykötetet.³

A figyelemfelkeltő cím kiválasztására indoklást kapunk a bevezetőben: a magyar állambiztonságra az 1945 utáni korszakban úgy tekintettek – itthon és külföldön egyaránt –, mint „egy szegényes »szatocsboltra«” (9.), melynek nemzetközileg semmi befolyása, semmi súlya nincs, Moszkvával szemben alárendelt viszonyban áll. „A tanulmányok némelyike egyfelől megerősíti, másfelől reprezentálja azt a kortörténeti determináltságot, hogy a második világháború utáni évtizedekben Magyarország egy szuverenitást nélkülöző kisállam volt, s titkosszolgálatának felépítésében, működésében is meghatározó volt a »nagy testvér«, a szovjet állambiztonsági szervek közvetlen befolyása.” (9.)

A kötet 14 tanulmányt tartalmaz, ezek, amennyiben lehetséges, kronológiai sorrendben követik egymást. Ezalól egyértelmű kivétel a záró tanulmány, amely az 1956-os forradalom képi emlékeinek a hatalom kezében megtorlási eszközzé válását mutatja be, számos felvétellel illusztrálva (Müller Rolf: *A megtorlás fényképei*). A következő tanulmány a II. világháború utáni európai fegyverszüneti ellenőrzési rendszert taglalja (Cseh Gergő Bendegúz: *Fegyverszüneti ellenőrzés Európában a második világháború végén*), majd a szovjet tanácsadók magyarországi felbukkanása és működésük kezdete kerül a középpontba (Baráth Magdolna: *Szovjet tanácsadók a magyar állambiztonsági szerveknél*), e kettő a második világháború utáni európai viszonyok általánosabb bemutatását veszi górcső alá. Ezekkel egy szélesebb képet, teljesebb rálátást kapunk, amely után könnyebben értheti meg a laikus olvasó is a további tanulmányokat. A soron következő írás a kémek világába enged betekintést, azok 1945 utáni magyarországi tevékenységét illetően (Okváth Imre: *Kémek kémek ellen*). Gyarmati György tanulmánya (*Ellenségek és bűnbakok kavalkádja Magyarországon 1945–1956*) egészen más szempontból világít rá a Rákosi-korszak titkosszolgálataira, a bűnbak-ellenség

témakört járja körül módszeres alaposággal.⁴ További négy tanulmány elemzi a Rákosi-rezsim titkosszolgálatának működését, egyfelől egy bányamérnök perét ismerhetjük meg (Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: *Kibányászott „lignitbűnök”*), másfelől a korszak jugoszláv–magyar határvédelméről is szó esik (Orgoványi István: *Határvédelem Magyarország déli határán 1948 és 1953 között*), majd az egyházi szálakat elemzi több kitelepítési történetben (Köbel Szilvia: *Egyházi szálak az 1951–1953 közötti budapesti kitelepítések egyes eseteiben*), végül pedig egy ávós esettanulmányát ismerhetjük meg, így az asztal másik felén ülők életébe is betekintést nyerhetünk (Takács Tibor: *Az ávós mint szöveg: Harangozó Szilveszter*).

Csupán három írás foglalkozik egyértelműen a Kádár-korszak állambiztonsági szolgálataival. Krauhulcsán Zsolt a politikai rendőrség párt általi irányítását vizsgálja (*Párt/állam/biztonság*), Borvendég Zsuzsanna pedig a politikai rendőrség dilettáns nyomozását tárja elénk egy konkrét esettel illusztrálva (*Kihűlt nyomon*). Két esettanulmány erejéig az emigráció kerül a középpontba (Petrás Éva: *Menekülés az emigrációba*; Papp István: *A magyar emigráció és az állambiztonság*). Palasik Mária újra felveti a kitelepítés kérdését, azonban már más korszakban, más megközelítésből (*Kétszólamú hangfoszlányok az ötvenes évek elején*). A már említett látványos és interdiszciplináris *A megtorlás fényképei* című tanulmány zárja a kötetet.

A II. világháború végén létrejövő szövetséges ellenőrző bizottságok tevékenysége minden érintett országban hosszabb-rövidebb ideig az adott állam belügyeit irányítása alá vette. Azon országok azonban, ahol ezeket a bizottságokat szovjet delegáltak vezették, ez az időszak hosszabbnak bizonyult. Sztálin közismert idézetét valóban megtartották: „Mindenki addig terjeszti ki a saját rendszerét, ameddig a hadserege eljut. Másként ez nem lehet.” Cseh Gergő Bendegúz tanulmányát nagyon találóan épp ezzel az idézettel kezdi,

majd visszalép kicsit a világháborúig, hisz csak úgy lehet megérteni a szövetséges és győztes hatalmak ilyenét autoritását, hogyha tisztában vagyunk a premisszáival. Ezt döntően befolyásolta a Szovjetunió 1943 utáni új biztonságpolitikája, határainak egy baráti-szövetséges államokból álló gyűrűvel való körbevétele. Az olasz precedenst követte a román, a bolgár, a magyar és a finn példa. A kötet tematikájához képest a magyar eset méltatlanul kis teret kap a tanulmányon belül (csupán egy oldal, míg például Finnországot hat oldalon tárgyalja). Mindenesetre sikerül egy nagyobb képet kapnunk a szovjet hatalom és titkosszolgálatok európai beágyazódásának mikéntjéről, az utolsó fejezetben pedig összehasonlítja a szerző az olaszországi ellenőrző bizottság tevékenységét az észak- és kelet-európaiakkal, illetve azokat egymással.

Baráth Magdolna írása a szovjet tanácsadók megjelenését és működésük kezdeti szakaszait kutatja. Munkájában hatalmas segítségére volt az utóbbi években ismertté vált orosz levéltári források garmadája, melynek segítségével már számos hiánypótló tanulmánya született a szerzőnek e témában. A témát nem zárja le a Rákosi-korszak végével, az olvasó szerencsére a „tanácsadók” további szerepéről is informálódhat, egészen a szocialista rendszer összeomlásáig. A második világháború végén érkező tanácsadók majd csak 1990-ben távoznak, erről az eseményről azonban pontos adatokkal még nem rendelkezünk: „véltetően 1990 első felében utaztak el Magyarországról, miután 1990. február 14-én létrejöttek az új nemzetbiztonsági szervek, amelyeknek már nem volt szükségük szovjet tanácsadókra” (65.) – írja a szerző tanulmánya befejezéseként.

Okvát Imre helyzete azonban már nem volt ilyen szerencsés, a források szűkössége mellett az is megnehezítette a kutatót munkáját, hogy a hírszerzés (Katpol névvel, illetve a köznyelv és a szakirodalom egyaránt, a szerző is így nevezi meg) 1945–1950 között a ma-

gyar titkosszolgálatok marginális ágát képezték. A jelen tanulmány jelentőségét éppen ez emeli ki, hiánypótló fejezet a magyar titkosszolgálatok történetében. A lényegre törő, néhol kémfilmeket idéző tanulmány mindemellett olvasható, és további szakirodalmat ajánl az olvasó figyelmébe olyan esetekben, amikor a témától túlságosan eltérne a részletezéssel. A források hiánya arra készteti a kutatót, hogy hézagosságot mellettszerűen csupán feltevésekbe bocsátkozzon, ezt azonban alapos mérlegelés után, a téma kimerítő ismerete mellett, a kritikai apparátus használatával teheti meg – és a szerző mindennek eleget is tesz.

Gyarmati György, a kötet egyik szerkesztőjének a tanulmánya a „Pécs, 2012. március 30–31-én rendezett *Bűnbakképzés és történetírás a 20. századi Magyarországon és Európában* című konferencián elhangzott előadás bővített és szerkesztett változata” (93.). Ez a kötet legterjedelmesebb írása, erre azonban rögtön indoklást is kapunk, amint elkezdjük olvasni, és az ellenség-bűnbak kérdéskör terminológiai, történeti értelmezését kapjuk. Mínderre óhatatlanul szükségünk van, hogyha meg akarjuk érteni az egymásra torlódott rendszerváltások ellenséglajstromjának összetevőit (100.), azt, miként volt lehetséges egy ország majd teljes lakosságának pellengérré állítása. Az ellenség-háló könnyebb átláthatóságát segíti elő a kategóriák és számadatok táblázatba foglalása.

Egy bányamérnökper anatómiáját ismerhetjük meg Cserényi-Zsitnyáni Ildikó tanulmányában. Szerencsés kutatónak számíthat, hiszen a kor bányászaktái (megközelítőleg 16 000 oldal) hiánytalanul fennmaradtak az utókorban. A hivatali (ÁVH, majd 1953-tól újra egységesített Belügyminisztérium) utasításai, munkaanyagai mellett kutatása során felhasználta a személyes jellegű dokumentumokat is, melyek együttesen elősegítik „a korszak egy szeletének árnyaltabb megismerését” (131.). Újra felbukkan a bűnbak szerepkör, ezúttal a bányamérnökök személyében,

konkrétan egy bányamérnök kirakatpe-
rében. A levéltári anyag ezúttal „hálás-
nak” bizonyult, konkrét tényeket és vá-
laszokat ad úgy, hogy mindeközben
egy érdekfeszítő történeti narratívára
nyújt alkalmat. Ugyanakkor számtalan
további lehetőséget rejt a téma, hisz
a koholt perek, vallatások és kínzások
világa (tehát esetünkben a szocialista
blokk) mindig rejt magában titkokat.

A korszak határvédelméről, annak
is jugoszláv–magyar szakaszáról ír
Orgoványi István, bevezető, téma- és
módszermegjelölés nélkül vág bele, egy
gyors történeti áttekintői kitérővel. Lé-
nyegre törő stílusa néhol nem válik
a téma érthetőségének előnyére, továb-
bá akad olyan rész, mely megkövetelné,
hogy forrásokkal támassza alá a kijelen-
téteket, erre azonban nem kerül sor
(„A korabeli felfogás és propaganda sze-
rint...” 164.) A fel- és levezetők, kitéré-
sek nélküli tömör elbeszélési hangnem
egy jól átlátható képet mutat be a kor-
szak határvédelmi munkáját illetően.

Az egyházi-vallási szálakat a buda-
pesti kitelepítések esetén vizsgáló
tanulmányában Köbel Szilvia felhívja
az olvasó figyelmét, hogy jelen munká-
ja nem ad teljes képet, szándékoltan
hiányos a helyszűke és a megjelölt té-
makeret miatt. A szerző személye
mindvégig erőteljesen kiérződik a so-
rok mögül, ami nem feltétlenül jelent
hátrányt az olvasó szemszögéből. A hat
bemutatott rövid esettanulmány („pil-
lanatfelvétel”) a budapesti kitelepíté-
sek egyházi vonatkozásának kutatásá-
ban rejlő lehetőségeket és a kutatás
fontosságát hangsúlyozzák ki.

Takács Tibor tanulmánya több
szempontból is eltér a többi munkától.
Ezúttal egy államvédelmi tiszt állás-
pontját ismerhetjük meg, ez a kutatási
terület pedig talán még nem volt eléggé
bemutatva, az „áldozatok” szemszöge
valóban több figyelmet érdemlő téma,
azonban fontos felismerni, hogy az
ávósok élete és világa sem ágyazható
be egyértelműen a „bűnös” szemantikus
kategóriájába, és történeti szempont-
ból nem is az értékítélet, hanem a té-
nyek feltárása a cél. A tanulmány elbe-

szelésmódját, módszertanát tekintve is
rendhagyó, belenyúl a pszichológiába,
irodalomelméletbe. A munka elsődle-
ges célja az elbeszélés, Harangozó Szil-
veszter államvédelmi tiszt 1953-ban
keletkezett 12 oldalas önéletrajzának
dekonstruálása, nem von – hisz nem is
vonhat – le messzemenő konklúziókat,
a lezárás elméleti, nyitott (ugyanúgy,
ahogy az ávós önéletrajza is az).

A *Párt/állam/biztonság* találekony
című tanulmányban a szerző célja ele-
mezni, hogy milyen módszerekkel,
eszközökkel irányította az állampárt az
állambiztonsági szervek működését.
Az írás nagyon jól strukturált, fontos
hiánypótló adalékokat tartalmazó, ki-
elégítő jegyzetapparátussal ellátott pre-
cíz, tömör munka.

Borvendég Zsuzsanna *Kihűlt nyo-
mon* tanulmánya elkalauzol a korabeli
nyomozók világába – fogalomválasztá-
som nem véletlenszerű, valóban kalau-
zolásnak érezheti az olvasó, a megraga-
dó történetmesélés rögtön magával
rántja az olvasót egy ötvenes évekbeli
„krimi”-történetbe. A sokatmondó al-
cím (*Dilettantizmus a politikai rendőr-
ség munkájában*) előrevetíti az esemé-
nyeket, amelyek elbeszélése során
mindvégig, a rendőrök ballépéseinél
újra és újra felbukkan a nyomozói
munka eme megítélése. A szerző már
tudja a választ, természetesen más a
nézőpontja ennek a tudásnak a birtoká-
ban, és így másként látja a nyomozók
tevékenységét, retrospektív módszerrel
valóban dilettantizmusnak tűnhet az,
ami a nyomozás jelenében még éssze-
rűnek számított.

Petrás Éva Kovrig Béla keresztény-
demokrata szociálpolitikus és az állam-
biztonság viszonyát elemzi, felvázolva
a bevezetőben az értelmiségi disszi-
dens és a belső emigráció fogalmak je-
lentését. Az élettörténet mint téma
megköveteli, hogy teljes egészében be-
mutatásra kerüljön, így nem csupán
a Kádár-korszak és a magyar értelmi-
ség, illetve emigráció kapcsolatáról ol-
vashatunk, a történet a század elején
kezdődik, a szociálpolitikus 1945 előtti
élete, majd beszerzése az állambiz-

tonság által, illetve végül az 1948-ban bekövetkező emigráció és a külföldön letöltött évek nagyjából arányos mértékben vannak ismertetve. E tanulmány témájában szorosan kapcsolódik Papp István írásához, amely Kovács Imre demokrata politikus és az állambiztonsági szolgálatok viszonyát taglalja. A szerző maga is párhuzamba állítja Kovács Imrét a magyar szociáldemokrata emigráció politikusainak sorsával. Mindkét személyt próbálta megkönyezni az állambiztonság emigrációs évei alatt, mindkét esetben az otthon maradt rokonok képezték az összekötő szálát. E két esettanulmány ugyanakkor kiválóan példázza azt is, „milyen fokozatokat járt be a magyar politikai rendőrség” (276.).

Palasik Mária szerkesztő egy kitelepítéstörténetet elemez, és annak nyugati visszhangját. Idősebb Szegedy-Maszák Aladár és felesége esetéhez a kerettörténetet a budapesti kitelepítések adják. A kutatást külön érdekessé teszi a források kettőssége. Egyrészt az állambiztonsági szolgálatok fennmaradt iratanyagai, másfelől a család egyik, emigrációban lévő tagjának magánlevelezése szolgáltat megközelítési pontot. A kitelepítés miéértjére csupán bizonytalan következtetésekre juthat a kutató egyértelmű választ adó forrás hiányában.

Müller Rolf tanulmánya „előadás-ként már elhangzott 2006. május 2-án az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc 50. évfordulója alkalmából az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában tarott, *ÁVH – Politika*

– 1956 című tudományos konferencián”.⁶ A fotóelméletből többször is kölcsönvesz fogalmakat, nézőpontokat a szerző, írásában általános megállapításokat tesz az 1956-os fényképekkel kapcsolatosan, majd ezeknek a hatalom általi felhasználását fejtegeti és illusztrálja az érintett képi emlékek közül néhányának a bemutatásával. 2007-ben elkészült egy 1956-os online emlékalbum, mely további kutatások témájaként, de akár segédanyagként is felhasználható.⁷

A tanulmánykötet témája – a nagy testvér „szatócsboltjának” titkosszolgálatainak működése – végtelen lehetőséget rejt magában. Jelen válogatás az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának munkatársai és külsős kutatók munkáiból csupán egy szubjektív válogatás. Mondhatni, hogy ezek szemelvények abból a hatalmas kutatási anyagból, amely egy még terjedelmesebb skálájú témában mind ez ideig (pontosabban 2012-ig) született. A könyv végén a levéltári források lelőhelyei, a rövidítések jegyzéke és névmutató szerepel, ezek mellé azonban talán hasznos lehetett volna a szerzők rövid bemutatását is befoglalni.

Az olvasó számára e tanulmányok mellett hasznos – sőt megköszönöm: szükséges! – további könyvek, kutatások megismerése, melyben az ÁBTL gondozásában megjelent számos kiadvány (a kötet végén szereplő lista ideális kiindulópont) a segítségére lehet.

Takács Kincső

■ JEGYZETEK

1. *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után – Intézménytörténeti tanulmányok.* Szerkesztette Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Bp., 2013.
2. 2003-ig Történeti Hivatal néven szerepelt.
3. *Csapdában. Tanulmányok a katolikus egyház történetéről, 1945–1989.* Szerkesztette Gyarmati György – Bánkuti Gábor. ÁBTL – L'Harmattan Kiadó, Bp., 2010.
4. A témában 2013-ban megjelent egy 40 tanulmányt tartalmazó kötet az ÁBTL–Kronosz Kiadó és a Magyar Történelmi Társulat gondozásában, Gyarmati György, Lengvári István, Pók Attila és Vonyó József szerkesztésében, *Bűnbak minden időben* címmel.
5. Ugyanezzel a címmel, Cserényi-Zsitnyányi szerkesztésében, 2013-ban tanulmánykötet jelent meg.
6. Korábban már megjelent: Okváth Imre (szerk.): *ÁVH – Politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956.* ÁBTL, Bp., 2007.
7. http://betekinto.hu/2007_1_muller

A VASPARIPA MEGJELENÉSE SZÉKELYFÖLDÖN

Gidó Csaba: *Vasszekér és mozdonygőz.*

A székelyföldi vasút története (1868–1915)

■ **Gidó Csaba** székelyudvarhelyi történész, történelemtanár munkája nem csupán az utazásról, illetve annak egyik formájáról szól, hanem a vonaton utazók olyan kérdéseit is végigjárja történeti perspektívában, mint: miért ilyenek a jelenlegi erdélyi/székelyföldi vasutak? Milyen körülmények között utaztak az emberek a vasút megjelenésekor? Hogyan alakult ezek építéstörténete? Miért csak kisebb szakaszokban és egymástól jelentős időtávolságban épült ki a székelyföldi vasúthálózat? Valamint, amire talán legtöbb székelyföldi utazó kíváncsi lehet, miért nem épült meg az Udvarhely–Csíkszereda-vasútvonal?

Könyve azonban ennél sokkal többről szól, hiszen az akkoriban még az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó Erdély és Székelyföld területén megjelenő vasúthálózat fokozatos kiépítését taglalja, valamint tárgyalja e vonalak kapcsolódását a romániai hálózattal. Munkája ilyen tekintetben hiánypótló, ugyanakkor számos mai aktualitást is tartalmaz a felsoroltakon kívül is. Mivel kronológiailag megáll az 1915-ös évnél, inkább MÁV-történet, de az impériumváltást követően részben az erdélyi CFR történeteként is felfogható.

A könyv négy nagy fejezetre tagolódik, amelyek az erdélyi vasútépítés első (hős)korszakát vázolják, illetve a székelyföldi vasútépítési munkálatokat tárgyalják a 20. század elejével bezárólag, valamint utolsóként egy interdiszciplináris jellegű fejezetben a szerző közlekedés és társadalomtörténeti perspektívából közelíti meg a vasút megjelenését mint újdonságot a lakos-

ság számára Székelyföldön. **Gidó Csaba** számára nem új kutatási terület a vasúti közlekedés, ugyanis ebben a témában védte meg államvizsga-dolgozatát, majd később a doktori disszertációját is a Pécsi Tudományegyetemen. Jelen kötet ugyan nem képezi a szerző doktori disszertációjának az anyagát,¹ viszont részben felhasznál kisebb részeket az eddigi tanulmányaiból,² előző kutatásaiból, ennek ellenére a munka nem tekinthető eddigi publikációi összeszerkesztett változatának.

A gőzerő hasznosítása és gőzmozdony megjelenésével az ipari forradalom gyümölcseként a közlekedés és szállítás szempontjából a vasút kiépítése nyugaton a gazdasági fejlődés szimbólumává vált. Magyarországra közvetlenül Széchenyi István által jutott el a vasúti közlekedés, azonban a kezdeti időszakban ez a peremvidékekre – Erdélyre és a Székelyföldre – nem vonatkozott. A kiegyezés utáni időszakban felgyorsultak az események a vasútépítés szempontjából: ehhez hozzájárult, hogy **Mikó Imre**, a kiegyezés utáni új magyar kormány közlekedéspolitikáját irányító, erdélyi származású szakminiszter elővette Széchenyi tervezeit, így egyik főirányként Erdély felé képzelte el a vasútépítést Nagyvárad–Kolozsvár–Brassó irányában. A vasutat Marosvásárhely irányában csak a 19. század második felében terjesztették a Magyar Keleti Vasút Székelyföld irányába terjeszkedő egyik mellékszárnnyaként. A Gyulafehérvár–Marosvásárhely vonalat hivatalosan 1871 novemberében adták át, melyen naponta két

vegyesvonat érkezett vagy indult Marosvásárhelyre, érintve Nyárádtő, Csapóradnót, Marosludas, Székelykocsárd, Felvinc, Nagyenyed, Tövis és Gyulaféhvár állomásokat. A Kolozsvár–Székelykocsárd vasútvonal 1873-ban nyílt meg, így Marosvásárhely közvetlen kapcsolatba került Kolozsvárral és Nagyváraddal. A Magyar Keleti Vasút államosítása után, 1876-ban megalakult a MÁV marosvásárhelyi osztálymérnöksége, amelynek hatásköre a kezdetben 59 km hosszú Székelykocsárd–Marosvásárhely szárnyvonalra terjedt ki, és melynek feladatkörébe a vasútpálya összes létesítményének és felszerelésének a karbantartása, a pályafelügyelet és a személyzet irányítása tartozott. Az osztálymérnökség vonalhossza 92 km-re módosult az 1886-ban átadott Marosvásárhely–Szászrégen vicinális átadásával, majd területi hatásköre 1910-től a Marosludas–Déda közti 103 km-re terjedt ki.

A kötetben nyomon követhetők a székelyföldi régió vasútépítés-történetének a sajátosságai, magam ebben az írásban Marosvásárhely bekapcsolódását érintem leginkább. A vasútépítésben nemcsak a pénzühiány vagy a támogatók, befektetők keresése okozott nehézséget, hanem azok a politikai csaták is, melyek a tervezetek engedélyezéséhez elvezettek. Az engedélyekhez folyamodók annak a politikai elitnek a tagjai voltak, amely a székelyföldi megyék vagy városok vezetőit is adta, valamint az általuk elképzelt vasútvonalak egyeztek a hozzájuk közel álló (vagy éppen saját) gazdasági érdekekkel. A Marosvásárhely–Szászrégen-vonal esetében a Maros felső folyásának földbirtokosai, országgyűlési képviselői, illetve a nagy befolyással rendelkező Maros tutajársaság kérvényezte a vasútépítést. Érdekében olyan jelentős személyiségek léptek fel Budapesten, mint gróf Haller János főispán, Bernády György polgármester, Sándor János országgyűlési képviselő (akinek meghatározó szerepe volt a Kis-Küküllő-völgyi vasút megépítésében) vagy gróf Bethlen István országgyűlési kép-

viselő, későbbi miniszterelnök. Udvarhelyszék esetében Dániel Gábor és Ugron Gábor személyes hozzájárulását emeli ki a szerző. Az építés történetét képekkel, táblázatokkal, valamint diagramokkal teszi teljessé, színesebbé, ugyanis számos képanyag maradt fenn az építkezések menetéről, az állomások, vonalak átadásáról, valamint a megvalósult vagy abbamaradt tervekről, amelyeket a szerző válogatva közöl.

A felsejövőben feltett kérdésre (*miért nem épült Csíkszereda és Székelyudvarhely között vasútvonal?*) Gidó többoldalas magyarázattal válaszol, amelyben átlépi a könyv kronológiai határait, és mintegy 150 év perspektívájában mutatja be azon eseményeket és hiányosságokat, amelyek miatt nem jöhetett létre a kérdéses vonal. Végeredményként megállapítja, hogy a 19. században a helyi elit nem rendelkezett olyan pénzügyi, politikai erővel, amely akár a helyi erőforrások, akár az állami támogatás felhasználásával előre tudta volna vinni ezt az ügyet. Ezt követően pedig az impériumváltások és világháborúk fokozatosan visszaszorították ennek lehetőségét. A későbbi évtizedekben pedig a gépkocsiszállítás térhódítása révén Udvarhely is be tudott kapcsolódni a vármegye gazdasági vérkeringésébe, így a vasút terve inkább csak nosztalgikus ötletnek tűnt. A szerző szerint ez a másfél évszázados eset kiváló példája a helyi politikai, gazdasági erők országos fejlesztési politikán belüli küzdelmének. A kötet, bár történeti munka, és elsősorban a szakmának íródott, könnyed, közérthető nyelvezete révén a nagyközönség és érdeklődők számára is „fogyasztható”.

A záró fejezet egy társadalomtörténeti kísérlet, amely a közlekedés módzataival indít, és a vasúti forgalomra összpontosít. Az ipari vasútvonalak mellett a szerző nyomon követi a vasútvonalakat építő vállalkozókat és cégeket, kimutatva az ezek közötti összefüggéseket. A vasút építésével járó társadalmi és városrendezési változásokat is vázolja, vagyis a bérkocsi-forgalom alakulását a vasút megjelenése után,

valamint a megjelent állomások, ipari állomások és indóházak létrehozásával járó folyamatokat. A könyvben színesen, anekdotikus történetekkel ragadja meg a vasút érkezését a Székelyföldre, ahol a vasutak megnyitása népünnepélyként zajlott. Továbbá a vasúti kocsik felszereléséről, az utazás módjáról és az illetanról is érdekes történeteket olvashatunk. Az addig szokatlan utazási forma népszerűsítő igényeket vont maga után a vasúttársaság számára, ezért különböző illetankönyveket adtak ki a vonaton való viselkedés szabályairól. Ezenkívül számos irodalmi alkotás maradt ránk e történetekről, az utazási élmények megörökítéséről. A szerző fontosnak tartotta összeszedni a székelyföldi vonatkozás leggyakoribb panaszait is, amelyek szintén az aktualitást tükrözik: a vonatok gyakran késnek, lassúak, nem megfelelőek az összeköttetések, a szállítóknak nincs megoldva a tisztaság, fűtés stb.

Összességében a szerző megállapítja, hogy a székelyföldi vasutak mind a mai napig befejezetlen hálózat képét mutatják. A könyvben található szá-

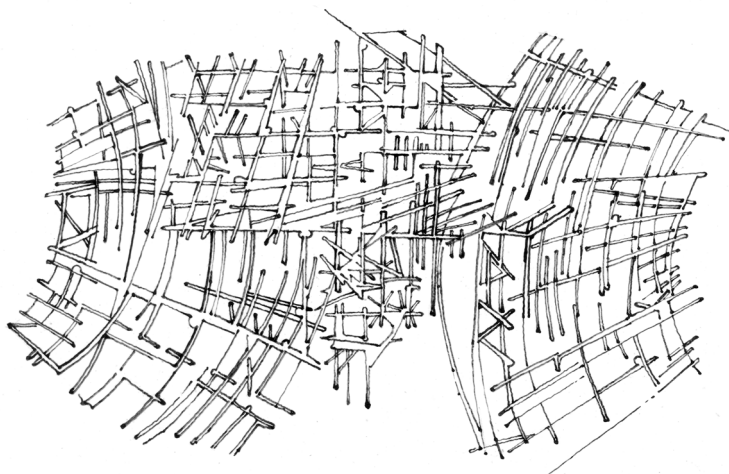
mos ábra bizonyítja ezt, amelyek legtöbb esetben megvalósíthatatlan terveket tartalmaznak, amelyekkel a korabeli vasútépítési időszakban találkozunk. 1915-ben a székelyföldi vasút építéstörténetének meghatározó korszaka véget ért. A hiányosságok ellenére a szerző kiemeli, hogy a vasútnak köszönhetően a Székelyföldnek mégis sikerült bekapcsolódnia az országos vérkeringésbe, elérhetővé tette az emberek számára közeli vagy távoli utazásaira a vasút kényelmét és biztonságát. Megépítésével pedig a településekre érkező mérnökök, vállalkozók, ügynökök, munkások áradata felborította a helységek megszokott mindennapi életét, ezáltal közvetlenül is érintette a helyi társadalom minden tagját. A könyv hiánypótló munkának számít, de nem tekinthető befejezettnek, ugyanis a 20. században a Székelyföldet érintő impériumváltások, valamint politikai rendszerek továbbbírták a vasút fejlesztésének vagy éppen hanyatlásának történetét, melyet remélhetőleg a közeljövőben hasonló alaposítással feldolgoznak.

Fodor János

■ JEGYZETEK

1. A 2011-ben megvédett dolgozat címe: *A vasúthálózat kiépülése Székelyföldön és szerepe a régió modernizációjában (1868–1915)*. Megtekinthető a <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/gidocsabaphd.pdf> webcímen.

2. Elsősorban a Hermann Gusztáv Mihály és Róth András Lajos által szerkesztett, Székelyudvarhelyen nyomtatott Aeropolisz sorozatban megjelent vasúttörténettel foglalkozó munkáira gondolok, valamint a tanulmánykötetben megjelent munkájára: Gidó Csaba: *Marosvásárhely gazdasági vonzáskörzete a vasútforgalom szempontjából a 19. század utolsó évtizedében*. In: Pál-Antal Sándor – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Marosvásárhely történetéből*. 2. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007. 55–69.

MAGUNKHOZ ÉS A VILÁGHOZ KÉPEST

Gömöri György: *Rózsalovaglás*

■ „Bájos kis verseskötet...” – írja angol nyelvű ismertetésében Kabdebó Tamás Gömöri György kötetéről (World Literature Today, September 2014. <http://www.worldliteraturetoday.org/2014/september/rozsalovaglas-george-gomori#.VJcyzF4gw>). A „bájos” (charming) jelző annyiban tűnik indokoltnak, hogy a szintetizáló, de ugyanakkor az életművet új vonásokkal is kiteljesítő kompozíció éppen a szerző 80. születésnapja táján, tehát kitüntetett életpillanatban jelent meg – egyébként a verseket főként az emlékezés és az elmúlás gondolata, a jövőnek egy politikai és ökológiai szempontból komor víziója hatja át.

A *Rózsalovaglás*hoz szükséges befogadói horizontot Szirtes Gábor előszava készíti elő. Gömöri munkásságának ismertetése után a költői pályáját méltatja (amely „formagazdagsággal, műfaji sokszínűséggel, tartalmi/tematikai sokrétűséggel, erőteljes irodalmi és történelmi vonzalmakkal, példázatokkal, sajátos »áthallásokkal«, ezek tudatos alkalmazásával jellemezhető”), majd a jelenlegi kötet néhány sajátosságát emeli ki: a versek által bejárt tág időt és teret, a tárgyiasult világot, a konkrét helyzetekből kiinduló gondolatosságot, az utazás és elmúlás motívumát, a 21. század korproblémáira való érzékenységet, a közéleti tudatosság és a személyes hang egyensúlyát.

Mindezek a szövegek felszínén funkcionáló sajátosságok az elsődleges megközelítésnek szabnak irányt. Egy másik lehetőséget maga Gömöri kínált az *Irodalmi Jelen* 2010. december 6-i számában (<http://www.irodalmijelen.hu/05242013-1400/gomori-gyorgy-versei-bevezetoje>), amikor a jelenlegi kötetben is helyet kapó három vers keletkezéstörténetéhez fűzött komment-

tárt azzal az indoklással, hogy „[a] szöveg-helyzet értése szinte mindig segít a vers »megfejtésében«, különösen, ha a költő nem kizárólag »tisztá versek«, hanem hírek, képek által kiváltott versek vagy szerepversek szerzője”. Az érdekes viszont épp az lehet e kötet vizsgálata kapcsán, hogy miként lépnek működésbe az egyes szövegek a szöveg-helyzet értése nélkül is. Ha ebből a távolságból szemléljük a *Rózsalovaglás*t, akkor egy olyan identitás(re)konstruáló, mozaikszerűen építkező verses önéletrással szembesülünk, amelyet a felelősségteljes létezés imperatívusza hat át. Az egyes mozzanatok valóban rendelkeznek konkrét valóságreferenciával, nagyon sok vers egy-egy hírre, régmúlt történelmi eseményre, fényképre, látványra, utazási vagy forradalommal kapcsolatos élményre vagy éppen egy meghallgatott operára (A *rózsalovag* Richard Strauss vígoperája, Gömörinél kissé módosítva vers- és kötet cím) reagál/utal, ezek megfejtése azonban nem feltétele az egyes művek befogadhatóságának.

A kötet négy ciklusa a személyesebb megszólalásmódtól és tematikától az utazás, úton levés motívumain, majd a „szerepverseken” (Arany János, Bethlen Gábor, Zrínyi Miklós, Goethe, Békassy Ferenc stb. álarcában) át a „közéletibb” tartalmakig ível. A lírai én Janus-arcú lényként egyszerre látja a múltbeli események és a jelenlegi helyzet következményeit: a múlt néha hangyafészekként, „amelyből / időnként torz képzetek rajzanak ki, szárnyasan” folyton jelenvaló (*Hangyák*), máskor nosztalgikus emlékképek táráként idéződik fel (*Percek gyerekkoromból, Külső-Józsefváros 1939–1944*). Az utazások impressziókként élnek tovább emlékeze-

tében, ezek illékonyágát nyelviileg is sikerül érzékelhetővé tenni: „ezután már minden csak kevesebb lett / amikor alább ereszkedtünk a Yosemite / gótikus fenyeves-kolosszusai közé / s utána a virág-gyerekek zümmögését szá-guldva széttroncsoló autók fényözöné-be” (*Nyári hajnal a Tioga-tónál*).

A múltbeli emlékek felidézése mellett a versek énjét a saját – több nyelven és többféle térben kibontakozó – identitása foglalkoztatja („Ennyire más a hold, mint Angliában? / S hová hajó-zom én, ki jóllehet magában / magyarul él, még három nyelven próbál / létezni: angolul, lengyelül, indonézül” – *Ma-kasszár és Ambon közt...*), ezek egymás mellettsége pedig sajátos síkváltásokat eredményez (*Két nyelv között, Két füge-fa, Kettős képeslap* stb.).

A leghangsúlyosabban azonban azok a szövegek csapódnak le, amelyek valamilyen háborús, forradalommal kapcsolatos mozzanatot jelenítenek meg, vagy amelyek a jövő ijesztő vízióit tartalmazzák. Ezek olykor helyzet-elemzés-szerűek: „Ha lázadok ma / azért teszem, mert elborzadva látom: /

kerge eszmék hogyan tenyésznek friss fejekben.” (*Egy hajdani lázadó újra lázad*); máskor a beszélő én a fájdalom tárgyiasításával – „francia katedrális könyöklő angyala / siratja az értelmetlen halált” (*Első világháborús emlék*) – vagy cinikus hangvételű szólammal próbálja kivonni magát az ilyen világból: „Ebben a jövőképből egyedül az vigasztal, / hogy már unokánk is túl lesz a negyvenen, / így neki is voltak élhető évei, / mert ami ezután jön, az maga a pokol” (*London 2056*).

A vígoperától kölcsönvett, lovagi idillt ígérő cím és a kötet bús, pesszimizista zárása közötti feszültség ki-egyensúlyozására/megszelídítésére számos korhangulatot, életérzést meg-ragadó, hol epikusabb, hol látvány alapján kibontakozó gondolati tartalmú vers található a kötetben, s végül is inkább arra a következtetésre lenne szerencsés jutnunk, amit a *Válasz egy gyakran feltett kérdésre* című alkotás fogalmaz meg: „köszönöm, magunkhoz / és a világhoz képest igen, / köszönöm, jól vagyunk.”

Codău Annamária

„SZÓRAKOKTATÁS” A TÁRSALGÁSRÓL Pléh Csaba: *A társalgás pszichológiája*

■ Nem könnyű élvezetesen és mégis kellő tudományos megalapozottsággal írni. Ez különösen igaz akkor, ha az ember egy olyan tudományág képviselője, mint a pszichológia vagy a nyelvészet. Ez az állítás azonban halmozottan igaz a kettő házasságából született pszicholingvisztika kiváló ismerője vonatkozásában. A fenti könyv szerzőjének mégis sikerült ez a fajta „bűvésztűrk”, ráadásul nem is akárhogyan. Pléh Csaba nemcsak egy igen részletes és szakirodalmilag gondosan alátámasztott, de egyúttal rendkívüli igénnyel és a személyiségére oly jellemző embercentrikussággal for-

málta meg ezt az írást, ahogyan csak egy verbéli szakember teheti.

A könyv témája örökzöld jelenség, nevezetesen az emberi társalgás és annak építőkövei. A téma meglehetősen komplex mivolta folytán egy mélyreható körbejárás szükséges, amely folyamatban a szerző permanensen fogja az olvasó kezét, miközben átvezeti a nyelvészet, a pszichológia és a szociológia erdején át egészen az életszerű hétköznapi beszéd pillanatáig. Ettől a ponttól elmerülünk az emberek közötti beszélgetés, a társalgás legkülönbözőbb variációiban.

Az egyes fejezeteket kisebb leckék-re bontó *Terepmunka* című részek segítenek az olvasónak kipróbálni magát, lemérve az addig olvasottak megértettségét, egyúttal lehetőséget adnak arra, hogy a közelebről megismerjük a társalgás valódi arcát a hétköznapi beszélgetések folyamán. Ehhez a folyamat-hoz további szellemi erőpróbát jelentő kérdések és kérdéscsoportok társulnak minden fejezet végén az *Ellenőrző kérdések* formájában, amelyek szintén az olvasottak alapos megértését és elmélyítését célozzák.

Számtalan kutatásra támaszkodik a szerző, amelyek eredményeit szívesen megosztja az olvasóval. Ezeket rendszerint diagramok formájában közli a könyvben, így könnyítve meg, egyúttal szemléltetve az egyes kutatások által feltárt jelenségeket. A kutatások között találunk az 1900-as években lefolytatott vizsgálatokat, illetve sok olyan aktuális kutatómunkát, amely néhány korábbi kutatásnak az újravizsgálása, illetve továbbfejlesztett formája.

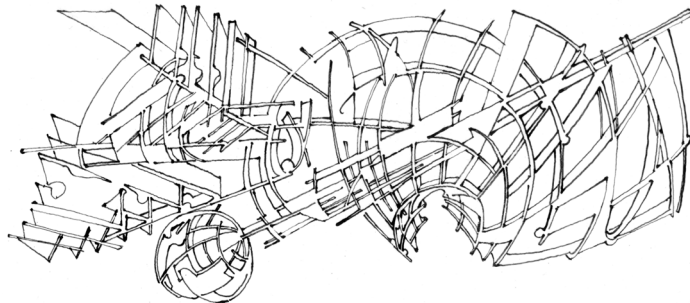
A könyvben szereplő jelenségeket nagyszámú példával illusztrálták, így az olvasó mindenképpen áldozatául esik az úgynevezett „szórákoltatásnak”, hiszen játszva tanulja meg a könyvben bemutatott nyelvi szituációkon keresztül, hogy mik is Grice maximái, és ezek hogyan érvényesülnek a kommunikáció során (157–164), hogyan jelentkezik az udvariasság a nyelvben (167–196), vagy éppen mik a beszélőváltás jellemzői kisgyermeknél (216–218). A példák naprakészek és változatos forrásokból származnak: találunk itt Facebook- bejegyzéseket, baráti beszél-

getéseket, iskolai jeleneteket, irodalmi idézeteket, sőt még a szerző családi beszélgetéseiből is szemezgethetünk. Ha a könyv elolvasása után valakinek mégis maradnának tisztázatlan fogalmak a fejében a társalgás birodalmában tett kalandozás után, a könyv végén szereplő *Fogalomtár* részben (375–381) egyszerű és világos nyelven megfogalmazott ismertetést olvashat ezekről.

A bőséges irodalomjegyzék lehetővé teszi a hazai és külföldi szerzők ilyen irányú műveiben való elmélyedést, illetve utánajárást, egyúttal kiváló alapját képezheti egy későbbi nyelvészeti, pszichológiai, vagy éppen pszicholingvisztikai kutatásnak. Így válhat ez a könyv egy könnyed délutáni olvasmányá a társalgás iránt érdeklődőnek, szakkönyvvé a kommunikáció kutatóinak, vagy éppen tankönyv, esetleg segédkönyv a főiskolai hallgatónak.

Alapos kutatáson alapuló, szemléletes és az életből vett példákkal illusztrált, könnyed világos stílusban megfogalmazott mű. Pléh Csaba írása mindezen jellemvonásokat magán hordozza, noha jóval többet nyújt azoknál. Olyan szellemi utazásra invitál a hétköznapi emberi beszéd világába, amely önmagában a kutatások végtelen kincstárának bizonyul. Azonban eme hosszú és izgalmas utazás közepette sem feledkezik meg könyvének valódi főszereplőjéről, arról a személyről, aki ezt a kutatást inspirálta, és akinek elévülhetetlen szerepe van ennek a műnek a megszületésében: a társalkodó emberről. Rólunk.

Kárpáti László

CSEKE PÉTER AJÁNlja

■ Amerikai utam előkészületei és e lapszám szerkesztése során a legnagyobb hátsással a Cseh Tibor szellemi hagyatékát bemutató kötet írásai (*Csernától a Reménység taváig*) voltak rám. A *Korunk* hasábjain is idéztem a hazatemetkezett szerzőnek a nyugati szórványvilágban élőkhez szóló 1989-es felismerését: „Mostantól kezdve az utak nem Nyugat felé vezetnek, hanem hazafelé.” A Kárpát-medencébe. Azoknak, akik behatóbban szeretnének megismerkedni e lapszám háttérvilágával, az alábbi köteteket ajánlanám:

■ A. Szabó Magda és Ablonczy László (szerk.): *Az „Állj fel” torony árnyékában*. Magyarok francia földön. Új Horizont Könyvkiadó Alapítvány, Veszprém, 2003.

■ Ablonczy László: *Bartók Béla kertjében*. Marosszentimrédtől Párizsig. Püski Kiadó Kftt. Bp., 2003.

■ Béládi Miklós – Pomogáts Béla – Rónay László: *A nyugati magyar irodalom 1945 után*. Gondolat, Bp., 1986.

■ Borbándi Gyula (szerk.): *Nyugati magyar esszéírók antológiája, 1986*. Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadása, Bern, 1986.

■ Uő.: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985*. I. és II. kötet. Európa Könyvkiadó, Bp., 1989.

■ Uő.: *Emigráció és Magyarország. Nyugati magyarok a változások éveiben 1985–1995*. Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadása, Basel – Bp., 1996.

■ Uő.: *Alkony és derengés*. Írások a posztemigrációról. Antológia Kiadó, Lakitelek, 1999.

■ Uő.: *Emigránsok*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Bp., 2002.

■ Cseh Tibor: *Csernától a Reménység taváig*. Válogatott írások. Válogatta és szerkesztette Ludányi András. Feketes Sas Kiadó, Bp., 2014.

■ Czigány Lóránt: *Gyökértelen, mint a zászló nyele*. Írások a nyugati magyar irodalomról. Szabad Tér Kiadó, Bp., 1994.

■ Czigány Magda: *Szigetmagyarság – Londoni magyar sziget*. A Szepsi Csombor Kör rövid története. Kortárs Könyvkiadó, Bp., 2012.

■ Kovalszki Péter és Ludányi András (szerk.): *ITT–OTT Kalendárium 2014*. Vajdaság – tegnap, ma és holnap. Kiadja az Amerikai Magyar Baráti Közösség. Ann Arbor

■ Kovalszki Péter és Ludányi András (szerk.): *ITT–OTT Kalendárium 2015*.

■ Kovács Andor: *Homokpad*. Madách-Posonium Kft., Pozsony – Püski Kiadó Kft., Bp., 1995.

■ Méray Tibor: *A párizsi vártán*. Írások a Szajna mellől. I. és II. kötet. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2000.

■ Nagy Károly: *Amerikai magyar szigetvilágban*. Nap Kiadó, Bp., 2009.

■ Petrik Béla: *Kitörési pontok*. Esmék, emberek. Antológiai Kiadó, Lakitelek, 2014. [Lásd a Gombos Gyuláról, Kovács Imréről és Szabó Zoltánról írt tanulmányokat.]

■ Szabó Zoltán: *Diaszpóranemzet*. Szerkesztette és sajtó alá helyezte András Sándor. Osiris Kiadó, Bp., 1999.

■ Szöllősy Pál és Balla Bálint (szerk.): *Európa keresztútjain*. Az Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem 33 éve. Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem, Basel – Bp., 2003.

■ Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban*. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Bp., 2000.

AZ ARGHEZI-REJTÉLY

■ Ferenczes István 70. születésnapján azzal lepte meg magát és olvasóit (a Lövetei Lázár László készítette életút-interjú mellett), hogy hosszas és alapos kutatások nyomán megírta a szerinte legnagyobb – 20. századi – román költő, Tudor Arghezi származástörténetét. Az *Arghezi/Ergézi* című tanulmány sokkal több titkot tár fel, semhogy párhuzamba állíthatnánk egy olyan irodalomtörténeti felvezetéssel, amelyben az Eminovici – Enescu vagy a Petrovics – Petőfi (akár a Iosif Áron – József Attila) vonatkozások kerülhetnének összefoglalásra. Ferenczes önálló kis könyv terjedelmű munkájának figyelmes olvasója persze megtalálja azokat az utalásokat (román irodalomtörténetészekét csakúgy, mint az Arghezit is fordító Kányádi Sándor feljegyzését), amelyek a saját bevallása szerint valamit magyarul is tudó, székelyföldi helyneveket öreg korában is elősoroló költő bonyolult gyermekkorához kapcsolódnak. Ezek nyomában indult el Ferenczes István – és irodalomtörténeti jelentőségű fölfedezéshez jutott.

A *Székelyföld*ben olvasható tanulmány már-már krimi érdekességű, mint-hogy magát a kutatás menetét is elének tárja. Nem volt könnyű ugyanis Ferenczesnek eljutnia a fél- vagy félreinformálások sűrűjében a Brassó melletti, nem létező „Sechelis”-től Szentkeresztbányáig, ahol végül anyakönyvi kivonatokra talált. És a családja továbbkutatásával nem állt meg ott, ahol megtalálta Rozália Arghezinek, a költő anyjának

eredeti nevét; Ergézi Rozália 1859. szeptember 26-án született a Székelyudvarhelyhez közeli Szentkeresztbányán, Ergézi János és Ágoston Zsuzsanna gyermekeként. Mindkét ágon tovább keresgélve, Ferenczes nyomára akadt Ergézi János felmenőinek. Ha megállt volna Ergézi Rozáliánál, maradt volna a kétely, miért állította a Bukarestben szolgáló székely asszony, a római katolikus székely bányász lánya, hogy német származású. A lelkiismeretes kutakodás – más talán megállt volna a „leleplezésnél”, maradt volna a felkiáltással, no lám, Arghezi is félig magyar! – elvezette a magyar költőt a bizonyítottan mondható igazsághoz: az Ergézi család Bukovinából származott el a Székelyföldre, Rozália nagyapja, Ergesi János és felesége, Ballaschin Mária (már szentkeresztbányaiak) bizonyára beszéltek németül, tőlük tanulhatta a német nyelvet az unoka – mint ahogy magyar anyanyelvét ifjú korának természetes környezetében sajátította el. És új, román környezetében, ahol Nae Theodorescunak megszüli Iont (Arghezi a keresztnévét megváltoztatta) – érthetően vallotta magát német eredetűnek.

A folyóiratközlés alapján érdemes volna tovább követni a költő családjának zűrzavaros szárait, az anyához és a féltestvérhez való viszonyt, de álljunk meg itt. És köszönjük meg Ferenczes Istvánnak székely-magyar költőhöz méltó, filológiai hitelességű munkáját. (*Székelyföld*, 2015. január.)

K. L.

EGYÜTT A SZÉTSZÓRTSÁGBAN

■ A 2015-ös *ITT-OTT Kalendárium* tizenkettedik a sorban. Az évkönyvként megjelenő kiadvány meghonosítását Ludányi András barátunk szorgalmazta. Az utóbbi

összeállítás egyike a legtestesebbeknek, s még így sem került-kerülhetett bele minden betervezett anyag, amelynek már az összegyűjtése is sok munkát igényelt.

A kalendárium nemcsak a Reménység tavánál rendszeresített találkozóznkról szól, hiszen vannak évközi rendezvényeink is, vannak barátaink, akik egyszer/többször velünk tartanak a Lake Hope partján, és akiknek a munkásságát számon tartjuk, életük eseményeit követjük. Amiként közösségünk, társ- és helyi közösségeink intézményes életét is. Olvasmányainkra is fel kívánjuk hívni a figyelmet. Vannak pártolóink, és róluk is hírt kívánunk adni.

A nyitó fejezetet – amit, mint mindig, a társszerkesztők közösen írnak meg – eligazít a kínálatban. Naptárunk az idén is bemutatkozási lehetőséget nyújt a Kőrösi Csoma Sándor Program új ösztöndíjasainak. Aztán Élhető Lajos szól hozzánk, és kölcsönvéve korábbi rovatcímét, magam is is vállalkoztam egy kis pipafüstös elmélkedésre. Közösségünkről, találkozónkról szól második – legtestesebb – fejezetünk. Itt a szét-szórtság, Erdély és a Kőrösi Csoma Sándor Program vonatkozásai kerültek megbeszélésre három pódiumbeszélgetés során, amelyek a médiáról és kommunikációról, közösségeinkről és a közösségépítés helyi lehetőségeiről szóltak. Ezek mellett előadóink hozzászólásait, bemutatásait is közreadjuk. A *Kulturánk* ro-

vatban bemutatjuk könyvklubunk anyagait, kulturális előadásaink szövegét vagy az azokhoz kapcsolódó írásokat. A *Történelmünkben* az első világháború százéves évfordulójával foglalkozunk. Kalendáriumunkban lehozzuk 2014-es találkozóznk *Zárónyilatkozatát*. A *Magyar szolidaritás* rovatunk ezúttal is támogatásainkkal, említésre méltó példák bemutatásával, a Magyar Diaszpóra Tanács munkálataival és alapítványi-közösségi hírekkel, testvérkapcsolatainkkal foglalkozik, míg olvasónaplóknkban recenziók, újraközlések és Ludányi András barátunk Cseh Tibor-könyvével kapcsolatos írása olvashatók. Idén is megemlékezünk halottainkról, és számba vesszük kítüntetett barátainkat.

Kalendáriummi terveinkről is szóljunk röviden: jövőre foglalkoznunk kell a kalendárium munkakörének bővítésével, a szerkesztőbizottság hangsúlyosabb részvételének biztosításával, a szerkesztési munka javításával is. Ebben – a szerkesztőbizottság és az MBK-tagság mellett – szívesen vennénk olvasóink, vendégeink észrevételeit, javaslatait, netán segítségvállalását is. A kalendáriumok elektronikus fellelhetősége honlapunkon: <http://www.itt-ott.org/archive/11/>

Kovalszki Péter

HA SENKI SEM KÉRDEZI, TUDOM

■ Balázs Imre József András Sándorral beszélget, aztán szó szót követ, és hirtelen a teljes 20. századi kultúrtörténet az ölünkbe hullik. Fegyelmezetlen gyermekek módjára fickándoznak a szövegben a korszakfogalmak, a művészeti irányzatok megnevezései, filozófiai kulcsfogalmak, mint akiket, mint amelyeket képtelenség megfogni, megragadni. Aztán végül mégis minden a helyére kerül. Minél jobban távolodik a beszélgetés András Sándor személyétől, és minél jobban közelít a fogalmak mezejéhez, annál sodróbb erejű, annál szenvedélyesebb és áradóbb a felelet.

András Sándor néven Sándor András ír és publikál szövegeket, költészetet, esszéket és tanulmányokat. 1956-ban emigrált, angol, német és amerikai egyetemeken szerzett diplomát, doktori fokozatot, majd töltött be tanári állást. Német irodalmat oktatott, és 1981–1996 között az *Arkánium* című magyar emigráns irodalmi orgánomot szerkesztette Bakucz Józseffel, Géfin Lászlóval és Vitéz Györggyel. Verseskötetei, életműve kevés figyelmet kaptak – írja Kukorelly Endre a 2010-es *Bretonhídon Atlantiszba* című esszékötete ismertetőjében.

Az interjú mintegy első ötödében esik szó a szerző személyéről, életútjáról, szerepeiről, írói identitásáról és versesköteteiről, hogy aztán mindez egy sokkal tágabb, metafizikai kontextusba kerüljön a beszélgetés további részében. Az András Sándort mint írófigurát körüljáró részből két gondolatot szeretnék kiemelni. Az egyik az írófigura genezisére vonatkozik, aki egy régi indítást követ, aki írónak készült, biztos abban, hogy írni akar, és azért lesz egyetemi tanár, hogy a nyarai megmaradjanak az írás számára, másrészt azonban egy megalkotott, költőietlen, identitás és alanyiség nélküli figura, aki nem azonos az azzal az emberrel, aki, mondjuk, szereti a bablevest. Az író tehát egy a legbelsőbb indítástól megformált, a szubjektumtól azonban mégiscsak távol eső, megalkotott projekció, figura, aki szól.

A második, amit kiemelnék, az egy az írások, versek, első kötetek keletkezésével kapcsolatos megfigyelés. András Sándor, amikor az első „igazi” írásainak születéséről beszél, azok kontextusaként és okául vagy ihletőjeként – a beszélgetés több pontján is – társadalmi és politikai eseményeket emleget fel, és ezzel összefüggésben mondja a szövegeit durvának, bizarrnak, vadnak. Konkrétan nem hangzik el, de a beszélgetésben többször is visszatér a művészet lázongásként és vadságként való értelmezése, ami aztán valamilyen módon mégis kanonizálódik, kooptálódik, jó áron eladhatóvá válik, mintha a vadság kanonizálása hívná élte az új irányzatokat, a vadság új módozatait.

Az *Arkánium* elindításáról szólva kezdenek felbukkanni és elszaporodni az olyan fogalmak, amelyeken a kérdező és a kérdezett mást-mást ért, vagy amelyeket az egykorú és mai magyarországi köz- és szakvélemény másként értelmez, mint András Sándor. Az interjúalany hatalmas emlékezet- és tudásanyagból mérítve belülről, a keletkezésük felől láttatja és értelmezi a 20. századi művészet kulcsfogalmait és azok történetét.

Ha címszavakba szeretném foglalni mindazokat a témákat, amelyekről az interjúban szó esik, akkor ezeket mondanám – a megjelenés sorrendjében: nem-

zeti romantika, modern, avantgárd, posztmodern, játék, metafizika, fizika, világ, mítosz, elme, tér, mentális tér, idő, fogalom, művészet, alany, tárgy, nyelv, érzés, *framing*, anarchia, mitológia, előtudat. Csupa olyan elvont fogalom, amelyeken a gondolkodók évszázadok óta nem találnak fogást. Merész vállalkozás mintegy 12 oldalra! Mégis egy jól olvasható és koherens szöveget kapunk itt Balázs Imre Józseftől és András Sándortól.

András Sándor, amikor avantgárd és modern névvel illeti azokat az irányzatokat, amelyeket mások posztmodernként szeretnek megnevezni, úgy érvel, hogy a magyar posztmodernfogalom kapcsán nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ami Magyarországra bejött, az már másodlagos volt, illetve egészen különböző irányzatok jöttek be egyszerre, sűrítve. A válaszadó az ötvenes-hatvanas évek nyugati tapasztalatán van belül és a magyarországi diskurzuson kívül, és onnan egészen másképpen látszanak a dolgok. Például nem látszik a törés aközött, amit modernnek és posztmodernnek nevezünk. „Magam ezt a változást az *Arkánium* első számában, 1981-ben úgy kíséreltem meg tömören jelezni, hogy az élcsapatnak megszűnt az éle, lett belőle elcsapat, a fősodortól elüt, eltávolodik” – mondja András Sándor.

Szent Ágoston annak idején fején találta a szöveget: „Az elvont fogalmak nem érzékelés eredményei. [...] Honnan származtak belém, mondják meg ők maguk, ha tudják! [...] Ha senki sem kérdezi, tudom; ha kérdik tőlem, s meg akarom magyarázni, nem tudom.” Ennek a kettőségnak a jegyében fogannak András Sándor válaszai is, egyrészt akkor, amikor felidézi azoknak a kiállításoknak az élményét, amelyeket aztán később a posztmodern korszakfogalmával jelölnek. Másrészt akkor érhető tetten ez a kettőség, amikor a fizikailag nem tesztelhető, a metafizika körébe tartozó élményekről lesz szó, amelyen például a művészi befogadás is, amelyről máshol olyan szavakkal beszél, mint „nézés-hallgatás” vagy *un je ne sais quoi*. Harmadszor pedig akkor, amikor maga a fogalomalkotás természete kerül szóba, ti. hogy vajon

hogyan történik a típusá válás, mire képes az elme („valami módon képes olyan dolgokra, amelyek fizikailag nem magyarázhatóak”), és mire használható a nyelv („valami kell hogy legyen, amit pusztán nyelviileg hozhatunk létre”). Mennyiben fizikai az, amit a nyelvvel csinálunk, és el tudjuk-e mindazt képzelni, amit mondani lehet? „A Hold elbújt a csigahéjba” – például ezt.

A beszélgetés a mítoszfogalom értelmezésével zárul. A beszélgetők abban állapodnak meg, hogy a mítosz egyfajta integráló szerkezet, amely rendet tesz a

szinkrón, egyidejű dolgok között. A mítosz „egy bizonyos megélt és megélhető (földi) világ rejtjeles, metaforákkal kifejeződő rendjének” letéteményese, ahol minden mindennel összefügg(het), ahol az öröktől fogva levő dolgok valahogy mégiscsak el tudnak kezdődni. Tehát a beszélgetés ismét oda jut, hogy a legnehezebb fogalmak, a leginkább égető egzisztenciális kérdések pusztán ésszel nem elérhetőek, ésszerű rendszerbe nem foghatóak. Hogy az a Hold mégiscsak elbújik a csigahéjban! (Kortárs 2014. 12. sz.)

Adorjáni Anna

TŰZVIGYÁZÓK

Nincs más haza, csak az anyanyelv.

MÁRAI SÁNDOR

■ Az 1998-ban elindított és a Kanadai Nemzeti Könyvtárban (National Library of Canada) ISSN 14805499. szám alatt bejegyzett *Kalejdoszkóp–Kaleidoscope* című magyar–angol kulturális folyóiratnak nem véletlenül adták alapítói ezt az elnevezést. A kéthavi kiadvány immár tizenkét éve mutatja fel a világnak a magyar irodalom és művészet értékeit. A Dancs Rózsa és Telch György által Torontóban alapított és fenntartott lapnak ugyancsak fő erénye, hogy nemcsak az észak-amerikai, de a teljes magyar diaszpóra egyetlen ilyen jellegű folyóirata a jelenlegi sajtópiacon.

A Pallas Nagy Lexikona helyesírását követő *Kalejdoszkóp* folyóirat havilapként indult 1998. január 1-jén (három év múltán, 2000 végétől anyagi nehézségek kényszerszünetre ítélték, de 2006. január 1-jén újraindult, azóta minden második hónapban megjelenik). „Nincs más haza, csak az anyanyelv” – hirdeti címlapján állandó mottóként Márai Sándor gondolatát, s valóban a lap alapvető célja az anyanyelv ápolása, az anyanyelvű kultúra megőrzése és terjesztése az emigrációban, illetve a tengerentúli magyarság kulturális elszigeteltségének megszüntetése, elvándorolt honfitársaink magyarságtudatának megőrzése, a magyarul már nem beszélő második/ harmadik nemzedék

tagjainak léleképítése – az egyetemes magyar nemzeti értékek közvetítésével. „Lapunk elhivatottan tolmácsolja nemzeti kultúránk értékeit angol nyelvű olvasói felé. Mind klasszikusaink, mind a kortárs szellemi elit alkotásainak angol nyelven való tolmácsolása hatalmas hiányt pótol, és egyre jobban felébreszti a befogadó ország magyar hagyományok iránti érdeklődését, ami által erősödik nemzetünk tekintélye a nagyvilágban” – mondja Dancs Rózsa, a folyóirat főszerkesztője. Hozzáteszi: talán egyetlenként közöltek angol fordításban olyan műveket, mint Jókai Anna *Ima Magyarorszáért*, Jékely Zoltán *Kalotaszegi elégia* vagy Szilágyi Domokos *Bartók Amerikában* című költeményeit.

A szerkesztési elveknek van egy másik iránya is: „Távol a hazától, az anyanyelvi kultúra bölcsőjétől, nagyon sok értékes és tehetséges honfitársunk alkot, teremt maradandó értéket, akikről többnyire csak a folyóiratunkból értesülhet a kárpát-medencei olvasóközönség. Fontosnak tartjuk, hogy szülőföldünk felé is eljuttassuk a tengerentúli alkotók és az itt születő alkotások hírét” – érvel Dancs Rózsa, aki szerint alapvetően fontos, hogy mindenkiről hírt adjanak, hogy mindenki közlési lehetőséget kapjon a

folyóiratban, hiszen csak így marad élő a kapcsolat az itthon és az otthon két világa között.

A szerkesztés harmadik iránya pedig az általános műveltség kiszélesítési szándékából fakad: a lap a magyarokkal élő más nemzetiségűek kultúráját, szellemi értékeit is igyekszik megismertetni – magyar fordításban – olvasóival. A kéthavisa mellett is mindig naprakész és a magyarországi, illetve az össznemzetet érintő időszéri kérdésekre is érzékenyen reagáló folyóirat a Kárpát-medencében élő olvasói elismerését is kivívta. Prokopp Mária budapesti egyetemi tanár például sok köszönet és végtelen gratulációja mellett csodásnak nevezte a *Kalejdoszkópot*, megállapítva, hogy: „Hihetetlen gyorsak és nagyszerűek vagytok! Az egész szám rendkívül színvonalas, a tartalmában és formájában egyaránt!” Levelében megjegyezte ezt is: „Mindnyájan megerősödünk nemzetünk erejében a *Kalejdoszkóp* láttán. Amely nemzetnek ilyen gyermekei vannak, mint TI, az talpra fog állni!” Az Országos Széchényi Könyvtár Gyaráptási Osztálya többször is megköszönte, hogy évek óta rendszeresen kapják „ezt a színvonalas folyóiratot”.

A lap kiadója gyakran szervez könyvbemutatókat, hangversenyeket, kiállításokat, író-olvasó találkozókat, gyermekműsorokat, filmvetítéseket és egyéb olyan programokat, amelyek az anyanyelvpolást, a hagyományőrzést, az értékvédelmet, a nemzeti érzés elmélyítését szolgálják. Egy ilyen rendezvény kapcsán Balog Zoltán református lelkész, jelenlegi budapesti emberierőforrás-miniszter 2010-ben – akkor társadalmi felzárkózásért felelős államtitkárként – így szólította meg a *Kalejdoszkóp* életre hívóit: „Igazi elhivatottságra vall, hogy a *Kalejdoszkóp* az emigrációban, a már magyarul nem beszélő második, harmadik nemzedék tagjaihoz és az angol nyelvű társadalomhoz is nyughatatlan lelkesedéssel és hittel sugározza közös nemzeti értékeinket. [...] Különös nyomatókat ad munkájuknak, hogy az észak-amerikai diaszpóra egyetlen ilyen jellegű és színvonalú folyóirata a *Kalej-*

doszkóp. Köszönjük, hogy sikerrel hívják fel a figyelmet az egyetemes magyar kultúrára az idegen ajkú világban is, tekintélyt, megbecsülést szerezve a magyar névnek és barátokat Magyarországnak. [...] Köszönet és megbecsülés illeti Önöket, mert nem szüntek meg magyarnak lenni, mert »tűzvívázókként« őrzik a hazaszeretet lángját, és új tüzeket szítanak áldozatos munkájukkal.”

Ugyanabban az évben (2010-ben) Dancs Rózsa író, újságíró, lapkiadó és főszerkesztő „a nemzeti kultúra értékeit különban népszerűsítő, világszerte felmutató, a nemzeti egységért, a magyar nyelvért fáradhatatlanul munkálkodó hűséges magatartását és magas színvonalú újságírói tevékenységét” a budapesti Szervátiusz Alapítvány Szervátiusz Jenő-díjjal ismerte el. Fontos állomás volt e két epizód – Balog Zoltán elismerő sorai és a Szervátiusz-díj – a *Kalejdoszkóp* fennállása óta, hiszen bizonyos értelemben új fejezetet nyitott a lap életében: a megmaradásért, a nemzeti érzés, a magyar nyelv iránti szeretet elmélyítéséért Torontóban folytatott kitartó munka sokkal hangsúlyosabban került az anyaország figyelmének homlokterébe, mint bármikor. Ezt mutatja az azóta tapasztalható nagy sajtóérdeklődés, a köztársasági elnökök levelei, az Országgyűlés elnökének köszönete – és mindez valóban jelentős, hiszen egy missziós munka folytatásához gyakran az elismerő szó jelenti a legnagyobb erőforrást és ösztönzést.

A lap megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából, 2013-ban újabb nagy megtiszteltetés érte a kétszemélyes szerkesztőséget: Magyarország miniszterelnöke ebben leszögezte: „A világmagyarság ma újra talpra állt. Nem csupán az ellene összeesküvőket győzte le és vált függőből szabad, gyarapodó nemzeté, hanem elsősorban saját gyengeségén, kishitűségén, kétségein kerekedett felül. Ez csak együtt sikerülhetett, és csak együtt sikerülhet ezt követően is azokkal, akik az anyaország határain túl is jellekednek a magyarság értékeinek fenntartásában, továbbadásában.”

Varga Gabriella

ABSTRACTS

István Hegedűs

■ ***Participants of the Kőrösi Csoma Sándor Program in Diaspora***

Keywords: *Hungarian diaspora, Kőrösi Csoma Sándor Program, community building*

The Kőrösi Csoma Sándor Program, coordinated by the State Secretariat for Hungarian Communities Abroad, started in 2013. It aims to support and strengthen Hungarian communities living in diaspora. In 2014 the program was working with almost a 100 young people after the 47 in 2013. They got several tasks, for example to build new communities, organize groups around Hungarian facilities, to vitalize formal connections between Hungary and its diaspora. For these reasons, different applicants with different backgrounds were selected (folk-dancer, historian, HSL teacher, scout-master etc.). But first and foremost, the most important ability was the experience in community organization. The most difficult period came after the arrival to the designated communities. Finding the consistency between our expectations of the Hungarian organizations and our own skills, and finding the best areas to apply our own knowledge and former experiences to develop the organizations. Subsequently, we needed to evolve new working relationships. This paper describes the circumstances of the newly launched Kőrösi Csoma Sándor Program of the State Secretariat for Hungarian Communities Abroad. Its second half presents the answers of 8 scholars, selected from the 100, from all over the world, to three plus one questions about their impressions and experiences.

Peter Kovalszki

■ ***The Decades of the Hungarian Communion of Friends (MBK)***

Keywords: *diaspora, Hungarian American communities, non-denominational religious life, cultural values, charitable work, Hungarian Diaspora Council*

The Hungarian Communion of Friends (Magyar Baráti Közösség – MBK) started out as a mailing list in 1967, transforming itself into a periodical newsletter and review, and finally becoming a non-profit organization of Hungarian Americans. Its mission is to promote non-denominational religious life in the Hungarian tradition, charitable work by and among people of Hungarian extraction, and cultural-educational endeavours that further Hungarian values. In practical terms, its activity focused always on organizing and sustaining a self-preserving and continuously renewing Hungarian American diaspora community of friends and families through generations and times. This has been accomplished during the decades through yearly weeklong “Itt-Ott” (“Here and There”) conferences, publications, public participation, charitable work, and intensive communication and networking within the Hungarian American community and beyond. Its timeline encompasses multiple periods – from being one of the free Hungarian intellectual forums of the Communist era to transitioning to the present new Hungarian diaspora era. Its continued existence, living up to its vision and mission, required – and will require – recognizing the challenges of our ever-changing social and political life, the active adaptation to the times as an organization, the acquisition and appropriate use of new communication techniques and of social media. Those interested in this Hungarian American community’s life and history may consult its bilingual “Itt-Ott” yearbook, available in print and online, and its webpages (itt-ott.org, mbk.org, <https://hu-hu.facebook.com/ittott>).

Lauer Edith

■ ***About the Hungarian American Coalition***

Keywords: *Hungarian American Coalition, Hungarian diaspora, Community building*
This special volume of the Hungarian American Coalition was released in

May 2012, issued at the organization's twentieth anniversary. From this superbly designed, stylish book we can get information on the Hungarian-American diaspora from the USA, and on the major "umbrella organization" of Hungarian emigrants. The volume describes two decades of diverse activities of the Hungarian American Coalition, the cultural, political and economic aspects of this organization – from the popular "Santa Claus dinners", educational grants, scholarships, human rights activities, to the active participation in the programs of the US government, NATO development and the general promotion of Hungarian culture. The English-language volume was edited and written by Andrea Lauer Rice (Vice-President of the HAC), Edith K. Lauer (the first president of the HAC, currently Chair emerita) and Katica Avvakumovits (Hungarian Human Rights Foundation), and designed by Lorelei Grazier Danilchick. Registered in 1991 on August 20, with his headquarters located in Washington, DC, currently led by Maximilian N. Teleki, the Hungarian American Coalition, by this volume, gives us an exhaustive vision of how this Hungarian community is integrated into America's diverse, multicultural society.

Andrew Ludányi

■ ***The Origins of Diaspora Consciousness in the Hungarian American Experience***

Keywords: *Hungarians, United States of America, diaspora, immigrants, emigrés*

The 20th century was a time of great trials and tribulations for Hungarians

throughout the world. Four historical events had particularly drastic consequences for their existence: the First World War, the Treaty of Trianon, World War II, and the 1956 Revolution. Each one of these events – as well as the collapse of the Soviet Empire in 1989 – contributed to the global dispersal of the Hungarian population. The Hungarians migrating to the USA were drawn from each of these developments. Even prior to World War I from the late 19th century Hungarians had already arrived in large numbers for economic reasons. Looking back over the preceding hundred years we can see that the migration included "immigrants" as well as "emigrés". The former were motivated mainly by economic considerations, while the latter were political refugees or dissidents. The offspring of these migrant waves, when they were already second or third generation, however, either became assimilated into the majority population or they became members of a "diaspora" community. The emergence of the diaspora self-definition and its separation from "immigrant" and "emigré" groups begins to take hold after the 1956 Revolution. The origins of a self-conscious American-Hungarian "diaspora" is compared and contrasted with "immigrants" and "emigrés" in the United States. The English language version of this study first appeared as "The Origins of Diaspora Consciousness in the Hungarian American Experience," in *Minority Studies*, 2014, 17:68-84.

SZÁMUNK SZERZŐI

A lapszámot szerkesztette:
Cseke Péter és Kovalszki Péter

Adorjáni Anna (1985) – társadalomtörténész, Balassi Intézet – Bukaresti Magyar Intézet
Adorjáni Panna (1990) – mesterképzés hallgató, KRE, Budapest
András Sándor (1934) – író, költő, Budapest–Nemesváta
Bokor Erika (1958) – pszicháter, AMBK, Chicago, USA
Bótyó László (1929) – építész, ITT–OTTE/AMBK, Amerikai Magyar Koalíció, Cleveland, USA
Codán Annamária (1993) – egyetemi hallgató, BBTE, Kolozsvár
Cseke Péter (1945) – irodalomtörténész, ny. egyetemi tanár, a Kolozsvári Kommunikáció- és Médiautató Intézet vezetője
Csibé László (1971) – főszerkesztő, Bocsai Rádió, Cleveland
Deák Ernő (1940) – történész, főszerkesztő, Bécsi Napló, elnök, Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Körponti Szövetsége, Bécs
Endrédi Judit – néprajzkutató, Magyar Csekek Szövetség, Budapest
Éltető J. Lajos (1938) – történész, emeritus professzor, Portlandi Állami Egyetem, USA
Fodor János (1989) – doktorandusz, BBTE, Kolozsvár
Grauer Cailla – vállalkozó, Minnesota, USA
Hegedűs István (1986) – kutatási asszisztens, MTA TK Kisebbségkutató Intézet, doktorandusz, Budapest
Kántor Lajos (1937) – irodalomtörténész, az MTA külső tagja, Kolozsvár
Kárpáti László (1988) – tanár, doktorandusz, Eszterházy Károly Főiskola, Eger
Kemér Ferenc (1944) – költő, Budapest
Kovalszki Péter (1944) – orvos, elnök, AMBK, társaszerkesztő, ITT–OTT Kalendárium, Detroit, USA
Lauser Edith (1945) – politikai elemző, tisztelhetlen elnök, Amerikai Magyar Koalíció
Lengyel Ferenc (1956) – költő, műfordító, szerkesztő, Bécs
Ludányi András (1940) – politológus, emeritus professzor, Ohio Northern University, társaszerkesztő, ITT–OTT Kalendárium, Ada (Ohio, USA) – Budapest
Megyeri Cailla (1990) – szociális gondozó, tanácsos, AMBK, Chicago, USA
Minger Hajnal (1957) – környezetvédelem, AMBK, Ann Arbor, USA
Péter Árpád (1981) – kritikus, PhD, Kolozsvár
Pomogáts Béla (1934) – irodalomtörténész, az MTA doktora, Budapest
Sárközi Máttyás (1937) – író, kritikus, műfordító, London
Simon Sándor (1951) – grafikus, festőművész, Pécsi Somogyi Balázs (1929) – orvos, AMBK, elnök, Connecticuti Magyar Kulturális Egyesület, Cheshire, USA
Stenszky Cecília (1986) – író, újságíró, Budapest
Szakács István Péter (1957) – tanár, irodalomtörténész, Székelyudvarhely
Székelly Örs (1992) – mesterképzés hallgató, ELTE, Budapest
Takács Kincső (1991) – mesterképzés hallgató, BBTE, Kolozsvár
Tamás Dénes (1975) – egyetemi oktató, PhD, Sapientia EMTE, Csíkszereda
Tussay Szilárd (1989) – közösségszervező, IKE, koordinátor, European Fellowship of Christian Youth, Kolozsvár
Varga Gabriella (1968) – újságíró, szerkesztő, Budapest
Visky András (1957) – író, dramaturg, PhD, művészeti igazgatóhelyettes, Kolozsvári Magyar Színház
Zseli Miklós (1948) – író, szociográfus, Budapest

TÁMOGATÓK

nka
Nemzeti Kulturális Alap

„A szétszórtsági magyar [...] nem élhet izoláltságban, és nem ragaszkodhat görcsösen a múltnak egy bizonyos pillanatához, legyen az 1945, 1948, 1956 vagy 1989. A diaszpóra életképessége két másik fontos tényezőtől is függ. Elsősorban a népcsoport közösségi szolidaritásától, másodsorban a befogadó ország toleranciájától. A türelmesség az új haza történelméből és összetevőiből ered. [...] Természetesen ez a tolerancia a bevándorlásra alapozott társadalmakban sem egyforma. Míg Kanada és az USA több türelmet tanúsítanak, addig Brazíliában és Ausztráliában nagyobb a beolvadási hajlam! [A szétszórtsági magyarok] a hangsúlyt áthelyezték a kulturális értékek védelmére. Most már kevésbé pártoskodnak vagy ideologizálnak, mint a múltban. Helyette előtérbe hozták a nyelv és kultúra védelmét mindenhol, ahol magyarok élnek. Ezért lettek élharcosai a magyar kisebbségek védelmének Romániában, Szlovákiában, Kárpátalján, Szerbiában, Szlovéniában, Horvátországban és az osztrák Burgenlandban. Ezen túlmenően: most már több figyelmet szentelnek saját közösségeik fennmaradásáért olyan szétszórtságpontokban, mint az ausztráliai Sydney, a braziliai São Paulo, a kanadai Toronto vagy az amerikai Chicago és Cleveland.”

(Ludányi András)

ISSN 1222 8338

9 771222 1283304

5 LEJ
500 FT

**DIASPORA MAGHIARĂ DIN APUS
THE HUNGARIAN DIASPORA IN THE WEST**